

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Corpus Doctrinae Christianae

Melanchthon, Philipp

Lipsiae, 1572

VD16 M 2890

II. Apologia confessionis, in qua copiosa explicatione quorundam articulorum, diluuntur praecipua capita locorum & argumentorum, quae Pontificij obiecerant in sua Confutatione: & exponuntur caussae, ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-36094

PHILIPPVS MELANCHTHON
LECTORI SALVTEM D.

POSTquam Confessio Principum nostrorum publice praelecta est, Theologi quidam ac monachi, adornauerunt Consutationem nostri scripti, quam cum Cæs. Maieſt. curasset etiam in concessu Principum praelegi, postulauit à nostris Principibus, ut illi Consutationi assentirentur. Nostri autem, quia audierant multos articulos improbatos esse, quos abijcere sine offensione conscientie non poterant, rogauerunt sibi exhiberi exemplum consutationis, ut & uidere, quid damnarent aduersarij, & rationes eorum refellere possent. Et in tali causa, quae ad religionem, & ad docendas conscientias pertinet, arbitrabantur fore, ut non grauatim exhiberent suum scriptum aduersarij. Sed nõ potuerunt id impetrare nostri, nisi periculofissimis conditionibus, quas recipere nõ poterant, nisi uellent se in discrimen certum conijcere. Instituta est autem deinde pacificatio, in qua apparuit nostros nullum onus quamlibet incommodum detrectare, quod sine offensione conscientie suscipi posset. Sed aduersarij obstinate hoc postulabant, ut quosdam manifestos abusus atq; errores approbaremus, quod cum non possemus facere, iterum postulauit Cæs. Maieſt. ut Principes nostri assentirentur Consutationi. Id facere Principes nostri recusa-uerunt. Quomodo enim assentirentur in causa religionis, scripto non inspecto? Et audierant articulos quosdam damnatos esse, in quibus non poterant iudicia aduersariorum, sine scelere comprobare. Iusserant autem me & alios quosdam parare Apologiam Confessionis, in qua exponerentur Cæs. Maieſt. causae, quare non reciperemus Consutationem, & ea quae obiecerant aduersarij diluerentur. Quidam enim ex nostris, inter praelegendum, capita locorum & argumentorum exceperant. Hanc Apologiam, obtulerunt ad extremum Cæs. Maieſt. ut cognosceret, nos maximis & grauissimis causis impediri, quo minus Consutationem approbaremus. Verum Cæsarea Maieſt. non recepit oblatum scriptum. Postea editum est decretum quoddam, in quo gloriantur aduersarij, quod nostram Confessionem ex scripturis consutauerint. Habes igitur Lector nunc Apologiam nostram, ex qua intelliges, & quid aduersarij iudicauerint, (retulimus enim bona fide,) & quod articulos aliquot, contra manifestam scrip-
scripu-

scripturam Spiritus sancti damnauerint, Tantum abest, vt nostrae sententiae per scripturas labefactauerint. Quamquam autem in Apologiam institimus, communicato cum alijs consilio, tamen ex inter excudendum quaedam adieci. Quare meum nomen proficere, quis queri possit sine certo autore librum editum esse. Semper hic nos fuit in his controuersijs, vt quantum omnino facere possem, retinerem formam usitatae doctrinae, vt facilius aliquando concordia posset. Neq; multo secus nunc facio. Etsi rectè possem, longè abducere huius aetatis homines, ab aduersariorum opinionibus. Sed aduersarij sic agunt causam, vt ostendant se neq; ueritatem, neq; concordiam querere, sed ut sanguinem nostrum exorbeant. Et non scripsi, quam moderatissime posui, ac si quid uideretur dictum asperum hic mihi praesandum est, me cum Theologjs ac monachjs, qui scripserunt Consutationem, litigare, non cum Caesare, aut Principibus quos, ut debeo, ueneror. Sed uidi nuper Consutationem, & animaduerti, adeo insidiosè & calumniosè scriptam esse, vt fallere etiam ceteros in certis locis posset. Non tractaui tamen omnes cauillationes. Eset enim infinitum opus, sed praecipua argumenta complexus sum, ut exeret apud omnes nationes, testimonium de nobis, quod rectè & persentiamus de Euangelio Christi. Non deletat nos discordia, nihil mouemur periculo nostro, quod quantum sit in tanta acerbitate odiorum, quibus intelligimus accensos esse aduersarios, facile intelligimus. Sed non possumus abijcere manifestam ueritatem, & Ecclesiae necessariam, quare incommoda & pericula, propter gloriam Christi, & uilitatem Ecclesiae, perferenda esse sentimus, & confidimus. De probari hoc nostrum officium, & speramus, equiora de nobis iudicij posteritati fore: neque enim negari potest, quin multi loci doctrinae Christianae, quos maxime prodest extare in Ecclesia, à nostris per facti & illustrati sint, qui qualibus, & quam periculosos opinionibus obruti olim iacuerint apud Monachos, Canonistas, & Theologos doctissimos, non libet hic recitare. Habemus publica testimonia multorum bonorum uirorum, qui Deo gratias agunt pro hoc summo beneficio, quod de multis necessarijs locis docuerint meliora, quam passim leguntur apud aduersarios nostros. Commendabimus itaq; causam nostram Christo, qui olim iudicabit has controuersias, quem oramus, vt respiciat afflictas & dissipatas Ecclesias, & in concordiam piam & perpetuam redigat.

dona & vim efficiendi timorem & fiduciam erga Deum, detrahit in adultis actus. Ut cum nominamus concupiscentiam, non tantum actus seu fructus intelligimus, sed perpetuam naturæ inclinationem.

Sed postea ostendemus pluribus verbis, nostram descriptionem consentire, cum vstrata ac veteri definitione. Prius enim consilium nostrum aperiendum est, cur his potissimum verbis hoc locum vti simus. Aduersarij in scholis fatentur materiale (vt vocant) peccati originalis, esse concupiscentiam, quare in definiendo non fuit prætereunda, præsertim hoc tempore, cum de ea nonnulli parum religiose philosophantur.

QVIDAM enim disputant, peccatum originis non esse aliquid in natura hominis vitium, seu corruptionem, sed tantum seruitutem, seu conditionem mortalitatis, quam propagati ex Adam sustineant, sine aliquo proprio vitio, propter alienam culpam. Præterea addunt, neminem damnari morte æterna, propter peccatum originis, Sicut ex ancilla serui nascuntur, & hanc conditionem sine naturæ vitijs, sed propter calamitatem matris sustinent. Nos, vt hanc impiam opinionem significaremus nobis displicere, concupiscentiæ mentionem fecimus, optimo animo morbos nominauimus, & exposuimus, quod natura hominum corrupta & vitiosa nascatur.

NEQVE vero tantum concupiscentiam nominauimus, sed diximus etiam, deesse timorem Dei, & fidem, Id hoc consilio adieci-
mus. Extenuant peccatum originis & scholastici doctores, non satis intelligentes definitionem peccati originalis, quam acceperunt à Patribus. De fomite disputant, quod sit qualitas corporis, & vt suo more sint inepti, quarunt vtrum qualitas illa, contagione pomi, an ex afflatu serpentis contracta sit, vtrum augeatur medicamentis. Huiusmodi quæstionibus oppresserunt principale negotium, Itaq; cum de peccato originis loquuntur, grauiora vitia humanæ naturæ non commemorant, scilicet ignoracionem Dei, contemptum Dei, vacillatæ metu & fiducia Dei, odisse iudicium Dei, fugere Deum iudicantem, irasci Deo, desperare gratiam, habere fiduciam rerum præsentium, &c. Hos morbos, qui maxime aduersantur legi Dei, non animaduertunt scholastici, Imo tribuunt interim humanæ naturæ integras vires, ad diligendum Deum super omnia, ad faciendâ præcepta Dei, quo ad substantiam actuum, Nec vident se pugnantia dicere. Nam proprijs viribus posse diligere Deum super omnia, facere præcepta Dei, quid aliud est quam habere iusticiam originis? Quod si has virtutes habet humana natura, vt per sese possit diligere Deum super omnia, vt confidenter affirmant scholastici, quid erit peccatum originis? Quorsum autem opus erit gratia Christi, si nos possumus fieri iusti, propria iusticia? Quorsum opus erit Spiritu sancto, si vires
humane

humanae per sese possunt Deum super omnia diligere, & praecepta Dei facere? Quis non videt, quam praepollere sentiant aduersarij? Leuiore morbos in natura hominis agnoscunt, grauiore morbos non agnoscunt, de quibus tamen ubiq; admonet nos scriptura, & Prophetae perpetuo conqueruntur, videlicet, de carnali securitate, de contemptu Dei, de odio Dei, & similibus vitijs nobiscum natis. Sed postquam scholastici admiscuerunt doctrinae Christianae, philosophiam de perfectione naturae, & plus quam satis erat, libero arbitrio & actibus elicitis tribuerunt, & homines philosophica seu ciuili iusticia (quam & nos fatemur rationi subiectam esse, & aliquo modo in potestate nostra esse) iustificari coram Deo docuerunt, non potuerunt videre interioremmundiciam naturae hominum: neq; enim potest iudicari, nisi ex verbo Dei, quod scholastici in suis disputationibus non saepe tractant. Hae fuerunt causae, cur in descriptione peccati originis, & concupiscentiae mentionem fecimus, & detraaximus naturalibus viribus hominis timorem & fiduciam erga Deum. Voluimus enim significare, quod peccatum originis hos quoq; morbos contineat, ignorantiam Dei, contemptum Dei, vacare metu Dei, & fiducia erga Deum, non posse diligere Deum. Hae sunt praecipua vitia naturae humanae, pugnanciae proprie cum prima tabula decalogi.

Neque noui quicquam diximus, Vetus definitio recte intellecta prorsus idem dicit, Cum ait, peccatum originis carentiam esse iusticiae originalis. Quid est autem iusticia? Scholastici hic rixantur de dialecticis quaestionibus, non explicant quid sit iusticia originalis. Porro iusticia in scripturis, continet non tantum secundam tabulam decalogi, sed primam quoq; quae praecipit de timore Dei, de fide, de amore Dei. Itaq; iusticia originalis habitura erat, non solum aequale temperamentum qualitatum corporis, sed etiam hae dona, noticiam Dei certiore, timorem Dei, fiduciam Dei, aut certe rectitudinem, & vim ista efficiendi. Idq; testatur scriptura, cum inquit, hominem ad imaginem & similitudinem Dei conditum esse. Quod quid est aliud, nisi in homine hanc sapientiam & iusticiam effigiatam esse, quae Deum apprehenderet, & in qua reluceret Deus, hoc est, homini dona esse data, noticiam Dei, timorem Dei, fiduciam erga Deum, & similia. Sic enim interpretantur similitudinem Dei Irenaeus & Ambrosius, qui cum alia multa in hanc sententiam dicit, tum ita inquit: Non est ergo anima ad imaginem Dei, in qua Deus non semper est, Et Paulus ad Ephesios & Colossenses, ostendit imaginem Dei, noticiam Dei esse, iusticiam & veritatem. Nec Longobardus veretur dicere, quod iusticia originis, sit ipsa similitudo Dei, quae homini indita est à Deo. Recitamus veterum

sententias, quæ nihil impediunt Augustini interpretationem de imi-
gine. **ITAQVE** verus definitio, cum inquit, peccatum esse ca-
rentiam iusticiæ, detrahit non solum obædientiam inferiorum viri-
um hominis, sed etiam detrahit noticiam Dei, fiduciam erga Deum,
timorem & amorem Dei, aut certe vim ista efficiendi detrahit. Nam
& ipsi Theologi in scholis, tradunt ista non effici sine certis donis, &
auxilio gratiæ. Nos ipsa dona nominamus, vt res intelligi possit,
noticiam Dei, timorem, & fiduciam erga Deum. Ex his apparet ve-
terem definitionem prorsus idem dicere quod nos dicimus, detrahen-
tes metum Dei & fiduciam, videlicet non actus tantum, sed dona &
vim ad hæc efficienda. **EADDEM** est sententia definitionis, quæ
extat apud Augustinum, qui solet definire, peccatum originis concu-
piscenciam esse. Significat enim concupiscenciam successisse amissæ
iusticia. Nam ægra natura, quia non potest Deum timere, & dilige-
re, Deo credere, quærit & amat carnalia, Iudicium Dei, aut secura
contemnit, aut odit perterrefacta. Ita & defectum complectitur Au-
gustinus, & vitiosum habitum qui successit. Neq; vero concupiscen-
tia tantum corruptio qualitatum corporis est, Sed etiam praua con-
uersio ad carnalia, in superioribus viribus. Nec vident quid dicant,
qui simul tribuunt homini concupiscenciam non mortificatam à Spi-
ritu sancto, & dilectionem Dei super omnia. Nos igitur recte
expressimus vtrunq; in descriptione peccati originalis, videlicet de-
fectus illos, non posse Deo credere, non posse Deum timere ac dili-
gere. Item habere concupiscenciam, quæ carnalia quærit contra ver-
bum Dei, hoc est, quærit non solum voluptates corporis, sed etiam
sapientiam & iusticiam carnalem, & confidit his bonis contemnit
Deum. Neq; solum veteres, sed etiam recentiores, siqui sunt corda-
tiores, docent simul ista vere peccatum originis esse, defectus videli-
cet, quos recensui, & concupiscenciam. Sic enim inquit Thomas,
Peccatum originis habet priuationem originalis iusticiæ, & cum hoc
inordinatam dispositionem partium animæ, vnde non est priuatio
pura, Sed quidam habitus corruptus. Et Bonauentura, Cum quæri-
tur quid sit originale peccatum, recte respondetur, quod sit concupi-
scentia immoderata. Recte etiam respondetur, quod sit debita ius-
ticiæ carentia. Et in vna istarum responsionum, includitur altera.
Idem sensit Hugo cum ait, Originale peccatum esse, ignorantiam in
mente, & concupiscenciam in carne, Significat enim nos nascentes
afferre ignorationem Dei incredulitatem, dissidentiam, contemnum,
odium Dei. Hæc enim complexus est, cum ignorantiam nominat. Et
hæc sententiæ consentiunt cum scripturis, Nam Paulus interdum ex-
presse nominat defectum, vt 1. Corinth. 2. Animalis homo non per-
cipit ea, quæ spiritus Dei sunt. Alibi concupiscenciam nominat effe-
caccem

racem in membris, & parientem malos fructus. Plures locos citare de utraq; parte possemus, sed in re manifesta nihil opus est testimonijs. Et facile iudicare poterit prudens lector, has non tantum culpas actuales esse, sine metu Dei, & sine fide esse. Sunt enim durabiles defectus in natura non renouata. Nihil igitur de peccato originis sentimus alienum, aut à scriptura, aut à Catholica Ecclesia, sed grauis imas sententias scripturæ & patrum, obutas Sophisticis rixis Theologorum recentium, repurgamus & in lucem restituumus. Nam res ipsa loquitur, recentiores Theologos non animadvertisse, quid voluerint Patres, de defectu loquentes. Est autem necessaria cognitio peccati originis, Neq; enim potest intelligi magnitudo gratiæ Christi, nisi morbis nostris cognitis. Tota hominis iusticia, mera est hypocrisis coram Deo, nisi agnouerimus, cor naturaliter vacare amore, timore, fiducia Dei. Ideo Propheta inquit: Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum. Item: Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax, id est, non recte sentiens de Deo.

Hic flagellant aduersarij etiam Lutherum, quod scripserit, Peccatum originis manere post Baptismum. Addunt hunc articulum iure damnatum esse à Leone X. Sed Casp. Maiest. in hoc loco manifestam calumniam deprehendet. Sciunt enim aduersarij, in quam sententiam Lutherus hoc dictum velit, quod peccatum originis reliquum sit post Baptismum. Semper ita scripsit, quod Baptismus tollat reatum peccati originalis, etiamsi materiale, vt isti vocant, peccati maneat, videlicet concupiscentia. Addidit etiam de materiali, quod Spiritus sanctus datus per Baptismum, incipit mortificare concupiscentiam, & novos motus creat in homine. Ad eundem modum loquitur & Augustinus, qui ait, Peccatum in Baptismo remittitur, non vt non sit, sed vt non imputetur. Hic palam fatetur, esse, hoc est, manere peccatum, tametsi non imputetur. Et hæc sententia adeo placuit posterioribus, vt recitata sit & in Decretis. Et contra Iulianum inquit Augustinus: Lex ista quæ est in membris, remissa est regeneratione spirituali, & manet in carne mortali. Remissa est, quia reatus solutus est Sacramento, quo renascuntur fideles. Manet autem quia operatur desideria, contra quæ dimicant fideles. Sic sentire ac docere Lutherum, sciunt aduersarij, & cum rem improbare non possint, verba tamen calumniantur, vt hoc artificio innocentem opprimant.

At disputant concupiscentiam pœnam esse, non peccatum, Lutherus defendit peccatum esse. Supra dictum est Augustinum definire peccatum originis, quod sit concupiscentia, Expostulent cum Augustino, si quid habet incommodi hæc sententia. Præterea Paulus ait, Concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces. Item: Video aliam legem in membris meis, repugnantem

pugnantem legi mentis meae, & captiuam me legi peccati, quae est in membris meis. Haec testimonia nulla cauillatione euerri possunt. Clare enim appellant concupiscentiam peccatum, Quod tamen his qui sunt in Christo, non imputatur, etsi res sit natura digna morte, ubi non condonatur. Sic patres citra conuersionem sentiunt. Nam Augustinus longa disputatione reuellit opinionem istorum, qui sentiebant concupiscentiam in homine non esse vitium, sed *ἀδίαφορον*, ut corporis color, aut aduersa valetudo *ἀδίαφορον* dicitur.

Quo uero si contendunt aduersarij, fomitem esse *ἀδίαφορον*, reclamabant non solum multae sententiae scripturae, sed plane tota Ecclesia. Quis enim unquam ausus est dicere hanc esse *ἀδίαφορον*, etiamsi perfectus consensus non accederet: dubitare de ira Dei, de gratia Dei, de verbo Dei, irasci iudicij Dei, indignari quod Deus non eripit statim ex afflictionibus, fremere quod unquam meliore fortuna utuntur, quam boni, incitari ira, libidine, cupiditate gloriae, opum, &c. Et haec agnoscunt in se homines pii, ut apparet in Psalmis ac Prophetis. Sed in Scholis transfulerunt huic Philosophia prorsus alienas sententias, Quod propter passiones, nec boni nec mali sumus, nec laudemur, nec vituperemur. Item, nihil esse peccatum, nisi voluntarium. Haec sententiae apud Philosophos de civili iudicio dictae sunt, non de iudicio Dei. Nihil prudentius assuunt & alias sententias, naturam non esse malam, Id in loco dictum non reprehendimus, sed non recte detorquetur ad extenuandum peccatum originis, Et tamen haec sententiae leguntur apud Scholasticos, qui intempestiue commiscunt Philosophicam seu civilem doctrinam de moribus cum Euangelio. Neque haec in scholis tantum disputabantur, sed ex scholis, ut fit, efferebantur ad populum. Et haec persuasiones regnabant & alebant fiduciam humanarum virium, & opprimebant cognitionem gratiae Christi. Itaque Lutherus volens magnitudinem peccati originalis, & humanae infirmitatis declarare, docuit reliquias illas peccati originalis, non esse sua natura in homine *ἀδίαφορα*, sed indigere gratia Christi, ne imputentur, item Spiritu S. ut mortificentur.

Quaenam Scholastici utrunque extenuant, peccatum & poenam, cum docent hominem proprijs viribus posse mandata Dei facere. In Genesi aliter describitur poena imposita pro peccato originis, ibi enim non solum morti & alijs corporalibus malis subijcitur humana natura, sed etiam regno diaboli. Nam ibi fertur haec horribilis sententia: Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen illius. Defectus & concupiscentia sunt poenae & peccata, mors & alia corporalia mala, & tyrannis diaboli proprie poenae sunt. Est enim natura humana in seruitutem tradita, & captiu

captiua à diabolo tenetur, qui eam impijs opinionibus & erroribus dementat, & impellit ad omnis generis peccata. Sicut autem diabolus vinci non potest, nisi auxilio Christi: Ita non possumus nos proprijs viribus ex ista seruitute eximere. Ipsa mundi historia ostendit, quanta sit potentia regni diaboli. Plenus est mundus blasphemijs contra Deum & impijs opinionibus, & his vinculis habet diabolus irretitos sapientes & iustos coram mundo. In alijs ostendunt se crassiora vitia. Cum autem datus sit nobis Christus, qui & hæc peccata & has poenas auferat, & regnum diaboli, peccatum & mortem destruat, beneficia Christi non poterunt cognosci, nisi intelligamus mala nostra. Ideo de his rebus nostri concionatores diligenter docuerunt, & nihil noui tradiderunt, sed sanctam scripturam, & sanctorum patrum sententias, proposuerunt.

Hæc arbitramur satisfactura esse Cæs. Maiestati, de puerilibus & frigidis cauillationibus, quibus aduersarij articulum nostrum calumniati sunt. Scimus enim nos recte & cum Catholica Ecclesia Christi sentire, Sed si renouabunt hanc controuersiam aduersarij, non defuturi sunt apud nos qui respondeant, & veritati patrocinentur. Nam aduersarij in hac causa, magna ex parte quid loquantur, non intelligunt, sæpe dicunt pugnantia, Nec formale peccati originis, nec defectus quos vocant, recte ac Dialectice expediunt. Sed nos hoc loco nolimus istorum rixas nimis subtiliter excutere, Tantum sententiam sanctorum Patrum, quam & nos sequimur, communibus & notis verbis duximus esse recitandam.

TERTIUM articulum probant aduersarij, in quo confitemur duas in Christo naturas, videlicet, naturam humanam assumptam à verbo in unitatem personæ suæ. Et quod idem Christus passus sit ac mortuus, vt reconciliaret nobis patrem, & resuscitatus, vt regneret, iustificet, & sanctificet credentes, &c. iuxta Symbolum Apostolorum, & Symbolum Nicenum.

DE IUSTIFICATIONE.

IN QUARTO, QUINTO, SEXTO, & infra in articulo XX. damnant nos, quod docemus homines, non propter sua merita, sed gratis propter Christum consequi remissionem peccatorum fide in Christum. Vtrunq; enim damnant, & quod negamus homines propter sua merita consequi remissionem peccatorum, & quod affirmamus homines fide consequi remissionem peccatorum, & fide in Christum iustificari. Cum autem in hac controuersia præcipuus locus doctrinæ Christianæ agitur, qui recte intellectus, illustrat & amplificat honorem Christi, & affert necessariam & vberissimam consolationem pijs conscientijs, rogamus vt Cæsarea Maiestas, de rebus tantis

clementer nos audiat. Nam aduersarij cum neq; quid remissio peccatorum, neq; quid fides, neq; quid gratia, neq; quid iusticia sit, intelligant, misere contaminant hunc locum, & obscurant gloriam & beneficia Christi, & eripiunt pijs conscientijs propositas in Christo consolationes. Vt autem & confirmare confessionem nostram, & diluere ea, quæ aduersarij obijciunt, possimus, initio quædam præfanda sunt, vt fontes vtriusq; generis doctrinæ, & aduersariorum nostræ, cognosci possint.

VNIuersa scriptura in hos duos locos præcipuos distribui debet, in legem & promissiones. Alias enim legem tradit, alias tradit promissionem de Christo, videlicet, cum aut promittit Christum venturum esse, & pollicetur propter eum remissionem peccatorum, iustificationem, & vitam æternam: aut in Euangelio, Christus, postquam apparuit, promittit remissionem peccatorum, iustificationem, & vitam æternam. Vocamus autem legem in hac disputatione Decalogi præcepta, vbicunq; illa in scripturis leguntur. De ceremonijs & iudicialibus legibus Moyfi, in præsentia nihil loquimur.

Ex his aduersarij sumunt legem, quia humana ratio naturaliter intelligit aliquo modo legem, Habet enim idem iudicium scripturæ diuinitus in mente, & per legem quærunt remissionem peccatorum & iustificationem. Decalogus autem requirit, non solum externa opera ciuilia, quæ ratio vtrunq; efficere potest, sed etiam requirit alia longe supra rationem posita, scilicet, vere timere Deum, vere diligere Deum, vere inuocare Deum, vere statuere, quod Deus exaudiat, & expectare auxilium Dei in morte, in omnibus afflictionibus, deniq; requirit obedienciam erga Deum, in morte & omnibus afflictionibus, ne has fugiamus, aut auersemur cum Deus imponit.

Hic Scholastici secuti Philosophos, tantum docent iusticiam rationis, videlicet, ciuilia opera, & affingunt, quod ratio sine Spiritu sancto, possit diligere Deum super omnia. Nam donec humanus animus otiosus est, nec sentit iram aut iudicium Dei, fingere potest, quod velit Deum diligere, quod velit propter Deum benefacere. Ad hunc modum docent homines mereri remissionem peccatorum, faciendo quod est in se, hoc est, si ratio dolens de peccato, eliceat actum dilectionis Dei, aut bene operetur propter Deum. Et hæc opinio, quia naturaliter blanditur hominibus, peperit & auxit multos cultus in Ecclesia, vota Monastica, abusus Missæ, Et subinde alij alios cultus atq; obseruationes, hac opinione excogitauerunt. Et vt fiduciam talium operum alerent atq; auerent, affirmauerunt Deum necessario gratiam dare sic operanti, necessitate non coactionis, sed immutabilitatis. In hac opinione multi magni & perniciosi errores hærent, quos longum esset enumerare. Tantum illud cogitet

cogitet prudens lector: Si hæc est iusticia Christiana, quid interest inter Philosophiam & Christi doctrinam? Si meremur remissionem peccatorum his nostris actibus elicitis, quid præstat Christus? Si iustificari possumus, per rationem & opera rationis, quorsum opus est Christo aut regeneratione? Et ex his opinionibus iam eo prolapsa res est, ut multi irrideant nos, qui docemus aliam iusticiam, præter Philosophicam quærendam esse. Audiimus quosdam prononcione, ablegato Euangelio, Aristotelis ethica enarrare. Nec errabant isti, si vera sunt quæ defendunt aduersarij. Nam Aristoteles de moribus ciuilibus adeo scripsit erudite, nihil ut de his requirendum sit amplius. Videmus extare libellos, in quibus conferuntur quædam dicta Christi, cum Socratis, Zenonis, & aliorum dictis, quasi ad hoc venerit Christus, ut traderet leges quasdam, per quas mereremur remissionem peccatorum, non acciperemus gratis, propter ipsius merita. Itaq; si recipimus hic aduersariorum doctrinam, quod mereamur operibus rationis remissionem peccatorum & iustificationem, nihil iam intererit inter iusticiam Philosophicam, aut certe Pharisaicam & Christianam.

QUANQUAM aduersarij ne Christum omnino prætereant, requirunt noticiam historiarum de Christo, & tribuunt ei, quod meruerit nobis dari quendam habitum, siue ut ipsi vocant, primam gratiam, quam intelligunt habitum esse inclinantem, ut facilius diligamus Deum. Exiguum tamen est, quod huic habitui tribuunt, quia fingunt actus voluntatis ante habitum illum, & post illum habitum, eiusdem speciei esse. Fingunt voluntatem posse diligere Deum, sed habitus ille tamen extimulat, ut idem faciat libentius. Et iubent mereri hunc habitum primum per præcedentia merita, deinde iubent mereri operibus legis incrementum illius habitus & vitam æternam. Ita sepeliunt Christum, ne eo mediatore vtantur homines, & propter ipsum sentiant se gratis accipere remissionem peccatorum & reconciliationem, sed somnient se propria impletione legis mereri remissionem peccatorum, & propria impletione legis coram Deo iustos reputari, cum tamen legi nunquam satis fiat, cum ratio nihil faciat, nisi quædam ciuilia opera, interim neq; timeat Deum, neq; vere credat se Deo curæ esse. Et quanquam de habitu illo loquuntur, tamen sine iusticia fidei, neq; existeret dilectio Dei in hominibus, neq; quid sit dilectio Dei, intelligi potest. ET QVO D fingunt discrimen inter meritum congrui & meritum condigni, ludunt tantum, ne videantur aperte $\omega\sigma\lambda\alpha\gamma\iota\alpha\upsilon\iota\zeta\epsilon\pi$. Nam si Deus necessario dat gratiam pro merito congrui, iam non est meritum congrui, sed meritum condigni. Quanquam quid dicant, non vident.

Post habitum illum dilectionis, fingunt hominem de condigno mereri, & tamen iubent dubitare, vtrum aſſit habitus. Quomodo igitur ſciunt, vtrum de congruo an de condigno mereantur? Sed tota hæc res, conſicta eſt ab otioſis hominibus, qui non norant, quomodo contingat remiſſio peccatorum, & quomodo in iudicio Dei, & terraribus conſcientiæ, fiducia operum nobis excuſiatur. Securi hypocritæ ſemper iudicant ſe de condigno mereri, ſive aſſit habitus ille, ſive non aſſit, quia naturaliter confidunt homines propria iuſticia, ſi conſcientiæ perterrefactæ ambigunt & dubitant, & ſubinde alia opera quarunt & cumulant, vt acquieſcant. Hæ nunquam ſentient ſe de condigno mereri, & ruunt in deſperationem, niſi audiant præſentem doctrinam legis, Euangelium de gratuita remiſſione peccatorum, & iuſticia fidei. Ita nihil docent aduerſarij, niſi iuſticiam rationis aut certe legis in quam intuentur, ſicut Iudæi in velatam Moyſiſi legem. Et in ſeculis hypocritis, qui putant ſe legi ſatisfacere, exultant præſumptionem, & inanem fiduciam operum, & contemptum gratiæ Chriſti. Econtra, pauidas conſcientias ad deſperationem, quæ operatæ cum dubitatione nunquam poſſunt experiri, quæ ſit fides, & quam ſit efficaciæ, ita ad extremum penitus deſperant.

Nos autem de iuſticia rationis ſic ſentimus, quod Deus requirit eam, & quod propter mandatum Dei neceſſario ſint faciendæ hæc neceſſaria opera, quæ decalogus præcipit, iuxta illud: Lex eſt pedagogus. Item: Lex eſt in iuſtis poſita. Vult enim Deus coerceri carceribus illa ciuili diſciplina, Et ad hanc conſeruandam dedit leges, literas, doctrinam, magiſtratus, pœnas. Et poteſt hanc iuſticiam vtique ratio ſuis viribus efficere, quanquam ſape vincitur imbecillitate naturali, & impellente Diabolo ad manifeſta flagitia. Quanquam autem huic iuſticiæ rationis libenter tribuimus ſuas laudes, Nihil enim maius bonum habet hæc natura corrupta, Et recte inquit Ariſtoteles, neque Heſperum, neque Luciferum formoſiorem eſſe iuſticiam, Ac Deus etiam ornat eam corporalibus præmijs: tamen non debet cum contumelia Chriſti laudari. **FALSVM** eſt enim, quod per opera noſtra mereamur remiſſionem peccatorum. **FALSVM** eſt & hoc, quod homines reputentur eſſe iuſti coram Deo propter iuſticiam rationis. **FALSVM** eſt & hoc, quod ratio proprijs viribus poſſit Deum ſupra omnia diligere, & legem Dei facere, videlicet, vt re timere Deum, vere ſtatueret quod Deus exaudiat, velle obedire Deo in morte, & alijs ordinationibus Dei. Non concupiſcere aliena, &c. eſt ciuilia opera efficere ratio poteſt. **FALSVM** eſt & hoc & contumelioſum in Chriſtum, quod non peccent homines facientes præcepta Dei ſine gratia. **HVIVS** noſtræ ſententiæ teſtimonia habemus non ſolum ex ſcripturis, ſed etiam ex patribus.

Nam

Nam Augustinus copiosissime disputat contra Pelagianos, gratiam, non dari propter merita nostra. Et de natura & gratia inquit: Si possibilitas naturalis per liberum arbitrium, & ad cognoscendum quomodo viuere debeat, & ad bene viuendum sufficit, sibi ergo Christus gratis mortuus est. Ergo euacuatum est scandalum crucis. Cur non etiam ego hic exclamem? Imo exclamabo, & illos increpabo dolore Christiano, Euacuati estis à Christo, qui in natura iustificamini, à gratia excidistis. Ignorantes enim iusticiam Dei, & vestram volentes contituere, iusticiæ Dei non estis subiecti. Sicut enim finis legis, ita etiam naturæ humanæ vitiosæ saluator Christus est, ad iusticiam omni credenti. Et Iohan. 8. Si vos filius liberauerit, vere liberi eritis. Non igitur possumus per rationem liberari à peccatis, & mereri remissionem peccatorum. Et Iohan. 3. scriptum est. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei. Quod si opus est renasci per Spiritum sanctum, iusticia rationis non iustificat nos coram Deo, non facit legem. Rom. 3. Omnes carent gloria Dei, id est, carent sapientia, & iusticia Dei, quæ Deum agnoscit & glorificat. Item Rom 8. Sensus carnis inimicitia est aduersus Deum, Legi enim Dei non est subiectus, ac ne potest quidem ei subijci. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Hæc adeo sunt aperta testimonia, vt non desiderent acutum intellectorem, sed attentum auditorem, vt Augustini verbis vtamur, quibus ille in eadem causâ vsus est. Si sensus carnis est inimicitia aduersus Deum, certe caro non diligit Deum. Si non potest legi Dei subijci, non potest Deum diligere. Si sensus carnis est inimicitia aduersus Deum, peccat caro etiam, cum externa ciuilia opera facimus. Si non potest subijci legi Dei, certe peccat, etiam si egregia facta, & digna laude iuxta humanum iudicium habet. Aduersarij intuentur præcepta secundæ tabulæ, quæ iusticiam ciuilem continent, quam intelligit ratio. Hæc contenti putant se legi Dei satisfacere. Interim primam tabulam non vident, quæ præcipit, vt diligamus Deum, vt vere statuamus, quod Deus irascatur peccato, vt vere timeamus Deum, vt vere statuamus quod Deus exaudiat. At humanus animus sine Spiritu sancto, aut securus contemnit iudicium Dei, aut in poena fugit & odit iudicantem Deum. Itaq; non obtemperat primæ tabulæ. Cum igitur hæreant in natura hominis contemptus Dei, dubitatio de verbo Dei, de minis & promissionibus, vere peccant homines, etiam cum honesta opera faciunt sine Spiritu sancto, quia faciunt ea impio corde, iuxta illud: Quicquid non est ex fide, peccatum est. Tales enim operantur cum contemptu Dei, sicut Epicurus non sentit se Deo curæ esse, respici, aut exaudiri à Deo. Hic contemptus vitiat opera in speciem honesta, quia Deus iudicat corda.

POSTRE-

POSTREMO, hoc imprudentissime scribitur ab aduersarij quod homines rei aeternae irae, mereantur remissionem peccatorum per actum elicitem dilectionis, cum impossibile sit diligere Deum nisi prius fide apprehendatur remissio peccatorum. Non enim poterit cor vere sentiens Deum irasci, diligere Deum, nisi ostendatur placatus. Donec terret & videtur nos abijcere in aeternam mortem, non potest se erigere natura humana, vt diligit iratum, iudicantem punientem. Facile est otiosis fingere ista somnia de dilectione, quae reus peccati mortalis possit Deum diligere super omnia, quia non sentiunt, quid sit ira aut iudicium Dei. At in agone conscientiae, si acie experitur conscientia vanitatem illarum speculationum Philosophicarum. Paulus ait: Lex iram operatur. Non dicit, per legem mereri homines remissionem peccatorum, Lex enim semper accendit conscientias & perterrefacit. Non igitur iustificat, quia conscientiam perterrefacta lege fugit iudicium Dei. Errant igitur qui per legem per opera sua, mereri se remissionem peccatorum confidunt. Haec iusticia rationis aut legis, quam aduersarij docent, factis sit dicitur. Nam paulo post, cum nostram sententiam de iusticia fidei dicemus, res ipsa coget plura testimonia ponere, quae etiam proderunt ad illorum errores aduersariorum, quos haecenus recensuimus, evertendos.

QVIA igitur non possunt homines viribus suis legem Dei facere, & omnes sunt sub peccato, & rei aeternae irae ac mortis: Ideo non possumus per legem a peccato liberari ac iustificari, sed data est promissio remissionis peccatorum, & iustificationis propter Christum, qui datus est pro nobis, vt satisfaceret pro peccatis mundi, & peccatus est mediator ac propitiator. Et haec promissio non habet conditionem meritum nostrorum, sed gratis offert remissionem peccatorum & iustificationem, sicut Paulus ait: Si ex operibus, iam non est gratia. Et alibi: Iusticia Dei iam manifestatur sine lege, id est gratis offertur remissio peccatorum. Nec pendet reconciliatio nostris meritis. Quod si ex nostris meritis penderet remissio peccatorum, & reconciliatio esset ex lege, esset inutilis. Quia enim legem non facimus, sequeretur etiam promissionem reconciliationis nunquam nobis contingere. Sic argumentatur Paulus Rom. 4. Si ex lege esset hereditas, inanis esset fides, & abolita promissio. Si enim promissio requireret conditionem meritum nostrorum, legem, cum legem nunquam faciamus, sequeretur, promissionem inutilem esse. CVM autem iustificatio contingat per gratiam tam promissionem, sequitur quod non possumus nos ipsi iustificari, alioqui quorsum opus erat promittere? Cumq; promissio non potest accipi nisi fide. Euangelium, quod est proprie promissio remissionis peccatorum, & iustificationis propter Christum, praedicat iusticia

etiam fidei in Christum, quam non docet Lex, neque hæc iusticia legis. Lex enim requirit à nobis opera nostra, & perfectionem nostram. Sed promissio offert, nobis oppressis peccato & morte, gratis reconciliationem propter Christum, quæ accipitur non operibus, sed sola fide. Hæc fides non affert ad Deum fiduciam propriorum meritorum, sed tantum fiduciam promissionis, seu promissæ misericordię in Christo. Hæc igitur fides specialis, quæ credit vnusquisq; sibi remitti peccata propter Christum, & Deum placatum & propitium esse propter Christum, consequitur remissionem peccatorum, & iustificat nos, & quia in penitentia, hoc est, in terroribus consolatur, & erigit corda, & regenerat nos, & affert Spiritum sanctum, vt deinde legem Dei facere possimus, videlicet, diligere Deum, vere timere Deum, vere statuere quod Deus exaudiat, obædire Deo in omnibus afflictionibus, mortificat concupiscentiam, &c. **IT A** fides, quæ gratis accipit remissionem peccatorum, quia opponit mediatorem & propitiatorem Christum iræ Dei, non opponit nostra merita, aut dilectionem nostram, quæ fides est vera cognitio Christi, & vititur beneficij Christi, & regenerat corda, & præcedit legis impletionem. Et de hac fide nulla syllaba extat in doctrina aduersariorum nostrorum. Proinde reprehendimus aduersarios, quod tantum tradunt iusticiam legis, non tradunt iusticiam Euangelij, quod prædicat iusticiam fidei in Christum.

**QVID SIT FIDES
IUSTIFICANS.**

ADVERSARI tantum fingunt fidem esse noticiam historiæ, ideoq; docent eam cum peccato mortali posse existere. Nihil igitur loquuntur de fide, quæ Paulus toties dicit homines iustificari, quia qui reputantur iusti coram Deo, non versantur in peccato mortali. Sed illa fides, quæ iustificat, non est tantum noticia historiæ, sed est assentiri promissioni Dei, in qua gratis propter Christum offertur remissio peccatorum & iustificatio. Et ne quis suspicetur, tantum noticiam esse, addemus amplius, est velle & accipere oblatam promissionem remissionis peccatorum & iustificationis.

A C facile potest cerni discrimen inter hanc fidem & inter iusticiam legis, fides est *ἡ ἰσθία*, quæ accipit à Deo oblata beneficia, iusticia legis est *ἡ ἰσθία*, quæ offert Deo nostra merita. Fide sic vult coli Deus, vt ab ipso accipiamus ea, quæ promittit & offert.

QVOD autem fides significet non tantum historiæ noticiam, sed illam fidem, quæ assentitur promissioni, aperte testatur Paulus, qui ait, iusticiam ideo ex fide esse, vt sit firma promissio. Sentit enim promissionem non posse accipi, nisi fide. Quare inter se correlatiue comparat,

comparat, & connectit promissionem & fidem. Quamquam factum erit iudicare, quid sit fides, si symbolum consideremus, ubi certetur nitor hic articulus: Remissionem peccatorum. Itaque non fatetur credere, quod Christus natus, passus, resuscitatus sit, nisi addimus hunc articulum, qui est causa finalis historiarum: Remissionem peccatorum. Ad hunc articulum referri cetera oportet, quod videlicet propter Christum, non propter nostra merita, donec nobis remissionem peccatorum. Quid enim opus erat Christum dare pro peccatis nostris, si nostra merita pro peccatis nostris possunt satisfacere?

Quoties igitur de fide iustificante loquimur, sciendum est, hanc tria obiecta concurrere: Promissionem: & quidem gratuitam & merita Christi tanquam precium & propitiationem. Promissio accipitur fide, Gratuitum excludit nostra merita, & significat tantum per misericordiam offerri beneficium, Christi merita sunt precium, quia oportet esse aliquam certam propitiationem pro peccatis nostris. Scriptura crebro misericordiam implorat, Et sancti Patres saepe dicunt, nos per misericordiam saluari. Quoties igitur fit petitio misericordiae, sciendum est, quod fides ibi requiratur, quae promissionem misericordiae accipit, Et rursus, quoties nos de fide loquimur, intelligi volumus obiectum, scilicet misericordiam promissam. Nam fides non ideo iustificat aut saluat, quia ipsa sit opus per se dignum, sed tantum quia accipit misericordiam promissam. Hic cultus, haec λατρεία in Prophetis & Psalmis passim praecipitur, datur, cum tamen lex non doceat gratuitam remissionem peccatorum, Sed patres norant promissionem de Christo, quod Deus propter Christum vellet remittere peccata. Igitur cum intelligerent Christum fore precium pro nostris peccatis, sciebant opera nostra non esse precium rei tantae. Ideo gratuitam misericordiam & remissionem peccatorum fide accipiebant, sicut sancti in nouo Testamento. Huc pertinent illae crebrae repetitiones misericordiae & fidei in Psalmis & Prophetis, ut hic: Si iniquitates obseruaueris Domine Domine quis sustinebit? Hic confiteretur peccata, nec allegat merita sua. Addit, Quia apud te propitiatio est. Hic erigit se fiducia misericordiae Dei, & citat promissionem: Sustinuit anima mea in reuerentia tua. Speravit anima mea in Domino, id est, quia promissisti remissionem peccatorum, hac tua promissione sustentor. Et Paulus citat Abraham: Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, hoc est, Abraham sensit se habere Deum propitium tantum propter ipsius promissionem. Assensus est promissioni Dei, nec passus se ab ea abstrahi, etiamsi videbat se immundum atque indignum esse. Sentiebat Deum praestare promissum propter veritatem suam, &

propter opera aut merita nostra. Nec possunt acquiescere perterrefacta corda, si sentire debent, se propter opera propria, aut propriam dilectionem, aut legis impletionem placere, quia hæret in carne peccatum, quod semper accusat nos. Tunc autem acquiescunt corda, quando in illis terroribus statunt, nos ideo placere Deo, quia promissit, & Deum præstare promissum propter suam veritatem, non propter dignitatem nostram. Ita Abraham audiuit hanc vocem: Noli timere, ego enim sum protector tuus, &c. Hic erexit se, & sensit Deum sibi propitium esse, non quia ipse meritus esset, sed quia necesse esset Dei promissionem veram iudicari. Hæc igitur fides imputatur ei pro iusticia, hoc est, qui assentitur promissioni, & accipit oblatam reconciliationem, iam vere est iustus & acceptus Deo, non propter dignitatem suam, sed quia gratuitam promissionem Dei accipit. Non frustra placuit Paulo hoc testimonium Genesis, Videmus quomodo exaggerat, quam diligenter in eo commoratur, quia videbat naturam fidei in hoc loco facile perspicui posse, Videbat discrete addi testimonium de imputatione iusticiæ, Videbat adimi operibus laudem promerendæ iustificationis & pacandæ conscientie. Cum Abraham ideo pronuntietur iustus, quia assentitur promissioni, & accipit oblatam reconciliationem, non opponit iræ Dei merita aut opera. Quare hic locus diligenter consideratus, copiose de tota re pijs mentes docere poterit, qui quidem ita intelligi poterit, si proponant cum sibi perterrefactæ mentes, & statuunt, ad eundem modum se debere assentiri gratuitæ promissioni. Neq; enim possunt aliter acquiescere, nisi statuunt se habere Deum placatum, quia promiserit, non quia nostra natura, vita, & opera digna sint.

ITAQUE & Patres iustificabantur, non per legem, sed per promissionem & fidem. Ac mirum est aduersarios adeo extenuare fidem, cum videant ubiq; pro præcipuo cultu laudari, vt Psal. 49. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te. Ita vult innotescere Deus, ita vult se coli, vt ab ipso accipiamus beneficia, & quidem accipiamus propter ipsius misericordiam, non propter merita nostra. Hæc est amplissima consolatio in omnibus afflictionibus. Et huiusmodi consolationes abolent aduersarij, cum fidem extenuant, & vituperant, & tantum docent homines per opera & merita cum Deo agere.

QVOD SOLA FIDES IN
CHRISTVM IUSTIFICET.

PRIMUM, ne quis putet nos de otiosa notitia historia loqui, dicendum est, quomodo contingat fides. Postea ostendemus & quod iustificet, & quomodo hoc intelligi debeat, & diluemus ea, quæ aduersarij obijciunt. Christus Lucæ ultimo, iubet prædicari penitentiam

sentiam in nomine suo, & remissionem peccatorum. Euangelium enim arguit omnes homines, quod sint sub peccato, quod omnes rei aeternae irae ac mortis, & offert propter Christum remissionem peccatorum, & iustificationem, quae fide accipitur. Praedicatione poenitentiae, quae arguit nos, perterrefacit conscientias veris & sancti terroribus. In his corda rursus debent concipere consolationem. Non sit, si credant promissioni Christi, quod propter ipsum habeamus remissionem peccatorum. Haec fides in illis pavoribus erigenti consolans, accipit remissionem peccatorum, iustificat & vivificat. Nam illa consolatio est nova & spiritualis vita. Haec plana & perspicua sunt, & à pijs intelligi possunt, & habent Ecclesiae testimonium. Aduersarij nusquam possunt dicere, quomodo detur Spiritus sanctus. Fingunt Sacramenta conferre Spiritum sanctum ex opere operato, sine bono motu accipientis, quasi vero otiosa res sit donatio Spiritus sancti. **C V M** autem de tali fide loquamur, quae non est otiosa cogitatio, sed quae à morte liberat, & nouam vitam in cordibus parit, & est opus Spiritus sancti, non statim peccatorum tali, sed tantisper dum adest bonos fructus parit, vt postea dicemus. Quid potest dici de conuersione impij, seu de modo regenerationis simplicius & clarius? Proferant vnum commentarium in sententia ex tanto scriptorum agmine, qui de modo regenerationis dixerunt. Cum loquuntur de habitu dilectionis, fingunt homines Spiritum sanctum per opera mereri, non docent per verbum accipi, sicut & haec tempore Anabaptistae docent. At cum Deo non potest agi, Deo non potest apprehendi, nisi per verbum. Ideo iustificatio fit per verbum, sicut Paulus inquit: Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. Item: Fides est ex auditu. Et vel hinc argumentum sumi potest, quod fides iustificet, quia si tantum fit iustificatio per verbum, & verbum tantum fide apprehenditur, sequitur quod fides iustificet. Sed sunt aliae maiores rationes. Haec diximus hactenus, vt modum regenerationis ostenderemus, & vt intelligi possent qualis sit fides, de qua loquimur.

N V N C ostendemus quod fides iustificet. Vbi primum hoc ostendi sunt lectores, quod sicut necesse est hanc sententiam tuetur, quod Christus sit Mediator, ita necesse sit defendere, quod fides iustificet. Quomodo enim erit Christus Mediator? si in iustificatione non vtimur eo mediatore, si non sentimus, quod propter ipsum iusti reputemur. Id autem est credere, confidere meritis Christi, quod propter ipsum certo velit nobis Deus propitius esse. Item, sicut oportet defendere, quod praeter legem necessaria sit promissio Christi: ita necesse est defendere, quod fides iustificet. Lex enim non daret gratuitam remissionem peccatorum. Item: Lex non potest fieri.

nisi prius accepto Spiritu sancto. Necessè est igitur defendere, quod promissio Christi necessaria sit, At hæc non potest accipi, nisi fide. Itaq; qui negant fidem iustificare, nihil nisi legem abolito Euangelio, & abolito Christo, docent.

Sed nonnulli fortassis, cum dicitur, quod fides iustificet, intelligunt de principio, quod fides sit initium iustificationis, seu præparatio ad iustificationem, ita ut non sit ipsa fides illud quo accepti sumus Deo, sed opera quæ sequuntur. Et somniant, fidem ideo valde laudari, quia sit principium. Magna enim vis est principij, ut vulgo dicunt: ἀρχὴ ἡμῶν πάντων, ut si quis dicat, quod Grammatica efficiat omnium artium doctores, quia præparat ad alias artes, etiam si sua quemq; ars vere artificem efficit. Non sic de fide sentimus, sed hoc defendimus, quod proprie ac vere, ipsa fide, propter Christum iusti reparamur, seu accepti Deo sumus. Et quia iustificari significat, ex iniustis iustos effici, seu regenerari, significat & iustos pronuntiarum seu reputari. Vtroq; enim modo loquitur scriptura. Ideo primum volumus hoc ostendere, quod sola fides ex iniusto iustum efficiat, hoc est, accipiat remissionem peccatorum.

OFFENDIT quosdam particula, Sola, cum & Paulus dicat: Arbitramur hominem iustificari fide, non ex operibus. Item Ephes. 2. Dei donum est, non ex vobis, neq; ex operibus, ne quis gloriatur. Item Rom. 3. Gratis iustificati. Si displicet exclusiua, sola, tollant etiam ex Paulo illas exclusiuas, gratis, non ex operibus, donum est, &c. Nam hæc quoq; sunt exclusiua. Excludimus autem opinionem meriti. Non excludimus verbum aut Sacramenta, ut calumniantur aduersarij. Diximus enim supra, fidem ex verbo concipi. Ac multo maxime ornamus ministerium verbi. Dilectio etiam & opera sequi fidem debent, quare non sic excluduntur, ne sequantur, sed fiducia meriti dilectionis aut operum, in iustificatione excluditur. Idq; perspicue ostendemus.

QVOD REMISSIONEM PECCATORVM SOLA FIDE IN CHRISTUM CONSEQUAMUR.

FATERI etiam aduersarios existimamus, quod in iustificatione primum necessaria sit remissio peccatorum. Omnes enim sub peccato sumus. Quare sic argumentamur:

Consequi remissionem peccatorum, est iustificari, iuxta illud: Beati quorum remissa sunt iniquitates.

Sola fide in Christum, non per dilectionem, non propter dilectionem aut opera, consequimur remissionem peccatorum, etsi dilectio sequitur fidem.

H Igitur

Igitur sola fide iustificamur, intelligendo iustificationem ex iniusto iustum effici seu regenerari.

MINOR ita facile poterit declarari, si sciamus, quomodo sit remissio peccatorum. Aduersarij frigidissime disputant, Vtrum sit vna mutatio remissio peccatorum, & infusio gratiæ. Otiosi homines quid dicerent, non habebant. In remissione peccatorum oportet in cordibus vincere terrores peccati & mortis æternæ, sicut Paulus testatur 1. Corinth. 17. Aculeus mortis peccatum est. Potentia vero peccati lex. Gratia autem Deo, qui dat nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum, id est, peccatum perterrefacit conscientiam. Id fit per legem, quæ ostendit iram Dei aduersus peccatum, sed vincimus per Christum. Quomodo? fide, cum erigimus nos fiducia promissæ misericordiæ propter Christum. Sic igitur probamus misericordiam, Ira Dei non potest placari, si opponamus nostra opera, quæ Christus propositus est propitiator, vt propter ipsum fiat nobis placatus pater. Christus autem non apprehenditur tanquam mediator, nisi fide. Igitur sola fide consequimur remissionem peccatorum, cum erigimus corda fiducia misericordiæ propter Christum promissæ.

ITEM Paulus Roma. 5. ait: Per ipsum habemus accessum ad Patrem, & addit per fidem. Sic igitur reconciliamur Patri, & accipimus remissionem peccatorum, quando erigimur fiducia promissæ misericordiæ propter Christum. Aduersarij Christum ita intelligunt mediatorem & propitiatorem esse, quia meruerit habitum dilectionis, non iubent nunc eo vt mediatore, sed prorsus sepulto Christo, fingunt nos habere accessum per propria opera, & per hæc habitum illum mereri, & postea dilectione habere pacem conscientiæ. An non est hoc prorsus sepelire Christum, & totam fidei doctrinam tollere? Paulus econtra docet nos habere accessum, hoc est, pacem per Christum, Et vt ostenderet quomodo id fiat, addit quod per fidem habeamus accessum. Fide igitur propter Christum accipimus remissionem peccatorum. Non possumus iræ Dei opponere nostram dilectionem, & opera nostra.

SECUNDO. Certum est peccata remitti propter propitiatorem Christum, Roma. 3. Quem posuit Deus propitiatorem. Addit autem Paulus per fidem. Itaq; nobis prodest hic propitiator, cum fide apprehendimus promissam in eo misericordiam, & opponimus eam iræ ac iudicio Dei. Et in eandem sententiam scriptum est ad Hebræos 4. Habentes Pontificem, &c. accedamus enim fiducia. Iacet enim accedere ad Deum, non fiducia nostrorum meritorum, sed fiducia pontificis Christi, Requirit igitur fidem.

TERCIO. Petrus in Actis cap. 10. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen

eius, omnes, qui credunt in eum. Quomodo potuit clarius dicere? Remissionem peccatorum accipimus (inquit) per nomen eius, hoc est, propter eum. Ergo non propter nostra merita, non propter nostram contritionem, attritionem, dilectionem, cultus, opera. Et addit, cum credimus in eum. Requirit igitur fidem. Neque enim possumus apprehendere nomen Christi, nisi fide. Præterea allegat consensum omnium Prophetarum. Hoc vere est allegare Ecclesiæ autoritatem, sed de hoc loco infra de penitentia rursus dicendum erit.

QUARTO. Remissio peccatorum est res promissa propter Christum. Igitur non potest accipi, nisi sola fide. Nam promissio accipi non potest, nisi sola fide. Roma. 4. Ideo ex fide, ut si firma promissio secundum gratiam, quasi dicat: Si penderet res ex meritis nostris, incerta & inutilis esset promissio, quia nunquam constituere possemus, quando satis meriti essemus. Idque facile intelligere queunt peritæ conscientiæ. Ideo Paulus ait Galat. 3. Conclufit Deus omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Iesu Christi detur creditibus. Hic detrahit meritum nobis, quia dicit, omnes reos esse, & conclusos sub peccatum, deinde addit promissionem, videlicet remissionis peccatorum & iustificationis dari, & addit, quomodo accipi promissio possit, videlicet fide. Atque hæc ratio sumta ex natura promissionis apud Paulum præcipua est, & sæpe reperitur. Neque excogitari neque fingi quicquam potest, quo hoc Pauli argumentum euertere queat. Proinde non patiantur, se bonæ mentes depelli ab hac sententia, quod tantum fide accipiamus remissionem propter Christum. In hac habent certam & firmam consolationem aduersus peccati terrores, & aduersus æternam mortem, & aduersus omnes portas inferorum.

CUM autem sola fide accipiamus remissionem peccatorum & reconciliationem propter Christum, sola fides iustificat, quia reconciliati reputatur iusti & filij Dei, non propter suam mundiciam, sed per misericordiam propter Christum, si tamen hanc misericordiam fide apprehendant, Ideoque scriptura testatur, quod fide iusti reputemur.

ADVICIEMVS igitur testimonia, quæ clare pronuntiant, quod fides sit ipsa iusticia, qua coram Deo iusti reputamur, videlicet, non quia sit opus per sese dignum, sed quia accipit promissionem, qua Deus pollicitus est, quod propter Christum velit propitius esse creditibus in eum, seu quia sentit, quod Christus sit nobis factus à Deo, sapientia, iusticia, sanctificatio, & redemptio. PAVLVS in Epistola ad Romanos præcipue de hoc loco disputat & proponit, quod gratis iustificemur fide, credentes nobis Deum placatum propter Christum. Et hanc propositionem capite tertio, quæ statum vniuersæ disputationis continet, tradit. Arbitramur hominem fide

H a iustificari

iustificari, non ex operibus legis. Hic aduersarij interpretantur ceremonias Leuiticas, ac Paulus non tantum de ceremonijs loquitur, sed de tota lege. Allegat enim infra ex decalogo: Non concupiscas. Et si opera moralia merentur remissionem peccatorum, & iustificationem, etiam nihil opus esset Christo & promissione, & ruerent omnia illa, quæ Paulus de promissione loquitur: Male etiam scriberet ad Ephesios, Gratis nos saluatos esse, & donum Dei esse, non ex operibus. Item Paulus allegat Abraham, allegat Dauidem, at hi circumcissione habuerunt mandatum Dei, Itaq; si vlla opera iustificabant, necesse erat illa opera, tunc cum mandatum haberent, etiam iustificasse. Sed recte docet Augustinus, Paulum de tota lege loqui, sicut prolixè disputat de spiritu & litera, vbi postremo ait: His igitur consideratis pertractatisq; pro viribus, quas Dominus donare dignatur, colligimus, non iustificari hominem præceptis bonæ virtutis nisi per fidem Iesu Christi.

Et ne putemus temere excidisse Paulo sententiam, quod fides iustificet, longa disputatione munus confirmat eam, in quarto capite ad Romanos. Et deinde in omnibus Epistolis repetit. Sic ait capite quarto ad Romanos: Operanti merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, Ei autem qui non operatur, credit autem in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iusticiam. Hic clare dicit fidem ipsam imputari ad iusticiam. Fides igitur est illa res, quam Deus pronuntiat esse iusticiam, & addit gratis imputari. Et negat posse gratis imputari, si propter opera deberetur. Quare excludit etiam meritum operum moralium. Nam si his deberetur iustificatio coram Deo, non imputaretur fides ad iusticiam sine operibus. Et postea: Dicimus enim, quod Abraham imputata est fides ad iusticiam.

CAPITE 5. ait: Iustificati ex fide, pacem habemus erga Deum, id est, habemus conscientias tranquillas & lætas coram Deo.

ROMA. 10. Corde creditur ad iusticiam. Hic pronuntiat fidem esse iusticiam cordis. Ad Galatas 2. Nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis.

Ad Ephesios 2. Gratia enim saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis gloriætur.

IOHANNIS primo: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. IOHANNIS

NIS 3. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltatus oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipsum, non pereat.

ITEM: Non misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur.

ACTORUM

ACTORVM 13. Notum igitur sit vobis, viri fratres, quod per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur, & ab omnibus, quibus non potuistis in lege iustificari, in hoc omnis, qui credit iustificatur. Quomodo potuit clarius de officio Christi, & de iustificatione dici? Lex inquit non iustificabat. Ideo Christus datus est, vt credamus nos propter ipsum iustificari. Aperte detrahit legi iustificationem, Ergo propter Christum iusti reputamur, cum credimus nobis Deum placatum esse propter ipsum.

ACTORVM 4. Hic est lapis, qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli, Et non est in aliquo alio salus. Neq; enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Nomen autem Christi tantum fide apprehenditur, Igitur fiducia nominis Christi, non fiducia nostrorum operum saluamur. Nomen enim hic significat causam, quæ allegatur, propter quam contingit salus. Et allegare nomen Christi, est confidere nomine Christi, tanquam causa seu precio, propter quod saluamur.

ACTORVM 15. Fide purificans corda eorum. Quare fides illa, de qua loquuntur Apostoli, non est otiosa noticia, sed res accipiens Spiritum sanctum, & iustificans nos.

ABACVC primo: Iustus ex fide viuet. Hic primum dicit homines fide esse iustos, qua credunt Deum propitium esse, & addit, quod eadem fides viuificet, quia hæc fides parit in corde pacem, & gaudium, & vitam æternam.

ESAIAS 53. Noticia eius iustificabit multos. Quid est autem noticia Christi, nisi nosse beneficia Christi, promissiones, quas per Euangelium sparsit in mundum? Et hæc beneficia nosse, proprie & vere est credere in Christum, credere quod quæ promisit Deus propter Christum, certo præster.

Sed plena est scriptura talibus testimonijs, quia alibi legem, alibi promissiones de Christo, & de remissione peccatorum, & de gratuita acceptatione propter Christum tradit. Extant & apud sanctos patres sparsim similia testimonia. Ambrosius enim inquit in epistola ad Irenæum quendam: Subditus autem mundus eo per legem factus est, quia ex præscripto Legis omnes conueniuntur, & ex operibus legis nemo iustificatur, id est, quia per legem peccatum cognoscitur, sed culpa non relaxatur. Videbatur lex nocuisse, quæ omnes fecerat peccatores, sed veniens Dominus Iesus peccatum omnibus, quod nemo poterat euitare, donauit, & chirographum nostrum sui sanguinis effusione deleuit. Hoc est quod ait: Abundauit peccatum per legem, Superabundauit autem gratia per Iesum. Quia postquam totus mundus subditus factus est, totius mundi peccatum abstulit, sicut testificatus est Iohannes, dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et ideo nemo gloriatur in operibus, quia nemo factus suis iustificatur. Sed qui iustus est, donatum habet, quia

post lauacrum iustificatus est. Fides ergo est, quæ liberat per sanguinem Christi, quia beatus ille cui peccatum remittitur, & ueniam datur. Hæc sunt Ambrosij uerba, quæ aperte patrocinantur nostræ sententiæ, detrahunt operibus iustificationem, & tribunt fidei, quod liberet per sanguinem Christi. Conferantur in unum acerrimum Sententiarum omnes, qui magnificis titulis ornantur. Nam alij uocantur angelici, alij subtiles, alij irrefragabiles, Omnes isti lecti & relecti, non tantum conferent ad intelligendum Paulum, quantum confert hæc una Ambrosij sententiæ. In eandem sententiæ multo contra Pelagianos scribit Augustinus, de spiritu & litera sic ait: Ideo quippe proponitur Iusticia legis, quod, qui fecerit eam, uiuat in illa, ut cum quisq; infirmitatem suam cognouerit, non per suas uires, neq; per literam ipsius legis, quod fieri non potest, sed per fidem concilians iustificatorem, perueniat, & faciat, & uiuat in ea. Opus rectum, quod qui fecerit uiuat in eo, non fit, nisi in iustificato, Iustificatio autem ex fide impetratur. Hic clare dicit iustificatorem fide conciliari, & iustificationem fide impetrari. Et paulo post: Ex lege timemus Deum, ex fide speramus in Deum, sed timentibus penam absconditur gratia, sub quo timore anima laborans, &c. per fidem confugiat ad misericordiam Dei, ut det quod iubet. Hic docet lege terri corda, fide autem consolationem capere, & docet prius fide apprehendere misericordiam, quam legem facere conemur. Recitauimus paulo post & alia quædam.

PROFECTO mirum est, aduersarios tot locis scripturæ nihil moueri, quæ aperte tribuunt iustificationem fidei, & quidem detrahunt operibus. Num frustra existimant toties idem repeti? Num arbitrantur excidisse Spiritui sancto, non animaduertenti has uoces? Sed excogitauerunt etiam cauillum quo eludunt, dicunt de fide formata accipi debere, hoc est, non tribuunt fidei iustificationem, nisi propter dilectionem, imo prorsus non tribuunt fidei iustificationem, sed tantum dilectioni, quia somniant fidem posse stare cum peccato mortali. Quorsum hoc pertinet, nisi ut promissionem iterum aboluant, & redeant ad legem? Si fides accipit remissionem peccatorum, propter dilectionem, semper erit incerta remissio peccatorum, quia nunquam diligimus tantum, quantum debemus, imo non diligimus, nisi certo statuunt corda, quod donata sit nobis remissio peccatorum. Ita aduersarij, dum requirunt fiduciam propriæ dilectionis, in remissione peccatorum & iustificatione, Euangelium de gratuita remissione peccatorum prorsus abolunt, cum tamen dilectionem illam neq; præstent, neq; intelligant, nisi credant gratis accipi remissionem peccatorum. Nos quoq; dicimus, quod dilectio fidem sequi debeat, sicut & Paulus ait, In Christo Iesu neq; circum-

cifo

eiſſo aliquid valet, neq; præputium, ſed fides per dilectionem effi-
 cax. Neq; tamen ideo ſentiendum eſt, quod fiducia huius dilectio-
 nis, aut propter hanc dilectionem, accipimus remiſſionem pecca-
 torum, & reconciliationem, ſicut neq; accipimus remiſſionem pec-
 catorum, propter alia opera ſequentia. Sed ſola fide, & quidem fide
 proprie dicta accipitur remiſſio peccatorum, quia promiſſio non po-
 teſt accipi niſi fide. Eſt autem fides proprie dicta, quæ aſſentitur promiſ-
 ſioni, de hac fide loquitur ſcriptura. Et quia accipit remiſſio-
 nem peccatorum, & reconciliat nos Deo, prius hac fide iuſti reputa-
 mur propter Chriſtum, quam diligimus, ac legem facimus, eſſi neceſ-
 ſario ſequitur dilectio. Neq; vero hæc fides eſt otioſa noticia, nec
 poteſt ſtare cum peccato mortali, ſed eſt opus Spiritus ſancti, quo li-
 beramur à morte, quo eriguntur & vivificantur perterrefactæ men-
 tes. Et quia ſola hæc fides accipit remiſſionem peccatorum, & red-
 dit nos acceptos Deo, & reddit conſcientias pacatas ac tranquillas,
 rectius vocari GRATIA GRATVM FACIENS poterat, quam aſſen-
 ſus ſequens, videlicet dilectio.

HACTENVS ſatis copioſe oſtendimus, & testimonijs ſcripturæ,
 & argumentis ex ſcriptura ſumptis, vt res magis fieret perſpicua,
 quod ſola fide confequimur remiſſionem peccatorum propter Chri-
 ſtum, & quod ſola fide iuſtificemur, hoc eſt, ex iniuſtis iuſti efficiamur,
 ſeu regeneremur. Facile autem iudicari poteſt, quam neceſſaria ſit
 huius fidei cognitio, quia in hac vna conſpicitur Chriſti officium,
 hac vna accipimus Chriſti beneficia, hæc vna aſſert certam &
 firmam conſolationem pijs mentibus. Et oportet in Eccleſia extare
 doctrinam, ex qua concipiant pij certam ſpem ſalutis. Nam aduerſarij
 infeliciter conſulunt hominibus, dum iubent dubitare, Vtrum
 confequantur remiſſionem peccatorum. Quomodo in morte ſuſten-
 tabunt ſe iſti, qui de hac fide nihil audiuerunt? qui putant dubitan-
 dum eſſe, Vtrum confequantur remiſſionem peccatorum. Præterea
 neceſſe eſt retineri in Eccleſia Chriſti Euangelium, hoc eſt, promiſſi-
 onem, quod gratis propter Chriſtum remittuntur peccata. Id Euan-
 gelium penitus abolent, qui de hac fide, de qua loquimur, nihil do-
 cent. At Scholaſtici ne verbum quidem de hac fide tradunt. Hos ſe-
 quuntur aduerſarij noſtri, & improbant hanc fidem. Nec vident ſe
 totam promiſſionem gratuita remiſſionis peccatorum, & iuſtitiæ
 Chriſti abolere, improbata hac fide.

DE DILECTIONE ET IM- PLETIONE LEGIS.

Hic obijciunt aduerſarij, Si vis in vitam ingredi, ſerua manda-
 ta. Item, Factores legis iuſtificabuntur, & alia multa ſimilia de le-
 ge

ge & operibus, ad quæ priusquam respondemus, dicendum est, quod nos de dilectione, & impletione legis sentiamus. Scriptum est apud Prophetam: Dabo legem meam in corda eorum. Et Rom. 7. Paulus, Legem stabiliri non aboleri per fidem. Et Christus ait: Si ingredi in vitam, serua mandata. Item, Si dilectionem non habemus, nihil sum. Hæ sententiæ & similes testantur, quod oporteat legem in nobis incoari, & magis magisque fieri. Loquimur autem non de ceremonijs, sed de illa lege, quæ præcipit de motibus cordis, videlicet de Decalogo. Quia vero fides affert Spiritum sanctum, & per nouam vitam in cordibus, necessè est, quod pariat spirituales motus in cordibus. Et qui sint illi motus, ostendit Propheta, cum ait: Dabo legem meam in corda eorum. Postquam igitur fide iustificati & renati sumus, incipimus Deum timere, diligere, petere, & expectare ab eo auxilium, gratias agere & prædicare, & obedire ei in afflictionibus. Incipimus & diligere proximos, quia corda habent spirituales & sanctos motus. HÆC NON possunt fieri, nisi postquam fide iustificati sumus, & renati accipimus Spiritum sanctum. Primum, quia lex non potest fieri sine Christo. Item, Lex non potest fieri sine Spiritu sancto. At Spiritus sanctus accipitur fide, iuxta illud Pauli Gala. 3. Ut promissionem spiritus accipiamus per fidem. Item quomodo potest humanum cor diligere Deum, dum sentit eum horribiliter irasci, & opprimere nos temporalibus, & perpetuis calamitatibus. Lex autem semper accusat nos, semper ostendit irasci Deum. Non igitur diligitur Deus, nisi postquam apprehendimus fide misericordiam. Ita demum fit obiectum amabile. QUANTUM igitur civilia opera, hoc est, externa opera legis sine Christo, & sine Spiritu sancto aliqua ex parte fieri possint, tamen apparet ex his quæ diximus, illa quæ sunt proprie legis diuinæ, hoc est, affectus cordis erga Deum, qui præcipiuntur in prima tabula, non posse fieri sine Spiritu sancto. Sed aduersarij nostri sunt suaues Theologi, inueniuntur secundam tabulam, & politica opera, primam nihil curant, quasi nihil pertineat ad rem, aut certe tantum externos cultus requirunt. Illam æternam legem, & longe positam supra omnium creaturarum sensum atque intellectum, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, prorsus non considerant. AT Christus ad hoc datus est, ut propter eum, donentur nobis remissio peccatorum, & Spiritus sanctus, qui nouam & æternam vitam, ac æternam iusticiam in nobis pariat, Primum ostendat Christum, sicut Iohannis 14. scriptum est: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Deinde & alia dona afferat, dilectionem, inuocationem, gratiarum actionem, castitatem, patientiam, &c. Quæ non potest lex vere fieri, nisi accepto Spiritu sancto per fidem. Ideo

Paulus

Paulus dicit, legem stabiliri per fidem, non aboleri, qua lex ita demum fieri potest, cum contigit Spiritus sanctus. Et Paulus docet 2. Corinth. 3. velamen quo facies Moysi tecta est, non posse tolli, nisi fide in Christum, qua accipitur Spiritus sanctus. Sic enim ait, sed vsq; in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Cum autem conuersi fuerint ad Deum, auferetur velamen: Dominus autem spiritus est, Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas. Velamen intelligit Paulus, humanam opinionem de tota lege, Decalogo, & ceremonijs, videlicet, quod hypocritæ putant, externa & ciuilia opera satisfacere legi Dei, & sacrificia & cultus ex opere operato, iustificare coram Deo. Tunc autem detrahitur nobis hoc velamen, hoc est, eximitur hic error, quando Deus ostendit cordibus nostris immundiciem nostram, & magnitudinem peccati. Ibi primum videmus, nos longe abesse ab impletione legis. Ibi agnoscimus, quomodo caro secuta atq; otiosa, non timeat Deum, nec vere staturat respici nos à Deo, sed casu nasci, & occidere homines. Ibi experimur nos non credere, quæ Deus ignoscat & exaudiat. Cum autem audito Euangelio & remissione peccatorum, fide erigimur, concipimus Spiritum sanctum, vt iam recte de Deo sentire possimus, & timere Deum, & credere ei, &c. Ex his apparet non posse legem sine Christo, & sine Spiritu sancto fieri.

PROFITEMUR igitur, quod necesse sit incoari in nobis, & subinde magis magisq; fieri legem. Et complectimur simul vtrunq;, videlicet spirituales motus, & externa bona opera. Falso igitur calumniantur nos aduersarij, quod nostri non doceant bona opera, cum ea non solum requirant, sed etiam ostendant, quomodo fieri possint. Euentus coarguit hypocritas, qui suis viribus conantur legem facere, quod non possint præstare, quæ conantur. Longe enim imbecillior est humana natura, quam vt suis viribus resistere Diabolo possit, qui habet captiuos omnes, qui non sunt liberati per fidem. Potentia Christi opus est aduersus Diabolum, videlicet, vt quia scimus nos propter Christum exaudiri, & habere promissionem petamus, vt gubernet & propugnet nos Spiritus sanctus, ne decepti erremus, ne impulsus contra voluntatem Dei aliquid suscipiamus, sicut Psalmus docet: Captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Christus enim vicit diabolum, & dedit nobis promissionem, & Spiritum sanctum, vt auxilio diuino vincamus & ipsi. Et 1. Iohannis 3. Ad hoc apparuit filius Dei, vt soluat opera diaboli. Deinde non hoc tantum docemus, quomodo fieri Lex possit, sed etiam quomodo Deo placeat, si quid sit, videlicet, non quia legi satisfaciamus, sed quia sumus in Christo. Sicut paulo post dicemus. Constat igitur nostros requirere bona opera. Imo addimus & hoc, quod impos-

sibile sit dilectionem Dei, etsi exigua est, diuellere à fide, quia propter Christum acceditur ad Patrem, & accepta remissione peccatorum vere iam statuimus nos habere Deum, hoc est, nos Deo curam esse inuocamus, agimus gratias, timemus, diligimus, sicut Iohannes dicit in prima epist. Nos diligimus eum, inquit, quia prior dilexit nos, videlicet, quia dedit pro nobis Filium, & remisit nobis peccata. Ita significat præcedere Fidem, sequi dilectionem. Idem fides de qua loquimur, existit in penitentia, hoc est, concipitur in terroribus conscientiarum, quæ sentit iram Dei aduersus nostra peccata, & querit remissionem peccatorum, & liberari à peccato. Et in talibus terroribus, & alijs afflictionibus, debet hæc fides crescere & confirmari. Quare non potest existere in his, qui secundum carnem viuunt, qui delectantur cupiditatibus suis, & obtemperant eis. Ideo Paulus ait: Nulla nunc damnatio est his, qui sunt in Christo Iesu, qui secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum. Item: Debetis sumus non carni, vt secundum carnem viuamus: Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: Sin autem spiritu actiones corporis mortificabitis, viuētis. Quare fides illa, quæ accipit remissionem peccatorum, in corde perterrefacto, & fugiente peccato, non manet in his, qui obtemperant cupiditatibus, nec existit cum mortali peccato. **EX HIS** effectibus fidei excerpti aduersarij vnum, videlicet dilectionem, & docent, quod dilectio iustificet. Ita manifeste apparet eos tantum docere legem. Non prius docent accipere remissionem peccatorum per fidem, Non docent de mediatore Christo quod propter Christum habemus Deum propitium, sed propter nostram dilectionem. Et tamen qualis sit illa dilectio, non dicunt, nec dicere possunt, Prædicant se legem implere, cum hæc gloria proprie debeatur Christo, & fiduciam propriorum operum opponunt iudicio Dei, dicunt enim se de condigno mereri gratiam & vitam æternam. Hæc est simpliciter impia & vana fiducia. Nam in hac vita non possumus legi satisfacere, quia natura carnalis, non desinit malos affectus parere, etsi his resistit spiritus in nobis.

SED QUÆRAT aliquis. Cum & nos fateamur dilectionem esse opus Spiritus sancti, cumque sit iusticia, quia est impletio legis, cur non doceamus, quod iustificet? Ad hoc respondendum est. Primum hoc certum est, quod non accipimus remissionem peccatorum neque per dilectionem, neque propter dilectionem nostram, sed propter Christum sola fide. Sola fides, quæ inueter in promissionem, sentit ideo certo statuendum esse, quod Deus ignoscat, quia Christus non sit frustra mortuus, &c. vincit terrores peccati & mortis. Si quis dubitat, Vtrum remittantur sibi peccata, contumelia afficit Christum, cum peccatum suum iudicat maius, aut efficacius esse, quod

mortem & promissionem Christi. Cum Paulus dicat, gratiam exuberare supra peccatum, hoc est, misericordiam ampliolem esse quam peccatum. Si quis sentit, se ideo consequi remissionem peccatorum, quia diligit, afficit contumelia Christum, & comperiet, in iudicio Dei, hanc fiduciam propriae iusticiae, impiam & inanem esse. Ergo necesse est quod fides reconciliet, & ex iniusto iustum efficiat. Et sicut non accipimus remissionem peccatorum, per alias virtutes legis seu propter eas, videlicet, propter patientiam, castitatem, obaedientiam erga magistratus, &c. Et tamen has virtutes sequi oportet: Ita neque propter dilectionem Dei, accipimus remissionem peccatorum, etsi sequi eam necesse est. **CETERVM** nota est consuetudo sermonis, quod interdum eodem verbo causam & effectus complectimur κατὰ συνεχὸν ὁμοίως. Ita Lucæ 7. ait Christus; Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum. Interpretatur enim seipsum Christus, cum addit, Fides tua saluam te fecit. Non igitur voluit Christus, quod mulier illo opere dilectionis, merita esset remissionem peccatorum. Ideo enim clare dicit, Fides tua saluam te fecit. At fides est, quæ apprehendit misericordiam propter verbum Dei gratis. Si quis hoc negat fidem esse, prorsus non intelligit quid sit fides. Eripisa historia hoc loco ostendit, quid vocet dilectionem. Mulier venit, hanc afferens de Christo opinionem, quod apud ipsum quaerenda esset remissio peccatorum. Hic cultus est summus cultus Christi, Nihil potuit maius tribuere Christo. Hoc erat vere Messiam agnoscere, quaerere apud eum remissionem peccatorum. Porro, sic de Christo sentire, sic colere, sic complecti Christum est vere credere. Christus autem vsus est verbo dilectionis, non apud Mulierem, sed aduersus Pharisaum, quia totum cultum Pharisei, cum toto cultu mulieris comparabat. Obiurgat Pharisaum, quod non agnosceret ipsum esse Messiam, etsi hæc externa officia ipsi præstaret, vt hospiti, viro magno & sancto, Ostendit mulierculam, & prædicat huius cultum, vnguenta, lacrymas, &c. Quæ omnia erant signa fidei, & confessio quædam, quod videlicet apud Christum quaereret remissionem peccatorum. Magnum profecto exemplum est, quod non sine causa commouit Christum, vt obiurgaret Pharisaum virum sapientem, & honestum, sed non credentem. Hanc ei impietatem exprobrat, & admonet eum exemplo mulierculæ, significans turpe ei esse, quod cum indocta muliercula credat Deo, ipse legis Doctor, non credat, non agnoscat Messiam, non quaerat apud eum remissionem peccatorum & salutem. Sic igitur totum cultum laudat, vt sæpe fit in scripturis, vt vno verbo multa complectamur, vt infra latius dicemus in similibus locis, vt Date eleemosynam & omnia erunt munda. Non tantum eleemosynas requirit, sed etiam

etiam iusticiam fidei. Ita hic ait: Remittuntur ei peccata multa quia dilexit multum, id est, quia me verè coluit fide, & exercitum signis fidei, Totum cultum comprehendit. Interim tamen hoc dicitur quod proprie accipiatur fide remissio peccatorum. Et si dilectio, non fessio, & alij boni fructus sequi debeant. Quare non hoc vult, quod fructus illi sint precium, sint propitiatio, propter quam detur remissio peccatorum, quæ reconciliet nos Deo. De magna re disputamus de honore Christi, & vnde petant bonæ mentes certam & firmam consolationem, Vtrum fiducia collocanda sit in Christum, an in opera nostra. Quod si in opera nostra collocanda erit, detrahitur Christi honos mediatoris & propitiatoris. Et tamen comperiemus, in iudicio Dei, hanc fiduciam vanam esse, & conscientias inde ruere in desperationem, Quod si remissio peccatorum, & reconciliatio non contingit gratis propter Christum, sed propter nostram dilectionem, nullo habiturus est remissionem peccatorum, nisi ubi totam legem ceterit, quia lex non iustificat, donec nos accusare potest. Patet igitur cum iustificatio sit reconciliatio propter Christum, quod fide iustificemur, quia certissimum est, sola fide accipi remissionem peccatorum.

NUNC igitur respondeamus ad quæstionem supra propositam, quare dilectio non iustificet. Recte cogitant aduersarij, dilectionem esse legis impletionem. Et obædientia erga legem esset iusticia, si legem faceremus, Haecenus autem ostendimus, quod idem dicitur sint promissiones, quia legem non possumus facere. Eamque ob causam negat Paulus, non ex lege iustificari. Aduersarij falluntur, quod in hac tota controuersia, nihil nisi legem intuentur. Neque enim potest aliter iudicare ratio humana, quam ex lege quærendam esse iusticiam, quia obædientia erga legem, sit iusticia. Sed Euangelium reuocat nos à lege ad promissiones, & docet, quod iusti reputentur non propter obædientiam erga legem. Non enim satisfacimus legi. Sed propterea, quia donatur nobis reconciliatio propter Christum. Et hanc tantum fide accipimus. Priusquam igitur legem faciamus oportet accipere fide remissionem peccatorum, & reconciliatio. Bone Deus, quo ore audent nominare Christum, quo vultu audeant aspicere ipsos Euangelij libros, isti qui negant nos sola fide propter Christum consequi remissionem peccatorum.

SECONDÒ. Hæc ipsa legis impletio, quæ sequitur renouationem, est exigua & immunda. Quanquam enim renouatio inchoata tamen hærent adhuc in natura reliquiarum peccati, quæ semper accusant nos, nisi fide in Christum apprehendamus remissionem peccatorum, & sciamus nos habere accessum ad Deum, non propter nostram impletionem legis, sed propter Christum. Ideo illa legis impletio non est accepta propter seipsam, sed propter fidem.

Quare cum Paulus ait, legem stabiliri per fidem, non solum hoc intelligi oportet, quod fide renati concipiant Spiritum sanctum, & habeant motus consentientes legi Dei. Sed multo maxime refert & hoc addere, quod oportet nos sentire, quod procul à perfectione legis absumus; Quare non possumus statuere, quod coram Deo iusti reputemur, propter nostram impletionem legis, Sed sentiendum est, quod iusti seu accepti reputemur propter Christum, non propter legem aut opera nostra, & quod hæc incoata legis impletio placeat Deo, quia sumus in Christo. Item, quod propter fidem in Christum non imputetur nobis hoc, quod deest impletioni legis. Hoc docet Paulus ad Galat. 3. cum ait: Christus redemit nos à maledictione legis, factus pro nobis maledictum, hoc est, lex damnat omnes homines. Sed Christus, quia sine peccato subijt pœnam peccati, & victima pro nobis factus est, sustulit illud ius legis, ne accuset, ne damnet hos, qui credunt in ipsum, quia ipse est propitiatio pro eis, propter quam nunc iusti reputantur. In eandem sententiam scribit ad Colossenses: In Christo consummati estis, quasi dicat, Etsi adhuc procul abestis à perfectione legis, tamen non damnant vos reliquæ peccati, quia propter Christum, habetis reconciliationem certam & firmam; Si creditis, etiam si hæret peccatum in carne vestra. Longe enim supra nostram mandicem, imo longe supra ipsam legem, collocari debent mors & satisfactio Christi nobis donata, ut statuamus nos propter illam satisfactionem habere propitium Deum, non propter nostram impletionem legis. Impia fiducia est, quæ collocatur in nostram impletionem legis. Illa vero fiducia necessaria est, quæ collocatur in satisfactionem Christi.

TERTIO. Sola illa res iustificat coram Deo, quæ reddit pacatas conscientias. Donec enim conscientia fugit iudicium Dei, & irascitur Deo, non sumus iusti, & viuificati. Porro, sola fides reddit pacatas conscientias, iuxta illud: Iustificati ex fide pacem habemus. Item, Iustus ex fide viuet, id est, fide vincit terrores mortis, fide erigitur, & concipit gaudium & vitam. Idq; affert fides, non quia per se sit opus dignum, sed tantum, quia accipit oblatam promissionem, nihil respiciens propriam dignitatem. Sola igitur fides iustificat, & bona opera propter fidem placent. Quid contra hanc rationem aduersarij possunt asserere? Quid possunt contra manifestam veritatem excogitare? Nam minor est certissima, quod opera nostra non possint conscientiam reddere pacatam, quando Deus iudicat & arguit nos, & ostendit nobis immundiciam nostram. Idq; Scriptura sæpe inculcat, In Psalmo: Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Hic simpliciter detrahit omnibus, & quidem sanctis

ctis ac seruis Dei, gloriam iusticiæ, si non ignoscat Deus, sed iudicet & arguat corda eorum. Nam quod alibi gloriatur de sua iusticia, loquitur de causa sua aduersus persecutores verbi Dei, non loquitur de personali mundicie, & rogat causam & gloriam Dei defendi. Psalmo 7. Iudica me Domine, secundum iusticiam meam, &c. alibi, Iudica Domine causam meam. Rursus Psal. 129. docet neminem posse sustinere iudiciũ Dei, si obseruet peccata nostra: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Et Iob. 23. In rebar omnia opera mea. Item, Si lotus fuero, quasi aquis niui, fulserint velut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intingens me. Et Prouerb. 20. Quis potest dicere, mundum est cor meum? Et Iohannis 1. Si dixerimus, quod peccatũ non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Et in oratione Dominica Sancti Spiritus remissionem peccatorum. Habent igitur & sancti peccata. Numeris: Et innocens non erit innocens. Et Zacharias ait: Sicut facie Domini omnis caro. Et Esaias: Omnis caro fœnum, & ornus gloria eius, quasi flos agri, Exiccatum est fœnum & cecidit flos, quia spiritus Domini sufflauit in eo, id est, caro & iusticia carnis, non potest sustinere iudicium Dei. Et Ionas inquit Capite 2. Frustra obstant vana, qui misericordiam relinquunt, id est, Omnis fiducia inanis, præter fiduciam misericordiæ. Misericordia seruat nos, propria merita, proprii conatus non seruant nos. Hæ sententiæ & similes in scripturis, testantur opera nostra immunda esse, & intelliguntur misericordia. Quare non reddunt pacatas conscientias opera, nisi misericordia apprehensa per fidem.

QUARTO. Christus non desinit Mediator esse, postquam renouati sumus. Errant, qui fingunt eum tantum primam gratiam meritum esse, nos postea nostra legis impletione placere, & mereri vitam æternam. Manet mediator Christus, & semper statuere debemus, quod propter ipsum habeamus placatum Deum, etiam si indigni simus, Sicut Paulus ait: Per hunc habemus accessum ad Deum per fidem. Nostra enim impletio Legis, vt diximus, est immunda quia natura nostra horribiliter est corrupta. Ideo Psalmus inquit Beati quorum remissa sunt iniquitates. Quare remissione peccatorum opus habemus, etiam cum bona opera habemus, Illa autem remissio semper apprehenditur fide, Ita Christus manet Pontifex Mediator. Placet igitur illa legis impletio, non propter se, sed quia fide apprehendimus Christum, & sentimus, nos habere Deum placatum, non propter legem, sed propter Christum.

QUINTO. Si sentiendum esset, quod post renouationem operaret nos acceptos fieri, non fide propter Christum, sed propter operam impletionem legis, nunquam acquiesceret conscientia, sed desperaret.

desperationem adigeretur. Lex enim semper accusat, cum legi nunquam satisfaciamus. Id quod tota Ecclesia confitetur. Paulus enim ait: Non quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo, malum. Item, Mente seruo legi Dei, Carne autem seruo legi peccati. Quis enim satis diligit, aut satis timet Deum? quis satis patienter sustinet afflictiones à Deo impositas? Quis non sæpe dubitat, Vtrum Dei consilio regantur res humane? Quis non sæpe dubitat, Vtrum à Deo exaudiatur? quis non sæpe stomachatur, quod impij fortuna meliore vtuntur quam pij? quod pij ab impijs opprimuntur? quis non irascitur iudicio Dei, cum videtur nos abijcere? quis satisfacit vocationi suæ? quis diligit proximum sicut seipsum? quis non irritatur à concupiscentia? De his peccatis ait Psalmus: Pro hoc orabit ad te omnis sanctus.

Hic sanctos ait petere remissionem peccatorum. Plus quam cæci sunt, qui malos affectus in carne, non sentiunt esse peccata, de quibus Paulus dicit: Caro concupiscit aduersus spiritum, Spiritus aduersus carnem. Caro diffidit Deo, confidit rebus præsentibus, querit humana auxilia in calamitate, etiam contra voluntatem Dei, fugit afflictiones, quas iuxta mandatum Dei tolerare debebat, dubitat de Dei misericordia. Cum talibus affectibus luctatur Spiritus sanctus in cordibus, vt eos reprimat ac mortificet, & inserat novos ac spirituales motus. Et Augustinus ait, Omnia mandata Dei implentur, quando, quicquid non sit, ignoscitur. Requirit igitur fidem, etiam in bonis operibus, vt credamus nos Deo placere propter Christum, nec opera ipsa per se digna esse quæ placeant. Et Hieronymus contra Pelagianos: Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fateamur. Et iusticia nostra non ex proprio merito, sed ex Dei consistit misericordia. Oportet igitur adesse fidem in illa incoata legis impletione, quæ statuatur, nos propter Christum habere Deum placatum. Nam misericordia non potest apprehendi nisi fide. Itaq; prorsus est doctrina desperationis, docere quod non sumus accepti fide propter Christum, sed propter propriam legis impletionem.

Ex his omnibus satis apparet, quod sola fides iustificat, id est, primum consequitur remissionem peccatorum, & reconciliationem, propter Christum, & quod sola fides regenerat. Nam sola fide Spiritus sanctus concipitur. Deinde quod illa incoata impletio legis, non placeat per se coram Deo. Cum autem adhuc alibi, videlicet in promissione Christi querenda sit iustificatio, Cumq; sola fides efficiat pacatam conscientiam, necesse est, quod sola fides iustificet. Semper enim sentire debemus, quod non propter legem, sed propter Christum sumus accepti. Non enim iustificamur ex lege, sed ex promissione. Et honos Christi, non debet in legem transferri. Et cum

cum initio iusti reputemur propter Christum, cum in eum credimus non est sentiendum, quod abiecto illo Mediatore, postea iusti sumus nostra impletione legis. Etsi necesse est renatos bene operari. Erit tutes legis, quatenus obædiunt legi, sunt iusticiæ, & eatenus hæc obædientia legis, iustificat iusticiam legis. Sed hæc imperfecta iusticiam legis, non est accepta, nisi propter fidem, nec potest conscientiam reddere pacatas. Id tantum efficit fides quæ statuit, quod propter Christum Pontificem habeamus Deum propitium. In hac promissione, quærere debent piæ & perterrefactæ conscientiæ reconciliationem, & iustificationem, hac promissione debent se erigere ac sustentare, sicut docent hæc verba: Iustus ex fide uiuet. Significant enim quod fides iustificet, & ita iustificet, ut simul uiuificet, hoc est, erigat & consoletur conscientias, & vitam æternam & gaudium in æternitate pariat.

R E S P O N S I O   A D   A R G V M E N T A
A D V E R S A R I O R V M.

C O G N I T I S his fundamentis causæ, uidelicet discrimine legis, ac promissionum, seu Euangelij, facile erit diluere ea, quæ aduersarij obijciunt. Citant enim dicta de lege & operibus, Dicunt quoque de promissionibus omittunt. Semel autem responderi potest, omnes sententias de lege, quod lex non possit fieri sine Christo. Quæ quæ sunt ciuilia opera, sine Christo, non placent Deo. Quare cum prædicantur opera, necesse est addere, quod fides requiratur, quæ propter fidem prædicantur, quod sint fructus & testimonia fidei. Quæ potest simplicius hac nostra doctrina dici? Necesse est enim ad ea noscenda beneficia Christi, discernere promissiones à lege. Amplexus & periculosa causæ, multas & varias solutiones gignunt. Verum est enim illud veteris Poëtæ:

ὁ δ' ἄδικος λόγος,
νοσῶν ἐν αὐτῷ φαρμάκων δ' ἔτα σοφῶν.

S E D in bonis & firmis causis, vna atq; altera solutio sumitur ex fontibus, corrigit omnia, quæ videntur offendere. Id fit & in hac nostra causa. Nam illa regula quam modo recitavi, interpretatur omnia dicta, quæ de lege & operibus citantur. F A T E M U R enim scripturam alibi legem, alibi Euangelium seu gratuitam promissionem remissionis peccatorum propter Christum tradere. Verum aduersarij nostri simpliciter abolent promissionem, cum agant, quod fides iustificet, cum docent, quod propter dilectionem opera nostra, accipiamus remissionem peccatorum & reconciliationem. Si enim pendet ex conditione operum nostrorum remissio peccatorum

catoru
entia-
mente
peccat
mus. I
remiss
non pr
enim p
quid se
& pu
tollat
ea req
Ephes
opera
ra seq
in eis
confes
cepiss
iustus
ret, &
fidem
Sic Al
opere
bere p
dem e
dendu
ge ali
statue
dent o
promi
putato
simili
& con
nitione
Christi
& pro
operi
in his
tande
semp
quon

atorum, profus erit incerta. Nunquam enim facimus opera sufficientia. Erit igitur abolita promissio. Proinde nos reuocamus piamentes ad considerandas promissiones, & de gratuita remissione peccatorum & reconciliatione, quæ fit per fidem in Christum, docemus. Postea addimus & doctrinam legis, non quod lege mereamur remissionem peccatorum, aut quod propter legem iusti reputemur, non propter Christum. Sed quia Deus requirit bona opera. Oportet enim prudenter de *θεοτομῶν* legem & promissiones. Videndum est quid legi, quid promissionibus scriptura tribuat. Sic enim & laudat, & præcipit bona opera, vt non tollat gratuitam promissionem, nec tollat Christum.

SUNT enim facienda bona opera, quia Deus ea requirit, ideoq; sunt effectus regenerationis, sicut Paulus docet Ephel. 2. Ipsi opus sumus, conditi per Christum Iesum ad bona opera, quæ præparauit Deus, vt in eis ambulemus. Itaq; bona opera sequi fidem debent, tanquam gratiarum actio erga Deum, Item vt in eis fides & exerceatur, & crescat, & ostendatur alijs, vt nostra confessione alijs inuitentur ad pietatem. Ita Paulus ait, Abraham accepisse circumcisionem, non quod propter illud opus reputaretur iustus, sed vt haberet signum in corpore scriptum, quo commoneretur, & fidem subinde maiorem conciperet. Item, quo confiteretur fidem coram alijs, & alios ad credendum suo testimonio inuitaret. Sic Abel fide gratiorem hostiam obtulit, placuit enim hostia non ex opere operato, sed quia Abel fide itatuebat, se Deum placatum habere propter misericordiam, Opus vero illud faciebat, vt suam fidem exerceret, & alios, exemplo & confessione sua, inuitaret ad credendum.

CUM hoc modo bona opera sequi fidem debeant, longe aliter vtuntur operibus homines, qui non possunt credere, ac statuere in corde, sibi gratis ignosci propter Christum. Hi cum vident opera sanctorum, humano more iudicant, sanctos operibus illis promeruisse remissionem peccatorum, & propter illa opera iustos reputatos esse coram Deo. Ideo imitantur ea, & sentiunt se per opera similia mereri remissionem peccatorum, conantur placare iram Dei, & confidunt se propter talia opera iustos reputari. Has impias opiniones in operibus damnamus. **P**RIMO, quia obscurant gloriam Christi, cum homines proponunt Deo hæc opera, tanquam pretium, & propitiationem. Hic honos debitus vni Christo, tribuitur nostris operibus. **S**ECONDO, neq; tamen inueniunt conscientie pacem in his operibus, sed alia supra alia in veris terroribus cumulantes tandem desperant, quia cum nullum opus satis mundum inueniant, semper accusat lex, & parit iram. **T**ERTIO, Tales nunquam assequuntur noticiam Dei, cum conscientie fugientes iram Dei, non

I possint

possint pacem consequi, nec statuere vnquam quod à Deo exaudiantur. At cum accessit fides quæ credit, quod gratis reputemur, hæc audeat inuocare Deum, & sentit se exaudiri, & consequitur eam noticiam Dei.   S E M P E R autem hæret in mundo opinio de operibus. Gentes habebant sacrificia sumta à patribus. Horum opera imitabantur, fidem non tenebant, sed sentiebant quod illa propitiationem & pretium esse, propter quod Deus reconcileretur ipsis. Populus in lege imitabatur hac opinione sacrificia, propter illa opera haberent placatum Deum, ex opere operato, dicitur solet. Hic videmus quam vehementer obiurgent populum propheta. Psalm. 49. Non in sacrificijs arguam te. Et Ieremias: præcepti de holocaustis. Tales loci damnant non opera, quæ Deus præceperat, vt externa exercitia in hac politia, sed damnamus impiam persuasionem, quod sentiebant se per illa opera placare Deum, & fidem abijciebant, Et quia nulla opera reddunt pacatam conscientiam, ideo subinde noua opera excogitantur, præter mandata Dei. Ac maxime mouent homines exempla sanctorum, horum imitatione, sperant se perinde consecuturos esse reconciliationem, illi consecuti sunt. Populus Israël viderat Prophetas in excelsis sacrificasse. Hoc opus mirabili studio cœpit imitari populus, vt per opus placaret iram Dei. At Prophetæ sacrificauerant in excelsis, vt per illa opera mererentur remissionem peccatorum, sed quia illis locis docebant, ideo ibi testimonium fidei suæ proponebant. Populus audierat Abraham immolasse filium suum. Quare & ipsi in asperissimo ac difficilimo opere placarent iram Dei, macerauerunt filios. At Abraham non hac opinione immolabat filium, vt id esset pretium & propitiatio, propter quam iustus reputaretur. In Ecclesia, instituta est cœna Domini, vt recordatione promissionum Christi, quarum in hoc signo admonemur, confirmetur in nobis fides, & foris confiteamur fidem nostram, & prædicemus beneficia Christi, sicut Paulus ait: Quoties feceritis, mortem Domini annuntiabitis, &c. Verum aduersarij nostri contendunt, Missam esse opus, quod ex opere operato iustificet, & tollat reatum culpæ & pœnæ, in his, pro quibus fit.   A N T O N I V S, Bernardus, Dominicus, Franciscus, & alij sancti patres, elegerunt certum vitæ genus, vel propter studium, vel propter alia vtilia exercitia. Interim sentiebant se fide propter Christum iustos reputari, & habere Deum propitium propter Christum, non propter illa exercitia. Sed multitudo deinceps imitata est, non fidem patrum, sed exempla illius fide, vt per illa opera mereretur remissionem peccatorum, vt propter illa opera reputarentur iusti coram Deo. Ita errat humanus ingenium de operibus, quia fidei iusticiam non intelligit. Et hunc erro-

rem reprehendit Euangelium, quod docet homines iustos reputari, non propter Legem, sed propter Christum, Christus autem sola fide apprehenditur, Quare sola fide propter Christum iusti reputamur.

Sed obijciunt aduersarij locum ex Corinthijs: Si omnem fidem habeam, &c. Dilectionem autem non habeam, nihil sum, & magis triumphat. Totam Ecclesiam, aiunt, certificat Paulus, quod non iustificet sola fides. Facile est autem respondere, postquam supra ostendimus, quid de dilectione & operibus sentiamus. Hic locus Pauli requirit dilectionem, hanc & nos requirimus. Diximus enim supra, oportere in nobis existere renouationem, & incoartam legis impletionem. Quare si quis dilectionem abiecerit, etiam si habet magnam fidem, tamen non retinet eam. Non enim retinet Spiritum sanctum. Neq; vero sequitur, quod ideo dilectio iustificet, hoc est, quod propter dilectionem accipiamus remissionem peccatorum, quod dilectio vincat terrores mortis & peccati, quod dilectio debeat opponi iræ, ac iudicio DEI, quod dilectio legi satisfaciat, quodq; renati propter legis impletionem accepti DEO simus, non propter Christum gratis. Hæc non dicit Paulus, quæ tamen assingunt aduersarij nostri. Iam si nostra dilectione vincimus iram DEI, si nostra dilectione coram DEO meremur remissionem peccatorum, si nostra impletione legis sumus accepti: tollant aduersarij promissionem Christi, aboleant Euangelium, quod docet nos accessum habere ad Deum per propitiatorem Christum, quod docet, nos non propter nostram legis impletionem, sed propter Christum acceptos esse. Aduersarij corrumpunt pleraq; loca, qui suas opiniones ad ea afferunt, nec sumunt ex ipsis scripturis sententiam. Quid enim habet hic locus incommodi, si detraxerimus interpretationem, quam aduersarij de suo assuunt, non intelligentes, quid sit iustificatio, aut quomodo fiat. Corinthij antea iustificati multa acceperant excellentia dona, Et seruebant initia, vt sit, deinde ceperunt inter eos existere similitates, vt significat Paulus, Ceperunt fastidire bonos doctores. Ideo obiurgat eos Paulus, reuocans ad officia dilectionis. Nec disputat hic de remissione peccatorum, de modo iustificationis, sed de fructibus loquitur. Et dilectionem intelligit erga proximum. Stultum est autem somnare, quod dilectio, qua agimus cum hominibus, iustificet coram DEO, cum in iustificatione agendum sit cum DEO, placanda ira eius, & conscientia erga Deum pacificanda. Horum nihil sit per illam dilectionem, Sed tantum ita si apprehendatur misericordia. Idq; sit per fidem. Illud autem verum est, amissa dilectione, amitti Spiritum sanctum, quo amisso, & fides excutitur. Ideo ait: Si dilectionem non habeam, nihil sum, Non addit affirmatiuam, quod dilectio iustificet. SED disputant

præferri dilectionem, fidei & spei. Paulus enim inquit: Maior hæc dilectio. Consentaneum est autem, maximam & præcipuam rem iustificare. Quamquam hoc loco Paulus proprie loquitur de dilectione proximi, & significat dilectionem maximam esse, quæ rimos fructus habet. Fides & spes, tantum agunt cum Deo, Actio foris erga homines infinita habet officia: tamen largiamur aduersarijs dilectionem Dei & proximi, maximam virtutem quia hoc summum præceptum est: Diligas Dominum Deum tuum &c. Veram, quomodo inde ratiocinabuntur, quod dilectio iustificat quia inquirunt, maxima virtus iustificat? Imo sicut lex maxima prima, minime iustificat, ita nec maxima virtus legis. Nulla est lex est, quæ magis accuset nos, quæ magis faciat, vt conscientia nostra irascatur iudicio Dei, quam hæc summa lex. Diligas Deum tuum ex toto corde. Quis enim sanctorum, præter Christum gloriari auit, se huic legi satisfecisse? Non igitur iustificat virtus legis. Sed illa virtus iustificat, quæ accipit reconciliationem donatam propter Christum. Hæc virtus fides est, nec iustificat proprie am dignitatem, sed tantum quia accipit misericordiam, qua propter Christum iusti reputamur. Sumus enim iusti, hoc est, accepti coram Deo, non propter nostram perfectionem, sed per misericordiam propter Christum, si tamen hanc apprehendimus & opponimus Deo. SED aduersarij ideo tribuunt dilectioni iusticiam, quæ legem docent, & cogitant iusticiam esse obædientiam erga legem. Nam humana ratio tantum intuetur in legem, nec intelligit aliam iusticiam, nisi legis obædientiam. Et scholastici, homines inuicem inuicem, quærentes methodum, proposuerunt sibi legem, Perinde ac Philosophi in Ethicis, proponunt sibi præcepta de moribus. Sed Paulus reclamatur, & docet aliud quiddam esse iusticiam, scilicet obædientiam erga promissionem, reconciliationis donatæ propter Christum hoc est, accipere misericordiam donatam propter Christum. Sic est sumus accepti Deo, sic sunt pacatæ conscientia, quando sentimus Deum nobis propter Christum propitium esse. Quare pax mentis lege ad promissionem, reuocandæ sunt, vt sæpe iam diximus, & paulo post latius exponemus, cum agitabimus argumenta scholastica vocabulo iusticiæ. ADVERSARIJ, in confutatione, & humilitate cum contra nos citauerunt, ex Coloss. Caritas est vinculum perfectionis. Hinc ratiocinantur, quod dilectio iustificet, quia perfectio efficit. Quamquam hic multis modis de perfectione responderi poterit, tamen nos simpliciter sententiam Pauli recitabimus. Certum est Paulum de dilectione proximi loqui. Neq; vero existimandum est, quod Paulus aut iustificationem, aut perfectionem coram Deo tribuerit operibus secundæ tabulæ potius, quam primæ. Præterea

dilectio
 opus pr
 esse pro
 pterio
 perfecti
 singulo
 suæ. Ide
 signific
 elia: i
 publici
 tas p
 donent
 neat co
 trum, q
 ria schi
 Necess
 populo
 Et ori
 bus doc
 moda, c
 res. Ec
 firmi to
 commo
 mant in
 bri om
 mus int
 tum ali
 ratiocina
 Paulus
 terpret
 seu inte
 pe est a
 quam p
 leges sa
 mulgar
 signific
 non co
 uerfari
 tumu
 quada
 quidem
 le igno

dilectio est perfecta legis impletio, & legi satisfacit, nihil igitur erit opus propitiatore Christo. Paulus autem ideo docet nos acceptos esse propter Christum, non propter legis impletionem, quia legis impletio non est perfecta. Itaque cum manifeste alibi detrahat nobis perfectionem, non est sentiendum, quod hic loquatur de personali singulorum perfectione, sed loquitur de integritate communi Ecclesiae. Ideo enim ait, dilectionem esse vinculum seu colligationem, ut significet se loqui, de colligandis & copulandis pluribus membris Ecclesiae inter se. Sicut enim in omnibus familijs, in omnibus rebus publicis, concordia mutuis officijs alenda est, nec retineri tranquillitas potest, nisi quaedam errata inter se dissimulent homines, & condonent: Ita, iubet Paulus in Ecclesia dilectionem existere, quae retineat concordiam, quae toleret, sibi opus est, asperiores mores fratrum, quae dissimulet quaedam leuia errata, ne dissiliat Ecclesia in varia schismata, & ex schismatis oriantur odia, factiones & haereses. Necessesse est enim dissilire concordiam, quando aut Episcopi imponunt populo duriora onera, nec habent rationem imbecillitatis in populo. Et oriuntur dissidia, quando populus nimis acerbè iudicat de moribus doctorum, aut fastidit doctores, propter quaedam leuia incommoda, quaruntur enim deinde, & aliud doctrinae genus, & alij doctores. E contra perfectio, id est, integritas Ecclesiae conseruatur, quando firmi tolerant infirmos, quando populus boni consulit quaedam incommoda in moribus doctorum, quando Episcopi quaedam condonant imbecillitati populi. De his praecipis aequitatis, pleni sunt libri omnium sapientum, ut in hac vitae consuetudine multa condonemus inter nos, propter communem tranquillitatem. Et de ea cum hic tum alias saepe praecipit Paulus. Quare aduersarij imprudenter ratiocinantur ex nomine perfectionis, quod dilectio iustificet, cum Paulus de integritate & tranquillitate communi loquatur. Et sic interpretatur hunc locum Ambrosius, Sicut aedificium dicitur perfectum seu integrum, cum omnes partes apte inter se coagmetatae sunt. Turpe est autem aduersarijs, tantopere praedicare dilectionem, cum nusquam praesentent eam. Quid nunc agunt? dissipant Ecclesias, scribunt leges sanguine, & has proponunt Caesari clementissimo principi promulgandas, trucidant sacerdotes, & alios bonos viros, si quis leuiter significauit se aliquem manifestum abusum non omnino probare. Haec non conueniunt ad ista praeconia dilectionis, quae si sequerentur aduersarij, Ecclesiae tranquillae essent, & Respublica pacata. Nam hi tumultus consulescerent, si aduersarij non nimis acerbè exigerent quasdam traditiones inutiles ad pietatem, quarum plerasque ne ipsi quidem obseruant, qui vehementissime defendunt eas. Sed sibi facile ignoscunt, alijs non item, ut ille apud Poetam: Ego met mi igno-

sto Menius inquit. Id autem alienissimum est ab his encomijs dilectionis, quæ hic ex Paulo recitant, nec magis intelligunt, quam priores intelligunt vocem, quam reddunt.

Ex Petro citatur hanc sententiam: Vniuersa delicta operit caritas. Constat & Petrus loqui de dilectione erga proximum, quia hunc locum accommodat ad præceptum, quo iubet ut diligant se mutuo. Neque vero vili Apostolo in mentem venire potuit, quod dilectio nostra vincat peccata & mortem, quod dilectio sit propitiatio, propter quam Deus reconcilietur, omisso mediatore Christo, quod dilectio sit iusticia, sine mediatore Christo. Hæc enim dilectio, si qua esset, esset iusticia legum non Evangelij, quod promittit nobis reconciliationem, & iusticiam si credamus, quod propter Christum propitiatorem, patere placet, quod donentur nobis merita Christi. Ideo Petrus paulo auctoritate, ut accedamus ad Christum, ut ædificemur super Christum, addit: Qui crediderit in eum, non confundetur. Dilectio nostra liberat nos à confusione, cum Deus iudicat & arguit nos, sed dilectio Christum liberat in his paucibus quia scimus propter Christum nobis ignosci. Cæterum hæc sententia de dilectione, sumpta est ex verbis, ubi antithesis clare ostendit, quomodo intelligi debeat: Obuium suscitatur rixas, & vniuersa delicta tegit dilectio. Idem profusus dicitur, quod illa Pauli sententia ex Colossensibus sumpta, ut si quæ dissensiones inciderint, mitigentur & componantur æquitate, & communitate nostra: Dissensiones (inquit) crescunt odijs, ut sæpe videmus leuissimis offensionibus maximas exoriri tragedias. Inciderunt quædam inter C. Cæsarem & Pompeium leues offensiones, in quibus si alter alteri paululum cessisset, non extitisset bellum civile, Sed dum uterque morem gerit odio suo, ex re nihili, maximi motus orti sunt: Multæ in Ecclesia hæreses ortæ sunt, tantum ex mutuis odijs dixerunt. Itaque non de proprijs delictis, sed de alienis loquitur, cum ait: Dilectio tegit delicta, videlicet aliena, & quidem inter homines, est. Etiam si quæ offensiones incidant, tamen dilectio dissimulat, ignoscit, cedit, non agit omnia summo iure. Petrus igitur non hoc vult, quod dilectio coram Deo mereatur remissionem peccatorum, quod sit propitiatio, excluso mediatore Christo, quod propter dilectionem simus accepti non propter mediatorem Christum, sed quia erga homines non sit morosa, non aspera, non intractabilis, quæ quædam errata amicorum dissimulet, quod mores aliorum etiam asperiores boni consulat, sicut vulgaris quædam sententia præcipit: Mores amici noueris, non oderis. Neque temere de hoc officio dilectionis toties præcipiunt Apostoli, quod Philosophi vocant *phronesis*. Necessaria est enim hæc virtus ad publicam concordiam

tendam, quæ non potest durare, nisi multa dissimulent, multa condonent inter se pastores & Ecclesiæ. Ex Iacobo citant: Videtis igitur, quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide sola. Neque alius locus vllus magis putatur officere nostræ sententiæ, sed est facilis & plana responsio: Si non assuant aduersarij suas opiniones de meritis operum, Iacobi verba nihil habent incommodi. Sed vbiq; fit mentio operum, aduersarij affingunt suas impias opiniones, quod per bona opera mereamur remissionem peccatorum, quod bona opera sine propitiatio ac precium, propter quod Deus nobis reconcilietur, quod bona opera vincant terrores peccati & mortis, quod opera coram Deo propter suam bonitatem sine accepta, nec egeant misericordia & propitiatore Christo. Horum nihil venit in mentem Iacobi, quæ tamen omnia nunc defendunt aduersarij, prætextu sententiæ Iacobi.

PRIMUM igitur hoc expendendum est, quod hic locus magis contra aduersarios facit, quam contra nos. Aduersarij enim docet hominem iustificari dilectione & operibus. De fide, qua apprehendimus propitiatorem Christum, nihil dicunt. Imo hanc fidem improbant, neq; improbant tantum sententijs aut scriptis, sed etiam sermo & supplicijs conantur in Ecclesia delere. Quanto melius docet Iacobus, qui fidem non omittit, non subijcit pro fide dilectionem, sed retinet fidem, ne propitiator Christus excludatur in iustificatione, Sicut & Paulus, cum summam tradit vitæ Christianæ, complectitur fidem & dilectionem. 1. Tim. 1. Finis mandati caritas est, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.

SECUNDO, res ipsa loquitur, hic de operibus dici, quæ fidem sequuntur, & ostendunt fidem non esse mortuam, sed viuam & efficacem in corde. Non igitur sensit Iacobus, nos per bona opera mereri remissionem peccatorum & gratiam. Loquitur enim de operibus iustificatorum, qui iam sunt reconciliati, accepti & consecuti remissionem peccatorum. Quare errant aduersarij cum hinc ratiocinantur, quod Iacobus doceat nos per bona opera mereri remissionem peccatorum & gratiam, quod per opera nostra habeamus accessum ad DEVM, sine propitiatore Christo.

TER TIO, Iacobus paulo ante dixit, de regeneratione, quod fiat per Euangelium. Sic enim ait: Volens genuit nos verbo veritatis, vt nos essemus primitiæ creaturarum eius. Cum dicit nos Euangelio renatos esse, docet quod fide renati ac iustificati sumus, Nam promissio de Christo tantum fide apprehenditur, cum opponimus eam terroribus peccati & mortis. Non igitur sensit Iacobus, nos per opera nostra renasci.

Ex his liquet, non aduersarij nobis Iacobum, qui cum ociosas & securas mentes, quæ somniabant se habere fidem, cum non haberent, vituperaret, distinxit inter mortuam fidem ac viuam fidem. Mortuam ait esse,

quæ non parit bona opera. Vitam ait esse, quæ parit bona opera. Porro nos sæpe iam ostendimus, quid appellemus fidem. Non enim loquimur de otiosa noticia, qualis est etiam in Diabolis, sed de illa quæ resistit terroribus conscientia, quæ erigit, & consolatur penes refacta corda. Talis fides neq; facilis res est, vt somniant aduersarij neq; humana potentia, sed diuina potentia, qua viuificamur, quo Diabolum & mortem vincimus, sicut Paulus ad Colossenses ait, quod fides sit efficax per potentiam Dei, & vincat mortem. In quibus resuscitati estis per fidem efficaciam Dei. Hæc fides cum sit noua, necessestario parit nouos motus & opera. Ideo Iacobus recte negat nos tali fide iustificari, quæ est sine operibus. Quod autem dicitur iustificari fide & operibus, certe non dicit nos per opera renari. Neq; hoc dicit, quod partim Christus sit propitiator, partim opera nostra sint propitiatio. Nec describit hic modum iustificationis, sed describit quales sint iusti, postquam iam sunt iustificati & renati. Iustificari significat hic non ex impio iustum effici, sed vsu forensum pronuntiarum, Sicut hic, Factores legis iustificabuntur. Sic igitur hæc verba nihil habent incommodi, Factores legis iustificabuntur: Ita de Iacobi verbis sentimus, Iustificatur homo non solum ex fide, sed etiam ex operibus, quia certe iusti pronuntiantur homines, habentes fidem & bona opera. Nam bona opera, in sanctis, diximus, sunt iusticie legis, quæ sunt acceptæ propter fidem, & sunt acceptæ, quia satisfaciunt legi. Iustificatur igitur homines ex fide & operibus, non propter opera, sed propter fidem, quam tamen bona opera sequi necesse est. Iacobus enim loquitur de his operibus, quæ fidem sequuntur, sicut testatur cum ait: Fides adiuuat opera eius. Sic accipiendum est: Factores legis iustificabuntur, hoc est, qui credunt & habent bonos fructus, iusti pronuntiantur. Nam lex ita fit, ut credimus, & placet propter fidem, non quod opera legi satisfaciunt. Ita videmus in his sententijs nihil esse vitij, sed aduersarij deprauant eas, qui de suo affingunt impias opiniones. Neq; enim dicunt, opera mereri remissionem peccatorum, homines propter opera accepta esse seu iustos reputari, non propter Christum, opera pacare corda, & vincere iram Dei, opera non indigere misericordia. Horum nihil dicit Iacobus, quæ tamen aduersarij verbis Iacobi affingunt. **C** **T** **A** **N** **T** **V** **R** contra nos & alia sententia de operibus. Danielis. Peccata tua cleemofynis redime. Et Esaiæ 58. Frange esurienti panem tuum, tunc inuocabis, & Dominus exaudiet. Lucæ 6. Remitte & remittetur vobis. Matth. 6. Beati misericordes, quia misericordiam consequentur. **A** **D** has sententias & similes de operibus, **P** **R** **I** **M** **V** **M** hoc respondemus, quod supra dictum est, legem non vere fieri sine fide, nec placere nisi propter fidem in Christum.

sum, iuxta illud: Sine me nihil potestis facere. Item: Sine fide impossibile est placere Deo. Item: Per Christum habemus accessum per fidem. Itaq; quoties requiruntur & probantur opera, addendum est Evangelium de Christo.

SECVNDO, Hæ sententiæ, quæ paulo ante commemoravi, fere sunt conciones pœnitentiæ. Constant enim ex duabus partibus, habent initio prædicationem legis, quæ arguit peccata, & iubet bene operari. Deinde est addita promissio. Certissimum est autem in prædicatione pœnitentiæ non sufficere prædicationem legis, quæ tantum terret & condemnat conscientias sed necesse est accedere Evangelium, quod peccata gratis remittantur propter Christum, & quod fide consequamur remissionem peccatorum. Hæc sunt adeo certa & perspicua, vt si dissentiant aduersarij, & excludant Christum, & fidem à prædicatione pœnitentiæ, merito tanquam blasphemi in Christum reiiciendi sint.

QVARE concio Danielis non tantum ad eleemosynas detorqueri debet, sed fides etiam in ea requirenda est. Dissimilis est concio Danielis orationi Aristotelis, qui ad suum Regem scribens, etiam hortatur eum ad beneficentiam, & iubet eum potentiam suam conferre ad publicam utilitatem, & salutem omnium gentium, non ad superbiam. Sic enim ad Alexandrum scribit: *δὴ τὸ πρῶτον αὐτῷ ἀγαθὸν μὴ εἶναι ἕνεκα, ἀλλ' ἕνεκα εὐεργεσίαν κατατίθεσθαι*. Honestissima oratio est, neq; de officio publico magni Principis aliud dici quicquam melius potest. Sed Daniel non tantum de officio seu vocatione Regem suum docet, sed de pœnitentiâ, de pietate erga Deum, de remissione peccatorum, deq; illis magnis rebus extra Philosophiam positis. Non igitur tantum hic eleemosynæ requirendæ sunt, sed etiam fides. Idq; textus ostendit, Regem conuersum esse, non solum ad eleemosynas largiendas, sed multo magis ad fidem. Extat enim egregia confessio Regis de Deo Israel: Non est alius Deus, qui possit ita saluare.

ITAQVE duæ partes sunt in concione Danielis, **ALTE RA** pars est prædicatione pœnitentiæ, quæ arguit peccata, & præcipit de noua vita: Redime peccata tua iusticiâ, & iniquitates tuas beneficijs erga pauperes. Sic enim in sua lingua loquitur Daniel, vbi satis apparet eum non solum de eleemosynis præcipere, sed de tota iusticiâ, hoc est, de noticia Dei & fide. Ait enim, peccata redime per iusticiam. Iusticiâ autem erga Deum est fides, quæ credimus Deum nobis ignoscere. Deinde præcipit Daniel de beneficijs erga pauperes, hoc est, ne superbe, nec crudeliter imperet, sed consulat utilitatibus subditorum.

ALTE RA pars concionis promittit remissionem peccatorum: Ecce erit sanatio delictorum tuorum. Hieronymus hic præter rem adiecit dubitatum particu-

I p lam.

lam. Et multo imprudenter disputat in commentarijs, incertam esse remissionem peccatorum. Sed nos meminerimus, Euangelium esse totum promittere remissionem peccatorum. Isq; abolere Euangelium censendus est, qui sentit remissionem peccatorum incertam esse. Dimitramus igitur hoc in loco Hieronymum. Cum autem clarescat naturae promissio, certe requiritur fides, quia promissio non potest accipi, nisi fide. Quamquam & ibi indicauit remissionem contingere posse, cum ait: Redime peccata. Atq; haec promissio remissionis peccatorum vere Prophetica & Euangelica vox est, quam etiam Daniel volebat fide accipi. Norat enim Daniel promissam esse remissionem peccatorum propter futurum semen, videlicet Christum non solum Israelitis, sed etiam omnibus gentibus. Alioquin non petiisset Regi polliceri remissionem peccatorum. Non est enim hominis, praesertim in terroribus peccati, statuere de voluntate Dei, sed certo verbo Dei, quod irasci desinat. Itaq; cum promissio ponatur, satis apparet requiri fidem, quia promissio non potest accipi nisi fide. Si haec fides ex conditione operum penderet, incerta esset remissio. Ideo talis fides requiritur, quae confidit misericordia & verbo Dei, non operibus nostris. Quod autem dicit, redime peccata per iustitiam & per eleemosynas, idem est ac si diceret, Redime peccata per penitentiam, quia reatus tollitur per penitentiam. Neq; hinc ratiocinandum est, quod ignoscat Deus propter opera sequentia, sed igitur scit propter promissionem his, qui promissionem apprehendunt.

O S T E N D I M U S clare in concione Danielis fidem requiri, quae huic loco iniuriam faciunt, qui inde ratiocinantur, quod remissionem peccatorum contingat propter opera nostra, non fide propter Christum. Philosophicum est, in concione Danielis nihil requirere nisi adhortationem de imperio recte gerendo. Pharisaicum est fingere, quod propter opus illud contingat remissio peccatorum. Sed ita fit, opera naturaliter incurrunt hominibus in oculos, qui fidem nec intelligit, neq; considerat humana ratio. Ideo somniant opera illa mereri remissionem peccatorum. Haec opinio naturaliter haeret in animis hominum, neq; excuti potest, nisi cum deum libenter docemur. Sed reuocare nos debemus ab hac carnali opinione ad Euangelium, & promissionem misericordiae, in qua gratis et liberetur remissio peccatorum propter Christum. Ita in omnibus locis de penitentia, fides requirenda est. Summa enim contentio est in Christum, remissionem peccatorum sine Christo quaerere.

Q U I D A M interpretantur Danielem de remissione poenae, cum ait: Redime peccata eleemosynis. Ita nihil contra nos faceret Daniel. Etsi dubium non est, quin loquatur de remissione culpa. Frustra enim quaeritur remissio poenae, nisi prius cor apprehendatur.

esse remissionem culpæ. Quod si illi concedent, remissionem culpæ gratis contingere per fidem, nos postea facile largiemur, pœnas quibus castigamur, mitigari bonis operibus, & totâ pœnitentia, iuxta illud: Si nos iudicemus, non iudicemur à Domino. Et Jerem. 15. Si conuersus fueris, conuertam te. Et Zacha. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Et Psalm. 49. Inuoca me in die tribulationis.

Sic iudicandum est & de hoc loco, Remittite & remittetur vobis. Est enim pene similis concio de pœnitentia. Prior particula requirit bona opera. Posterior addit promissionem. Neq; est ratiocinandum, quod nostra condonatio ex opere operato mereatur nobis remitti peccata. Non enim dicit hoc Christus. Sed sicut alijs Sacramentis annectit Christus promissionem remissionis peccatorum, ita annectit & bonis operibus, Et sicut in cœna Domini non consequimur remissionem peccatorum sine fide ex opere operato: Ita neq; in hoc opere, Imo nostra condonatio non est bonum opus, nisi cum sit à reconciliatis. Ideo nostra condonatio, quæ quidem placet Deo, sequitur condonationem diuinam. Solet autem Christus hoc modo coniungere legem & Euangelium, vt vtrunq; tradat, doctrinam fidei & bonorum operum, vt moneat hypocrisim & simulationem pœnitentiæ esse, nisi sequantur boni fructus. Item, vt multa habeamus externa signa Euangelij, & remissionis peccatorum, quæ nos commonefaciant & consolentur, & vt multipliciter ererere fidem possimus. Sic igitur necesse est tales locos accipi, ne aboleamus Euangelium de Christo, ne nostra opera opponamus Deo tanquam propitiationem & precium, abiecto Christo. Item ne fiat incerta remissio peccatorum, si doceatur pendere ex conditione nostrorum operum.

CITATUR & ex Tobia: Eleemosyna ab omni peccato & à morte liberat. Non dicemus hyperbolen esse, etsi sic accipi debet, ne detrahat de laudibus Christi, cuius propria sunt officia, liberare à peccato & à morte. Sed recurrentum est ad regulam, quod lex sine Christo non prodest. Placent igitur eleemosynæ Deo, quæ sequuntur reconciliationem, non quæ præcedunt. Itaq; liberant à peccato & à morte, non ex opere operato, sed sicut paulo ante de pœnitentia diximus, quod fidem cum fructibus complecti debemus: ita de eleemosynis iudicandum est, quod placeat Deo fides cum fructibus. Tobias enim concionatur non tantum de eleemosynis, sed etiam de fide: Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo, vt dirigat vias tuas. Hoc autem proprie est illius fidei de qua loquimur, quæ sentit Deum esse propitium propter ipsius misericordiam, & petit vt seruet & gubernet nos. Adhæc concedimus eleemosynas mereri multa beneficia Deo, & liberare non à præsentis peccato. Non enim vjncunt iram & iudicium Deo, nec reddunt pacatas conscientias.

scientias, sed liberare à futuro peccato, hoc est, mereri vt desinatur in periculis peccatorum & mortis. Hæc est simplex sententia reliquis scripturis consentiens. Sic enim accipienda sunt præcepta operum & legis, ne detrahant de gloria Christi & Euangelij. **C**RATVR & dictum Christi apud Lucam: Date eleemosynam, ecce omnia munda sunt vobis, Plane surdi sunt aduersarij. Toties dictum est, legem sine Christo non prodesse, propter quem præcepta bona opera. Sed illi vbiq; excluso Christo, docent mereri iustificationem per opera legis. Hic locus integer prolatus, ostendit fidem requiri. Christus enim obiurgat Phariseos sentientes se coram Deo mundari, hoc est, iustificari crebris ablutionibus, sicut **Pa**pa, nescio quis, de aqua sale conspersa inquit, quod populum sanctificet ac mundet. Et glossa ait, quod mundet à venialibus. Tale erant & Phariseorum opiniones, quas reprehendit Christus, & ponit huic fictæ purgationi duplicem mundiciem, Alteram internam, Alteram externam. Iubet vt intus mundentur, Et addit mundicie externa: Date eleemosynam de eo, quod superest, & omnia erunt vobis munda. Aduersarij non recte accommodant particulam vniuersalem. Christus enim addit hæc conclusionem vtque membro. Tunc omnia erunt munda, videlicet, si intus terra mundi, & foris eleemosynam dederitis. Significat enim, quod externa mundicies collocanda sit in operibus à Deo præceptis, non in traditionibus humanis, vt tunc erant illæ ablutiones, & nunc est quotidiana aspersio aquæ, vestitus Monachorum, discrimina ciborum & similes pompæ. Sed aduersarij corrumpunt sententiam sophistice, translata particula vniuersali ad vnã partem, Omnia erunt munda, datis eleemosynis, vt si quis ratiocinetur: **A**ndera adest, igitur omnes Apostoli assunt. Quare in antecedente vtrumque membrum coniungi debet, credite & date eleemosynas, Ita omnia erunt munda. Scriptura enim alibi dicit, Fide purificari corda. Quod si corda sint mundata, & deinde foris accedant eleemosynæ, hoc est, opera caritatis omnis generis, ita toti erunt mundi, hoc est, non solum intus, sed foris etiam. Ac tota illa concio Christi coniungi debet, cuius multæ sunt partes, quarum aliæ de fide, aliæ de operibus præcipiunt. Nec est candidi lectoris excerpere præcepta operum, omisis locis de fide. Sunt & nonnulli, qui Ironiam esse interpretantur, Date eleemosynas, & omnia sunt munda. Videtur enim Christus vanam persuasionem Phariseorum false taxare, quæ cum haberent animos pessimis cupiditatibus obnoxios, interim de his eleemosynis, confidebant se meros semideos esse. Hæc interpretatio non est absurda, neq; quicquam habet quod pugnet cum scripturis.

A D D E T

ADDEREMVS & alios locos, nisi existimarem, ex his quos recensuimus atq; enarrauimus, similes iudicari facile posse. Sed adiciemus hoc scholasticum argumentum. Iusticiam necesse est in voluntate esse. Ergo cum fides sit in intellectu, non iustificat. Hoc argumentum ideo recitamus, vt tota res magis fiat perspicua, quomodo fides iustificet, & quid Paulus appellet iustificationem. Primum autem, propter morosos quosdam τεχνολογικῶς respondebimus: Constat ex Ethicis, iusticiam, obœdientiam appellari erga superiorem, quam is approbat. Fides autem est obœdientia erga Euangelium, Quare fides rectè dicitur iusticia. Nam obœdientia erga Euangelium imputatur pro iusticia, adeo vt obœdientia erga legem tantum propterea placeat, quia credimus nobis Deum gratis propitium esse propter Christum. Neq; enim legi satisfacimus. Quamquam autem hæc fides est in voluntate, est enim velle & accipere promissionem, tamen hæc obœdientia erga Euangelium, non propter nostram mundiciem imputatur pro iusticia, sed quia accipit oblatam misericordiam, & sentit nos propter Christum iustos reputari per misericordiam, non propter nostram impletionem legis, nec propter nostram mundiciem. Ita renouanda mens est à conspectu legis ad Euangelium & Christum, & statuendum quod reputemur iusti, cum sentimus nos propter Christum acceptos esse, non propter dilectionem aut impletionem legis.

DIFFERT autem fides à spe, quia fides accipit in præsentia remissionem peccatorum & reconciliationem seu acceptationem nostri, propter Christum. Spes autem versatur circa futura bona, & liberationem futuram. SECVNDO, Iustificatio hic significat reputari iustum, Non autem reputat Deus hominem iustum, sicut in foro aut in Philosophia, reputatur homo iustus, propter proprii operis iusticiam, quæ rectè ponitur in voluntate. Sed reputat hominem iustum, per misericordiam propter Christum, si quis tamen hunc fide apprehendat. Quare fides appellari iusticia potest, quia est illud, quod imputatur ad iusticiam, vt cum Paulo loquamur, quacumq; tandem in parte hominis ponatur. Id enim nihil impedit imputationem diuinam. Etsi nos quidem hanc fidem in voluntate ponimus. Est enim velle & accipere promissionem Christi. Et hoc scholastico argumento agitato, quia rem ad methodum reuocat, videtur tota causa melius perspicui posse. EX HIS omnibus etiam intelligi potest, quid iudicandum sit de merito condigni, de quo fingunt aduersarij homines iustos esse coram Deo propter dilectionem ac legis impletionem. Hic nulla iusticiæ fidei mentio fit, & pro mediatore Christo ponitur, quod accepti simus propter nostram impletionem legis, Hæc nullo modo ferenda sunt, sed vt supra diximus, etsi

et si necessario sequitur renouationem dilectio, tamen gloria Christi non debet transferri in nostram impletionem legis, sed sentiendum est, quod etiam post renouationem iusti reputemur propter Christum, quod Christus maneat mediator & propitiator, quod propter Christum habeamus accessum ad Deum, quod non satisfaciamus legi, sed habeamus opus misericordiam, quod semper per misericordiam iusti reputemur.

ID QVIBUS constat vniuersa Ecclesia, quod iusti & salui sumus per misericordiam. Sicut supra citauimus Hieronymo: Iusticia nostra non ex proprio merito, sed ex Dei misericordia consistit. Hæc autem misericordia fide accipitur. Videte, quid consequatur ex aduersariorum opinione. Si sentiendum est, quod Christus tantum primam gratiam, vt vocant, mererit, postea nos sumus accepti nostra impletionem legis, & mereamur vitam æternam, quando erunt conscientia pacata? quando statuerit, quod habeant Deum propitium? Lex enim semper accusat nos, vt Paulus ait, Lex iram operatur. Ita fiet, vt si senserint conscientia iudicium legis, ruant in desperationem. Paulus ait: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Isti autem nihil vnquam ex fide agunt, si tunc demum sentiant sibi Deum propitium esse, cum legem impleuerint. Semper enim dubitabunt, vtrum legi satisfactum sit, non intelligent non esse satisfactum. Ideo nunquam statuent se habere Deum propitium, se exaudiri. Nunquam igitur diligunt, nunquam vere colunt Deum. Talia peccata quid aliud sunt, nisi ipse inferus, cum sint plena desperationis & odij Dei, & in hoc odio tamen inuocant & colunt Deum, sicut Saul colebat. Hic prouocamus ad omnes pijs mentes, & peritas rerum spiritualium, hæc testari poterunt hæc mala consequi ex illa impia persuasionem aduersariorum, qui sentit quod iusti reputemur coram Deo, propria impletionem legis & iubet confidere, non promissione misericordiam propter Christum donatæ, sed nostra impletionem legis.

NEC ESSE est arguere, quod certo post renouationem, iusti, hoc est, accepti Deo sumus, quod pacem habeamus coram Deo per misericordiam propter Christum, & quod illa incoatio legis in nobis non sit digna vita æterna, sed quod sicut remissio peccatorum & iustificatio, impartitur per misericordiam propter Christum, non propter legem: Ita & vita æterna cum iustificatione, non propter legem & nostrorum operum perfectionem, sed per misericordiam propter Christum offertur. Sicut ait Christus: Hæc est autem voluntas patris mei, qui misit me, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Et alibi: Qui credit in filium, habet vitam æternam. Quæramus aduersarios, quid consilij dent morituris, Vtrum iubent eos sentire quod reputentur iusti, & expectare vitam æternam, pro-

per propria opera, an verò per misericordiam propter Christum? Certe nec Paulus, nec Laurentius, dicent se propter propriam mundiciem iustos reputandos esse, aut sibi deberi vitam æternam propter propria opera aut legis impletionem, sed sentient se reputari iustos, & accipere vitam æternam propter Christum, per misericordiam. Nec possunt muniri piæ mentes contra desperationem, nisi sentiant, quod per misericordiam propter Christum certo habeant & iusticiam & vitam æternam, non propter legem. Hæc sententia consolatur, erigit & saluat piæ mentes. Quare aduersarij, cum meritum condigni prædicant, abolent doctrinam de fide & mediatore Christo, & adigunt conscientias ad desperationem.

Sed dicat aliquis: Si per misericordiam saluandi sumus, quid interest inter hos, quibus contingit salus, & quibus non contingit? Num pariter sperabunt misericordiam boni & mali? Hoc argumento videntur moti scholastici ad quærendum meritum condigni. Necessè est enim discrimen esse inter saluandos & damnandos. Primum autem illud dicimus, cum iustificatione offerri vitam æternam, seu iustificatos esse filios Dei & cohæredes Christi, iuxta illud: Quos iustificauit, eosdem & glorificauit. Igitur nullis contingit salus, nisi iustificatis. Sicut autem iustificatio incerta esset, si penderet ex conditione operum nostrorum aut legis, ac non gratis acciperetur propter Christum, per misericordiam: Ita si spes niteretur operibus nostris, tunc vero esset incerta, quia lex semper accusat conscientias. Nec possunt conscientia reddi pacata, nisi fide apprehendant misericordiam, Neque vero potest existere spes vitæ æternæ, nisi pacata conscientia. Nam conscientia dubitans, fugit iudicium Dei ac desperat. Necessè est autem spem vitæ æternæ certam esse. Ideoque, ut sit certa, sentiendum est, quod donetur vita æterna per misericordiam propter Christum, non propter nostram impletionem legis. In foro ac iudicij hominum ius seu debitum certum est; misericordia incerta est. Hic coram Deo alia res est. Nam misericordia habet clarum mandatum Dei. Nam Euangelium est hoc ipsum mandatum, quod iubet credere, quod Deus velit ignoscere & saluare propter Christum, iuxta illud: Non misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum non iudicatur. Quoties igitur de misericordia dicitur, intelligendum est fidem requiri. Et hæc fides, discrimen facit inter saluandos & damnandos, inter dignos & indignos. Est enim vita æterna promissa iustificatis. Fides autem iustificat, quandoque & quocumque tempore apprehendunt eam homines. Et per omnem vitam certare debemus, ut hanc vitam consequamur & confirmemus. Existit enim, ut supra diximus, hæc fides in pœnitentiis,

tia, non in his qui secundum carnem ambulant. Ac debet inter
 rricula & tentationes per omnem vitam crescere. Et qui hanc
 consecuti sunt, hi renati sunt, ut bene operentur, ut legem faciant.
 Sicut igitur poenitentiam per omnem vitam requirimus, ita & in
 opera requirimus, etsi nostra opera non sunt talia, ut pro eis de
 tur vita aeterna. Sicut & Christus in hac sententia dixit: Cum
 feceritis omnia, dicite serui inutiles sumus. Et Bernardus recte
 dicit: Necessesse est primo credere, quod remissionem peccatorum
 non possis, nisi per indulgentiam DEI. Deinde, quod nihil pro
 habere queas operis boni, nisi & hoc dederit ipse. Postremo, quod
 aeternam vitam nullis potes operibus promereri, nisi gratis de
 illa. Et paulo post: Nemo itaq; se seducat, quia si bene cogita
 fuerit, inueniet proculdubio, quod nec cum decem millibus
 occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se, &c. Nos igitur
 ut conscientiae certam consolationem & spem teneant, reuocamus
 homines ad promissionem Christi, & docemus quod necesse sit
 credere, quod Deus propter Christum, non propter legem remittat
 peccata, iustificet, & donet vitam aeternam, iuxta illud: Qui
 filium, habet vitam. **S**ed operæ precium est audire, quomodo
 eludant aduersarij dictum Christi: Cum feceritis omnia, dicite
 serui inutiles sumus. In confutatione sic corrumpunt, primum facit
 Antistrephon, Multo magis inquit dici potest, Si credideritis omnia,
 dicite serui inutiles sumus. Deinde addunt, opera inuisa
 Deo, nobis vero non esse inuisa. Videte quàm delectet adu
 rios puerile studium Sophisticæ, Et quanquam hæc ineptiæ ind
 sint quæ refutentur, tamen paucis respondebimus. **A**d
STREPHON non est vitiosum, quia decipiuntur aduersarij in voca
 fidei, quod si significaret noticiam historiarum, aut si diceremus, quod
 fides propter suam dignitatem saluaret, valeret similitudo, magis
 magis nos seruos inutiles esse, si crediderimus. Sed nos loquimur
 de fiducia promissionis & misericordiae DEI. Et hæc fiducia
 tur nos esse seruos inutiles. Imo hæc est vera vox fidei, quod op
 nostra sint indigna, quod simus serui inutiles. Et ob hanc
 causam de fide loquimur, & quaerimus misericordiam, quia agnos
 mus nos esse seruos inutiles. Fides enim ideo saluat, quia appet
 dit misericordiam seu promissionem gratiae, etiamsi opera
 sint indigna. Et in hanc sententiam nihil lædit nos Antistrephon.
 Cum credideritis omnia, dicite serui inutiles sumus. Recte dicitur
 si tantum intelligatur operibus detrahi dignitas. **S**ed si
 intelligatur, quod etiam fides sit inutilis, non valet similitudo. Quia
 feceritis omnia, nolite confidere operibus. Ita cum credideritis
 nolite confidere promissioni DEI, Hæc non coherent, si
 dicitur

dissimilima. Dissimiles causæ, dissimilima obiecta fiduciæ sunt in
 priore propositione & in posteriore: Fiducia in priore, est fiducia
 nostrorum operum: Fiducia in posteriore, est fiducia promissionis
 diuinæ. Christus autem damnat fiduciam nostrorum operum, non
 damnat fiduciam promissionis suæ. Non vult nos de gratia & mise-
 ricordia Dⁱ desperare. Arguit opera nostra tanquam indigna, non
 arguit promissionem, quæ gratis offert misericordiam. Et præclare
 hic inquit Ambrosius: Agnoscenda est gratia, sed non ignoranda
 natura. Promissioni gratiæ confidendum est, non naturæ nostræ.
 Sed aduersarij suo more faciunt, scelestè detorquent sententias pro
 fide traditas, contra fidei doctrinam. Nam hæc cauillatio totum Eu-
 angelium abrogat: Cum credideritis omnia, dicite fidem inutilem
 esse. Nonne Euangelium pollicetur remissionem peccatorum & salu-
 tatem, etiam his, qui nulla prorsus habent bona opera? Si tamen
 conuertantur & non desperent, sed fide in Christum consequantur
 remissionem peccatorum. Num iubent aduersarij desperare hos,
 quorum conscientia nulla inueniunt bona opera, quæ opponere iu-
 dicio Dⁱ possint? Num his dicent fidem inutilem esse? Male pere-
 rant illi Sophistæ cum talibus calumnijs, quæ totum Euangelium
 evertunt, abrogant gratuitam remissionem peccatorum, eripiunt
 pⁱs conscientijs firma solatia.

ILLA vero cauillatio plane
 puerilis est, cum interpretantur seruos inutiles, quia opera Deo sint
 inutilia, nobis vero sint vtilia. At Christus de ea vtilitate loquitur,
 quæ constituit nobis Deum debitorem gratiæ. Quanquam alienum
 est hoc loco disputare, de vtili aut inutili. Nam serui inutiles signi-
 ficant insufficientes, quia nemo tantum timet, tantum diligit De-
 um, tantum credit Deo, quantum oportuit, nemo satisfacit legi. Sed
 missas facimus has frigidæ cauillationes aduersariorum, de qui-
 bus, quid iudicaturi sint homines, si quando proferentur in lucem,
 facile possunt existimare viri prudentes. In verbis maxime planis &
 perspicuis repererunt rimam. At nemo non videt, in illo loco fidu-
 ciam nostrorum operum improbari.

SED aduersarij reclamant, quod vita æterna debeatur de
 digno pro bonis operibus, quia vita æterna vocetur merces. Breui-
 ter & plane respondemus. Paulus vitam æternam donum appellat,
 quia cum reputamur iusti propter Christum, simul efficiamur filij
 Dⁱ, & coheredes Christi. Alibi vero scriptum est: Merces ve-
 stra copiosa erit in cælis. Hæc si videntur aduersarijs inter se pu-
 gnare, ipsi expédiant. Sed parum æqui iudices sunt. Nam doni vo-
 cabulum omittunt, omittunt & fontes totius negotij, quomodo iu-
 stificentur homines, quod perpetuo sit mediator Christus. Interim
 excerpunt vocabulum mercedis, idq; acerbissime interpretantur non

K solum

solum contra scripturam, sed etiam contra sermonis consuetudinem. Hinc ratiocinantur, quia merces nominatur, ideo opera nostra eiusmodi, quæ debeant esse precium, pro quo debetur vita æterna. Plane noua est hæc Dialectica. Vocabulum audimus merces. Igitur opera nostra legi satisfaciunt, igitur sumus accepti Deo propter opera nostra, nec indigemus misericordia aut propitiis Christo, aut fide apprehendente misericordiam. Ac ingentem sortem Chrysippæo more cumulant. Bona opera sunt precium, pro quo debetur vita æterna, bona opera legi Dei satisfaciunt. Et potest hæc fieri possunt opera supererogationis. Non solum igitur legi Dei satisfacere homines possunt, sed etiam amplius facere. Et quoniam liberos largiri alijs, de eo quod superest, licet donare illa mortalijs. Affingunt & Sacramentum huius donationis, mortuis circumdant cucullos, vt testentur eis applicata esse aliena merita. Talis coacervationibus beneficium Christi & iusticiam fidei obsecratur uersarij.

NON mouemus inanem *λογωμαχίαν* de vocabulo. De magna re litigamus, Vnde debeant piæ mentes certam sententiam concipere, Vtrum bona opera possint conscientias reddere gratas, Vtrum sentire debeant, ita contingere vitam æternam, an bona opera opponant iudicio Dei, an vero debeant sentire, quod propter Christum per misericordiam reputentur iusti, & consequantur vitam æternam. Hæc veniunt in controuersiam, quam nisi diuisa conscientia, non potest habere firmam & certam consolationem. Nos autem satis clare ostendimus, quod bona opera non satisfaciunt legi Dei, quod habeant opus misericordiam, quod fide firmam accepti Deo propter Christum, quod bona opera non reddant perfectam conscientiam. Ex his omnibus sequitur, quod oporteat sententiam quod propter Christum per misericordiam, non propter legem iustificati consequantur vitam æternam.

Quid igitur de mercede? Primum si diceremus, Vitam æternam dici mercedem, quia debetur iustificatis propter promissionem, nihil absurdi diceremus. Sunt enim ordinata inter se hæc dona. Sicut & Augustinus ait: Vita sua coronat Deus in nobis. Sed scriptura vitam æternam vocat mercedem, non quia propter opera debeat, sed quia compensat afflictiones & opera, etsi propter aliam causam contingit. Sicut si reditas venit filios familias, non propter officia sua, & tamē est merces & compensatio officiorum filij. Satis est igitur nomen mercedis ratione conuenire vitæ æternæ, quia vita æterna compensat opera & afflictiones. Non est igitur vita æterna merces, quia opus sufficiant, quia debeat pro operibus. Sed cōsentitue, quia cum propter aliam causam contigit, tamen compensat opera & afflictiones.

PRÆTEREA concedimus opera vere esse meritoria, non remissionis peccatorum, aut iustificationis. Non enim placent, nisi in iustificationis propter fidem, Nec sunt digna vita æterna. Sicut enim iustificatio, ita viuificatio fide contigit propter Christum, sed sunt meritoria aliorum præmiorum corporalium & spiritualium, quæ redduntur tum in hac vita, tum post hanc vitam. Differt enim Deus plerumque præmia, donec glorificet sanctos post hanc vitam, quia vult eos in hac vita exerceri ad mortificandum veterem hominem. Evangelium gratis exhibet promissionem iustificationis & viuificationis, propter Christum. At in lege non gratis, sed pro operibus offertur & debetur merces. Cum igitur opera sint quædam impletio legis, recte dicuntur meritoria, recte dicitur eis deberi merces. Et hæc merces parit gradus præmiorum, iuxta illud Pauli: Vnusquisque accipiet mercedem iuxta suum laborem. Hi gradus sunt merces operum atque afflictionum.

SED contendunt aduersarij, vitam æternam proprie deberi pro operibus, quia Paulus ait: Reddet unicuique secundum opera eius. Iohannis 5. Qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ. Matth. 25. Esuriui & dedistis mihi manducare. In his locis omnibus, in quibus opera laudantur, necesse est ad Canonem supra traditum recurrere, quod opera non placeant sine Christo, quod non sit excludendus mediator Christus. Quare cum textus ait, operibus reddi vitam æternam, significat reddi iustificationis, quia non placent Deo bona opera, nisi in iustificationis, hoc est, in his, qui sentiant se acceptos esse Deo propter Christum. Et iustificati necessarii parient bona opera seu bonos fructus, vt esuriui, & dedistis mihi cibum. Hic cum dicitur reddi vita æterna his operibus, intelligitur reddi iusticiæ. Fidem igitur complectitur, cum nominat fructus. Porro scriptura nominat fructus, vt ostendat requiri non hypocrisis, sed iusticiam quæ sit efficax, & quædam noua vita, pariens bonos fructus.

NEC nos aliquam otiosam subtilitatem hic affectamus. Sunt enim grauissima causæ, propter quas hæc disputamus. Etenim si largiamur aduersarijs, quod opera mereantur vitam æternam, mox atrox illa absurda, quod opera legi DEI satisfaciunt, quod non habeant opus misericordiam, quod simus iusti, hoc est, accepti Deo propter nostra opera non propter Christum, quod plusquam legem facere homines possint. Ita tota doctrina de iusticia fidei obruitur. Est autem necessarium, retinere in Ecclesia puram doctrinam de iusticia fidei. Quare cogimur Pharisaicas opiniones aduersariorum reprehendere, & vt gloriam Christi illustremus, & vt conscientijs firmas consolationes proponamus. Quomodo enim concipiet conscientia firmam spem salutis, cum in iudicio sentiet opera indigna esse, nisi sciet homines reputari iustos & saluari per

miserenciam propter Christum, non propter propriam legis impletionem. An Laurentius in craticula sentiebat, se hoc opere DEI satisfacere, se sine peccato esse, se non indigere medicina Christi, & misericordia DEI? Ille vero non dissensit à Propheta qui ait: Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur coram te omnis vivens. Bernardus fatetur sua opera non esse digna vita aeterna, cum inquit: Perditæ vixi, sed erigit se, & operam salutis concipit inde, quod sentit propter Christum per misericordiam donari remissionem peccatorum & vitam aeternam, Sicut Paulus docet: Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Et Paulus ad David dicit beatitudinem hominis, cui Deus imputat iusticiam per operibus. Hunc ait Paulus beatum esse, cui imputatur iusticia per fidem in Christum, etiamsi nulla habeat bona opera. Talibus consolationibus erigendæ sunt conscientia & confirmandæ, quod propter Christum per fidem contingat remissio peccatorum, reparatio iusticia, & vita aeterna. Quod si in locis de operibus hoc modo intelligitur, nihil officunt nostræ sententiæ. Et profecto necesse est semper addere fidem, ne excludamus mediatorem Christum. Fides autem bona opera sequi debent, quia fides sine bonis operibus, impotens est. **H A B E N T** & in scholis quædam apophthegmata consentanea nostræ sententiæ, qualia sunt, quod bona opera placeant Deo propter gratiam. Item, quod sit confidendum gratiæ DEI. Hæc dicta parum commode interpretantur. Veteres enim sententiæ confidendum esse gratiæ, hoc est, misericordiæ DEI promittentem quod propter Christum sumus accepti. At recentiores fiduciam transferunt ad nostrum opus. Sentiunt confidendum esse gratiæ, hoc est, dilectioni, qua nos Deum diligimus. Hæc interpretatio est vitiosa. Non enim debemus confidere nostra dilectione; cum sit immunda & exigua, sed promissione misericordiæ. Iactatur & hoc, quod bona opera valeant virtute passionis Christi. Recte dictum est, sed mentionem fieri oportuit in his sententijs. Non enim communitur nobis meritum passionis Christi, nisi id fide apprehendamus, & opponamus aduersus terrores peccati & mortis. Paulus enim inquit Christus est propitiatio per fidem. Item, Ecclesia in omnibus precationibus addit, per Dominum nostrum Iesum Christum. Hic etiam admonendi sunt homines de fide. Significat enim Ecclesia, nos bona opera & nostras preces DEO placere, si credamus DEVM nobis propitium, & nos exaudire propter pontificem Christum.

H A E C in præsentia sufficiant de hoc loco. Scimus autem hanc sententiam quam defendimus, Evangelio consentaneam esse, & pijs conscientijs firmissimas consolationes asferre. Ideo pie mentes non patiantur se ab hac sententia propter iniqua & calumniosa

iudicia aduersariorum abduci. Scriptura prædicit futurum esse, vt in Ecclesia grauentur mali doctores, qui oppressa iusticia fidei in Christum, doceant mereri remissionem peccatorum per nostros cultus & opera. Et res gestæ in Israël sunt imago futuri status in Ecclesia. Videmus autem Prophetas vbiq; taxare hanc persuasionem populi, qui somniabat se mereri remissionem peccatorum per sacrificia legis, & hac opinione cumulabat opera & cultus. Ita in Ecclesia multi existunt, qui falsam persuasionem de suis operibus & cultibus habent. Monuit autem nos scriptura, ne multitudine impiorum perturbemur. Ac facile potest fieri iudicium de spiritu aduersariorum. Videmus enim in multis articulis manifestam veritatem ab eis damnari. Nec offendat quenquam, quod sibi Ecclesiæ nomen vendicant. Nam Ecclesia Christi apud hos est, qui Euangelium Christi recte docent, non apud illos, qui prauas opiniones contra Euangelium defendunt, sicut inquit Dominus: Oues meæ vocem meam audiunt.

DE ECCLESIA.

SEPTIMUM articulum confessionis nostræ damnauerunt, in quo diximus, Ecclesiam esse congregationem sanctorum. Et addiderunt longam declamationem, quod mali non sint ab Ecclesia segregandi, cum Iohannes comparauerit Ecclesiam aræ, in qua triticum & palea simul coaceruata sint. Et Christus comparauerit eam saginæ, in qua pisces boni & mali sunt, &c. Profecto verum est, quod aiunt, Nullum remedium esse aduersus sycophantæ morsum. Nihil tam circumpectæ dici potest, vt calumniam euitare queat. Nos ob hanc ipsam causam adiecimus octauum articulum, ne quis existimaret nos segregare malos & hypocritas ab externa societate Ecclesiæ, aut adimere Sacramentis efficaciam, quæ per hypocritas aut malos administrantur. Itaq; hic non est opus longa defensione aduersus hanc calumniam. Satis nos purgat articulus octauus. Concedimus enim, quod hypocritæ & mali in hac vita sint admisti Ecclesiæ, & sint membra Ecclesiæ secundum externam societatem signorum Ecclesiæ, hoc est, verbi, professionis, & Sacramentorum, præsertim si non sint excommunicati. Nec Sacramenta ideo non sunt efficacia, quia per malos tractantur, imo recte vti possumus Sacramentis, quæ per malos administrantur. Nam & Paulus prædicit futurum, vt Antichristus sedeat in templo Dei, hoc est, in Ecclesia dominetur, & gerat officia. At Ecclesia non est tantum societas externarum rerum ac rituum, sicut aliæ politicæ, sed principaliter est societas fidei & Spiritus sancti in cordibus, quæ tamen habet externas notas, vt agnosci possit, videlicet puram Euangelij doctrinam, & administrationem

Sacramentorū, consentaneam Euangelio Christi. Et hæc Ecclesia dicitur corpus Christi, quod Christus Spiritu suo renouat, sanctificat & gubernat, vt testatur Paulus Ephe. 1. cum ait: Et ipsum dicitur caput super omnia Ecclesiam, quæ est corpus eius, videlicet in partibus, id est, tota congregatio ipsius, qui omnia in omnibus perficit. Quare illi, in quibus nihil agit Christus, non sunt membra Christi, idq; fatentur aduersarij, malos esse mortua membra Ecclesie. Quare miramur, cur reprehenderint nostram descriptionem, quæ de uis membris loquitur.

NEQUE noui quicquam dicitur Paulus omnino eodem modo definit Ecclesiam Ephe. 5. quæ purificetur, vt sit sancta, & addit externas notas, verbum de sacramenta. Sic enim ait: Christus dilexit Ecclesiam, & se tradidit pro ea, vt eam sanctificet purificans lauacro aquæ, per verbum exhibeat eam sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam neq; rugam, aut aliquid tale, sed vt sit sancta, & inculpata. Hæc sententiam penitentiæ verbis nos in confessione posuimus. Hæc definit Ecclesiam & articulus in Symbolo, qui iubet nos credere quod sit sancta catholica Ecclesia, impij vero non sunt sancti membra. Et videtur additum quod sequitur, Sanctorum communio vt exponeretur quid significet Ecclesia, nempe congregationem sanctorum, qui habent inter se societatem, eiusdem Euangelij doctrinæ, & eiusdem Spiritus sancti, qui corda eorum renouat, & sanctificat & gubernat. Et hic articulus necessaria de causa proponitur. Infinita pericula videmus, quæ minantur Ecclesie interitum. Infinita multitudo est impiorum in ipsa Ecclesia, qui opprobriant eam. Itaq; ne desperemus, sed sciamus Ecclesiam tamen manifeste esse. Item vt sciamus, quamuis magna multitudo sit impiorum, tamen Ecclesiam existere, & Christum præstare illa quæ promittit Ecclesie, remittere peccata, exaudire, dare Spiritum sanctum. Hæc consolationes proponit nobis articulus ille in Symbolo. Et Catholicam Ecclesiam dicit, ne intelligamus Ecclesiam esse politianam, seu certarum gentium, sed magis homines sparsos per totam orbem, qui de Euangelio consentiunt, & habent eundem Christum eundem Spiritum sanctum, & eadem Sacramenta, siue habeant eadem traditiones humanas, siue dissimiles. Et in Decretis legimus glossa, Ecclesiam large dictam complecti bonos & malos. Item in multis nomine tantum in Ecclesia esse, non re, bonos vero re & nomine. Et in hanc sententiam multa leguntur apud patres. Hieronymus enim ait: Qui ergo peccator est aliqua forde maculatus, de Ecclesia Christi non potest appellari, nec Christo subiectus dici.

QUA NQVAM igitur hypocritæ & mali, sint socij huius Ecclesie, secundum externos ritus, tamen cum definitur Ecclesia

petesse est eam definiri, quæ est viuum corpus Christi: Item, quæ
 est nomine & re Ecclesia, & multæ sunt causæ. Necessè est enim in-
 telligi, quæ res principaliter efficiat nos membra, & viuam membra
 Ecclesiæ. Si Ecclesiam tantum definiemus externam politiam esse
 bonorum & malorum, non intelligent homines regnum Christi esse
 iusticiam cordis, & donationem Spiritus sancti, sed iudicabunt tan-
 tum externam obseruationem esse certorum cultuum ac rituum.
 Item quid intererit inter populum legis & Ecclesiam, si Ecclesia est
 externa politia? At sic discernit Paulus Ecclesiam à populo legis,
 quod Ecclesia sit populus spiritualis, hoc est, non ciuilibus ritibus
 distinctus à gentibus, sed verus populus DEI, renatus per Spiritum
 sanctum. In populo legis præter promissionem de Christo, habebat
 & carnale semen promissiones rerum corporalium, regni, &c. Et
 propter has dicebantur populus DEI, etiam mali in his, quia hoc
 carnale semen Deus separauerat ab alijs gentibus per certas ordina-
 tiones externas, & promissiones. Et tamen mali illi non placebant
 Deo. At Euangelium affert non umbram æternarum rerum, sed ipsas
 res æternas, Spiritum sanctum, & iusticiam qua coram Deo iusti sumus.
 Igitur illi tantum sunt populus iuxta Euangelium, qui hanc
 promissionem spiritus accipiunt. Adhæc, Ecclesia est regnum Christi,
 distinctum contra regnum Diaboli. Certum est autem impios in
 potestate diaboli, & membra regni diaboli esse, sicut docet Paulus
 Eph. 2. cum ait, Diabolum efficacem esse in incredulis. Et Christus
 inquit ad Phariseos, quibus certe erat externa societas cum Eccle-
 sia, id est, cum sanctis in populo legis. Præerant enim, sacrificabant,
 & docebant: Vos ex patre diabolo estis. Itaq; Ecclesia, quæ vere est
 regnum Christi, est proprie congregatio sanctorum. Nam impij re-
 guntur à Diabolo, & sunt captiui diaboli, non reguntur Spiritu Chri-
 sti. Sed quid verbis opus est in re manifesta? Si Ecclesia quæ vere est
 regnum Christi, distinguitur à regno diaboli, necesse est impios, cum
 sint in regno diaboli, non esse Ecclesiam. Quanquam in hac vita,
 quia nondum reuelatum est regnum Christi, sint admisti Ecclesiæ,
 & gerant officia in Ecclesia, Nec propterea impij sunt regnum Chri-
 sti, quia reuelatio nondum facta est. Semper enim hoc est regnum
 Christi, quod spiritu suo viuificat, siue sit reuelatum, siue sit tectum
 cruce. Sicut idem est Christus qui nunc glorificatus est, antea
 afflictus erat. Et conueniunt huc similitudines Christi, qui clare di-
 cit Marth. 13. Bonum semen esse filios regni. At Zizania filios dia-
 boli, agrum dicit mundum esse, non Ecclesiam. Ita Iohannes de illa
 tota gente Iudæorum loquitur, & dicit fore, vt vera Ecclesia sepa-
 retur ab illo populo. Itaq; hic locus magis contra aduersarios facit,
 quam pro eis, quia ostendit verum & spiritualem populum, à po-
 pulo

pulo carnali separandum esse. Et Christus de specie Ecclesie cum ait: Simile est regnum caelorum saganæ, aut decem virginibus. Et docet Ecclesiam tectam esse multitudine malorum, ne id scilicet lum pios offendat. Item, ut sciamus verbum & Sacramenta esse eia esse, etsi tractentur à malis, atq; interim docet impios quamuis habeant societatem externorum signorum, tamen non verum regnum Christi, & membra Christi. Sunt enim membra gni diaboli. Neq; vero somniamus nos Platoniam civitatem, quidam impie cauillantur, Sed dicimus existere hanc Ecclesiam, delictis, vere credentes ac iustos sparfos per totum orbem. Et ad mus notas, puram doctrinam Evangelij, & Sacramenta. Et hanc ecclesia proprie est columna veritatis. Retinet enim purum Evangelium, & ut Paulus inquit fundamentum, hoc est, veram Christi cognitionem & fidem, etsi sunt in his etiam multi imbecilles, qui hoc fundamentum ædificant stipulas perituras, hoc est, quasdam inles opiniones, quæ tamen, quia non euertunt fundamentum, non condonantur illis, tum etiam emendantur. Ac sanctorum Patrum scripta testantur, quod interdum stipulas etiam ædificaverint super fundamentum, sed quæ non euertunt fidem eorum. Verum utraq; istorum, quæ aduersarij nostri defendunt, fidem euertunt, quod damnant articulum de remissione peccatorum, in quo docemus, fide accipi remissionem peccatorum. Manifestus item & periculosus error est, quod docent aduersarij, mereri homines remissionem peccatorum, dilectione erga Deum, ante gratiam. Nam hoc quoq; est tollere fundamentum, hoc est Christum. Item quid opererit fide, si Sacramenta, ex opere operato, sine bono motu verum iustificat. Sicut autem habet Ecclesia promissionem, quod semper sit habitura spiritum sanctum: Ita habet comminationes, quod sit futuri impij doctores, & lupi. Illa vero est proprie Ecclesia, quæ habet Spiritum sanctum. Lupi & mali doctores etsi grassantur in Ecclesia, tamen non sunt proprie regnum Christi. Sicut & Lyra testatur cum ait, Ecclesia non consistit in hominibus, ratione potestatis vel dignitatis Ecclesiasticæ vel secularis, quia multi Principes, summi Pontifices & alij inferiores, inuenti sunt apostatasse à fide. Propter quod Ecclesia consistit in illis personis, in quibus est mentis vera, & confessio fidei & veritatis. Quid aliud diximus nos, in Confessione nostra, quam quod hic dicit Lyra?

Sed fortassis aduersarij sic postulant defini Ecclesiam, quod sit Monarchia externa, suprema totius orbis terrarum, in qua operetur Romanum Pontificem habere potestatem ἀποπέρας, de qua nemini liceat disputare aut iudicare, condendi articulos fidei, aliorum lendi scripturas quas velit, instituendi cultus & sacrificia, Item con-

dendi leges, quas velit, dispensandi & soluendi, quibuscumq; legibus
 velit, diuinis, canonicis, & ciuilibus, à quo Imperator & Reges
 omnes accipiant potestatem & ius tenendi regna, de mandato Chri-
 sti, cui cum pater omnia subiecerit, intelligi oporteat hoc ius in
 Papam translaturum esse. Quare necesse sit, Papam esse dominum toti-
 us orbis terrarum, omnium regnorum mundi, omnium rerum priua-
 tarum & publicarum, habere plenitudinem potestatis in temporalibus
 & spiritualibus, habere utrumq; gladium spirituale & tempora-
 lem. Atq; hæc definitio non Ecclesiæ Christi, sed regni Pontifi-
 cij, habet autores non solum Canonistas, sed etiam Danielem Car-
 pite u. **Q**uod si hoc modo definiremus Ecclesiam, fortassis
 haberemus æquiores Iudices. Multa enim extant, immoderate &
 impie scripta de potestate Romani Pontificis, propter quæ nemo
 unquam reus factus est. Nos soli plestemur, quia prædicamus bene-
 ficium Christi, quod fide in Christum, consequamur remissionem
 peccatorum, non cultibus excogitatis à Pontifice. Porro Christus,
 Propheta, & Apostoli, longe aliter definiunt Ecclesiam Christi,
 quam regnum Pontificium. Nec est ad Pontifices transferendum,
 quod ad veram Ecclesiam pertinet, quod uidelicet sint columna veri-
 tatis, quod non errent. Quotus quisq; enim curat Euangelium,
 aut iudicat dignum esse lectione? Multi etiam palam irrident reli-
 giones omnes, aut si quid probant, probant illa quæ humanæ ratio-
 ni consentanea sunt, Cætera fabulosa esse arbitrantur, & simi-
 lia Tragœdijs Poëtarum. Quare nos iuxta scripturas sentimus,
 Ecclesiam proprie dictam esse congregationem sanctorum, qui vere
 credunt Euangelio Christi, & habent Spiritum sanctum. Et tamen
 fatemur multos hypocritas & malos, his, in hac vita admistos, ha-
 bere societatem externorum signorum, qui sunt membra Ecclesiæ
 secundum societatem externorum signorum. Ideoq; gerunt officia
 in Ecclesia. Nec adimit Sacramentis efficaciam, quod per indignos
 tractantur, quia representant Christi personam, propter uocationem
 Ecclesiæ, non representant proprias personas, ut testatur Christus:
 Qui uos audit me audit. Cum uerbum Christi, cum Sacramenta
 porrigunt, Christi uice & loco porrigunt. Id docet nos illa uox
 Christi, ne indignitate ministrorum offendamur. Sed de hac re satis
 clare diximus in Confessione, nos improbare Donatistas & Vigle-
 uistas, qui senserunt homines peccare, accipientes Sacramenta ab
 indignis in Ecclesia. Hæc in præsentia uidebantur sufficere ad de-
 fensionem descriptionis Ecclesiæ, quam tradidimus. Neq; uide-
 mus, cum Ecclesia proprie dicta: appelletur corpus Christi, quomo-
 do aliter describenda fuerit, quam nos descripsimus. Constat enim
 impio ad regnum & corpus diaboli pertinere, qui impellit & habet

capitulos impios. Hæc sunt luce meridiana clariora, quæ tamen si-
gent calumniari aduersarij, non grauabimur copiosius responde-

DAMNANT aduersarij & hanc partem SEPTIMI Articuli
quod diximus, ad veram vnitatem Ecclesiæ satis esse, consecrationem
doctrina Euangelij, & administratione Sacramentorum, nec neces-
saria esse, ubiq; similes traditiones humanas esse, seu ritus, aut cere-
monias ab hominibus institutas. Hic distinguunt vniuersales & par-
ticulares ritus, & probant articulum nostrum, si intelligatur de par-
ticularibus ritibus. De vniuersalibus ritibus, non recipiunt, Non
tis intelligimus quid velint aduersarij. Nos de vera, hoc est, spiri-
tuali vnitatem loquimur, sine qua non potest existere fides in con-
seu iusticia cordis coram Deo. Ad hanc dicimus non esse neces-
sariam similitudinem rituum humanorum, siue vniuersalium, siue par-
ticularium, quia iusticia fidei, non est iusticia alligata certis tra-
ditionibus, sicut iusticia legis erat alligata Mosaicis ceremonijs, &
illa iusticia cordis, est res viuificans corda. Ad hanc viuificationem
nihil conducunt humanæ traditiones, siue vniuersales, siue parti-
culares, nec sunt effectus Spiritus sancti, sicut castitas, patientia, amor
Dei, dilectio proximi, & opera dilectionis. Nunc leues cau-
serunt, cur hunc articulum poneremus. Constat enim multas fuisse
opiniones de traditionibus serpsisse in Ecclesiam. Nonnulli ponunt
humanas traditiones, necessarios cultus esse ad promouendam
iustificationem. Et postea disputauerunt, qui fieret, quod tanta ve-
rare coleretur Deus, quasi vero obseruationes illæ essent cultus,
non potius externæ & politicæ ordinationes, nihil ad iusticiam co-
dis seu cultum Dei pertinentes, quæ alibi casti, alibi propter quas
probabiles rationes variant. Item aliæ Ecclesiæ, alias propter illas
traditiones excommunicauerunt, vt propter obseruationem Pascha-
tis, picturas & res similes. Vnde imperiti existimauerunt, fidem
iusticiam cordis coram Deo, non posse existere sine his obserua-
tionibus. Extant enim de hoc negotio, multa inepta scripta Summo-
rum & aliorum. Sed sicut dissimilia spatia dierum ac noctium
non lædunt vnitatem Ecclesiæ, ita sentimus non lædi veram vnitatem
Ecclesiæ dissimilibus ritibus institutis ab hominibus. Quamquam
placet nobis, vt vniuersales ritus, propter tranquillitatem ser-
uentur. Sicut & nos in Ecclesijs, ordinem Missæ, diem Dominicæ,
alios dies festos celebriores libenter seruamus, Et gratissimo animo
amplectimur viles ac veteres ordinationes, præsertim cum con-
tineant pædagogiam, qua prodest populum & imperitos assuetum
ac docere, Sed non disputamus nunc, an conducatur propter tran-
quillitatem aut corporalem vtilitatem seruare, Alia res agitur, De-
tatur enim, Vtrum obseruationes traditionum humanarum,

cultus necessarij ad iusticiam coram Deo, Hoc est κερύματων in hac
 controuersia, quo constituto, postea iudicari potest, Vtrum ad ve-
 ram vnitatem Ecclesiæ, necesse sit vbiq; similes esse traditiones hu-
 manas. Si enim traditiones humanæ non sunt cultus necessarij ad
 iusticiam coram Deo, Sequitur posse iustos & filios Dei esse, etiam si
 quas traditiones non habent, quæ alibi receptæ sunt. Vt si forma
 vestitus Germanici non est cultus Dei, necessarius ad iusticiam co-
 ram Deo, Sequitur posse iustos ac filios Dei & Ecclesiam Christi
 esse, etiam si qui vtantur non Germanico, sed Gallico vestitu. Hoc
 clare docet Paulus ad Colossenses, cum ait: Nemo vos iudicet in ci-
 bo aut potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut Sabbatorum,
 quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi. Item: Si mortui
 estis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc, tanquam uiuent-
 es mundo, decreta facitis? Ne tetigeritis, neq; gustaueritis, neq;
 contraueritis, quæ omnia pereunt, vsu consumta, & sunt præce-
 pra & doctrinæ hominum, speciem habentia sapientiæ in supersti-
 tione & humilitate. Est enim sententia, cum iusticia cordis sit res
 spiritualis, viuificans corda, & constet, quod traditiones humanæ
 non viuificent corda, nec sint effectus Spiritus sancti, sicut dilectio
 proximi, castitas, &c. nec sint instrumenta per quæ Deus mouet cor-
 da ad credendum, sicut verbum & Sacramenta diuinitus tradita, sed
 sint vsus rerum nihil ad cor pertinentium, quæ vsu pereant, non
 est sentiendum quod sint necessariæ ad iusticiam coram Deo. Et in
 eandem sententiam inquit. Roman. 14. Regnum Dei non est esca &
 potus, sed iusticia & pax & gaudium in Spiritu sancto. Sed non est
 opus citare multa testimonia, cum vbiq; sint obuia in scripturis,
 & nos plurima in Confessione congregauerimus in posterioribus arti-
 culis. Et huius controuersiæ κερύματων infra paulo post repeten-
 dum erit, videlicet, Vtrum traditiones humanæ sint cultus necessa-
 rij ad iusticiam coram Deo, Vbi de hac re copiosius disputabimus.
 Aduersarij dicunt vniuersales traditiones, ideo seruandas esse, quia
 existimantur ab Apostolis traditæ esse. O religiosos homines, Ri-
 tus ab Apostolis sumtos retineri volunt. Non volunt retineri do-
 ctrinam Apostolorum. Sic iudicandum est de ritibus illis, sicut ipsi
 Apostoli in suis scriptis iudicant. Non enim voluerunt Apostoli nos
 sentire, quod per tales ritus iustificemur, quod tales ritus sint res
 necessariæ ad iusticiam coram Deo. Non voluerunt Apostoli tale
 onus imponere conscientijs, non voluerunt iusticiam & peccatum
 collocare in obseruationibus dierum, ciborum, & similiarum rerum.
 Imo Paulus appellat huiusmodi opiniones, doctrinas demonio-
 rum. Itaq; voluntas & consiliū Apostolorum ex scriptis eorum
 quæri

quæri debet, non est satis allegare exemplum. Seruabant certos dies non quod ea observatio ad iustificationem necessaria esset, sed ut populus sciret, quo tempore conueniendum esset, seruabant & aliquos ritus, ordinem lectionum si quando conueniebant. Quodam etiam ex patrijs moribus, ut sit, retinebat populus, quæ Apostoli non nihil mutata, ad historiam Euangelij accommodauerunt. Pascha, Pentecosten, ut non solum docendo, sed etiam per hæc exempla, memoriam maximam rerum traderent posteris, Quod si tradita sunt, tanquam necessaria ad iustificationem, cur in his postea multa mutarunt Episcopi? Quod si erant Iuris diuini, non cuit ea mutare autoritate humana. Pascha ante Synodum Nicenam alij alio tempore seruabant, Neq; hæc dissimilitudo la sit fidei. Hæc ratio inita est, ne incideret nostrum Pascha in Iudaici Pasche tempus. At Apostoli iusserant Ecclesias seruare Pascha, cum fratribus conuersis ex Iudaismo. Itaq; hunc morem quædam gentes pertinaciter post Synodum Nicenam retinuerunt, ut Iudaicum tempus obseruarent. Verum Apostoli decreto illo non uoluerunt Ecclesiis imponere necessitatem, id quod uerba decreti testantur. Iubent enim ne quis curet, etiamsi fratres seruantes Pascha, non recte supputent tempus. Verba decreti extant apud Epiphanium, ἡμεῖς μὴ ἀναστήσομεν, ἀλλὰ ποιῶμεν, ὅταν δι' ἀδελφοὶ ἡμῶν οἱ ἐκ περιτομῆς, καὶ αὐτῶν ἅμα ποιῶμεν, ἢ ἄντε ὡς λαμβάνωσι μὴ δ' ἐν ἡμεῖς μὴ ἐπιπέσομεν. Hæc scribit Epiphanius uerba esse Apostolorum, in Decreto quodam posita de Paschate, in quibus prudens lector facile potest dicere, Apostolos uoluisse populo stultam opinionem de necessitate certi temporis eximere, cum prohibent curare, etiamsi in supputando erretur, Porro quidam in oriente, qui Audiani appellati sunt ab autore dogmatis, propter hoc decretum Apostolorum contenderunt Pascha cum Iudæis seruandum esse. Hos reuocauit Epiphanius, laudat decretum, & inquit nihil continere quod distent a fide, aut Ecclesiastica regula, & vituperat Audianos, quod non recte intelligant τὸ ἔρητον, & interpretatur in hanc sententiam, quam nos interpretamur, quod non senserint Apostoli referre, quod tempore seruaretur Pascha, Sed quia præcipui fratres ex Iudæis conuersi erant, qui morem suum seruabant, horum exemplum propter concordiam uoluerint reliquos sequi. Et sapienter admostrauerunt lectorem Apostoli, se neq; libertatem Euangelicam tollere, neq; necessitatem conscientijs imponere, quia addunt non esse referendum, etiamsi erretur in supputando. M V L T A huius generis colligi possunt ex historijs, in quibus apparet dissimilitudinem humanarum obseruationum, non lædere unitatem fidei. Quædam

quid opus est disputatione? Omnino quid sit iusticia fidei, quid sit regnum Christi, non intelligunt aduersarij, si iudicant necessariam esse similitudinem obseruationum in cibis, diebus, vestitu, & similibus rebus, quæ non habent mandatum DEI. Videte autem religiosos homines, aduersarios nostros. Requirit ad unitatem Ecclesiæ, similes obseruationes humanas, cum ipsi mutauerint ordinationem Christi, in vsu cænæ, quæ certe fuit antea ordinatio vniuersalis. Quod si ordinationes vniuersales necessariae sunt, cur mutant ipsi ordinationem cænæ Christi, quæ non est humana, sed diuina? Sed de hac tota controuersia, infra aliquoties dicendum erit.

OCTAVVS articulus approbatus est totus, in quo confitemur, quod hypocritæ & mali admisti sint Ecclesiæ, Et quod Sacramenta sint efficacia, etiamsi per malos ministros tractentur, quia ministri funguntur vice Christi, non representant suam personam. Iuxta illud: Qui vos audit, me audit, Impij doctores deserendi sunt, quia hi iam non funguntur persona Christi, sed sunt Antichristi. Et Christus ait: Cauete à pseudopphetis. Et Paulus: Si quis aliud Euangelium euangelizauerit, anathema sit.

CÆTERVM monuit nos Christus in collationibus de Ecclesiâ, ne offensi priuatis vitijs sue Sacerdotum sue populi, schismata excitemus, sicut sceleratæ fecerunt Donatistæ. Illos vero qui ideo excitauerunt schismata, quia negabant Sacerdotibus licere, tenere possessiones aut proprium, plane seditiosos iudicamus. Nam tenere proprium ciuilibus ordinatio est. Licet autem Christianis vti ciuilibus ordinationibus, sicut hoc aere, hac luce, cibo, potu. Nam vt hæc rerum natura, & hi fiderum certi motus, vere sunt ordinatio DEI, & conseruantur à DEO: Ita legitimæ politicæ vere sunt ordinatio DEI, & retinentur ac defenduntur à DEO aduersus diabolum.

NONVS articulus approbatus est, in quo confitemur, quod Baptismus sit necessarius ad salutem, & quod pueri sint baptizandi, & quod baptismus puerorum non sit irritus, sed necessarius, & efficax ad salutem. Et quoniam Euangelium pure ac diligenter apud nos docetur, DEI beneficio, hunc quoque fructum ex eo capimus, quod in Ecclesijs nostris nulli extiterunt Anabaptistæ, quia populus verbo DEI aduersus impiam & seditiosam factionem illorum latronum munus est. Et cum plerosque alios errores Anabaptistarum damnamus, tum hunc quoque, quod disputant baptismum paruulorum inuilem esse. Certissimum est enim, quod promissio salutis pertinet etiam ad paruulos. Neque vero pertinet ad illos, qui sunt extra Ecclesiam Christi, vbi nec verbum, nec Sacramenta sunt, quia regnum Christi, tantum cum verbo & Sacramentis existit. Igitur necesse est baptizare paruulos, vt applicetur eis promissio salutis, iuxta mandatum

datum Christi. Baptizate omnes gentes. Vbi sicut offertur omnibus salutem, ita offertur omnibus baptismus, viris, mulieribus, pueris, & infantibus. Sequitur igitur clare, infantes baptizandos esse, qui cum baptismo offertur.

SECVNDO manifestum est, quod Deus approbat baptismum paruulorum. Igitur Anabaptistae sentiunt, qui damnant baptismum paruulorum. Quod autem Deus approbat baptismum paruulorum, hoc ostendit, quod Deus dicitur ritum sanctum sic baptizatis. Nam si hic baptismus irritus esset, nullis daretur Spiritus sanctus, nulli fierent salui, denique nulla esset Ecclesia, Hæc ratio bonas & pias mentes, vel sola satis confirmat, test, contra impias & fanaticas opiniones Anabaptistarum.

DECIIVS articulus approbatus est, in quo confitemur, sentire, quod in cœna Domini vere & substantialiter absint corpus & sanguis Christi, & vere exhibeantur cum illis rebus, quæ videtur panem & vinum, his qui Sacramentum accipiunt. Hanc sententiam constanter defenderunt nostri Concionatores. Et comperimus, tantum Romanam Ecclesiam, affirmare corporalem præsentiam Christi, sed idem & nunc sentire, & olim sensisse Græcam Ecclesiam, ut testatur Canon Missæ apud Græcos.

EXTANT quoque scriptorum testimonia. Nam Cyrillus in Iohannem Cap. 19. inquit Christum corporaliter nobis exhiberi in cœna, Sic enim ait: Nos tamen negamus recta nos fide caritateque, sincera, Christo spiritualiter coniungi, Sed nullam nobis coniunctionis rationem secundum carnem cum illo esse, id profecto pernegamus, Idque à diuinis scripturis omnino alienum dicimus. Quis enim dubitauit Christum esse sic vitam esse, nos vero palmites, qui vitam inde nobis accipimus? Audi Paulum dicentem, quia omnes vnum corpus sumus Christo, quia etsi multi sumus, vnum tamen in eo sumus. Omnes enim vno pane participamus. An fortasse putat ignoram nobis sticæ benedictionis virtutem esse? quæ cum in nobis fit, nonne corporaliter quoque facit, communicatione carnis Christi, Christum nobis habitare? Et paulo post: Vnde considerandum est, non habitudine solum, quæ per caritatem intelligitur, Christum in nobis esse, verum etiam participatione naturali, &c. Hæc recitauimus, non hic disputationem de hac re instituemus. Non enim improbo hunc articulum Cæs. Maiestas, sed ut clarius etiam perspicerent, cumque ista legent, nos defendere receptam in tota Ecclesia sententiam, quod in cœna Domini, vere & substantialiter absint corpus & sanguis Christi, & vere exhibeantur cum his rebus quæ videtur panem & vinum. Et loquimur de præsentia viui Christi, Scimus enim quod mors ei ultra non dominabitur.

VNDECIMVS articulus de retinenda absolute in

ha probatur, sed de confessione addunt correctionem, videlicet ob-
 seruandam esse constitutionem Cap. Omnis vtriusq; & vt quot-
 annis fiat Confessio, & quamuis omnia peccata enumerari non que-
 ant, tamen diligentiam adhibendam esse, vt colligantur, & illa quæ
 redigi in memoriam possunt, recenseantur. De hoc toto articulo di-
 cemus paulo post copiosius, cum sententiam nostram de pœnitentia
 totam explicabimus. Constat nos beneficium Absolutionis, & pote-
 statem clauium, ita illustrauisse & ornauisse, vt multæ afflictæ con-
 scientiæ, ex doctrina nostrorum, consolationem conceperint, post-
 quam audiuerunt mandatum Dei esse, imo propriam Euangelij vo-
 cem, vt Absolutioni credamus, & certo statuamus, nobis gratis do-
 nari remissionem peccatorum, propter Christum, & sentiamus vere
 nos hac fide reconciliari LEO. Hæc sententia, multas pias mentes
 erexit, & initio commendationem maximam, apud omnes bonos vi-
 ros attulit Luthero, cum ostendit certam & firmam consolationem
 conscientijs, quia antea tota vis Absolutionis erat oppressa doctri-
 nis operum, cum de fide, & gratuita remissione nihil docerent So-
 phistæ & Monachi. C E T E R U M de tempore, certe in Ecclesijs
 nostris plurimi sæpe in anno vtuntur Sacramentis, Absolutione, &
 cena Domini. Et qui docent, de dignitate, & fructibus Sacramen-
 torum, ita docent, vt inuicent populum, vt sæpe vtantur Sacramen-
 tis. Extant enim de hac re multa à nostris ita scripta, vt aduersarij,
 siqui viri sunt boni, haud dubie probent ac laudent. Denuntiat &
 excommunicatio, flagitiosis, & contemtoribus Sacramentorum. Hæc
 ita sunt, & iuxta Euangelium, & iuxta veteres canones. Sed certum
 tempus non præscribitur, quia non omnes pariter eodem tempore
 idonei sunt. Imo si accurrant eodem tempore omnes, non possunt
 ordine audiri, & institui homines. Et veteres Canones ac Patres,
 non constituunt certum tempus, Tantum ita dicit Canon: Si qui
 intrant Ecclesiam Dei, & deprehenduntur nunquam communicare,
 admoventur, Quod si non communicant, ad pœnitentiam accedat.
 Si communicant, non semper abstineant: Si non fecerint, abstineant.
 Christus ait illos sibi iudicium manducare, qui manducant indigæ.
 Ideo pastores non cogunt hos, qui non sunt idonei, vt Sacramentis
 vtantur. D E enumeratione peccatorum in Confessione, sic
 docentur homines, ne laquei iniiciantur conscientijs. Etiam si pro-
 det rudes adiuuare, vt quædam enumerent, vt doceri facilius
 possint. Verum disputamus nunc, quid sit necessarium iure diuino.
 Non igitur debebant aduersarij nobis allegare constitutionem: Om-
 nis vtriusq;, quæ nobis non est ignota, Sed ex iure diuino ostende-
 re, quod enumeratio peccatorum, sit necessaria ad consequendam
 remissionem. Tota Ecclesia per vniuersam Europam scit, quales la-
 queos

quos iniecerit conscientijs illa particula constitutionis, quæ
omnia peccata confiteri. Nec tantum habet incommodi textus
se, quantum postea affinxerunt Summistæ, qui colligunt circum-
stantias peccatorum. Quales ibi Labyrinthi, quanta carnificina futu-
rimarum mentium? Nam feros & prophanos, ista terribiliter
nil movebant.

POSTEA quales tragœdias excitavit
stio, de proprio sacerdote inter pastores, & fratres, qui tunc
erant fratres, cum de regno confessionum belligerabantur. Nos
sentimus enumerationem peccatorum non esse necessariam
diuino, Idq; placet Panormitano, & plerisque alijs eruditis Iuribus
sultis. Nec volumus imponere necessitatem conscientijs col-
rum, per constitutionem illam, Omnis vtriusq; : de qua perinde
dicamus, vt de alijs traditionibus humanis, de quibus sentimus,
non sint cultus ad iustificationem necessarij. Et hæc constitutio
impossibile præcipit, vt omnia peccata confiteamur. Con-
autem plurima nos nec meminisse, nec intelligere, iuxta illud :
licta quis intelligit?

SI sint boni Pastores, scient quatenus profiti examinare
sed illam carnificinam Summistarum confirmare non volumus,
tamen minus fuisset intolerabilis, si verbum vnum addidisset,
fide consolante, & erigente conscientias. Nunc de hac fide con-
quente remissionem peccatorum, nulla est syllaba, in tanta
constitutionum, glossarum, Summarum, Confessionalium, Nuptiarum
ibi Christus legitur. Tantum leguntur supputationes peccatorum
Et maxima pars consumitur in peccatis, contra traditiones huma-
nas, quæ est vanissima. Hæc doctrina adegit multas pias mentes
desperationem, quæ non potuerunt acquiescere, quia sentiebant
re diuino necessariam esse enumerationem, & tamen experiebantur
impossibilem esse. Sed hærent alia non minora vitia in doctrina
uersariorum de pœnitentia, quæ iam recensebimus.

DE PŒNITENTIA.

IN articulo DVODECIMO probant primam partem, quæ
ponimus, Lapis post Baptismum contingere posse remissionem
peccatorum, quocunq; tempore, & quotiescunq; conuertuntur.
cundam partem damnant, in qua pœnitentiæ partes dicimus esse
tritionem & fidem, Negant fidem esse alteram partem pœnitentiæ.
Quid hic Carole Casar innitissime faciamus? Hæc est præ-
vox Evangelij, quod fide consequamur remissionem peccatorum.
Hanc vocem Evangelij damnant isti scriptores confutationis. No-
igitur nullo modo assentiri confutationi possumus, Non possumus
sabe

saluberrimam vocem Euangelij, & plenam consolationis, damnare. Quid est aliud negare, quod fide consequamur remissionem peccatorum, quam contumelia afficere sanguinem & mortem Christi? Rogamus igitur te Carole Caesar inuictis. ut nos de hac re maxima, quæ præcipuum Euangelij locum, quæ veram Christi cognitionem, quæ verum cultum Deo continet, patienter ac diligenter audias & cognoscas. Comperient enim omnes boni viri, nos in hac re, præcipue docuisse vera, pia, salubria, & necessaria vniuersæ Ecclesiæ Christi. Comperient ex scriptis nostrorum plurimum lucis accessisse Euangelio, & multos perniciosos errores emendatos esse, qui- bus antea obruta fuit doctrina de poenitentia, per scholasticorum & Canonistarum opiniones.

A c priusquam accedimus ad definitionem nostræ sententiæ, hoc præfundum est. Omnes boni viri, omnium ordinum, ac Theologici ordinis etiam, haud dubie fatentur, ante Lutheri scripta, confusissimam fuisse doctrinam poenitentiarum. Extant libri Sententiariorum, vbi sunt infinitæ quæstiones, quas nulli Theologi vnquam satis explicare potuerunt. Populus, neque rei summam complecti potuit, nec videre quæ præcipue requirerentur in poenitentia, vbi quaerenda esset pax conscientiarum. Prodeat nobis aliquis ex aduersarijs, qui dicat, quando fiat remissio peccatorum. Bone Deus, quantæ tenebræ sunt? Dubitant, vtrum in attritione, vel in contritione fiat remissio peccatorum. Etsi sit propter contritionem, quid opus est Absolutione? quid agit potestas clauium, si peccatum iam est remissum? Hic vero multo magis etiam sudant, & potestatem clauium impie extenuant. Alij somniant, potestatem clauium non remitti culpam, sed mutari poenas æternas, in temporales. Ita saluberrima potestas, esset ministerium non vitæ, & spiritus, sed tantum iræ & poenarum. Alij videlicet cautiore fingunt potestatem clauium remitti peccata, coram Ecclesia, non coram Deo. Hic quoque perniciosus error est. Nam si potestas clauium, non consolatur nos coram Deo, quæ res tandem reddet pacatam conscientiam? Iam illa sunt magis etiam perplexa, Docent nos contritione mereri gratiam. Vbi si quis interroget, quare Saul, Iudas, & similes non consequantur gratiam, qui horribiliter contriti sunt, Hic de fide, & de Euangelio respondendum erat, quod Iudas non crederet, non crederet se Euangelio & promissione Christi. Fides enim ostendit discrimen inter contritionem Iudæ & Petri. Verum aduersarij de lege respondent, quod Iudas non dilexerit Deum, sed timeat poenas. Quando autem territa conscientia, præsertim in serijs, veris, & illis magnis terroribus, qui describuntur in Psalmis ac Prophetis, & quos certe degustant isti, qui vere conuertuntur, iudicare poterit, Verum Deum propter se timeat, an fugiat æter-

nas pœnas. Hi magni motus, literis & vocabulis discerni possunt
re ipsa non ita diuellantur, ut isti suaues sophistæ somniant. Hi
pellamus iudicia omnium bonorum & sapientum virorum, Hi
dubie fatebuntur, has disputationes apud aduersarios, perperam
mas & intricatissimas esse. Et tamen agitur de re maxima, de
cipuo Euangelij loco, de remissione peccatorum. Tota hæc doctri-
na de his quæstionibus, quas recensuimus, apud aduersarios
est errorum & hypocrisis, & obscurat beneficium Christi, per
rem clauium, & iusticiam fidei.

Hæc sunt in primo
Quid? cum ventum est ad Confessionem, quantum ibi negotij
illa infinita enumeratione peccatorum? quæ tamen magna ex
te consumitur in traditionibus humanis, Et quo magis cruciat
bonæ mentes, fugunt hanc enumerationem esse iuris diuini, Et
ipsam enumerationem exigant, prætextu iuris diuini, inter
Absolutione, quæ vere est iuris diuini, frigide loquuntur. Ergo
ipsum Sacramentum, ex opere operato conferre gratiam, sine
motu ventis, De fide apprehendente Absolutionem, & con-
te conscientiam, nulla fit mentio. Hoc vere est, quod dicitur
ἀπιέναι πρὸ τῶν μυστηρίων.

R E S T A T tertius adu-
sationibus, Hic vero habet confusissimas disputationes. Hæc
aternas pœnas, mutari in pœnas purgatorij. Et harum partem
mitti potestate clauium, partem docent redimendam esse satisfac-
tionibus. Addunt amplius, quod oporteat satisfactiones esse opera
pererogationis, & hæc constituunt in stultissimis observationibus
velut in peregrinationibus, rosarijs, aut similibus observationibus
quæ non habent mandata Dei. Deinde sicut purgatorium satisfac-
tionibus redimunt, Ita excogitata est ars redimendi satisfactiones
fuit quæstuosissima. Vendunt enim indulgentias, quas interpretantur
esse remissiones satisfactionum. Et hic quæstus non solum
viviis, sed multo amplior est ex mortuis. Neque solum indulgentias
sed etiam sacrificio missæ redimunt satisfactiones mortuorum
niq; infinita res est, de satisfactionibus. Inter hæc scandala
enim possumus enumerare omnia, & doctrinas dæmoniorum
obruta doctrina de iusticia fidei in Christum, & de beneficio
Christi. Quare intelligunt omnes boni viri, viliter & pie reprehendenda
esse doctrinam Sophistarum & Canonistarum, de penitentia.
hæc dogmata aperte falsa sunt, & non solum aliena à scripturis
sacris, sed etiam ab Ecclesiasticis patribus. I. Quod per bonam
extra gratiam facta, mereamur ex pacto diuinam gratiam. II. Quod
per attritionem mereamur gratiam. III. Quod ad deletionem
peccati, sola detestatio criminis sufficiat. IIII. Quod per
contritionem, non fide in Christum, consequamur remissionem

peccatorum. V. Quod potestas clauium valeat ad remissionem peccatorum, non coram Deo, sed coram Ecclesia. VI. Quod potestate clauium non remittantur peccata coram Deo, sed quod sit inuoluta potestas clauium, vt mutet pœnas æternas in temporales, vt imponat certas satisfactiones conscientijs, vt instituat novos cultus, & ad tales satisfactiones & cultus obliget conscientias. VII. Quod enumeratio delictorum in Confessione, de qua præcipiunt aduersarij, sit necessaria iure diuino. VIII. Quod Canonice satisfactiones, necessariz sint ad pœnam purgatorij redimendam, aut profint tanquã compensatio ad tollendam culpam. Sic enim imperiti intelligunt. IX. Quod susceptio Sacramenti pœnitentiæ, ex opere operato, sine bono motu ventis, hoc est, sine fide in Christum, conferat gratiam. X. Quod potestate clauium per indulgentias liberentur animæ ex purgatorio. XI. Quod in reseruatione casuum, non solum pœna Canonica, sed etiam culpa reseruari debeat, in eo, qui vere conuertitur.

Nos igitur, vt explicaremus pias conscientias ex his labyrinthis Sophistarum, constituimus duas partes pœnitentiæ, videlicet contritionem, & fidem. Si quis vult addere tertiam, videlicet, dignos fructus pœnitentiæ, hoc est, bona opera sequentia conuersionem, non refragabimur. Neq; ignoramus, quod vocabulum pœnitentiæ Grammaticis significet improbare id, quod antea probabamus. Id magis quadrat ad contritionem, quam ad fidem. Sed nos hic docendi causa, pœnitentiam totam conuersionem intelligimus, in qua duo sunt termini, mortificatio & viuificatio. Nos vocamus vsitatis nominibus contritionem & fidem.

De contritione præcidimus illas otiosas & infinitas disputationes, quando ex dilectione *Dei*, quando ex timore pœnæ doleamus. Sed dicimus contritionem esse veros terrores conscientie, quæ Deum sentit irasci peccato, & dolet se peccasse. Et hæc contritio ita fit, quando verbo *Dei* arguuntur peccata, quia hæc est summa prædicationis Euangelij, arguere peccata, & offerre remissionem peccatorum, & iusticiam propter Christum, & Spiritum sanctum, & vitam æternam, & vt renati beneficiamus. Sic complectitur summam Euangelij Christus, cum ait, Luca ultimo, Prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum inter omnes gentes. Et de his terroribus loquitur scriptura, vt Psalm. 37. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, Sicut onus graue, grauatæ sunt super me, &c. Afflictus sum & humiliatus sum nimis, Rugebam a gemitu cordis mei. Et Psalm. 6. Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum, Sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea, Et anima mea turbata est valde, Et tu Domine vsq; quo?

Et Esaïæ 36. Ego dixi, in dimidio dierum meorum, vadam ad inferi, Sperabam vsq; ad mane. Quasi leo sic contriuit omnia mea. In his terroribus, sentit conscientia iram DEI aduersus peccatum, quæ est ignota securis hominibus, secundum carnem amantibus. Videt peccati turpitudinem, & serio dolet se peccasse, & fugit interim horribilem iram DEI, quia non potest eam sustinere humana natura, nisi sustentetur verbo DEI. Ita Paulus ait, per legem mortuus sum. Lex enim tantum aceusat & terret conscientiam. In his terroribus aduersarij nostri nihil de fide dicunt. Ita rari proponunt verbum, quod arguit peccata. Quod cum solum tradit doctrina legis est, non Euangelij. His doloribus ac terroribus dicunt homines mereri gratiam, si tamen diligunt Deum. At quomodo diligunt Deum homines in veris terroribus, cum sentiunt horribilem & inexplicabilem humana voce, iram DEI? Quid aliud nisi de rationem docent, qui in his terroribus tantum ostendunt legem?

Nos igitur addimus alteram partem poenitentiae, de fide in Christum, quod in his terroribus debeat conscientijs proponi Euangelium de Christo, in quo promittitur gratis remissio peccatorum Christo. Debent igitur credere, quod propter Christum grantur remittuntur ipsis peccata. Hæc fides erigit, sustentat, & viuificat contritos, iuxta illud: Iustificati ex fide pacem habemus. Hæc fides consequitur remissionem peccatorum. Hæc fides iustificat coram DEO, vt idem locus testatur: Iustificati ex fide. Hæc fides ostendit discrimen inter contritionem Iudæ & Petri, Saulis & Dauidis. In Iudæ aut Saulis contritio non prodest, quia non accedit ad eam fides, apprehendens remissionem peccatorum donatam propter Christum. Ideo prodest Dauidis aut Petri contritio, quia ad eam fides accedit, apprehendens remissionem peccatorum donatam propter Christum. Nec prius dilectio adest, quam sit facta fide reconciliatio. Diligent enim non fit sine Christo, iuxta illud: Per Christum habemus accessum ad Deum. Et hæc fides paulatim crescit, & per omnem vitam luctatur cum peccato, vt vincat peccatum & mortem. Ceterum tandem sequitur dilectio, vt supra diximus. Et sic clare definitur poenitentialis timor, talis pavor qui cum fide coniunctus est, hoc est, qui des consolatur, & sustentat pauidum cor. Semilis timor, qui non sustentat pauidum cor. P O R R O potestas clauium dicitur ministrat & exhibet Euangelium per absolutionem, quæ est vera poenitentia. Ita & Absolutionem complectimur, cum de fide dicimus, quia fides est ex auditu, vt ait Paulus. Nam audito Euangelio, poenitentia Absolutione, erigitur & concipit consolationem conscientie. Et quia Deus vere per verbum viuificat, clauis vere coram DEO remittunt peccata, iuxta illud: Qui vos audit, me audit. Quare

Abolventis, non secus ac voci de cælo sonanti credendum est. Et Absolutio proprie dici potest Sacramentum poenitentiae, ut etiam scholastici Theologi eruditores loquuntur. Interim hæc fides, in repetitionibus multipliciter alitur, per Euangelij sententias, & per vsum Sacramentorum. Hæc enim sunt signa noui Testamenti, hoc est, signa remissionis peccatorum. Offerunt igitur remissionem peccatorum, sicut clare testantur verba cœnæ Domini: Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur; Hic est calix noui Testamenti, &c. Ita fides concipitur, & confirmatur per Absolutionem, per auditum Euangelij, per vsum Sacramentorum, ne succumbat, dum luctatur cum terroribus peccati & mortis.

Hæc ratio poenitentiae, plana & perspicua est, & auget dignitatem potestatis clauium, & Sacramentorum, & illustrat beneficium Christi, docet nos vti mediatore ac propitiatore Christo.

Sed quia confutatio damnat nos, quod has duas partes poenitentiae posuerimus, ostendendum est, quod scriptura in poenitentia, seu conuersione impij, ponat has præcipuas partes. Christus enim inquit Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Hic duo membra sunt, labor & onus significant contritionem, pauores & terrores peccati & mortis, Venire ad Christum, est credere, quod propter Christum remittantur peccata, cum credimus, viuificantur corda Spiritu sancto, per verbum Christi. Sunt igitur hic duæ partes præcipuæ, contritio & fides. Et Marci primo Christus ait: Agite poenitentiam, & credite Euangelio, Vbi in priore particula arguit peccata, in posteriore consolatur nos, & ostendit remissionem peccatorum. Nam credere Euangelio, non est illa generalis fides, quam habent & Diaboli, sed proprie est credere remissionem peccatorum propter Christum donatam, Hæc enim reuelatur in Euangelio. Videtis & hic duas partes coniungi, Contritionem, cum arguitur peccata, Et fidem, cum dicitur: Credite Euangelio. Si quis hic dicat Christum complecti etiam fructus poenitentiae, seu totam nouam vitam, non dissentimus. Nam hoc nobis sufficit, quod hæ partes præcipuæ nominantur contritio, & fides.

Pav. vs fere vbiq; cum describit conuersionem seu renouationem, facit has duas partes, Mortificationem & viuificationem, vt Coloss. 2. In quo circuncisi estis circuncisione non manu facta, videlicet expoliatione corporis peccatorum carnis. Et postea, in quo simul resuscitati estis per fidem efficaciam D. 1. Hic duæ sunt partes, Altera est expoliatio corporis peccatorum, Altera est resuscitatio per fidem. Neq; hæc verba, mortificatio, viuificatio, expoliatio corporis peccatorum, resuscitatio, Platonicè intelligi debent de simulata mutatione. Sed mortificatio significat veros terrores, quales

L 3 sunt

sunt morientium, quos sustinere natura non posset, nisi erigeretur de. Ita hic expoliationem corporis peccatorum vocat, quam nos cumus vltate contritionem, quia in illis doloribus concupiscentia naturalis expurgatur. Et viuificatio intelligi debet, non imaginaria Platonica, sed consolatio quæ vere sustentat fugientem vitam contritione. Sunt ergo hic duæ partes, Contritio & Fides. Quia conscientia non potest reddi pacata, nisi fide. Ideo sola fides viuicat, iuxta hoc dictum: Iustus ex fide viuere. Et dicitur Coloss. inquit, Christum delere chirographum, quod per legem uersatur nobis. Hic quoq; duæ sunt partes, Chirographum, & delitio Chirographi. Est autem Chirographum, conscientia arguens condemnans nos. Porro lex est verbum, quod arguit & condemnat peccata. Hæc igitur vox quæ dicitur. Peccati Domino, sicut David est Chirographum. Et hanc vocem impij & securi homines emittunt serio. Non enim vident, non legunt scriptam in corde sententiam legis. In veris doloribus ac terroribus cernitur hæc sententia. Est igitur Chirographum ipsa contritio, condemnans nos. Delere Chirographum, est tollere hanc sententiam condemnationis animo, & sententiam insculpere, qua sentiamus nos liberatos esse ab illa condemnatione. Est autem fides, noua illa sententia, quæ uolet priorem sententiam, & reddit pacem & vitam cordi.

QUANQUAM quid opus est multa citare testimonia, quæ ubiq; obuia sunt in scripturis. Psalmo 117. Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me. Psalmo 118. Defecit anima mea pro angustia, Confirma me verbo tuo. Vbi in priore membro conuenitur contritio, in secundo modus clare describitur, quomodo contritione recreemur, scilicet verbo DEI, quod offert gratiam sustentat & viuificat corda. Et 1. Regum 2. Dominus mortificauit me, & reducit ad inferos, & reducit. Horum altero significatur contritio, altero significatur fides. Et Esaiæ 28. Dominus irascetur, ut faciat opus suum. Alienum est opus eius, ut operetur opus suum. Alienum opus DEI vocat, cum terret, quia DEI proprium opus est viuificare & consolari. Verum ideo terret, inquit, ut sit locus consolationi, & viuificationi, quia secunda corda & non sententia terret DEI, fallidiunt consolationem. Ad hunc modum, solet scriptura hæc duo coniungere, terrores & consolationem, ut doceat hæc peccata membra esse in penitentia, contritionem, & fidem consolationem iustificantem. Neq; videmus quo modo natura penitentia clarius simplicius tradi possit. Hæc enim sunt duo præcipua opera Dei hominibus, perterrefacere, & iustificare ac viuificare perterrefacere. In hæc duo opera distributa est vniuersa scriptura. Altera pars est, quæ ostendit, arguit & condemnat peccata. Altera pars est, quæ

gelium, hoc est promissio gratiæ in Christo donatæ, & hæc promissio subinde repetitur in tota scriptura, primum tradita Adæ, postea Patriarchis, deinde à Prophetis illustrata. Postremo prædicata & exhibitura à Christo inter Iudæos, & ab Apostolis sparsa in totum mundum. Nam fide huius promissionis, sancti omnes iustificati sunt, non propter suas attritiones, vel contritiones. Et exempla ostendunt similiter has duas partes. Adam obiurgatur post peccatum, & perterrefcit. Hæc fuit contritio. Postea promittit Deus gratiam, dicit futurum semen, quo destruetur regnum Diaboli, mors & peccatum, Ibi offert remissionem peccati. Hæc sunt præcipua. Nam etsi postea additur pœna, tamen hæc pœna non meretur remissionem peccati, Et de hoc genere pœnarum paulo post dicemus. Sic David obiurgatur à Nathan, & perterrefactus inquit: Peccavi Domino, Ea est contritio. Postea ostendit absolutionem, Dominus sustulit peccatum tuum, Non morieris. Hæc vox erigit Davidem, & fide sustentat, iustificat & vivificat eum. Additur & hic pœna, sed hæc pœna non meretur remissionem peccatorum. Nec semper adduntur peculiare pœnæ, sed hæc duo semper existere in pœnitentia oportet, contritionem & fidem, vt Luca 7. Mulier peccatrix venit ad Christum lacrymans. Per has lacrymas agnoscitur contritio. Postea audit Absolutionem, Remittuntur tibi peccata, Fides tua saluam te fecit, vade in pace. Hæc est altera pars pœnitentiæ, fides, quæ erigit & consolatur eam. Ex his omnibus apparet pijs lectoribus, nos eas partes pœnitentiæ ponere, quæ proprie sunt in conversione, seu regeneratione, & remissione peccati. Fructus digni & pœnæ sequuntur regenerationem & remissionem peccati. Ideoq; has duas partes posuimus, vt magis conspici fides possit, quam pœnitentia requirimus. Et magis intelligi potest, quid sit fides, quam prædicat Euangelium, cum opponitur contritioni, ac mortificationi.

Et vt totus orbis terrarum videat, quanta sit inscitia veteris pietatis in nostris Criticis, qui consutationem scripserunt, addemus & Bernardi sententiam, qui prorsus ad eundem modum coniungit hæc duo membra in pœnitentia, contritionem & fidem, sic nos coniungimus. Verba sunt hæc in sermone tertio de annuntiatione: Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speravi Domine. Sola nimirum spes apud te miserationis locum obtinet, nec oleum misericordiæ, nisi in vase fiduciæ ponis. Sed est infidelis fiducia, solius vtique maledictionis capax, cum videlicet in spe peccamus. Quanquam nec fiducia illa dicenda sit, sed insensibilitas quadam, & dissimulatio perniciofa. Quæ enim fiducia est ei, qui periculum non attendit? aut quod ibi timoris remedium, vbi nec timor sentitur, nec materia ipsa timoris? Fiducia solatium est, nec

eget ille solatio qui latetur cum male fecerit, & in pessimis
 magis exultat. Rogemus itaq; fratres responderi nobis, quare
 beamus iniquitates & peccata, scelera nostra & delicta nobis,
 fideremus ostendi. Seruemur vias nostras, & studia nostra peccata
 laq; vniuersa vigili intentione pensemus. Dicat quisq; in p
 suo, vadam ad portas inferi, vt iam non nisi in sola Dei misericord
 dia respiremus. Hæc vera hominis fiducia est, à se deficientem
 innitentis Domino suo. Hæc inquam vera fiducia est, cui misericordi
 cordia non denegatur, Propheta testante: Beneplacitum est Do
 mino super timentes eum, & in his, qui sperant super misericordiam
 eius. Nec parua vtiq; suppetit nobis, in nobis quidem causa
 moris, in ipso autem causa fiducia. Hactenus Bernardus, causa
 sententiam propterea etiam non inuiti reculimus, vt videant leti
 res, quomodo fidem hic intelligamus de fiducia misericordiae, quomodo
 erigit & consolatur peccata, quam iste recte fiduciam apponimus
 lat. Et hæc clare conspicitur, cum sit Antithesis terrorum & con
 solationis. Sicut hic Bernardus vult in hominibus existere cognitio peccato
 nem peccatorum, seu contritionem, seu terrores, Et vult accretio loqu
 fiduciam, quæ erigat in contritione. **S E D** quia aduersarij non
 minarim hoc damnant, quod dicimus, homines fide consequi remissionem
 sionem peccatorum, addemus paucas quasdam probationes, ex quibus
 bus intelligi poterit, remissionem peccatorum contingere, non propter
 opere operato, propter contritionem, sed fide illa speciali, qua non
 quisq; credit sibi propter Christum remitti peccata. Nam hæc
 titulus præcipuus est, de quo digladiamur cum aduersarijs, & contra
 cognitionem ducimus maxime necessariam esse Christianis omni
 bus. Cum autem supra de iustificatione de eadem re satis dictum
 deatur, hic breuius erimus. Sunt enim loci maxime cognati de
 strina poenitentia, & doctrina iustificationis. **A D V E R S A R I J**
 cum de fide loquuntur, & dicunt eam præcedere poenitentiam, &
 relligunt fidem, non hanc quæ iustificat, sed quæ in genere credit
 Deum esse, poenas propositas esse impijs, &c. Nos præter illam
 dem, requirimus, vt credat sibi quisq; propter Christum remitti pec
 cata. De hac fide speciali litigamus, & opponimus eam opinionem
 quæ iubet considerare non in promissione Christi, sed in opere
 to contritionis, confessionis, & satisfactionum, &c. Hæc fides
 quitur terrores, vt vincat eos, & reddat pacatam conscientiam.
 Huic fidei tribuimus, quod iustificet & regeneret, dum ex terrore
 liberat, & pacem, gaudium, & nouam vitam in corde parit. Hanc
 dem defendimus vere esse necessariam ad remissionem peccatorum,
 ideo ponimus inter partes poenitentia seu conuersionis. Nec
 sentit Ecclesia Christi, etiam si aduersarij nostri reclamant.

PRINCIPIO autem interrogamus aduersarios, Vtrum Absolutionem accipere, pars sit poenitentiae nec ne? Quod si à Confessione separant, vt sunt subtile in distinguendo, non videmus quid proficiat Confessio sine Absolutione. Sin autem non separant à confessione acceptionem Absolutionis, necesse est eos sentire, quod fides sit pars poenitentiae, quia Absolutio non accipitur nisi fide. Quod autem Absolutio non accipiatur nisi fide, ex Paulo probari potest, cui noster qui docet Roma. 4. quod promissio non possit accipi nisi fide. Absolutio autem est promissio remissionis peccatorum, Igitur necessarium requirit fidem. Nec videmus, quomodo dicatur is accipere Absolutionem, qui non assentitur ei. Et quid aliud est non assentiri Absolutioni, quam Deum accusare mendacij, si cor dubiter, sentit incerta deante leui & inania esse quae promittit Deus? Ideo 1. Iohan. 5. scriptum est: Qui non credit Deo, mendacem facit eum, quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus de filio suo.

SECVNDO fateri aduersarios existimamus, remissionem peccatorum, poenitentiae, seu partem, seu finem, seu (vt ipsorum more loquamur) terminum esse ad quem. Ergo id quo accipitur remissio peccatorum, recte additur partibus poenitentiae. Certissimum est autem, etiamsi omnes portae inferorum reclament remissionem peccatorum non posse accipi, nisi sola fide, quae credit peccata remitti propter Christum, iuxta illud Roma. 3. Quem proposuit Deus propter suam fidem, in sanguine ipsius. Item Roma. 5. Per quem accessum habemus per fidem in gratiam, &c. Nam conscientia terribilis non potest opponere irae Dei opera nostra aut dilectionem nostram, sed ita demum sit pacata, cum apprehendit mediatorem Christum, & credit promissionibus propter illum donatis, Non enim intelligunt quid sit remissio peccatorum, aut quomodo nobis contingat, qui somniant corda pacata fieri, sine fide in Christum. Petrus citat ex Esaiâ: Qui crediderit in eum, non confundetur. Necesse est igitur confundi hypocritas, confidentes se accipere remissionem peccatorum propter sua opera, non propter Christum. Et Petrus ait in Actis cap. 10. Huic omnes Prophetarum testimonia perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum. Non potuit dici magis dilucide, quam quod ait, per nomen eius, Et addit, omnes qui credunt in eum. Tantum igitur ita accipiunt remissionem peccatorum per nomen Christi, hoc est, propter Christum, non propter vlla nostra merita atq; opera. Et hoc ita fit, cum credimus nobis remitti peccata propter Christum. Aduersarij nostri vociferantur se esse Ecclesiam, se consensum Ecclesiae sequi. At Petrus hic in nostra causa etiam allegat consensum Ecclesiae, huic inquit, omnes Prophetarum perhibent testimonia, remissionem peccatorum

torum accipere per nomen eius, &c. Profecto consensus Prophetarum iudicandus est vniuersalis Ecclesie consensus esse. Nec Papa Ecclesie concedimus potestatem decernendi contra hunc consensus Prophetarum. At Bulla Leonis aperte damnat hunc articulum remissione peccatorum, damnant & aduersarij in Consutationibus ex re apparet, qualis sit Ecclesia iudicanda istorum, qui monitis decretis improbant hanc sententiam, quod remissionem peccatorum consequamur fide, non propter opera nostra, sed propter Christum, sed etiam iubent eam vi ac ferro abolere. Iubent omni generi mortalitatis perdere viros bonos, qui sic sentiunt. Sed habent magisteris autores, Scotum, Gabrielem, & similes, dicta Patrum, quorum cretis truncata citantur. Certe si numeranda sunt testimonia, quibus sententia, qui tanquam coniurati defendunt illa figmenta de merito, rationis & operum, & cetera quae supra recitauimus. Sed ne quae similitudine moueatur, non magna autoritas est in testimonijs Patrum, qui non genuerunt sua scripta, sed tantum compilatis superius adhibuerunt, sed ut pedanei senatores taciti comprobauerunt priorum errores, non intellectos. Nos igitur hanc Petri vocem non precibemur opponere, quamlibet multis legionibus Sententiarum, quae allegat consensus Prophetarum. Et accedit testimonium scripturae sanctae ad hanc concionem Petri. Sic enim ait textus: Audiente Petro verba haec, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum. Sciant igitur pia conscientia, hoc esse mandatum Dei, ut credant sibi gratis ignosci propter Christum, non propter opera nostra. Et hoc mandato Dei sustentent se aduersus rationem, & aduersus terrores peccati & mortis. Et hanc sententiam sciant à principio mundi in Ecclesia extitisse apud sanctos. Petrus enim clare allegat consensus Prophetarum, & Apostolus scripta testantur eos idem sentire. Nec desunt Patrum testimonia. Nam Bernardus idem dicit verbis minime obscuris: Necessarium enim primo omnium credere, quod remissionem peccatorum non re non possis, nisi per indulgentiam Dei, sed adde adhuc, ut credas hoc, quod per ipsum peccata tibi donantur. Hoc est testimonium quod perhibet Spiritus sanctus, in corde tuo dicens: Dimitte tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apostolus, gratis iustificat minem per fidem. Haec Bernardi verba mirifice illustrent concionem nostram, quia non solum requirit, ut in genere credamus, sed remitti per misericordiam, sed iubet addere specialem fidem in Christum & nobis ipsis remitti peccata. Et docet quomodo credendumur de remissione peccatorum, videlicet, cum fide corda

cur, & sunt tranquilla per Spiritum sanctum. Quid requirunt amplius aduersarij? Num adhuc audent negare fide nos consequi remissionem peccatorum, aut fidem partem esse poenitentiae?

TERTIO. Aduersarij dicunt peccatum ira remitti, quia carnis seu contritus elicit actum dilectionis DEI, propter hunc actum mereatur accipere remissionem peccatorum. Hoc nihil est, nisi legem docere, deleto Euangelio, & abolita promissione de Christo. Tantum enim requirunt legem & nostra opera, quia lex exigit dilectionem. Praeterea docent confidere, quod remissionem peccatorum consequamur, propter contritionem & dilectionem. Hoc quid est, quod aliud, nisi collocare fiduciam in nostra opera, non in verbum & promissionem Dei de Christo? Quod si lex satis est ad consequendam remissionem peccatorum, quid opus est Euangelio? quid opus est merito Christi, si propter nostrum opus consequimur remissionem peccatorum? Nos contra à lege ad Euangelium reuocamus conscientias, & à fiducia priorum operum ad fiduciam promissionis & gratiam Christi, quia Euangelium exhibet nobis Christum, & promittit gratis remissionem peccatorum propter Christum. Hac promissione docet nos confidere, quod propter Christum reconciliemur patri, non propter nostram contritionem aut dilectionem. Non enim alienigena est mediator aut propitiator nisi Christus. Nec legem facere possimus, nisi prius per Christum reconciliati simus. Et si quid faceremus, tamen sentiendum est, quod non propter illa opera, sed propter Christum mediatorem & propitiatorem consequimur remissionem peccatorum. Imo contumelia Christi, & Euangelij abrogatio est, sentire, quod remissionem peccatorum propter legem aut aliter consequamur, quam fide in Christum. Et hanc rationem supra tractauimus de iustificatione, cum diximus, quare profiteamur homines se sanctificari non dilectione. Itaq; doctrina aduersariorum, cum docent homines propter contritionem & dilectionem consequi remissionem peccatorum, & confidere hac contritione & dilectione, tantum est doctrina legis, & quidem non intellecta, sicut Iudaei in uelam Moyse faciem intuebantur. Fingamus enim adesse dilectionem, fingamus adesse opera, tamen neq; dilectio, neq; opera possunt esse propitiatio pro peccato. Ac ne possunt quidem opponi irae & iudicio DEI, iuxta illud: Non intrabis in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Nec debet honos Christi transferri in nostra opera. **PROPTER** has causas contendit Paulus, quod non iustificemur ex lege, & opponit legi promissionem remissionis peccatorum, quae propter Christum donatur, ac docet nos gratis propter Christum fide accipere remissionem peccatorum. Ad hanc promissionem reuocat nos Paulus

Paulus à lege. In hanc promissionem iubet intueri, quæ certe non erit, si prius lege iustificamur, quam per promissionem, aut si prius nostram iusticiam consequimur remissionem peccatorum. At stat, quod ideo nobis data est promissio, ideo exhibitus est Christus, quia legem non possumus facere. Quare necesse est, prius nos promissione reconciliari, quam legem facimus. Promissio autem tantum fide accipitur. Igitur necesse est contritos apprehendere promissionem remissionis peccatorum, donatam propter Christum, ac statueri quod gratis propter Christum habeant placatum Deum. Hæc est sententia Pauli ad Romanos 4. cum inquit: Ideo ex fide secundum gratiam firma sit promissio. Et ad Galat. 3. Concluditur perita omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Iesu Christi sit credentibus, id est, omnes sunt sub peccato, nec possunt aliter liberari, nisi fide apprehendant promissionem remissionis peccatorum. Prius igitur oportet nos fide accipere remissionem peccatorum quam legem facimus, etsi ut supra dictum est, fidem dilectionem accipiunt: quia renati Spiritum sanctum accipiunt, ideo legem faciunt. Citaremus plura testimonia, nisi obuia essent cuiuslibet lectori in scripturis. Et nos non nimis prolixi esse cupimus, ut alius hæc causa perspicui possit. Neque vero dubium est, quin hæc sententia Pauli, quam defendimus, quod fide accipiamus remissionem peccatorum propter Christum, quod fide mediatorem Christum opponere debeamus iræ Dei, non opera nostra. Nec pervertentur pie mentes, etiamsi Pauli sententias calumnientur aduersarij. Nam tam simpliciter dicitur, quod non queat deprauari cauillando. Non scimus hanc, quam diximus, veram & germanam sententiam posse esse, scimus hanc nostram sententiam pijs conscientijs firmam consolationem asserre, sine qua nemo consistere in iudicio Dei non potest. Itaque repudientur illæ Pharisæicæ opiniones aduersarij, non accipiamus fide remissionem peccatorum, sed quod operum mereri dilectione nostra & operibus, quod dilectionem nostram opera nostra iræ Dei opponere debeamus. Hæc doctrina legem non Euangelij, quæ fingit prius hominem lege iustificari, quam Christum reconciliatus sit Deo, cum Christus dicat: Sine me non potestis facere. Item: Ego sum vitis vera, vos palmites. Verum aduersarij fingunt nos esse palmites non Christi, sed Moysi. Prius volunt lege iustificari, dilectionem suam & opera offerre Deo, ut reconcilientur Deo per Christum, quam sint palmites Christi. Christus contra contendit, legem non posse fieri sine Christo, ideo promissio prius accipienda est, ut fide reconciliemur Deo propter Christum, quam legem facimus. Hæc satis perspicua esse pijs conscientijs existimamus. Et hinc intelligent, cur supra professi simus remissionem

hominem fide, non dilectione, quia oportet nos opponere iræ Dei, non nostram dilectionem aut opera, aut considerare nostra dilectione ac operibus, sed Christum mediatorem. Et prius oportet apprehendere promissionem remissionis peccatorum, quam legem facimus.

POSTREMO, quando erit pacata conscientia, si ideo accipimus remissionem peccatorum, quia nos diligimus, aut legem facimus? Semper enim accusabit nos lex, quia nunquam legi Dei satisfacimus, sicut inquit Paulus: Lex iram operatur. Chrylstonus querit de poenitentia, unde certi reddamur, peccata nobis remissa esse. Querunt & in sententijs eadem de re aduersarij. Hoc non potest explicari, non possunt conscientia reddi tranquillæ, nisi sciant mandatum Dei esse, & ipsum Euangelium, ut certo statuatur propter Christum gratis remitti peccata, nec dubitent sibi remitti. Si quis dubitat, is, ut Iohannes ait, accusat promissionem diuinam mendacij. Hanc certitudinem fidei nos docemus requiri in Euangelio. Aduersarij relinquunt conscientias incertas & ambigentes. Nihil autem agunt conscientia ex fide, cum perpetuo dubitant, vtrum habeant remissionem. Quomodo possunt in hac dubitatione inuocare Deum? quomodo possunt statuere quod exaudiantur? Ita tota vita est sine Deo, & sine vero cultu Dei. Hoc est quod Paulus inquit, peccatum esse, quicquid non sit ex fide. Et quia in hac dubitatione perpetuo versatur, nunquam experiuntur quid sit fides. Ita fit ut ad extremam ruant in desperationem. Talis est doctrina aduersariorum, doctrina legis, abrogatio Euangelij, doctrina desperationis. Nunc libenter omnibus bonis viris permittimus iudicium de hoc loco poenitentia (nihil enim habet obscuri) ut pronuntient, vtri magis pia & salubria conscientia docuerint, nos, an aduersarij. Profecto non delectant nos hæc dissensiones in Ecclesia, quare nisi magnas & necessarias causas haberemus dissentendi ab aduersarijs, summa voluntate taceremus. Nunc cum ipsi manifestam veritatem damnent, non est integrum nobis deserere causam, non nostram, sed Christi & Ecclesie.

DIXIMVS, quas ob causas posuerimus hæc duas partes poenitentia, contritionem & fidem. Idq; hoc fecimus libentius, quia circumferuntur multa dicta de poenitentia, quæ truncata citantur ex Patribus, quæ ad obscurandam fidem detorserunt aduersarij. Talia sunt, Poenitentia est mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Item: Poenitentia est quædam dolentis vindicta, puniens in se quod dolet se commississe. In his dictis nulla fit mentio fidei. Ac ne in scholis quidem, cum interpretantur, aliquid de fide additur. Quare nos eam, ut magis conspici doctrina fidei possit, inter partes poenitentia numerauimus. Nam illa dicta, quæ contritionem aut bona opera requirunt, & nullam fidei iustificantis mentionem faciunt,

ciunt, periculosa esse, res ipsa ostendit. Et merito desiderari potest, ut in istis potest, qui centones illos sententiarum & decretorum gesserunt. Nam cum Patres alias de alia parte poenitentiae locuti, non tantum de vna parte, sed de vtraque, hoc est, de contritione fide, excerpere & coniungere sententias profuissent. Nam Tertullianus egregie de fide loquitur, amplificans iuramentum illud Prophetam, Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, vt conuertatur & viuat. Quia epim iurat Deus, nolle se mortem peccatoris, ostendit requiri fidem, vt iuranti credamus, & certo sumus, eum nobis ignoscere. Magna debet esse autoritas apud promissionum diuinarum per sese. At hæc promissio etiam iurando confirmata est. Quare si quis non statuit sibi ignosci, in Deum verum iurasse, qua blasphemia atrocior nulla excogitari potest. Sic enim ait Tertullianus: Inuitat præmio salutem, iurans etiam, ut dicens, cupit sibi credi. O beatos, quorum causa iurat Deus miserimos, si nec iuranti Domino credimus. Atque hic sciendum, quod hæc fides debeat sentire, quod gratis nobis ignoscat Deus propter Christum, propter suam promissionem, non propter nostram contritionem, confessionem, satisfactionem aut dilectionem. Nam si fides nitatur his operibus, statim fit incerta, quia condempnanda videt hæc opera indigna esse. Ideo præclare ait Ambrosius de poenitentia: Ergo & agendam poenitentiam & tribuendam veniam credere nos conuenit, vt veniam tamen tanquam ex fide speremus, tanquam ex syngrapha fides impetrat. Item, fides est quæ peccata nostra cooperit. Extant itaque sententiæ apud Patres, non solum de contritione & operibus, sed etiam de fide. Verum aduersarij, cum naturam poenitentiae intelligant, neque sermonem Patrum, excerpentes de parte poenitentiae, videlicet de operibus, alibi dicta deum non intelligunt, prætereunt.

DE CONFESSIONE ET
SATISFACTIONE.

BONI viri facile iudicare possunt, plurimum referre, vt de prioribus partibus, videlicet contritione & fide, conseruetur doctrina. Itaque in his locis illustrandis, semper plus versati sumus de Confessione & satisfactionibus non admodum rixati sumus. & nos confessionem retinemus, præcipue propter absolutiorem esse verbum Dei, quod de singulis autoritate diuina pronuntiat, & potestatem clauium. Quare impium esset ex Ecclesia priuatam absolutiorem tollere. Neque quid sit remissio peccatorum aut potestas clauium.

intelligunt, si qui privatam absolutionem aspernantur. Cæterum de
 commemoracione delictorum in confessione supra diximus, quod sen-
 tentiam eam non esse iure diuino necessariam. Nam quod obijciunt
 quidam, iudicem prius debere cognoscere causam, priusquam pro-
 nuntiat, hoc nihil ad hanc rem pertinet, quia absolutio est executio
 alieni beneficij, non est iudicium. Christus enim dedit mandatum
 remittendi peccata, id mandatum exequentur ministri. Non habent
 mandatum de cognoscendis occultis. Hoc intelligi potest ex eo,
 quia infinita peccata remittunt, quæ nec nos ipsi meminimus, qui-
 bus remittuntur. Et si penderet remissio ex cognitione, tota res
 esset incerta. Cæterum in his delictis, quæ publice nota sunt, qua-
 lem habeat iuris dictionem Ecclesia, id non pertinet ad præsentem
 disputacionem. Nam hæc, quia nota sunt, nominatim accusantur,
 & postea nominatim remittuntur, si autor velit recipi ab Ecclesia.
 Et ridiculum est huc transferre dictum Salomonis: Diligenter
 cognosce vultum pecoris tui. Nihil enim dicit Salomon de Confes-
 sione, sed tradit æconomicum præceptum patrifamilias, vt vtatur
 suo & abstinere ab alieno, & iubet eum res suas diligenter curare,
 ita tamen, ne studio abendarum facultatum, occupatus animus,
 abijciat timorem Dei aut fidem, aut curam verbi DEI. Sed aduersa-
 rij nostri mirifica metamorphosi transformant dicta scripturæ in
 quaslibet sententias. Hic cognoscere significat eis, audire confessio-
 nes: Vultus non externam conuersationem, sed arcana conscientia:
 Pecudes significant homines. Sane bella est interpretatio, & digna
 istis contemtoribus studiorum eloquentia. Quod si velit aliquis per
 similitudinem transferre præceptum à patrefamilias ad pastorem
 Ecclesie, certe vultum debet interpretari de externa conuersatio-
 ne. Hæc similitudo magis quadrabit, sed omittamus ista. Aliquoties
 fit in Psalmis mentio Confessionis, vt: Dixi, confitebor aduersum
 me iniusticiam meam Domino, & tu remisisti iniquitatem peccati
 mei. Talis confessio peccati, quæ Deo fit, est ipsa contritio. Nam
 cum Deo fit confessio, corde fieri necesse est, non solum voce, sicut
 fit in scenis ab histrionibus. Est igitur talis confessio, contritio, in
 qua sentientes iram Dei, confitemur Deum iuste irasci, nec placari
 posse nostris operibus. Et tamen quaerimus misericordiam, propter
 promissionem Dei. Talis est hæc confessio: Tibi soli peccaui, vt tu
 iustificeris, & vincas cum iudicaris, id est, fateor me peccatorem
 esse, & meritum æternam iram, nec possum opponere teas iusticias,
 mea merita tuæ iræ. Ideo pronuntio te iustum esse, cum condemnas
 & punis nos. Pronuntio te vincere, quando hypocritæ iudicant te,
 quod sis iniustus, qui ipsos punias aut condemnes bene meritos.
 Imo nostra merita non possunt opponi tuo iudicio, sed ita iustifica-
 bimur,

bitur, si tu iustifices, si tu reputes nos iustos per misericordiam. Fortassis & Iacobum citabit aliquis: Confitemini vicissim lista. Sed hic non loquitur de Confessione Sacerdotibus facienda, sed in genere de reconciliatione fratrum inter se. Iubet enim tuam esse Confessionem. Porro aduersarij nostri doctores receptissimos damnabunt, si contendunt enumerationem delictorum in Confessione necessariam esse iure diuino. Quos enim confessionem probamus, & quandam examinationem praestudicamus, ut institui homines melius possint, tamen ita modesta res est, ne conscientijs injiciantur laquei, quae nunquam tranquillae, si exillimabunt se non posse consequi remissionem peccatorum, nisi facta illa scrupulosa enumeratione. Hoc certe fatuum est, quod aduersarij posuerunt in confutatione, quod Confessio sit necessaria ad salutem. Est enim impossibilis. Et quomodo quos hic injiciunt conscientiae, cum requirunt integram confessionem? Quando enim statuet conscientia integram esse confessionem? Apud scriptores Ecclesiasticos fit mentio confessionis, sed hic non quuntur de hac enumeratione occultorum delictorum, sed de publicae penitentiae. Quia enim lapsi aut famosi non recipiebant sine certis satisfactionibus, ideo confessionem faciebant illi presbyteros, ut pro modo delictorum praescriberentur eis satisfactiones. Haec tota res nihil simile habuit huic enumerationi, de qua disputamus. Confessio illa fiebat, non quod sine ea non posset remissio peccatorum coram Deo, sed quod non poterant satisfactiones praescribi, nisi prius cognito genere delicti. Nam alia delicta debebant alios Canones. Et ex illo ritu publicae penitentiae aliquum habemus etiam nomen satisfactionis. Nolebant enim patres recipere lapsos aut famosos, nisi prius cognita & spectata penitentia eorum, quantum fieri poterat. Et huius rei multae videntur fuisse causae. Nam ad exemplum pertinebat, castigare lapsos, ut glossa in Decretis admonet: Et indecorum erat, homines statim admittere ad communionem: Hi mores diu iam antiquati sunt, nec necesse est eos restituere, quia non sunt necessarii ad remissionem peccatorum coram Deo. Neque hoc senserunt patres, qui homines remissionem peccatorum per tales mores, aut talia opera. Quamquam haec spectacula imperitos solent fallere, ut putent, quod haec opera mereri remissionem peccatorum coram Deo. Verum quis sic sensit, Iudaice & gentiliter sensit. Nam & Echnici habebant quasdam expiationes delictorum, per quas fingebant se reconciliari Deo. Nunc autem more antiquato manet nomen satisfactionis, & stigmatum moris, quod in confessione praescribuntur certe satisfactiones, quas definiunt esse opera non debita. Nos vocamus satisfactiones:

Canonice. De his sic sentimus, sicut de enumeratione, quod satisfactio-
 nes Canonice non sint necessarie iure diuino ad remissionem
 peccatorum. Sicut neque illa spectacula vetera satisfactionum in
 penitentia publica, iure diuino necessaria fuerunt ad remissionem
 peccatorum. Retinenda est enim sententia de fide, quod fide conse-
 quatur remissionem peccatorum propter Christum, non propter no-
 stra opera precedentia aut sequentia. Et nos ob hanc causam præci-
 pue de satisfactionibus disputauimus, ne susciperentur ad obscuran-
 dam iusticiam fidei, neue existimarent homines se propter illa opera
 consequi remissionem peccatorum. Et adiuuant errorem multa dic-
 ta, quæ in scholis iactantur, quale est quod in definitione satisfactio-
 nis ponunt, fieri eam ad placandam diuinam offensam. **S E D** ta-
 men fatentur aduersarij, quod satisfactiones non prosint ad remissio-
 nem culpæ. Verum fingunt satisfactiones prodesse ad retinendas pœ-
 nas, seu purgatorij, seu alias. Sic enim docent in remissione peccati,
 Deum remittere culpam. Et tamen, quia conuenit iusticiæ diuinæ pun-
 ire peccatum, mutare pœnam æternam in pœnam temporalem: **A**ddunt
 amplius, partem illius temporalis pœnæ remitti potestate clauium,
 reliquum autem redimi per satisfactiones. Nec potest intelli-
 gi, quarum pœnarum pars remittatur potestate clauium, nisi di-
 cant partem pœnarum purgatorij remitti, quæ ex re sequeretur, sa-
 tisfactiones tantum esse pœnas redimentes purgatorium. Et has sa-
 tisfactiones dicunt valere, etiam si fiant ab his, qui relapsi sunt in
 peccatum mortale: quasi vero diuina offensa placari queat ab his,
 qui sunt in peccato mortali. Hæc tota res est commentitia, recens
 conficta, sine autoritate scripturæ, & veterum scriptorum Ecclesia-
 sticorum. Ac ne Longobardus quidem, de satisfactionibus hoc mo-
 do loquitur. Scholastici viderunt in Ecclesia esse satisfactiones, Nec
 animaduerterunt illa spectacula instituta esse tum exempli causa,
 tum ad probandos hos, qui petebant recipi ab Ecclesia. In summa,
 non viderunt esse disciplinam & rem prorsus politicam. Ideo super-
 stitiose fixerunt eas, non ad disciplinam coram Ecclesia, sed ad plac-
 andum Deum valere. Et sicut alias sæpe incommode commiscue-
 runt spiritualia & πολιτικά, idem accidit & in satisfactionibus.
 Atqui glossa in Canonibus aliquoties testatur has obseruationes in-
 iurias esse propter disciplinam Ecclesiæ.

V I D E T E autem quomodo in Confutatione, quam ausi sunt
 obtrudere Casi. Maestati, probent hæc sua signata, Multa dicta ex
 scripturis citant, vt fucum importis faciant, quasi hæc res habeat
 auctoritatem ex scripturis, quæ adhuc Longobardi tempore ignota
 erant. Allegant has sententias: Facite fructus dignos penitentia.
 Item: Christus prædicat: Exhibete membra vestra seruire iusticiæ.

M   dicat

dicar pœnitentiam: Agite pœnitentiam. Item Christus iubet Ap-
stolos pœnitentiam prædicare. Et Petrus prædicat pœnitentiam
Act. 1. Postea citant quadam dicta patrum & Canones. Et con-
dunt his verbis, Satisfactiones in Ecclesia, contra expressum Eu-
gelium, & Conciliorum & patrum decreta, abolenda non le-
quin imo absoluti à sacerdote iniunctam pœnitentiam perficere
bent, illud Psalmi sequentes: Dedit semetipsum pro nobis, ut
meret nos ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum accep-
lem, sectatorem bonorum operum.

DEVS perdat illos
pios Sophistas, tam scelestè detorquentes verbum Dei ad sua
vanissima, Quis bonus vir non commouetur indignitate tan-
Christus inquit: Agite pœnitentiam. Apostoli prædicant pœni-
tiam, Igitur pœnæ æternæ compensantur satisfactionibus nobis
Igitur clauis habent mandatum remittendi partem pœnarum pur-
gatorij, Igitur satisfactiones redimunt pœnas purgatorij. Qui
cui istos afinos hanc Dialecticam? Sed hæc neq; Dialectica, neq;
Sophistica est, sed est Sycphantica. Ideo allegant hanc vocem
Agite pœnitentiam, vt cum tale dictum contra nos citatum
viri audiunt, concipiant opinionem nos totam pœnitentiam volu-
His artibus alienare animos, & inflammare odia conantur, vt
clament contra nos imperiti, tollendos esse è medio tam pestiferos
hæreticos, qui improbant pœnitentiam.

SEU speramus, vt
bonos viros has calumnias parum profecturas esse. Et Deus
impudentiam ac malitiam non diu feret. Nec vtiliter consulti
dignitati Romanus Pontifex, quod tales patronos adhibet, quæ
rem maximam iudicio horum Sophistarum permittit. Nam causa
in Confessione fere summam doctrinæ Christianæ vniuersæ con-
plexi sumus, adhibendi fuerant iudices de tantis, tam multis, & de
varijs negotijs pronuntiaturi, quorum doctrina & fides bonis
probaretur. Idq; te Campegij pro tua sapientia providere decet
ne quid in tantis rebus illi scriberent, quod aut hoc tempore, aut
posteris videatur posse minuere Romanæ sedis exultationem.
Romana sedes censet æquum esse, vt omnes gentes agnoscerent
pro magistra fidei, debet operam dare, vt docti & integri viri de
gionibus cognoscant. Quid enim iudicabit mundus, si quando
feretur in lucem, scriptum aduersariorum? quid iudicabit
tas de his calumniosis iudicijs? Vides Campegij hæc esse post
tempora, in quibus Christus prædixit plurimum periculi fore
gioni. Vos igitur qui tanquam in specula sedere, & gubernat
ligiones debetis, his temporibus oportuit singularem adhibere
prudentiam, tum diligentiam. Multa sunt signa, quæ nisi pro
tis, minantur mutationem Romano statui. Et erras, si tantum

armis exiltimas Ecclesias retinendas esse. Doceri de religione possunt homines. Quam multos esse exiltimas? non tantum in Germania, sed etiam in Anglia, in Hispania, in Gallijs, in Italia, denique in ipsa vrbe Roma, qui quoniam vident, exortas esse de maximis rebus controuersas, dubitare alicubi incipiunt, & taciti indignantur, quod has tantas res rite cognoscere & iudicare recusatis, quod non explicatis ambigentes conscientias, quod tantum iubetis nos armis opprimi ac deleri. Multi autem sunt boni viri, qui facilius mortem, & omnia genera suppliciorum ferrent, quam ferunt hanc dubitationem. Nec satis expendis, quanta res sit religio, si bonos viros leuiter exiltimas angi, sicubi incipiunt ambigere de aliquo dogmate. Et hæc dubitatio non potest non parere summam odij acerbiter aduersus illos, qui cum mederi conscientijs debebant, obstitant, quo minus explicari res possit. Non hic dicimus Dei iudicium vobis pertimescendum esse, Nam hoc leuiter curare Pontifices potant, qui cum ipsi teneant clauēs, scilicet patefacere sibi cælum cum volunt possunt. De hominum iudicij, deq; tacitis voluntatibus omnium gentium loquimur, quæ profecto hoc tempore requirunt, vt hæc negocia ita cognoscantur atq; constituantur, vt sanentur bonæ mentes, & à dubitatione liberentur. Quid enim futurum sit, si quando eruperint odia illa aduersus vos, pro tua sapientia facile iudicare potes. Verum hoc beneficio deuincire omnes gentes vobis poteritis, quod omnes sani homines summum & maximum iudicant, si dubitantes conscientias sanaueritis. Hæc non eo diximus, quod nos de nostra Confessione dubitemus. Scimus enim eam veram, piam, & pijs conscientijs vtilem esse. Sed credibile est passim multos esse, qui non de leuib; rebus ambigunt, nec tamen audiunt idoneos doctores, qui mederi conscientijs ipsorum possint.

SE D redeamus ad propositum, scripturæ citatæ ab aduersarijs, prorsus nihil loquuntur de Canonicis satisfactionibus, & de opinionibus scholasticorum, cum constet eas nuper natas esse. Quare mera calumniæ est, quod detorquent scripturas ad illas suas opiniones. Nos dicimus quod pœnitentiam, hoc est, conuersionem seu regenerationem, boni fructus, bona opera, in omni vita sequi debeant. Nec potest esse vera conuersio aut vera contritio, vbi non sequuntur mortificationes carnis & boni fructus. Veri terrores, veri dolores animi non patiuntur corpus indulgere voluptatib; & vera fides non est ingrata Deo, nec contemnit mandata Dei. Deniq; nulla est interior pœnitentia, nisi foris pariat etiam castigationes carnis. Et hæc dicimus esse sententiam Iohannis, cum ait: Facite fructus dignos pœnitentiæ. Item Pauli, cum ait: Exhibete membra vestra, seruire iusticiæ, sicut & alibi inquit: Exhibete corpora vestra hosti-

am vitam, sanctam. Et cum Christus inquit: Agite pœnitentiam certe loquitur de tota pœnitentia, de tota nouitate vitæ & fructibus non loquitur de illis hypocriticis satisfactionibus, quas fingunt laetici tum quoq; valere ad compensationem pœnæ purgatorij, & aliarum pœnarum, cum fiunt ab his, qui sunt in peccato mortali.

Ac multa colligi argumenta possunt, quod hæc dicta scripturæ nullo modo pertineant ad scholasticas satisfactiones. Illi satisfactiones esse opera indebita. Scriptura autem in his sententiis requirit opera debita. Nam hæc vox Christi, est vox præcepti: Agite pœnitentiam. Item aduersarij scribunt confitentem, si recuset scipere satisfactiones, non peccare, sed persolutorum esse has pœnas in purgatorio. Iam hæc sententiæ sine controuersia, præcepta sunt hanc vitam pertinentia: Agite pœnitentiam, Facite fructus dignos pœnitentiæ, Exhibete membra vestra seruire iusticiæ. Quæ non possunt detorqueri ad satisfactiones, quas recusare licet. Non enim licet recusare præcepta Dei. Tertio, Indulgentiæ remittunt illi satisfactiones, vt docet Cap. Cum ex eo de pœnitentijs & remissionibus. At indulgentiæ non soluunt nos illis præceptis: Agite pœnitentiam, Facite fructus dignos pœnitentiæ. Itaq; manifestum est, non potest detorqueri illa dicta scripturæ ad Canonicas satisfactiones. Vnde porro quid sequatur. Si pœnæ purgatorij sunt satisfactiones, si satisfactiones, aut satisfactiones sunt redemptio pœnarum purgatorij, tum etiam hæc sententiæ præcipiunt, vt animæ castigentur in purgatorio? Id cum sequi necesse sit ex aduersariorum opinionibus, hæc sententiæ nouo modo interpretandæ erunt, Facite fructus dignos pœnitentiæ, Agite pœnitentiam, hoc est, patiamini pœnas purgatorij post hanc vitam. Sed piger has ineptias aduersariorum plurimum uellere. Constat enim scripturam loqui de operibus debitis, de nouitate vitæ, non de his obseruationibus operum non debitorum de quibus loquuntur aduersarij. Et tamen his signentis desiderantur ordines, venditionem missarum, & infinitas obseruationes, quod licet sint opera, si non pro culpa, tamen pro pœnâ satisfacienda.

Cum igitur scripturæ citatæ non dicant, quod operibus debitis pœnæ æternæ compensandæ sint, temere affirmant aduersarij, quod per satisfactiones Canonicas pœnæ illæ compensentur. Per hæc cum certissimum sit, remissionem peccatorum gratuitam esse seu gratis propter Christum donari, sequitur non requiri satisfactiones. Et Euangelium habet mandatum gratis remittendi peccata, sine imponendi pœnas & nouas leges, aut partem pœnarum imponendi parte remissa. Vbi enim leguntur hæc in scripturis? Christus de remissione peccati loquitur, cum ait: Quicquid solueris, &c. quod nullo modo sublatæ est mors æterna, & reddita vita æterna. Neq;

quatur de imponendis pœnis : Quicquid ligaueris, Sed de retinendis peccatis illorum, qui non conuertuntur. Sed dictum Longobardi de parte pœnarum remittenda, sumtum est à Canonicis pœnis. Harum partem remittebant pastores. Quanquam igitur sentimus, quod pœnitentia debeat bonos fructus parere, propter gloriam & mandatum Dei. Et boni fructus habent mandata Dei, vera ieiunia, veræ orationes, veræ eleemosynæ, &c. tamen hoc nusquam reperimus in scripturis sanctis, quod pœnæ æternæ non remittantur, nisi propter pœnam purgatorij aut satisfactiones Canonicas, hoc est, propter certa quædam opera non debita, aut quod potestas clauium habeat mandatum commutandi pœnas, aut partem remittendi. Hæc probanda erant aduersarijs.

P R A E T E R E A mors Christi non est solum satisfactio pro culpa, sed etiam pro æterna morte, iuxta illud : Ero mors tua, ô mors. Quid est igitur monstri, dicere ? quod Christi satisfactio redimat culpam, Nostræ pœnæ redimant mortem æternam, vt iam illa vox, Ero mors tua, intelligi debeat, non de Christo, sed de nostris operibus, & quidem non de operibus à Deo præceptis, sed de frigidis quibusdam obseruationibus excogitatis ab hominibus. Et dicuntur mortem abolere, etiam cum sunt in peccato mortali. Incredibile est, quanto cum dolore has ineptias aduersariorum recitemus, quas qui expendit, non potest non succensere illis doctrinis dæmoniorum, quas sparsit in Ecclesia diabolus, vt opprimeret cognitionem legis, & Euangelij, pœnitentiæ, & viuificationis, & beneficiorum Christi. Nam de lege sic dicunt, Deus condescendens nostræ infirmitati, constituit homini mensuram eorum, ad quæ de necessitate tenetur, quæ est obseruatio præceptorum, vt de reliquo, id est, de operibus supererogationis possit satisfacere de commissis. Hic fingunt homines legem Dei ita facere posse, vt plus etiam quam lex exigit, facere possimus. Atqui scriptura vbiq; clamat, quod multum absumus ab illa perfectione, quam lex requirit. Sed isti fingunt, legem Dei contentam esse externa & ciuili iusticia, non vident eam requirere veram dilectionem Dei, ex toto corde, &c. damnare totam concupiscentiam in natura. Itaq; nemo tantum facit, quantum lex requirit. Ridiculum igitur est, quod fingunt nos amplius facere posse. Quanquam enim externa opéra facere possumus, non mandata lege Dei, tamen illa est vana & impia fiducia, quod legi Dei sit satisfactum. Et veræ orationes, vere eleemosynæ, vera ieiunia habent præcepta Dei. Et vbi habent præceptum Dei, non possunt sine peccato omitti. Verum illa opera, quatenus non sunt præcepta lege Dei, sed habent certam formam ex humano præscripto, sunt opéra traditionum humanarum, de quibus Christus dicit : Frustra colunt me mandatis hominum, vt certa ieiunia, instituta non ad

carnem coërcendam, sed vt per id opus reddatur honos Deo, vt Scotus, & compensetur mors æterna. Item, certus numerus patitur certus modus elemosynarum, cum ita fiunt, vt ille modus, sit certus ex opere operato, reddens honorem Deo, & compensans mortem æternam. Tribuunt enim his ex opere operato satisfactionem, vt docent, quod valeant etiam in his, qui sunt in peccato mortali. Illi illa longius recedunt à præceptis Dei, peregrinationes, & huiusmodi magna est varietas, alius facit iter cataphractus, alius facit iter nudis pedibus. Hæc vocat Christus inutiles cultus, quare non proficiunt placandam offensam Dei, vt aduersarij loquuntur. Et tamen hæc opera magnificis titulis ornantur, vocantur opera supererogationis. Tribuitur eis honos, quod sint precium pro morte æterna. Ita putantur operibus præceptorum Dei. In hunc modum lex Dei bitur obscuratur, & quia putatur legi Dei satisfactum esse per externa ciuilia opera, & quia adduntur traditiones humanæ, quarum opera præferuntur operibus legis diuinæ. Deinde obscuratur penitentia gratia. Nam mors æterna non redimitur illa compensatione operum, quia est otiosa, nec degustat in præsentia mortem. Alia proponenda est morti cum tentat nos. Sicut enim ira Dei fide in Christum vincitur, ita vincitur mors fide in Christum, sicut Paulus ait Deo gratia, qui dat nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum. Non inquit, qui dat nobis victoriam, si aduersus mortem opponamus satisfactiones nostras. Aduersarij otiosas speculaciones tractant de remissione culpæ, nec vident quomodo in remissione culpæ liberetur cor ab ira Dei, & à morte æterna, per fidem in Christum. Cum igitur mors Christi sit satisfactio pro morte æterna, cum ipsi aduersarij fateantur illa opera satisfactionum, esse opera non debita, sed opera traditionum humanarum, de quibus Christus inquit, quod sint inutiles cultus, tuto possumus affirmare, quod satisfactiones Canonice non sint necessariæ iure diuino, ad remissionem culpæ aut pœnæ æternæ, aut pœnæ purgatorij. Sed obijciunt aduersarij, vindictam seu pœnam necessariam esse ad penitentiam, quia Augustinus ait: Penitentiam esse vindictam penitentem, &c. Sicut alibi, quoties opera præcipiuntur, interpretantur aduersarij satisfactiones & propitiationes esse, ita hic, quia sit præsentio, detorquent eam ad satisfactionem. Augustinus non hoc sensit, dolorem in penitentia, precium esse, propter quod debet remissio peccatorum, Sciebat enim gratis remitti peccata propter Christum, Sciebat Christi mortem sacrificium esse pro peccatis nostris. Quicquid igitur de vindicta, de pœnis citatur, semper ita accipi debet, ne gratuitam remissionem peccatorum euertat, ne obliuiscatur meritum Christi, & abducat homines à fiducia Christi ad fictum operum

operum. Cæterum vindictam concedimus esse in pœnitentia, non vt peccatum, sed vindicta formaliter est in pœnitentia, quia ipsa regeneratio fit perpetua mortificatione veritatis nostræ. Sunt terrores, sunt & alij motus qui peccato irascuntur, sed his non debetur remissio. Imo si fides non accederet, hi dolores afferrent mortem æternam. Sic sane belle dictum à Scoto. pœnitentiam appellari quasi pœnitentiam, modo vt pœna non intelligatur esse precium, pro quo debeat remissio. Et Augustinus non loquitur de pœnis, quas remittunt clauas, quare non recte detorquetur hoc dictum ad satisfactiones. De veris pœnis, hoc est, de terroribus, & veris animi doloribus loquitur, qui existunt in pœnitentia. Neq; tamen excludimus externam carnis vexationem, hæc enim veros animi dolores vltro sequitur. Ac longe errant aduersarij, si verius pœnam esse iudicant, satisfactiones Canonicas, quam veros terrores in corde. Stultissimum est nomen pœnæ detorquere ad has frigidas satisfactiones, non referre ad illos horribiles terrores conscientia, de quibus ait David: Circunderunt me dolores mortis, &c. Quis non malit loricator & cataphraclus quærere templum Iacobi, Basilicam Petri, quam sustinere illam ineffabilem vim doloris, quæ est etiam in medicoribus, si sit vera pœnitentia?

A T I N Q V I V N T, Conuenit iusticia Dei punire peccatum, **P R I M V M** quod disputant, quod conueniat punire peccatum, satis ostendunt se contemnere Christi beneficium. Constituit Deus precium pro nostris peccatis, non nostras pœnas, non nostras satisfactiones, sed mortem filij sui. Quæ tandem infamia est, præferre nostras satisfactiones satisfactioni Christi? Deinde vt maxime puniat Deus, tamen sentiendum est remissionem peccatorum non deberi propter illam pœnam, & ne iniuria afficiatur beneficium Christi, & quia conscientia non potest reddi pacata, si remissio non contingit gratis. Postremo vt maxime Deus puniat, tamen pœnæ illæ nihil ad clauas pertinent. Hæ nec de imponendis, nec de remittendis illis pœnis, quæ sunt opera Dei mandatum habent.

C A E T E R V M concedimus Deum punire peccata, primum in contritione, cum in illis terroribus iram suam ostendit, sicut significat David cum orat: Domine ne in furore tuo arguas me, Et Iere. Corripe me Domine, veruntamen in iudicio, non in furore, ne ad nihilum redigas me. Hic sane de acerbissimis pœnis loquitur. Et fatetur aduersarij contritionem posse tantam esse, vt non requiratur satisfactio. Verius igitur contritio pœna est, quam satisfactiones Canonicæ.

S E C V N D O subiecti sunt sancti morti & alijs communibus afflictionibus, sicut ait Petrus: Tempus est incipere à damno Dei. Si autem primum à nobis, qualis erit finis istorum, qui non credunt? Et vt hæc afflictiones plerunq; sint pœnæ peccatorum,

rum, tamen in pijs habent alium finem: infliguntur enim ad mortificandum præsens peccatum, quia in sanctis extinguunt & mortificant concupiscentiam. Mors enim ad hoc reliqua est in sanctis, ut ab hac natura immunda. Ideo Paulus ait: Corpus mortuum propter peccatum, id est, mortificatur propter præsens peccatum quod adhuc in carne reliquum est. Crux igitur non pœna, sed cruciatum est, & præparatio ad renouationem. Nam cum mortificatur præsens peccatum, cumq; inter tentationes discimus querere tantum Dei, & experiri præsentiam Dei, magis magisque agnoscentur dissidentiam cordium nostrorum, & erigimus nos fide. Ita crescit uitas spiritus. Sicut Paulus ait: Etsi exterior homo corrumpitur, tamen interior renouatur de die in diem. Item Esaias ait: Angeli in qua clamant, disciplina tua est ipsis. Præterea mors tunc ueritas est, quando cor perterrefactum sentit iram Dei, iuxta illud: Deus leuis mortis peccatum est. Postquam autem in sanctis fide terrorem peccati superati sunt, mors sine illo sensu iræ Dei proprie non est pœna. Porro clauis neq; imponunt neq; remittunt has pœnas. Quæ satisfactioes non pertinent ad has pœnas. Clauis enim non remittunt aut mortem aut partem afflictionum communium. Iam si pœnas compensant satisfactioibus, quare iubent in purgatorio satisfacere? **O B I C I V N T** de Adam, de Dauide, qui propter adulterium punitus est. Ex his exemplis faciunt uniuersalem regulam, quod singulis peccatis respondeant propria pœna temporaria imponenda potestate clauium. Prius dictum est sanctos sustinere pœnas, quæ sunt opera Dei, sustinent contritionem seu terrores, sustinent & alias communes afflictiones, Ita sustinent aliqui propria pœnas à Deo impositas, exempli causa. Et hæ pœnæ nihil pertinent ad clauis, quia clauis nec imponere, neq; remittere eas possunt, sed solum sine ministerio clauium imponit & remittit. Nec sequitur ueritas falsis regula: Dauidi propria pœna imposita est. Igitur præter communes afflictiones, alia quædam purgatorij pœna est, in qua singulis peccatis singuli gradus respondent. Vbi docet hoc scriptura, non posse nos à morte æterna liberari, nisi per illam compensationem peccatorum pœnarum, præter communes afflictiones? At contra scriptura docet remissionem peccatorum gratis contingere propter Christum, Christum esse victorem peccati, & mortis, quare non est aliquid meritum satisfactiois. Et quamuis afflictiones reliquæ sunt, tamen hæ interpretatur præsentis peccati mortificationes esse, hæ compensationes æternæ mortis, seu precia pro æterna morte. Iudicatur, quod non sit afflictus propter præterita mala facta. Itaq; afflictiones non semper sunt pœnæ, aut signa iræ, Imo pauca contritionis docendæ sunt alios fines afflictionum potiores esse, ne scilicet

ante à Deo reijci, si in afflictionibus nihil nisi pœnam & iram Dei videant. Alij fines potiores sunt considerandi, quod Deus alienum opus faciat, vt suum opus facere possit, &c. Sicut longa concione docet Elias Cap. 28. Et cum discipuli interrogarent de cæco quis peccauerit. Iohan. 9. respondet Christus causam cæcitatē esse, non peccatum, sed vt opera Dei in eo manifestentur. Et apud Ieremiam dicitur, Quibus non erat iudicium bibentes bibent, &c. Sicut Prophete interfecti sunt, Iohannes Baptista, & alij sancti. Quare afflictiones non semper sunt pœnæ pro certis factis præteritis, sed sunt opera Dei destinata ad nostram utilitatem, & vt potentia Dei fiat conspectio in infirmitate nostra, Sic Paulus ait: Potentia Dei perficitur in infirmitate mea. Itaq; corpora nostra debent esse hostiæ, propter voluntatem Dei, ad obœdientiam nostram declarandam, non ad compensandam mortem æternam, pro qua aliud precium habet Deus, scilicet mortem filij sui. Et in hæc sententiam interpretatur Gregorius, ipsam etiam pœnam Davidis, cum ait: Si Deus propter peccatum illud fuerat comminatus, vt sic humiliaretur à filio, cur dimisso peccato, quod erat ei comminatus impleuit? Respondetur, remissionem illam peccati factam esse, ne homo ad percipiendam vitam impediretur æternam. Subsecutum vero illud comminationis exemplum, vt pietas hominis etiam in illa humilitate exerceatur atq; probaretur. Sic & mortem corporis, propter peccatum Deus homini infligit, & post peccatorum remissionem propter exercendam iusticiam non ademit, videlicet, vt exerceatur & probetur iusticia istorum qui sanctificantur.

N E Q V E vero tolluntur communes calamitates proprie per illa opera satisfactionum Canonizarum, hoc est, per illa opera traditionum humanarum, quæ ipsi sic valere dicunt, ex opere operato, vt etiam si fiant in peccato mortali, tamen redimant pœnas. Et cum objicitur illud Pauli: Si nos iudicaremur ipsi, non iudicaremur à Domino, verbum iudicare intelligi debet de tota pœnitentia, & fructibus debitis, non de operibus non debitis. Aduersarij nostri dant pœnas contentæ Grammatices, cum intelligunt iudicare, idem esse, quod cataphractum peregre iræ ad S. Iacobum, aut similia opera. Iudicare significat totam pœnitentiam, significat damnare peccata, Hæc damnatio vere sic in contritione, & mutatione vitæ. Tota pœnitentia, contritio, fides, boni fructus, impetrant, vt mitigentur pœnæ, & calamitates publicæ & priuatae, sicut Elias Capite primo docet: Desinite male facere, & discite bene facere, &c. Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabitur. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Nec est ad satisfactiones, & opera traditionum humanarum, transferenda grauissima & saluberrima sententia à tota pœnitentia. &

M 7 operibus

operibus debitis, seu à Deo præceptis. Et hoc prodest docere, quod
 mitigentur communia mala per nostram poenitentiam, & per nos
 fructus poenitentiae, per bona opera facta ex fide, non ut ipsa
 facta in peccato mortali. Et huc pertinet exemplum Ninivitarum
 qui sua poenitentia (de tota loquimur) reconciliati sunt Deo, &
 petrauerunt, ne deleteretur ciuitas.

Quod autem Patres mentionem faciunt satisfactionis
 concilia fecerunt Canones, diximus supra disciplinam Ecclē
 sam fuisse, exempli causa constitutam. Nec sentiebant hanc di
 plinam necessariam esse, vel ad culpæ, vel ad poenæ remissionem.
 Nam si qui in his mentionem purgatorij fecerunt, interpretantur
 esse non compensationem æternæ poenæ, non satisfactionem
 purgationem imperfectarum animarum, Sicut Augustinus ait
 lia concremari, hoc est mortificari diffidentiam erga Deum & in
 affectus similes. Interdum scriptores transferunt satisfactionis
 cabulum ab ipso riu, seu spectaculo, ad significandam veram
 purificationem, Sic Augustinus ait: Vera satisfactio est peccatorum
 causas excidere, hoc est mortificare carnem. Item coërcere carnis
 non ut compensentur æternæ poenæ, sed ne caro peitrahatur ab
 eandem. Ita Gregorius de restitutione loquitur, filiam esse poe
 nitentiam si non satisfiat illis, quorum res occupatas tenentur.
 enim vere dolet se furatum esse, aut rapuisse is, qui adhuc furatur.
 Tantisper enim fur aut prædo est, dum est iniustus possessor alie
 rei. Ciuilis illa satisfactio necessaria est, quia scriptum est, qui
 furatus est, deinceps non furetur. Item Chrysostomus inquit: In
 de contritio, in ore confessio, in opere tota humilitas. Hoc nihil ali
 tra nos facit, debent sequi bona opera poenitentiam, debet poenit
 tia esse, non simulatio, sed totius vitæ mutatio in melius. Ita
 Patres scribunt satis esse, si semel in vita fiat illa publica seu
 nis poenitentia, de qua sunt facti Canones satisfactionum. Quo
 re intelligi potest, quod sentiebant illos Canones, non esse neces
 rios ad remissionem peccatorum. Nam præter illam solennem poe
 nitentiam, sæpe alias volunt poenitentiam agi, vbi non requiritur
 tur Canones satisfactionum. ARCHITECTI contra
 nis scribunt non esse tolerandum, vt satisfactiones contra expressum
 Euangelium aboleantur. Nos igitur hactenus ostendimus Cano
 cas illas satisfactiones, hoc est, opera non debita, facienda pro
 compensationem poenæ, non habere mandatum Euangelij. Respon
 dit hoc ostendit, si opera satisfactionum sunt opera non debita, quod
 allegant expressum Euangelium? Nam si Euangelium iuberet con
 pensari poenas, per talia opera, iam essent debita opera, Sed
 quærentur, vt si cum faciant imperitis, & allegant testimonia, quæ
 debita
 hanc
 recu
 fo Eu
 terom
 ctus p
 catio.
 dire p
 retine
 cultu
 fræna
 na, se
 vera d
 manda
 tantur
 rionur
 erant
 graua
 onis &
 penat
 cum n
 copis
 indig
 rita di
 inelle
 habet
 lud: C
 quid se
 pra dri
 cultus
 his qu
 nolunt
 Ita lig
 de reg
 ij abfo
 ra est
 Est eni
 ram De
 uerfarij
 suum,
 nostra
 bonis m

debetis operibus loquuntur, cum ipsi in suis satisfactionibus præscri-
bunt opera non debita. Imo ipsi concedunt in scholis sine peccato
recusari posse satisfactiones. Falso igitur hic scribunt, quod expref-
so Euangelio cogamur satisfactiones illas Canonicas suscipere. Ca-
terum nos sæpe iam testati sumus, quod pœnitentia debeat bonos fru-
ctus parere, & qui sint boni fructus docent mandata, videlicet inuo-
catio, gratiarum actio, confessio Euangelij, docere Euangelium, obœ-
dire parentibus & magistratibus, seruire vocationi, non occidere, nõ
retinere odia, sed esse placabilem, dare egenibus quantum pro fa-
cultatibus possumus, non scortari, non mœchari, sed coërcere, & re-
frænare, castigare carnem, non propter compensationem pœnæ ater-
næ, sed ne obtemperet Diabolo, ne offendat Spiritum sanctum, Item
vera dicere. Hi fructus habent præcepta Dei, & propter gloriam &
mandatum Dei fieri debent, habent & præmia. Sed quod non remit-
tantur pœnæ æternæ, nisi propter compensationem certarum traditi-
onum aut purgatorij, hoc non docet scriptura. Indulgentiæ olim
erant condonationes publicarum illarum obseruationum, ne nimium
grauarentur homines. Quod si humana autoritate remitti satisfacti-
ones & pœnæ queunt, non igitur Iure diuino, necessaria est illa com-
pensatio. Nam ius diuinum nõ tollitur humana autoritate. Porro
cum nunc per se antiquatus sit mos, & quidem dissimulantibus Epi-
scopis, nihil opus est remissionibus illis. Et tamen mansit nomen
indulgentiarum. Et sicut satisfactiones non intellectæ sunt de poli-
tica disciplina, sed de compensatione pœnæ: Ita indulgentiæ male
intellectæ sunt, quod liberent animas ex purgatorio. At clauis non
habet potestatem, nisi super terram ligandi, & soluendi, iuxta il-
lud: Quicquid ligaueris super terram, erit ligatum in cælo. Quic-
quid solueris super terram, erit solutum in cælo. Quamquam vt su-
pra diximus, clauis potestatem habet, non imponendi pœnas aut
cultus instituendi, sed tantum habet mandatum remittendi peccata
his qui conuertuntur, & arguendi & excommunicandi istos, qui
nolunt conuerti. Sicut enim soluere significat remittere peccata,
Ita ligare significat non remittere peccata. Loquitur enim Christus,
de regno spirituali. Et mandatum Dⁱ est, vt ministri Euange-
lij absoluant hos qui conuertuntur, iuxta illud: Potestas nobis da-
ta est ad ædificationem. Quare reseruatio casuum politica res est.
Est enim reseruatio pœnæ Canonice, non est reseruatio culpæ cor-
am Deo, in his, qui vere conuertuntur. Proinde recte iudicant ad-
uersarij, cum fatentur, quod in articulo mortis illa reseruatio ca-
suum, non debeat impedire absolutionem. Exposuimus summam
nostræ doctrinæ de pœnitentia, quam certo scimus piam, & salubrem
bonis mentibus esse. Et boni viri, si contulerint nostram doctrinam

cum

cum confusissimis disputationibus aduersariorum, perspicuum aduersarios omisisse doctrinam de fide iustificante, & consolantur corda. Videbunt etiam multa fingere aduersarios, de merito animarum, de illa infinita enumeratione delictorum, de satisfactioibus, οὐτε γῆς φασί, οὐτε οὐρανῶ ἀπλόμενα, quæ ne ipsi quidem aduersarij satis explicare possunt.

DE NUMERO ET VSU
SACRAMENTORVM.

IN XIII. articulo probant aduersarij, quod dicimus, Sacramenta non esse tantum notas professionis inter homines, verum etiam singula, sed magis esse signa & testimonia voluntatis Dei, per quæ mouet Deus corda ad credendum. Sed hic iobent etiam septem Sacramenta numerare. Nos sentimus præstandum, ne negligantur res & ceremoniæ in scripturis institutæ, quæ sunt. Nec multum referre putamus, etiamsi docendi causis aliter merent aliter, si tamen recte conferuent res in scriptura traditæ. Nec veteres eodem modo numerauerunt.

SI Sacramenta vocamus ritus, qui habent mandatum Dei, & quibus est promissio gratiæ, facile est iudicare quæ sint proprie Sacramenta. Nam ritus ab hominibus instituti, non erunt hoc modo proprie Sacramenta. Non est enim autoritatis humanæ, promittere gratiam. Quare signa sine mandato Dei instituta, non sunt certa signa gratiæ, etiamsi fortasse rudes docent, aut admonent aliquid. Vere sunt Sacramenta, Baptismus, Cæna Domini, Absolutio, quæ sunt sacramenta poenitentiae, Nam hi ritus habent mandatum Dei, promissionem gratiæ, quæ est propria noui Testamenti. Certo debent statuere corda, cum baptizamur, cum vescimur corpore Domini, cum absolui, quod vere ignoscat nobis Deus propter Christum. Et corda simul per verbum, & ritum mouet Deus, ut credant, concipiant fidem, sicut ait Paulus: Fides ex auditu est. Sicut autem verbum incurrit in aures, ut feriat corda: Ita ritus ipse incurrit in oculos, ut moueat corda. Idem effectus est verbi & ritus, sicut patet, clare dictum est ab Augustino, Sacramentum esse verbum visibile, quia ritus oculis accipitur, & est quasi pictura verbi idem significans quod verbum. Quare idem est vtriusque effectus.

CONFIRMATIO, & extrema VNCITIO sunt ritus instituti à patribus, quos ne Ecclesia quidem, tanquam necessarios salutem requirit, quia non habent mandatum Dei. Propterea non inutile hos ritus discernere à superioribus, qui habent expressum mandatum Dei, & claram promissionem gratiæ.

SACERDOTIVM intelligunt aduersarij, non de ministerio
 verbi & Sacramentorum alijs porrigendorum, sed intelligunt de sa-
 cerdotio, quasi oporteat esse in nouo Testamento, Sacerdotium simi-
 le Leuitico, quod pro populo sacrificet, & mereatur alijs remissio-
 nem peccatorum. Nos docemus sacrificium Christi morientis in
 Cnice, satis fuisse pro peccatis totius mundi, nec indigere præterea
 alijs sacrificijs, quasi illud non satis fuerit pro peccatis nostris. Ideo
 iustificantur homines, non propter vlla reliqua sacrificia, sed propter
 illud vnum Christi sacrificium, si credant illo sacrificio se redemptos
 esse. Ideo Sacerdotes vocantur, non ad vlla sacrificia velut in lege
 pro populo facienda, vt per ea mereantur populo remissionem pec-
 catorum, sed vocantur ad docendum Euangelium, & Sacramenta por-
 rigenda populo. Nec habemus nos aliud Sacerdotium, simile Leui-
 tico, sicut satis docet Epistola ad Ebræos. Si autem Ordo de ministe-
 rio verbi intelligatur, non grauatim vocauerimus Ordinem Sacra-
 mentum. Nam ministerium verbi habet mandatum Dei, Et habet
 magnificas promissiones, Rom. 1. Euangelium est potentia Dei, ad
 salutem omni credenti, Item Esa. 55. Verbum meum quod egredie-
 tur de ore meo, nõ reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumq; vo-
 luerit, &c. Si Ordo hoc modo intelligatur, neq; impositionem manuum
 vocare Sacramentum grauemur. Habet enim Ecclesia mandatum de
 constituendis ministris, quod gratissimum esse nobis debet, quod sci-
 mus Deum approbare ministerium illud, & adesse in ministerio. Ac
 prodest quantum fieri potest, ornare ministerium verbi, omni genere
 laudis, aduersus fanaticos homines, qui somniant Spiritum sanctum
 dari, non per verbum, sed propter suas quasdam præparationes, si se-
 deant otiosi, taciti, in locis obscuris, expectantes illuminationem,
 quemadmodum olim *ἑβραῖοι* docebant, & nunc docent Anaba-
 ptiste. MATRIMONIUM non est primum institutum in nouo
 Testamento, sed statim initio creato genere humano. Habet autem
 mandatum Dei, habet & promissiones, non quidem proprie ad nou-
 um Testamentum pertinentes, sed magis pertinentes ad vitam cor-
 poralem, quare si quis volet Sacramentum vocare, discernere tamen
 a prioribus illis debet, quæ proprie sunt signa noui Testamenti, &
 sive testimonia gratiæ, & remissionis peccatorum. Quod si Matrimo-
 nium propterea habebit appellationem Sacramenti, quia habet
 mandatum Dei, Etiam alij status seu officia, quæ habent mandatum
 Dei, poterunt vocari Sacramenta, sicut Magistratus. Postremo si om-
 nes res annumerari Sacramentis debent, quæ habent mandatum
 Dei, & quibus sunt additæ promissiones, cur non addimus oratio-
 nem, quæ verissime potest dici Sacramentum? Habet enim & man-
 datum Dei, & promissiones plurimas. Et collocata inter Sacramen-
 ta, quasi

ra, quasi in illustriore loco, inuitat homines ad orandum. Possunt numerari etiam eleemosynæ, Item afflictiones, quæ & ipsa signa, quibus addit Deus promissiones, sed omittamus ista. Non enim vir prudens de numero aut vocabulo magnopere rixabitur, tamen illæ res retineantur, quæ habent mandatum Dei & promissiones. **ILLVD** magis est necessarium, intelligere quomodo sit vrendum Sacramentis. **HIC DAMNAMVS** totum vulgum Scholasticorum Doctorum, qui docent, quod Sacramenta ponenti obicem, conferant gratiam ex opere operato, sine bono actu ventis. Hæc simpliciter Iudaica opinio est, sentire, quod per remoniam iustificemur, sine bono motu cordis, hoc est, sine fide, tamen hæc impia & perniciofa opinio, magna autoritate docetur toto regno Pontificio. Paulus reclamatur & negat Abraham iustum esse circumcisione, sed circumcisionem esse signum propitium ad exercendam fidem. Ita nos docemus, quod in vsu Sacramentorum fides debeat accèdere, quæ credat illis promissionibus, & accipiat res promissas, quæ ibi in Sacramento offeruntur. Et est in plana & firmissima. Promissio est inutilis nisi fide accipiatur. Sacramenta sunt signa promissionum. Igitur in vsu debet accipi fides, vt si quis vtatur Cœna Domini, sic vtatur, Quia id est sacramentum noui Testamenti, vt Christus clare dicit, Ideo statim offerri res promissas in nouo Testamento, scilicet gratuitam remissionem peccatorum. Et hanc rem fide accipiat, erigat pauidam conscientiam, & sentiat hæc testimonia, non esse fallacia, sed vera, quam si Deus nouo miraculo de cœlo promitteret se velle proficere. Quid autem prodesse illa miracula & promissiones, non videntur? Et loquimur hic de fide speciali, quæ præfenti promissioni credit, non tantum quæ in genere credit Deum esse, sed quæ credit offerri remissionem peccatorum. Hic vsus Sacramenti, conueniens & pauidas mentes. Quantum autem in Ecclesia abusu fuerit illa fanatica opinio, de opere operato sine bono motu, nemo verbis consequi potest. Hinc est illa infinita prophana opinio, sed de hac infra dicemus. Neque vlla litera ex veteribus Scripturis proferri potest, quæ patrocinetur hæc in re Scholasticis. Contrarium ait Augustinus, quod fides Sacramenti, non Sacramentum iustificet. Et est nota Pauli sententia, Corde creditur ad iustificationem.

ARTICVLVM XIII. in quo dicimus, Nemini nisi vniuerso concedendam esse administrationem Sacramentorum & vniuersæ Ecclesie, ita recipiunt, si tamen vtamur ordinatione Canonica. de re in hoc conuentu sæpe testati sumus, nos summa voluntate velle conseruare politiam Ecclesiasticam, & gradus in Ecclesia, etiam humana autoritate. Scimus enim bono & vtili consilio

mias Ecclesiasticam disciplinam, hoc modo, vt veteres Canones
 describunt, constitutam esse. Sed Episcopi Sacerdotes nostrorum aut
 cogunt hoc doctrinæ genus, quod confessi sumus, abijcere ac dam-
 nare, aut noua & inaudita crudelitate, miseros & innocentes occi-
 dunt. Hæ causæ impediunt, quo minus agnoscant hos Episcopos,
 nostri Sacerdotes. Ita scuitia Episcoporum in causa est, quare ali-
 cui dissoluitur illa Canonica politia, quam nos magnopere cupie-
 bamus conseruare. Ipsi viderint quomodo rationem Deo reddituri
 sint, quod dissipant Ecclesiam. Nostræ conscientie hac in re nihil
 habent periculi, quia cum sciamus confessionem nostram veram, pi-
 am, & Catholicam esse, non debemus approbare scuitiam istorum,
 qui hanc doctrinam persequuntur. Et Ecclesiam esse scimus apud hos,
 qui verbum Dei recte docent, & recte administrant Sacramenta, non
 apud illos, qui verbum Dei non solum edicis delere conantur, sed
 etiam recta & vera docentes trucidant, erga quos, etiamsi quid contra
 Canones faciunt, tamen ipsi Canones mitiores sunt. Porro hic
 iterum volumus testari, nos libenter conseruatuos esse Ecclesi-
 asticam & Canonicam politiam, si modo Episcopi desinant in nostras
 Ecclesias scuire. Hæc nostra voluntas, & coram Deo, & apud omnes
 gentes, ad omnem posteritatem excusabit nos, ne nobis imputari
 possit, quod Episcoporum autoritas labefactatur, vbi legerint, atq;
 audierint homines, nos iniustam scuitiam Episcoporum deprecant-
 es, nihil æque impetrare potuisse.

DE TRADITIONIBVS HV- MANIS IN ECCLESIA.

IN ARTICULO XV. recipiunt primam partem, in qua dicimus
 obseruandos esse ritus Ecclesiasticos, qui sine peccato obseruari
 possunt, & ad tranquillitatem & bonum ordinem in Ecclesia profunt,
 Alteram partem omnino damnant, in qua dicimus traditiones hu-
 manas institutas ad placandum Deum, ad promerendam gratiam &
 satisfaciendum pro peccatis, aduersari Euangelio. Quanquam in
 ipsa Confessione de discrimine ciborum, satis multa diximus de tra-
 ditionibus, tamen hic quædam breuiter repetenda sânt. Etiam si ar-
 bitrabamur aduersarios, ex alijs causis defensores esse traditiones
 humanas, tamen hoc non putauimus futurum, vt hunc articulum
 damnarent. Non mereri nos remissionem peccatorum, aut gratiam,
 obseruatione traditionum humanarum. Postquam igitur hic arti-
 culus damnatus est, facilem & planam causam habemus. Nunc
 aperte Iudaizant aduersarij, aperte abruunt Euangelium, doctrinas
 demonio-

dæmoniorum, quando docetur, quod sine cultus viles ad promittendam remissionem peccatorum & gratiam. Tunc enim oblatum Evangelium, beneficium Christi, & iusticiam fidei. Evangelium accipit nos, fide, propter Christum, gratis, accipere remissionem peccatorum, & reconciliari Deo. Aduersarij contra alium Mediatorem constituent, scilicet has traditiones. Propter has volunt concurrem remissionem peccatorum, per has volunt placare iram Dei. At Christus aperte dicit: Frustra volunt me mandatis hominum. Superbie disputauimus, homines iustificari fide, cum credunt se Deum placatum, non propter nostra opera, sed gratis propter Christum. Hanc, certum est Euangelij doctrinam esse, quia Paulus dicit ad Ephes. 2. Gratis saluati estis per fidem, & hoc non est vobis, Dei donum est, non ex hominibus. Nunc isti dicunt propter homines remissionem peccatorum, per has obseruationes humanas. Quid hoc est aliud quam præter Christum, alium iustificatorem, aut mediatorem constituere? Paulus inquit ad Galatas: Eritis à Christo, qui lege iustificamini, id est, si sentitis vos non obseruatione legis, vt iusti coram Deo reputemini, nihil præter vobis Christus, quia quorsum opus est Christo istis, qui sentitis iustos esse, sua obseruatione legis? Deus proposuit Christum, propter hunc mediatorem, non propter nostras iusticias velim esse propitius. At isti sentiunt Deum esse placatum, propter præter traditiones & non propter Christum, Adimunt igitur Christo honorem mediatoris. Nec interest inter nostras traditiones, & Mosaicæ ceremonias, quod ad hanc rem attinet. Paulus idem damnat Mosaicæ ceremonias, sicut traditiones damnat, quia exiabantur esse opera, quæ mererentur iusticiam coram Deo. Ita præterabatur officium Christi, & iusticia fidei. Quare remota legis, & traditionibus, contendit, quod non propter ista opera, sed propter Christum gratis promissa sit remissio peccatorum, modo non accipiamus eam. Nam promissio non accipitur, nisi fide. Cum tunc fide accipiamus remissionem peccatorum, cum fide habeamus propitium Deum, propter Christum, error & impietas est committere, quod per has obseruationes mereamur remissionem peccatorum. Si quis hic dicat, non mereri nos remissionem peccatorum, sed iustificatos, per has traditiones mereri gratiam. Hic iterum sentiat Paulus, Christum peccati ministrum fore, si post iustificationem sentiendum sit, quod deinde non propter Christum iusti reputemur, sed primum mereri debeamus per alias obseruationes, vt reputemur. Item, hominis testamento nihil addi debet. Ergo Dei Testamento, qui promittit, quod propter Christum peccata nobis esse velit, addi debet, quod primum per has obseruationes

mereri, ut accepti & iusti reputemur. **Q**UANTUM
 quod opus est longa disputatione? Nulla traditio à sanctis patribus
 hoc consilio instituta est, ut mereatur remissionem peccatorum, aut
 iusticiam, sed sunt institutæ, propter bonum ordinem in Ecclesia, &
 propter tranquillitatem. Et ut velit aliquis instituire certa opera,
 ad promerendam remissionem peccatorum aut iusticiam, quomodo
 sciet illa opera Deo placere, cum non habeat testimonium verbi
 Dei? quomodo de voluntate Dei certos reddet homines, sine man-
 dato & verbo Dei? Nonne ubiq; in Prophetis prohibet instituire
 peculiare cultus sine suo mandato? Ezechielis 20. scriptum est: In
 præceptis Patrum vestrorum nolite incedere, nec iudicia eorum
 custoditis, nec in Idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus
 vester, In præceptis meis ambulate, & iudicia mea custodite, & fa-
 ciate ea. Si licet hominibus instituire cultus, & per hos cultus me-
 rentur gratiam, iam omnium gentium cultus erunt approbandi,
 cultus instituti à Ieroboam & alijs extra legem, erunt approbandi.
 Quid enim interest, si nobis licuit instituire cultus viles ad pro-
 merendam gratiam aut iusticiam, cur non licuit idem gentibus, &
 Israëlitis? Ideo gentium & Israëlitarum cultus improbati sunt,
 quod sentiebant sese per illos mereri remissionem peccatorum &
 iusticiam, & iusticiam fidei non norant. Postremo, vnde reddimur
 certi, quod cultus ab hominibus instituti, sine mandato D E I, iustifi-
 cent: Siquidem de voluntate Dei nihil affirmari potest, sine verbo
 Dei? Quid si hos cultus non approbat Deus? Quomodo igitur af-
 firmant aduersarij, quod iustificent, cum id sine verbo ac testimonio
 Dei non possit affirmari? Et Paulus dicat? Omne quod non est ex
 fide, peccatum esse. Cum autem hi cultus nullum habeant testimo-
 nium verbi Dei, dubitare conscientiam necesse est, vtrum placeant
 Deo.
 E T quid in re manifesta verbis opus est? Si hos huma-
 nos cultus defendunt aduersarij nostri, tanquam promerentes iusti-
 ficationem, gratiam, remissionem peccatorum, simpliciter constitu-
 unt regnum Antichristi. Nam regnum Antichristi, est nouus cultus
 Dei: excogitatus humana autoritate, rejiciens Christum, sicut re-
 gnum Mahometi habet cultus, habet opera, per quæ vult iustificari
 coram Deo, nec sentit homines coram Deo gratis iustificari fide pro-
 pter Christum. Ita & Papatus erit pars regni Antichristi, si sic de-
 fendit humanos cultus, quod iustificent. Detrahitur enim honos
 Christo, cum docent, quod non propter Christum gratis iustificemur
 per fidem, Sed per tales cultus, maximeq; cum docent, tales cul-
 tus, non solum viles esse ad iustificationem, sed necessarios etiam,
 sicut supra in articulo octauo sentiunt, vbi damnant nos, quod dixi-
 mus, quod non sit necessarium, ad veram vnitatem Ecclesiæ, ubiq;
 N
 similes

similes esse ritus ab hominibus institutos. Daniel capite vultu
 significat novos cultus humanos, ipsam formam & *ἡ ἀντιχριστιανική*
 Antichristi fore. Sic enim inquit, Deum Maosim in loco suo
 & Deum quem non nouerunt patres eius, coler auro & argenteis
 lapidibus preciosis, Hic describit novos cultus, quia inquit
 Deum coli, qualem patres ignorauerint. Nam S. patres, esse
 runt & ipsi ritus & traditiones, tamen non sentiebant his ritibus
 aut necessarias esse ad iustificationem, non obscurabant gloria
 officium Christi, sed docebant nos iustificari fide propter Christum
 non propter illos humanos cultus. Ceterum ritus humanos ad
 uabant propter utilitatem corporalem, ut sciret populus quo
 re conueniendum esset, ut ordine & grauitate in templis exem-
 pla fierent omnia, deniq; ut vulgus etiam haberet quandam
 gram. Nam discrimina temporum & varias rituum, ualeat
 monendum vulgus. Has causas habebant patres rituum forma-
 rum, ut aperte testatur Epiphanius in disputatione contra Hære-
 tas, quod genus simile fuit monachorum nostrorum. Fuerunt
 sodalitia, quæ sibi certas traditiones imponebant, abstinētia
 no, etiam in ipsa cœna Domini, Nullis carnibus uescēbantur,
 scium quidem, quæ in re fratres Dominicæ longe superabant. In
 iugio uero uel maxime abhorrebant, etsi à consuetudine multum
 non abhorrebant. Id enim obiecit eis Epiphanius. Habebant
 muliercularum greges, idem uitæ genus sequentes, sicut hoc
 re fere ubiq; habent monachi uicina mulierum monasteria. In
 obseruationes fingebant esse cultum Dei, & iusticiam, propter
 Deo accepti essent, quæ placarent iram Dei. Hanc opinionem
 probat Epiphanius, & alios fines esse traditionum ostendit, dicit
 bandas esse traditiones, factas *διὰ τὴν ἐγκράτειαν, ἢ διὰ τὴν
 ἀντιχριστιανικήν*, hoc est, aut ad coercendam carnem, propter disci-
 plinam, aut propter politicum ordinem. Et nos propter has
 recte seruari posse traditiones iudicamus. Ut populus sobrius
 ter sit sacris, sicut Iosaphat, & Rex Niniue ieiunia indixerunt.
 ut ordo & politia Ecclesiæ doceat imperitos, quid quo tempore
 sit. Hinc sunt feriæ Natalis, Paschatis, Pentecostes, & similes.
 est quod Epiphanius ait politicæ causæ institutas esse traditiones,
 delictæ ordinis causa, & ut ordo ille admoneret homines de
 & de beneficijs Christi, Etenim multo efficacius admonent
 nota rerum quasi pictæ in moribus ac ritibus, quam literæ. Hoc
 proderat ostendi populo, & illustrari, Sed his finibus affingunt
 sarij alium, quadam Pharisaica persuasione, quod uidelicet ritibus
 seruaciones mereantur remissionem peccatorum, quod *ἡ*

necessarij ad iustificationem, quod propter eos reputentur homines iusti coram Deo. Hoc plane est, Deum colere auro, argento, & rebus pretiosis, sentire quod Deus fiat placatus varietate vestitus, ornamentorum, & similibus rebus, quales sunt infinitæ in traditionibus humanis, aut quod eiusmodi res, sint cultus DEI, temporum, ciborum, vasorum, vestitus discrimina.

PAVLVS ad Colossenses scribit traditiones habere speciem sapientiæ. Et habent profecto, Nam *ὑποταξά* illa valde decet in Ecclesia, eamque, ob causam necessaria est, sed humana ratio, quia non intelligit iusticiam fidei, naturaliter affingit, quod talia opera iustificent homines, quod reconcilient Deum, &c. Sic sentiebat vulgus inter Israelitas, & hac opinione agebant tales ceremonias, sicut apud nos in monasterijs creuerunt. Sic iudicat humana ratio etiam de exercitijs corporis, de ieiunijs, quorum finis cum sit, coercere carnem, ratio affingit finem, quod sint cultus, qui iustificent. Sicut Thomas scribit, ieiunium valere ad deletionem & prohibitionem culpæ: Hæc sunt verba Thomæ. Ita sapientiæ ac iusticiæ species, in talibus operibus decipit homines. Et accedunt exempla sanctorum, quos dum student imitari homines, imitantur plerumque; externa exercitia, non imitantur fidem eorum.

POSTQUAM sefellit humines hæc species sapientiæ, ac iusticiæ, deinde sequuntur infinita incommoda, obscuratur Euangelium de iusticia fidei in Christum, & succedit vana fiducia talium operum. Deinde obscurantur præcepta Dei, hæc opera arrogant sibi titulum perfectæ & spiritualis vitæ, & longe præferuntur operibus præceptorum Dei, vt operibus suæ cuiusque vocationis, administrationi Republicæ, administrationi Oeconomix, vitæ conjugali, educationi liberorum. Hæc præ illis ceremonijs iudicantur esse prophana, ita vt cum quadam dubitatione conscientia à multis exerceantur. Constat enim multos deferta administratione reipublicæ, deferto coniugio, illas obseruationes amplexos esse tanquam meliores & sanctiores. Neque hoc satis est, vbi occupauit animos persuasio, quod tales obseruationes ad iustificationem necessariae sint, misere vexantur conscientia, quia non possunt omnes obseruationes exacte præstare. Nam quoruscumque numerare omnes poterit? Extant immensi libri, imo bibliothecæ totæ, nullam syllabam de Christo, de fide in Christum, de bonis operibus suæ cuiusque vocationis continentes, sed tantum colligentes traditiones, & harum interpretationes, quibus interdum exacerbantur, interdum relaxantur. Quomodo torquetur vir optimus Gerson, dum quaerit gradus & latitudines præceptorum. Nec tamen potest consistere *ἐπιπέδου* in gradu certo, interim grauiter deplorat pericula

piarum conscientiarum, quæ parit hæc acerba interpretatio traditionum.

Nos igitur contra illam speciem sapientie humanæ in humanis ritibus, quæ fallit homines, muniamus nos. DE I, & primum sciamus eas neque remissionem peccatorum, iustificationem mereri coram DEO, neque ad iustificationem necessarias esse. Testimonia quædam supra citauimus, Et plenus est Paulus. Ad Coloss. 2. clare dicit: Nemo vos iudicet in cibo, potu, aut festo, aut nouilunio, aut sabbatis, quæ sunt ymbre futurorum, corpus autem Christi. Atque hic simul & legem Moysi, & traditiones humanas complectitur, ne aduersarij eludant hæc testimonia, et leant, quod Paulus tantum de lege Moysi loquatur. Ille vero hoc re testatur, se loqui de traditionibus humanis. Quanquam quædam aduersarij non vident. Si Euangelium negat ceremonias (quæ erant diuinitus institutæ) iustificare, quanto minus iustificationem traditiones humanæ? Nunc habent Episcopi potestatem seruandi cultus tanquam iustificantes, aut necessarios ad iustificationem. Imo Apost. Act. 15. dicunt: Quid tentatis Deum, imponere iugum, &c. Vbi velut magnum peccatum accusat Petrus, hoc contra iugum onerandæ Ecclesiæ. Et ad Galatas 5. vetat Paulus iterum legem dei subiici. Volunt igitur Apostoli in Ecclesia manere hanc libertatem, ne iudicentur vlli cultus legis aut traditionum necessarii, sed sicut in lege fuerunt necessariæ ceremoniæ ad tempus, ne obscurum iusticia fidei, si iudicent homines cultus illos mereri iustificationem aut ad iustificationem necessarios esse. Multi varias & inordinatas quærent in traditionibus, ut conscientijs medeantur, neque tam multos gradus reperiunt, per quos explicent conscientias ex his ritualibus, Verum sicut Alexander soluit gordium nodum, quem cum explicare non posset, gladio semel dissecuit: ita Apostoli semel liberos conscientias traditionibus, præsertim si tradantur ad promouendam iustificationem. Huic doctrinæ cogunt nos Apostoli aduersarij obsecrando, & exemplis, Cogunt nos docere, quod traditiones non necessariæ sunt ad iustificationem, quod nemo debet condescendere aut recipere traditiones hac opinione, quod mereantur iustificationem. Tunc etiam si quis obseruet sine superstitione tanquam politicos mores, sicut sine superstitione aliter vestiuntur multi inter scholasticos. Apostoli violant traditiones, & excusantur à Christo. Erat enim exemplum ostendendum Phariseis, quod illi cultus traditionum inutiles. Et si quas traditiones parum commodas omittunt, non factis nunc excusati sunt, cum requiruntur tanquam promouendam iustificationem. Talis enim opinio in traditionibus est impia.

CAETERVM traditiones veteres, factas in Ecclesia vtilitatis & tranquillitatis causa, libenter seruamus, easque interpretamur.

τὸ εὐφραδέστερον, exclusa opinione quæ sentit quod iusti-
 fient. Ac falso nos accusant inimici nostri, quod bonas ordinatio-
 nes, quod disciplinam Ecclesiæ aboleamus. Vere enim prædicare
 possumus, publicam formam Ecclesiarum apud nos honestiorem esse,
 quam apud aduersarios. Et si quis recte expendere velit, verius ser-
 uamus Canones, quam aduersarij. Apud aduersarios missas faciunt
 sacrificuli inuiti, & mercede conducti, & plerunq; tantum mercedis
 causa, canunt Psalmos, non vt discant, aut orent, Sed cultus causa,
 quasi illud opus sit cultus, aut certe mercedis causa. Apud nos vtun-
 tur cena Domini multi singulis Dominicis, sed prius instituti, ex-
 plorati, & absoluti, Pueri canunt Psalmos vt discant, canit & popu-
 lus, vt vel discat, vel oret. Apud aduersarios nulla prorsus est κατή-
 χεως puerorum, de qua quidem præcipiunt Canones. Apud nos
 coguntur Pastores & ministri Ecclesiarum publice instituere & audi-
 re puericam. Et hæc ceremonia optimos fructus parit. Apud aduer-
 sarios in multis regionibus toto anno nullæ habentur conciones,
 præterquam in quadragesima. Atqui præcipuus cultus Dei est, doce-
 re Euangelium. Et cum concionantur aduersarij dicunt de traditio-
 nibus humanis, de cultu sanctorum & similibus nugis, quas iure salti-
 dit populus. Itaq; deseruntur statim initio, postquam recitatus est
 Euangelij textus. Pauci quidam meliores nunc de bonis operibus di-
 cere incipiunt: De iusticia fidei, de fide in Christum, de consolatio-
 ne conscientiarum nihil dicunt, Imo hanc saluberrimam Euangelij
 partem lacerant conuicijs. Econtra in nostris Ecclesijs omnes concio-
 nes in his locis consumuntur, de poenitentia, de timore Dei, de fide in
 Christum, de iusticia fidei, de consolatione conscientiarum per fi-
 dem, de exercitijs fidei, de oratione qualis esse debeat, & quod certo
 statuendum sit, quod sit efficax, quod exaudiatur, de cruce, de digni-
 tate magistratum & omnium ciuiliu ordinationum, de discrimine
 regni Christi, seu regni spiritualis & politicarum rerum, de coniun-
 g'o, de educatione & institutione puerorum, de castitate, de omni-
 bus officijs caritatis. Ex hoc statu Ecclesiarum iudicari potest, nos
 disciplinam Ecclesiasticam, & pias ceremonias, & bonos mores Ec-
 clesiasticos diligenter conseruare.

AC DE MORTIFICATIONE carnis, & disciplina cor-
 poris ita docemus, sicut narrat Confessio, quod vera & non simula-
 ta mortificatio fiat per crucem & afflictiones, quibus Deus exercet
 nos. In his obediendum est voluntati Dei, sicut ait Paulus: Exhibe-
 te corpora vestra hostiam, &c. Et hæc sunt spiritualia exercitia timo-
 ris & fidei. Verum præter hanc mortificationem quæ fit per crucem,
 est & voluntarium quoddam exercitij genus necessarium, de quo

N 1 Christus

Christus ait: Cavete ne corda vestra grauentur crapula. Et Paulus Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, &c. Et hæc exerce- suscipienda sunt, non quod sint cultus iustificantes, sed vt cocer- carnem, ne saturitas obruat nos, & reddat securos & otiosos, qui re sit, vt affectibus carnis indulgeant & obtemperant hominibus. diligentia debet esse perpetua, quia habet perpetuum mandatum. Et illa præscripta forma certorum ciborum, ac temporum nihil ad coiscendam carnem. Est enim delicatior & sumtuosior, quam aliqua conuiuia. Et ne aduersarij quidem obseruant formam in Canibus traditam.

MULTAS & difficiles disputationes habet hic locus de conditionibus ac nos re ipsa experti sumus, traditiones vere esse leges conscientiarum. Cum exiguntur tanquam necessariae, miris modis cruciant conscientias, præmittentes aliquam obseruationem. Re- fus abrogatio sua habet incommoda, suas quaestiones. Sed nisi si- lem & planam causam habemus, quia aduersarij damnant nos, quod docemus traditiones humanas non mereri remissionem peccatorum. Item requirunt vniuersales traditiones, quas sic vocant, tanquam necessariae ad iustificationem. Hic habemus patronum constantem Paulum, qui vbiq; contendit, has obseruationes neq; iustificare nec necessariae esse supra iusticiam fidei. Et tamen vsum libertatis in rebus, ita moderandum esse docemus, ne imperiti offendantur, propter abusum libertatis fiant iniquiores veræ doctrinæ Euangeli- neue sine probabili causâ mutetur aliquid in vstatis ritibus, sed propter alendam concordiam seruentur veteres mores, qui sine pe- cato, aut sine magno incommodo seruari possunt. Et in hoc ipso con- uentu satis ostendimus, nos propter caritatem, & ἀγάπην magis uatim obseruatuos esse cum alijs, etiam si quid incommodi in- trent, sed publicam concordiam, quæ quidem sine offensione con- scientiarum fieri posset, iudicauimus omnibus alijs commodis ante- rendam esse. Sed de hac tota re paulo post etiam dicemus, cum de re- tis, & de potestate Ecclesiastica disputabimus.

ARTICVLVM XVI. recipiunt aduersarij sine vlla exceptione. In quo confessi sumus, quod liceat Christiano gerere magistratus, ex- ercere iudicia, ex Imperatorijs legibus, seu alijs præsentibus legibus supplicia iure constituere, iure bella gerere, militare, iure contra- re, tenere proprium, iusturandum postulantibus magistratibus con- trahere matrimonium, Deniq; quod legitimæ ordinationes con- les, sint bonæ creaturæ Dei, & ordinationes diuinæ, quibus non Christianus vti potest. Hic totus locus de discrimine regni Christi- & regni civilis, literis nostrorum vtiliter illustratus est, quod regni- Christi sit spirituale, hoc est, in corde noticiam Dei timorem Dei, &c.

illam, iusticiam æternam & vitam æternam incoans. Interim foris
sunt nos vti politicis ordinationibus legitimis, quarumcunq; genti-
um inter quas vivimus, sicut sinit nos vti medicina, aut architecto-
nica, aut cibo, potu, aëre. Nec fert Evangelium novas leges de statu
ciuili, sed præcipit, vt præsentibus legibus obtemperemus, siue ab
ethnicis, siue ab alijs conditæ sint, & hac obœdientia caritatem iubet
exercere. Infante bat enim Caroloftadius, qui nobis imponebat leges
iudiciales Moyfi. De his rebus ideo copiosus scripserunt nostri, quia
monachi multas perniciosas opiniones sparserunt in Ecclesiam. Vo-
cauerunt politicam Euangelicam, communionem rerum, dixerunt esse
confilia, non tenere proprium, non vlcefi. Hæ opiniones valde ob-
fcurant Euangelium & regnum spirituale, & sunt periculofæ rebuspu-
blicis. Nam Euangelium non dissipat politicam aut œconomiam, sed
multo magis approbat, & non solum propter pœnam, sed etiam pro-
pter conscientiam iubet illis parere, tanquam diuinæ ordinationi.

IULIANVS apostata, Celsus, & pleriq; alij, obiecerunt Chri-
stianis, quod Euangelium dissiparet respublicas, quia prohiberet vindic-
tæ, & alia quædam traderet parum apta ciuili societati. Et hæ
quæstiones miræ exercuerunt Origenem, Nazianzenum & alios,
Cum quidem facillime explicari possint, si sciamus Euangelium non
ferre leges de statu Ciuili, sed esse remissionem peccatorum, & in-
coationem, vitæ æternæ in cordibus credentium, Caterum non so-
lum externas politias approbare, sed nos etiam subijcere illis, sicut
necessario subditi sumus legibus temporum, vicibus hyemis & æsta-
tis, tanquam diuinis ordinationibus. Euangelium prohibet vindictã
priuatam, Idq; hoc consilio Christus toties inculcat, ne Apostoli
putarent se imperia debere istis eripere, qui alioqui tenebant, sicut
Iudei de regno Melsiæ somniabant, Sed vt scirent se de regno spiri-
tuali docere oportere, non mutare ciuilem statum. Itaq; priuata
vindicta, non consilio, sed præcepto prohibetur, Matth. 5. & Roma-
n. Publica quæ fit ex officio magistratus, non dissuadet, sed præ-
cipitur, & est opus Dei, iuxta Paulum Roman. 13. Iam publicæ vin-
dictæ species sunt, iudicia, supplicia, bella, militia. De his rebus
quam male iudicauerint multi scriptores, constat, quia in hoc errore
fuerunt, Euangelium externam quandam, nouam & monasticam
politiam esse, nec viderunt Euangelium cordibus afferre iusticiam
æternam, foris autem probare statum ciuilem.

VANIS-
SIMUM & hoc est, quod fit perfectio Christiana, non tenere pro-
prium. Nam perfectio Christiana est sita, non in contemptu ciui-
lium ordinationum, sed in motibus cordis, in magno timore Dei,
in magna fide, sicut Abraham, David, Daniel, etiam in magnis opi-
bus atq; imperijs, non minus perfecti erant, quam vlli Eremitæ.

Sed monachi illam externam hypocrisim offuderunt oculis bonitate
ne videri posset, in quibus rebus sit vera perfectio. Quibus libere
vexerunt communionem rerum, quasi Evangelicam? At haec
plurimum habent periculi, praesertim cum longe dissentiant a
pturis. Scriptura enim non praecipit, ut res sint communes, sed
Decalogi, cum inquit: Non furtum facies, dominia distingues,
suum quenq; tenere iubet. Plane furebat VViglesus, qui negavit
cere Sacerdotibus tenere proprium. Sunt infinitae disputationes
contractibus, de quibus nunquam satisfieri bonis conscientia
test, nisi sciant hanc regulam, quod Christiano liceat vti
ordinationibus ac legibus. Haec regula tuetur conscientias, cum
cer catenus licitos esse contractus coram Deo, quatenus eos
stratus seu leges approbant.

Hic totus locus rerum politi-
rum à nostris ita patefactus est, ut plurimi boni viri, qui vixerunt
in republica, & in negotijs, praedicauerint se magno opere ad
esse, qui antea monachorum opinionibus vexati dubitabant, vti
illa ciuilia officia & negotia Evangelium permitteret. Haec libere
citauimus, ut etiam exteri intelligant, hoc doctrinae genere, quod
nos sequimur, non labefactari, sed multo magis muniri auctoritate
magistratum, & dignitatem omnium ordinationum ciuiliu-
rum rerum magnitudo fatuis illis opinionibus monasticis, quibus
antea fuit obscurata, quae longe praeferebant politicae & oeconomiae
ridiculum & vanissimam hypocrisim paupertatis & humilitatis. Quae
quidem politica & oeconomia habeant mandata Dei, Illa Placuisse
communio non habeat mandatum DEI.

ARTICVLVM XVII. recipiunt aduersarij sine excep-
ne, in quo confitemur, Christum in consummatione mundi appa-
turum esse, ac mortuos omnes resuscitaturum, & pijs aeternam
tam & aeterna gaudia daturum, Impios vero condemnaturum esse,
cum Diabolo sine fine crucientur.

ARTICVLVM XVIII. recipiunt aduersarij de libero
bitrio. Etsi quaedam addunt testimonia parum apta ad eam causam
Addunt & declamationem, quod non sit nimium tribuendum libero
arbitrio, cum Pelagianis, neq; omnem ei libertatem adimendam esse
cum Manichæis. Praeclare sane, sed quid interest inter Pelagi-
nos & aduersarios nostros? cum vtriq; sentiant, homines sine Spi-
ritu sancto posse Deum diligere, & praecipua Dei facere, quo ad
stantiam actuum, mereri gratiam ac iustificationem operibus, quae
ratio per se efficit sine Spiritu sancto. Quam multa absurda sequuntur
tur ex his Pelagianis opinionibus, quae in scholis magna auctoritate
docentur. Has Augustinus, sequens Paulum, magna contentione re-
futatur. Cuius sententiam supra in articulo de iustificatione reser-
uauimus.

ment. Neq; vero adimimus humanæ voluntari libertatem. Habet
 humana voluntas libertatem in operibus & rebus deligendis, quas
 porro per se comprehendit. Potest aliquo modo efficere iusticiam ci-
 uilem, seu iusticiam operum, potest loqui de Deo, exhibere Deo cer-
 tum cultum externo opere, obœdire magistratibus, parentibus, in
 opere externo eligendo, potest continere manus à cæde, ab adulterio,
 à furto. Cum reliqua sit in natura hominis ratio & iudicium de re-
 bus sensui subiectis, reliquus est etiam delectus earum rerum, & li-
 bertas & facultas efficiendæ iusticiæ ciuilib. Id enim vocat scriptura
 iusticiam carnis, quam natura carnalis, hoc est, ratio, per se efficit
 sine Spiritu sancto. Quanquam tanta est vis concupiscentiæ, vt ma-
 lis affectibus sapius obtemperant homines, quam recto iudicio. Et
 diabolus qui est efficax in impijs, vt ait Paulus, non desinit incitare
 hanc imbecillem naturam ad varia delicta. Hæ causæ sunt, quare &
 ciuilib. iusticia rara sit inter homines, sicut videmus, ne ipsos qui-
 dem Philosophos eam consecutos esse, qui videntur eam experiuisse.
 Illud autem falsum est, non peccare hominem, qui facit opera præce-
 ptorum extra gratiam. Et addunt amplius, talibus operibus necessa-
 rio deberi remissionem peccatorum ad iustificationem. Nam huma-
 na corda sine Spiritu sancto, sunt sine timore Dei, sine fiducia erga
 Deum, non credunt se exaudiri, sibi ignosci, se iuuari & seruari à
 Deo. Igitur sunt impia. Porro arbor mala non potest ferre bonos
 fructus. Et sine fide impossibile est Deo placere. **I G I T U R**
 etiam si concedimus libero arbitrio libertatem & facultatem externa
 opera legis efficiendi, tamen illa spiritualia non tribuimus libero
 arbitrio, scilicet vere timere Deum, vere credere Deo, vere statuere
 ac sentire, quod Deus non respiciat, exaudiat, ignoscat nobis, &c.
 Hæc sunt vera opera primæ tabulæ, quæ non potest humanum cor
 efficere sine Spiritu sancto, sicut ait Paulus: Animalis homo, hoc
 est homo tantum naturalibus viribus vtens, non percipit ea quæ Dei
 sunt. Et hoc iudicari potest, si considerent homines, quomodo corda
 de voluntate Dei sentiant, Vtrum vere statuunt se respici & exaudi-
 ri à Deo. Hanc fidem difficile est & sanctis retinere, tantum abest vt
 sit in impijs. Concipitur autem, vt supra diximus, cum corda perter-
 resca Evangelium audiunt, & consolationem concipiunt.
P R O D E S T igitur ista distributio, in qua tribuitur libero arbi-
 trio iusticia ciuilib, & iusticia spiritualis gubernationi Spiritus san-
 cti in renatis. Ita enim retinetur pædagogia, quia omnes homines
 pariter debent scire, & quod Deus illam ciuile iusticiam requirat, &
 quod aliquo modo præstare eam possimus. Et tamen ostenditur dif-
 ferentiam inter iusticiam humanam & spiritualem, inter Philosophicâ,
 & doctrinâ Spiritus sancti, & intelligi potest ad quid opus sit Spiritu
 sancto.

sanctio. Neq; hæc distributio à nobis inuenta est, sed scriptura clari-
sime tradit eam. Trahat eam & Augustinus, & est recens ege-
rtractata à Guilielmo Parisiensi, sed scelestè obruta est ab illis, qui
forniauerunt homines legi Dei obedire posse sine Spiritu sancto.
dari autem Spiritum sanctum, vt accedat respectus meritorij.

ARTICVLVM XIX. recipiunt aduersarij, in quo con-
mur, quod etsi vnus ac solus Deus condiderit vniuersam naturam
& conseruet omnia quæ existunt: tamen causa peccati sit volens
in diabolo & hominibus auertens se à Deo, iuxta dictum Chri-
stus diabolo: Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur.

IN ARTICVLO XX. diserte ponunt hæc verba, quod
ciant & improbent hoc quod dicimus, quod non mereantur homines
remissionem peccatorum bonis operibus. Hunc articulum clari-
dicant se rejicere & improbare. Quid in re tam manifesta dicitur
est? Hic aperte ostendunt architecti confutationis, quo spiritus ap-
tur. Quid est enim certius in Ecclesia? quam quod remissio pecca-
rum contingat gratis propter Christum, quod Christus sit propiti-
us pro peccatis, non nostra opera, sicut Petrus inquit: Huic omni
Prophetæ perhibent testimonium, in nomine ipsius accipere rem-
sionem peccatorum, omnes qui credunt in eum. Huic Ecclesia
phetarum assentiamur potius, quam istis perditis scriptoribus con-
tationis, qui tam impudenter blasphemant Christum. Nam etiam
qui fuerunt scriptores, qui senserunt, post remissionem peccatorum
homines iustos esse coram Deo, non fide, sed ipsis operibus: hæc
hoc non senserunt, quod ipsa remissio peccatorum contingat propter
opera nostra, non gratis propter Christum. Non ferenda est
blasphemia, tribuere honorem Christi nostris operibus. Nihil
iam istos Theologos, si talem sententiam in Ecclesia audiamus.
Neq; dubitamus, quin optimus Imperator, ac pleriq; Principes
hunc locum nullo modo fuerint in confutatione relicti, si non
admoniti. Infinita hoc loco testimonia ex Scriptura, ex Patribus
tare possemus, Verum & supra satis multa de hac re diximus, &
hil opus est pluribus testimonijs, illi, qui scit quare Christus nobis
natus sit, qui scit Christum esse propitiationem pro peccatis nostris.
Elias inquit: Posuit Dominus in eo iniquitates omnium nobis.
Aduersarij contra docent, Deum ponere iniquitates nostras, non
Christo, sed in nostris operibus. Neq; hic dicere libet, qualia
doceant. Videmus horribile decretum contra nos. compositum
quod magis terreret nos, si de ambiguis aut leuibus rebus con-
remus. Nunc cum conscientia nostræ intelligant, damnari ab illis
sarijs manifestam veritatem, cuius propugnatio Ecclesie necesse
est, & amplificat gloriam Christi, facile terrores mundi conuen-

mra, & ingenti animo, si quid erit patiendum, propter gloriam Chri-
 sti propter utilitatem Ecclesie, feremus. Quis non gaudeat mori in
 Confessione horum articulorum, quod remissionem peccatorum fide
 consequamur gratis propter Christum, quod operibus nostris non
 mereamur remissionem peccatorum? Nullam habebunt satis firmam
 consolationem conscientie piorum, aduersus terrores peccati &
 mortis, & aduersus diabolum sollicitantem ad desperationem, si non
 sciant se debere statuere, quod gratis propter Christum habeant re-
 missionem peccatorum. Hæc fides sustentat & viuificat corda in illo
 asperum certamine desperationis. Digna igitur causa est, propter
 quam nullum recusemus periculum. Tu ne cede malis, sed contra
 audentior no, quisquis assentiris Confessione nostra, cum aduersa-
 rij, terroribus, cruciatibus, supplicijs, conantur excutere tibi tantam
 consolationem, quæ vniuersæ Ecclesie in hoc nostro articulo propo-
 sita est. Non deerunt quærenti testimonia Scripturæ, quæ confirma-
 bunt animum, Nam Paulus tota voce (vt dicitur) clamat Rom. 3. &
 4. gratis remitti peccata propter Christum. Ideo inquit: Ex fide iu-
 stificamur, & gratis vt firma sit promissio, id est, Si ex nostris operib.
 penderet promissio, non esset firma. Si propter nostra opera daretur
 remissio peccatorum, quando sciremus eam nos consecutos esse?
 quando reperiret opus conscientia terri-
 ta, quod statueret ad placan-
 dam iram Dei sufficere? Sed supra de tota re diximus, inde lector su-
 mar testimonia. Nam hanc, non disputationem, sed querelam indi-
 gnitas rei nobis expressit, quod hoc loco diserte posuerant, se impro-
 bare hunc nostrum articulum, quod remissionem peccatorum conse-
 quamur, non propter opera nostra, sed fide & gratis propter Chri-
 stum. Aduersarij etiam addunt testimonia suæ condemnationi, Et
 operæ precium est, vnum atq; alterum recitare. Allegant ex Petro:
 Scudete firmam facere vocationem vestram, &c. Iam vides lector, ad-
 uersarios nostros non perdidisse operam in discenda Dialectica, sed
 habere artificium ratiocinandi ex scripturis prorsus quicquid libet:
 Facite firmam vocationem vestram, per bona opera. Igitur opera me-
 rentur remissionem peccatorum. Sane concinna erit argumentatio,
 si quis sic ratiocinetur de reo capitalis pœnæ, cui pœna remissa est:
 Magistratus præcipit, vt in posterum abstinere ab alieno, Igitur per
 hoc meritum es condonationem pœnæ, quod nunc ab alieno abstinere,
 Sic argumentari, est ex non causa causam facere. Nam Petrus lo-
 quitur de operibus sequentibus remissionem peccatorum, & docet
 quare sint facienda, scilicet, vt sit firma vocatio, hoc est, ne vocatione
 sua excidant, si iterum peccent. Facite bonâ opera, vt perseueretis
 in vocatione, ne amittatis dona vocationis, quæ prius contigerunt,
 non propter sequentia opera, sed iam retinentur fide, Et fides non
 manet

manet in his, qui amittunt Spiritum sanctum, qui abijciunt penitentiam, sicut supra diximus, fidem existere in penitentia. Ad alia testimonia non melius coherentia. Postremo dicunt, hanc opinionem ante mille annos Augustini tempore damnatam esse. quod falsissimum est. Semper enim Ecclesia Christi sensit remissionem peccatorum gratis contingere. Imo Pelagiani damnati sunt gratiam propter opera nostra dari contendebant. Ceterum scripturis ostendimus, quod sentiamus bona opera necessario sequi debere fidem. Non enim abolemus legem, inquit Paulus, sed stabiliamus quia cum fide accipimus Spiritum sanctum, necessario sequitur completio, quae subinde crescit, dilectio, patientia, castitas, & fructus Spiritus.

DE INVOCATIONE
SANCTORUM.

ARTICVLVM XXI. simpliciter damnant, quod inuocationem Sanctorum non requirimus. Nec vlllo in loco prolixius toricantur. Neque tamen aliud quicquam efficiunt, quam sanctos inuocandos esse, Item sanctos qui viuunt orare pro alijs, quibus propterea necessaria sit inuocatio mortuorum Sanctorum. Allegant Cyprianum, quod viuum Cornelium rogauerit, ut discedens pro tribus oraret. Hoc exemplo probant mortuorum inuocationem. Tantum & Hieronymum contra Vigilantium. In hac arena, in qua ante mille & centum annos vicit Hieronymus Vigilantium. Triumphat aduersarij, quasi iam sit debellatum. Nec videntur illi apud Hieronymum contra Vigilantium, nullam extare syllabam inuocatione. Loquitur de honoribus sanctorum, non de inuocatione. Neque reliqui veteres scriptores ante Gregorium secerunt mentionem inuocationis. Certe haec inuocatio cum his opinionibus, nunc docent aduersarij de applicatione meritorum, non habent testimonia veterum scriptorum.

CONFESSIO nostra pro inuocandis sanctorum. Nam hic triplex honos probandus est. **M**VS est gratiarum actio. Debemus enim Deo gratias agere, si ostenderit exempla misericordiae, quod significauerit se velle facere homines, quod dederit doctores, aut alia dona Ecclesiae. Et haec dona, ut sunt maxima, amplificanda sunt, & laudandi ipsi sancti, qui hanc fidem fideliter vsi sunt, sicut Christus laudat fideles negotiatores.

SECVNDVS cultus est confirmatio fidei nostrae, cum inuenimus Petro condonari negationem, erigimur & nos, ut magis credamus quod vere gratia exuberet supra peccatum. **T**ERTIVS est imitatio, primum fidei, deinde ceterarum virtutum, quas inuenimus

pro sua quisq; uocatione debet. Hos uero honores non requirunt aduersarij, tantum de inuocatione, quæ etiam si nihil haberet periculi, tamen non est necessaria, rixantur. PRAETEREA & hoc largimur, quod Angeli orent pro nobis. Extat enim testimoniũ Zachariæ, ubi Angelus orat: Domine exercituum vsq; quo tu non misereris Ierusalem? &c. De Sanctis etsi concedimus, quod sicut uiui orent pro Ecclesia uniuersa in genere, ita in cœlis orant pro Ecclesia in genere, tamen si testimoniũ nullum de mortuis orantibus extat in scripturis, præter illud somnium sumtum ex libro Macchabæorũ posteriori. P O R R O ut maxime pro Ecclesia orent Sancti, tamen nõ sequitur quod sint inuocandi. Quanquam confessio nostra hoc tantum affirmat, quod scriptura non doceat sanctorum inuocationem, seu petere à Sanctis auxiliũ. Cum autem neq; præceptum, neq; promissio, neq; exemplum ex scripturis de inuocandis sanctis afferri possit: Sequitur conscientiam nihil posse certi de illa inuocatione habere. Et cum oratio debeat ex fide fieri, quomodo scimus, quod Deus, approbet illam inuocationem? Vnde scimus sine testimonio scripturæ, quod sancti intelligant singulorum preces? Quidam plane tribuunt diuinitatem sanctis, uidelicet, quod tacitas cogitationes mentium in nobis cernant. Disputant de matutina & uespertina cognitione, fortassis, quia dubitant, Vtrum mane an uespere audiant. Hæc committuntur, non ut sanctos honore afficiant, sed ut quæstuosos cultus defendant. Nihil afferri potest ab aduersarijs contra hanc rationem, quod cum inuocatio non habeat testimoniũ ex uerbo Dei, non possit affirmari, quod sancti intelligant inuocationem nostram, aut, ut maxime intelligant, quod Deus eam approbet. Quare aduersarij non debebant nos ad rem incertam cogere, quia oratio sine fide non est oratio. Nam quod allegant Ecclesiæ exemplum, constat nouum hunc in Ecclesia morem esse, Nam ueteres orationes, etsi mentionem sanctorum faciunt, non tamen inuocant sanctos. Quanquam etiam illa noua inuocatio in Ecclesia, dissimilis est inuocationi singulorum.

DEINDE aduersarij non solum inuocationem in cultu Sanctorum requirunt, sed etiam applicant merita Sanctorum pro alijs, & faciunt ex Sanctis non solum deprecatores, sed etiam propitiatores, Id nullo modo ferendum est, Nam hic prorsus transfertur in Sanctos proprius honor Christi. Faciunt enim eos mediatores & propitiatores, & quanquam distinguunt de mediatoribus intercessionis & mediatoribus redemptionis, tamen plane faciunt ex sanctis mediatores redemptionis. Atq; etiam illud dicunt sine testimonio scripturæ, quod sint mediatores intercessionis, quod ut uerecundissime dicatur, tamen obscurat officium Christi, & fiduciam misericordiæ debitam Christo, transfert in sanctos. Fingunt enim homines Christum duriorum

duriorem esse, & sanctos placabiliores, & magis confidentes misericordiam sanctorum, quam misericordiam Christi, & fugientes Christum quam sanctos. Ita faciunt ex eis ipsa mediatores redemptionis.

ITA QUAE ostendimus, quod vere faciant ex sanctis non tantum deprecatores, sed propitiatores, hoc est, mediatores redemptionis. Nondum recitamus hic vulgi abusus. De doctorum opinionibus hac loquimur. Reliqua etiam imperiti iudicare possunt. In propitiatore hæc duo concurrunt. Primum oportet extare verbum Deo quo certo sciamus, quod Deus velit misereri & exaudire inuocantem per hunc propitiatorem. Talis extat de Christo promissio: Quod quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. De Sanctis la extat talis promissio, quare conscientiam non possunt certo habere, quod per sanctorum inuocationem exaudiamur. Itaq; inuocatio illa non fit ex fide. Deinde mandatum etiam habemus, ut inuocemus Christum, iuxta illud: Venite ad me qui laboratis, &c. quod et nobis quoq; dictum est. Et Esaias ait 5. In die illa stabit radix in signum populorum, ipsam gentes deprecabuntur. Et Psal. 72. Et nomen tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. Et Psal. 71. Et adorabunt eum omnes reges terræ. Et paulo post, orabunt coram te. Et Iohan. 4. inquit Christus, Ut omnes honorificent Filium, qui honorificant Patrem. Et Paulus 1. Thess. 2. orans inquit: Ipsi Dominus noster Iesus Christus & Deus, & Pater noster, exaudiat corda vestra, & confirmet vos, &c. At de Sanctorum inuocatione quod possunt aduersarij præceptum, quod exemplum ex scriptura habere? Alterum est in propitiatore, quod merita ipsius propitiatoris, ut quæ pro alijs satisfecerent, quæ alijs donentur imperatorum diuina, ut propter ea, tanquam proprijs meritis iusti reputentur, si quis amicus pro amico soluit æs alienum, debitor alieno tanquam proprio liberatur: Ita Christi merita nobis donantur, iusti reputemur fiducia meritorum Christi, cum in eum credimus, tanquam propria merita haberemus. Et ex utroq; merito, nempe promissione & donatione meritorum, oritur fiducia misericordiam Dei. Talis fiducia promissionis diuinæ, item meritorum Christi debet esse, ut ferri ad orandum. Vere enim statueri debemus, & quod per Christum exaudiamur, & quod ipsius meritis habeamus partem in Patrem. Hic aduersarij primum iubent inuocare Sanctos, cum promissionem Dei, neq; mandatum, neq; exemplum scripturæ habent. Et tamen faciunt, ut maior fiducia misericordiam sanctorum accipiatur quam Christi, cum Christus ad se venire iusserit, & Sanctos. Secundo applicant merita Sanctorum alijs, sicut merita Christi. Iubent confidere meritis Sanctorum, quæ si reputentur propter merita Sanctorum, sicut iusti reputamur meritis Christi.

Nulli hic fingimus, In indulgentijs dicunt se applicare merita San-
 ctorum. Et Gabriel interpres Canonis Missæ confidenter pronun-
 tiat, nos ordine instituto à Deo, debere ad auxilia Sanctorum confu-
 gere, vt saluemur eorum meritis & votis. Hæc sunt verba Gabrielis.
 Et tamen passim in libris & concionibus aduersariorum leguntur
 absurdiora. Quid est facere propitiatores, si hoc non est? Prorsus
 æquatur Christo, si confidere debemus, quod meritis eorum saluemur.
 Vbi autem institutus est ille ordo à Deo, quem dicit iste, quod
 debeamus ad auxilia Sanctorum confugere? proferat exemplum ex
 scripturis, aut præceptum, Fortassis ex aulis Regum sumunt hunc
 ordinem, vbi amicis intercessoribus vtendum est. At si Rex consti-
 tuerit certum intercessorem, non vult ad se causas per alios deferri.
 Ita cum Christus sit constitutus Intercessor & Pontifex, cur quaeri-
 mus alios? Passim vsurpatur hæc forma absolutionis: Passio Do-
 mini nostri Iesu Christi, merita beatissimæ virginis Mariæ, & omnium
 sanctorum, sint tibi in remissionem peccatorum. Hic pronuntiat ab-
 solutio, quod non solum meritis Christi, sed meritis aliorum Sancto-
 rum reconciliemur & iusti reputeur. Quidam è nobis viderunt mor-
 rientem Doctorem Theologiæ, ad quem consolandum adhibitus erat
 Monachus quispiam Theologus: Is morienti nihil inculcabat, nisi
 hanc precationem, Mater gratiæ nos ab hoste protege, in hora mor-
 tis suscipe. Vt largiamur, quod beata Maria oret pro Ecclesia, Num
 ipsa suscipit animas in morte? num vincit mortem? num viuificat?
 Quid agit Christus? si hæc facit beata Maria, quæ etsi est dignissimæ
 exemplis honoribus, tamen non vult se æquari Christo, sed potius
 exempla sua nos intueri & amplecti vult. At res loquitur ipsa, quod
 publica persuasione beata virgo prorsus in locum Christi successerit.
 Hanc inuocauerunt homines, huius misericordia confisi sunt,
 per hæc voluerunt placare Christum, quasi is non esset propitiator,
 sed tantum horrendus iudex & vltor. Nos autem sentimus, nos
 tantum fiducia meritorum Christi iustificari, non fiducia merito-
 rum beatæ Virginis aut aliorum Sanctorum. De alijs Sanctis di-
 ctum est: Vnusquisq; recipiet mercedem secundum suum laborem;
 Id est, ipsi inter se donare sua merita alij alijs non possunt, sicut
 Monachi vendunt suorum ordinum merita. Et Hilarius ait de sa-
 cris virginibus: Et quia prodire obuiam fatuæ extinctis lampadi-
 bus non possunt, deprecantur eas quæ prudentes erant, vt oleum
 mouerent, quibus responderunt, non posse se dare, quia non sit forte,
 quod omnibus satis sit, alienis scilicet operibus ac meritis neminem
 adiuuandum, quia unicuiq; lampadi suæ emere oleum necesse sit.
 Cum igitur aduersarij doceant fiduciam collocare in inuocationem
 Sanctorum, cum neq; verbum Dei, neq; exemplum Scripturæ
 habeant;

habeant, cum applicent merita sanctorum pro alijs, non secus ac
 rita Christi, & proprium Christi honorem in sanctos translatum
 neq; opiniones eorum de cultu Sanctorum, neq; consuetudines
 uocationis recipere possumus. Scimus enim fiduciam in Christi
 recessione collocandam esse, quia hæc sola habet promissionem
 Dei. Scimus solius Christi merita propitiationem pro nobis
 Propter Christi merita reputamur iusti, cum credimus in eum,
 textus ait: Omnes qui confidunt in eum, non confundentur. No-
 stificamur fiducia meritorum B. Virginis, aut aliorum Sanctorum.

HÆRET & hic error apud doctos, quod singulis Sancto-
 rum procuraciones commissa sint, vt Anna diuitias largiatur, Ste-
 phanus arceat pestilentiam, Valentinus medeatur morbo com-
 Georgius tueatur equites. Hæ persuasiones plane sunt ortæ ex
 cis exemplis. Sic enim apud Romanos putabatur Iuno ditare, Pe-
 arcere febrim, Castor & Pollux defendere equites, &c. Ex fæ-
 moderatissime tradi inuocationem Sanctorum, tamen cum
 plium sit periculosissimum, quorsum opus est eam defendere,
 nullum habeat mandatum aut testimonium ex verbo Dei,
 nec veterum scriptorum testimonium habet. Primum, quia
 dixi, cum alij mediatores præter Christum quærentur, colitur
 fiducia in alios, obruitur tota noticia Christi, idq; res ostendit
 detur initio mentio sanctorum, qualis est in veteribus orationibus
 tolerabili consilio recepta esse. Postea secuta est inuocatio
 tionem prodigiosi & plus quam Ethnici abusus secuti sunt. In
 uocatione ad imagines ventum est, hæc quoq; colebantur, & p-
 tur eis inesse quædam vis, sicut magi vim inesse fingunt imagi-
 signorum cælestium certo tempore sculptis. Vidimus in quor-
 monasterio simulacrum beatæ virginis, quod quasi aut quædam
 mouebatur, vt videretur aut auersari petentes, aut annuere. Et
 men omnium statuarum atq; picturarum portenta, superant fæ-
 historiæ de sanctis, quæ magna autoritate publice tradebantur.
 bara petit inter tormenta præmium, ne quis inuocans ipsam, mor-
 tur sine Eucharistia. Alius totum Psalterium, stans pede in vno
 tidie recitauit. Christophorum pinxit aliquis vir prudens, vt
 caret per allegoriam, magnum oportere robur animi esse in
 ferrent Christum, hoc est, qui docerent Euangelium aut combu-
 tur, quia necesse sit subire maxima pericula. Deinde stolidi
 apud populum docuerunt inuocare Christophorum, quasi talis
 phemus aliquando extitisset, Cuiq; sancti maximas res gestas
 vel reipublicæ utiles, vel continentis priuata exempla, quorum
 memoratio, tum ad fidem confirmandam, tum ad imitationem
 bus gerendis multum conducere, has nemo ex veris histo-

quirit. At vero prodest audire, quo modo sancti viri administrauerint res publicas, quos casus, quæ pericula subierint, quomodo sancti viri regibus auxilio fuerint in magnis periculis, quomodo docuerint Evangelium, quas habuerint cum hæreticis dimicationes, profunt & exempla misericordiae, vt cum videmus Petro condonatum esse negationem: cum videmus Cypriano condonatum esse, quod magus fuisse: cum videmus Augustinum in morbo expertum vim fidei, constanter affirmare, quod vere Deus exaudiat preces credentium. Huiusmodi exempla, quæ vel fidem, vel timorem, vel administrationem rei publicæ continent, proderat recitari. Sed histriones quidam nulla neque fidei, neque rerum publicarum regendarum scientia præditi, confecerunt fabulas imitatione Poëmatum, in quibus tantum insunt superfluitiosa exempla, de certis precibus, certis ieiunijs, & addita sunt quædam ad quæstum facientia. Cuiusmodi sunt miracula de rosarijs, & similibus ceremonijs conficta. Neque opus est hic recitare exempla. Extant enim Legendæ, vt vocant, & Specula exemplorum, & Rosaria, in quibus pleraque sunt non dissimilia veris narrationibus Luciani. His prodigiosis & impijs fabulis applaudunt Episcopi, Theologi, Monachi, quia faciunt προς τὰ ἄλφιστα. Nos non ferunt, qui vt Christi honos & officium magis conspici possit, non requirimus invocationem sanctorum, & abusus in cultu sanctorum taxamus. Cunque omnes boni viri vbiq; desiderant, in his abusibus corrigendis vel Episcoporum autoritatem, vel diligentiam concionantium: tamen aduersarij nostri in confutatione omnino dissimulant etiam manifesta vitia, quasi recepta Confutatione, velint nos cogere, vt etiam notissimos abusus approbemus. Ita insidiosè scripta est Confutatio non tantum in hoc loco, sed fere vbiq; Nullus est locus in quo à dogmatibus suis discernant manifestos abusus, Et tamen apud ipsos, si qui sunt saniores, fatentur, multas falsas persuasiones hæere in doctrinis scholasticorum & Canonistarum, multos præterea abusus, in tanta incertitia & negligentia pastorum, irrepsisse in Ecclesiam. Neque enim primus fuit Lutherus, qui de publicis abusibus quereret: Multi docti & præstantes viri, longe ante hæc tempora deplorauerunt abusus Missæ, fiduciam obseruationum Monasticarum, quæstuosos cultus sanctorum, confusionem doctrinæ de penitentia, quam vel maxime oportebat perspicuam & explicatam extare in Ecclesia. Ipsi audiuimus, excellentes Theologos desiderare modum in Scholastica doctrina, quæ multo plus habet rixarum Philosophicarum, quam pietatis. Et tamen in his veteres fere propiores sunt scripturæ, quam recentiores. Ita magis magisque degenerauit istorum Theologia. Nec alia causa fuit multis bonis viris, qui initio amare Lutherum ceperunt, quam quod videbant eum explicare animos hominum

O

minum

minum ex illis labyrinthis confusissimarū & infinitarum diffinitionum, quæ sunt apud scholasticos Theologos & Canonistas, & vales ad pietatem docere. Quare non fecerunt candidè aduersarij, cum vellent nos assentiri confutationi, dissimulauerunt ablatum si vellent Ecclesiæ consultum, maxime isto in loco, in hac occasione debebant hortari optimum Imperatorem, vt de corrigendis ablatum consilium caperet, quem quidem non obscure animaduertimus dissimum esse bene constituendæ & sanandæ Ecclesiæ. Sed aduersarij non hoc agunt, vt honestissimam & sanctissimam voluminem peratoris adiuuent, sed vt nos quoquo modo opprimant. De Ecclesiæ, multa signa ostendunt eos parum sollicitos esse, Non duntaxatam, vt extet apud populum certa quædam summa dogmatum scholasticorum. Manifestos abusus noua & iniurata crudelitate duntaxatam. Nullos patiuntur in Ecclesijs idoneos doctores. Hæc quæ essent, boni viri facile iudicare possunt. Sed hac via neque, suo neque, Ecclesiæ bene consulunt. Nam interfectis bonis doctoribus pressa sana doctrina, postea existent fanatici spiritus, quos non possunt reprimere aduersarij, qui & Ecclesiam impijs dogmatibus perbubunt, & totam Ecclesiasticam politiam euerrent, quam nos maxime cupimus conseruare. Quare te optime imperator Carole propriam Christi, quam nihil dubitamus te cupere ornare & propagare oramus, ne violentis consilijs aduersariorum nostrorum allucineris, sed vt quæras alias honestas vias concordia ita constituendæ, vt conscientia grauentur, neue scuitia aliqua in homines innocens sicut hætenus fieri vidimus, exerceatur, neue sana doctrina in Ecclesia opprimatur. Hoc officium Deo maxime omnium debes, & doctrinam conseruare, & propagare ad posteros, & defendere ad docentes. Id enim postulat Deus cum Reges ornat nomine suo Deos appellat, inquit: Ego dixi, Dij estis, vt res diuinas, & est, Euangelium Christi in terris conseruari & propagari curatis, tanquam vicarij Dei, vitam & salutem innocentium defendant.

DE VTRAQUE SPECIE
COENÆ DOMINI.

NON potest dubitari, quin pium sit, & consentaneum institutum Christi, & verbis Pauli, vti vtraque parte in cenâ Domini. Christus enim instituit vtramque partem, & instituit non pro parte Ecclesiæ, sed pro tota Ecclesia. Nam non presbyteri solum, sed tota Ecclesia, autoritate Christi, non autoritate humana vitur Sacramentum. Idque fateri aduersarios existimamus. Iam si Christus instituit partem Ecclesiæ, cur altera species adimitur parti Ecclesiæ, Cur præ-

ut vsus alterius speciei? Cur mutatur ordinatio Christi? præfer-
 tum, cum ipse vocet eam Testamentum suum, Quod si hominis testa-
 mentum rescindere non licet, multo minus Christi Testamentum re-
 scindere licebit. Et Paulus inquit, se à Domino accepisse, quod tradi-
 dit. Tradiderat autem vsum vtriusq; speciei, sicut clare ostendit
 textus 1. Corinth. ii. Hoc facite, inquit, primum de corpore, postea
 eadem verba de poculo repetit. Et deinde: Probet seipsum homo, &
 sic de pane comedat, & ex poculo bibat. Hæc sunt verba disponentis.
 Et quidem præfatur, vt qui sunt vsuri cœna Domini, simul vtantur.
 Quare constat pro tota Ecclesia Sacramentum institutum esse. Et ma-
 net mos adhuc in Ecclesijs Græcis, Et fuit quondam etiam in Latinis
 Ecclesijs, sicut Cyprianus & Hieronymus testantur. Sic enim inquit
 Hieronymus in Sophoniam: Sacerdotes qui Eucharistiæ seruiant,
 & sanguinem Domini populis eius diuidunt, &c. Idem testatur Sy-
 nodus Toletana. Nec difficile fuerit magnum acerrimum testimonio-
 rum congerere. Hic nihil exaggeramus, tantum relinquimus prudenti
 lectori expendendum, quid sentiendum sit de diuina ordinatione.

ADVERSARIi in Confutatione non hoc agunt, vt excu-
 sent Ecclesiam, cui adempta est altera pars Sacramenti. Id decuit bo-
 nos & religiosos viros. Erat quærenda firma ratio excusandæ Eccle-
 siæ, & docendarum conscientiarum, quibus non potest contingere
 nisi pars Sacramenti. Nunc ipsi defendunt recte prohiberi alteram
 partem, & vetant concedere vsum vtriusq; partis. Primum fingunt
 initio Ecclesiæ alicubi morem fuisse, vt vna pars tantum porrigere-
 tur. Neq; tamen exemplum huius rei vetus vllum afferre possunt. Sed
 allegant locos, in quibus fit mentio panis, vt apud Lucam, vbi scri-
 ptum est, quod discipuli agnouerint Christum in fractione panis.
 Citant & alios locos de fractione panis. Quanquam autem non val-
 de repugnamus, quo minus aliquid de Sacramento accipiantur: ta-
 men hoc non consequitur, vnam partem tantum datam esse, quia
 panis appellatione reliquum significatur, communi consuetudine
 sermone. Addunt de Laica communionem, quæ non erat vsus alterius
 tantum speciei, sed vtriusq;. Et si quando Sacerdotes laica commu-
 nione vti iubentur significatur, quod à ministerio consecrationis re-
 moti fuerint. Neq; hoc ignorant aduersarij, sed abutuntur insectia
 imperitorum, qui cum audiunt laicam communionem, statim somni-
 ant morem nostri temporis, quo datur laicis tantum pars Sacramen-
 ti. Ac videte impudentiam, Gabriel inter cæteras causas recitat,
 cur non detur vtraq; pars, quia fuerit discrimen inter Laicos &
 presbyteros faciendum. Et credibile est hanc præcipuam causam
 esse, cur defendatur prohibitio vnus partis, vt dignitas ordinis reli-
 gione quadam fiat commendator. Hoc est consilium humanum, vt

O 2 nihil

190 DE VTRAQUE SPECIE COENAE DOMINI
nihil dicamus incivilius, quod quo spectet, facile indicari poterit
in Confutatione allegant de filiis Heli, quod amisso summo Sacramen-
to, petitori sint vnam partem sacerdotalem, 1. Regum 2. Heli
cunt vsum vnius speciei significatum esse. Et addunt: Sic ergo
stri laici vna parte sacerdotali, vna specie contenti esse debent.
ne ludant aduersarij, cum ad Sacramentum transferunt hibitionem
posteris Heli. Ibi describitur poena Heli. Num hoc quoque dicitur
Laicos propter poenam remoueri ab altera parte? Sacramentum
stitutum est ad consolandas & erigendas territas mentes, et
dunt carnem Christi, datam pro vita mundi, cibum esse, cum con-
se coniunctos Christo, viuificari. Verum aduersarij arguunt
laicos, remoueri ab altera parte poenae causa. Debent, inquit, esse
contenti. Satis pro imperio. Cur autem debent? Non est quare
ratio, sed lex esto, quicquid dicunt Theologi, hæc est ratio. Agnos-
ciana. Agnosceimus enim istos Thrafonicas voces, quas si tangere
vellemus, non defutura nobis esset oratio. Videtis enim quam
impudentia. Imperat tanquam aliquis tyrannus in Tragœdijs: Quis
nolint, velint, debent esse contenti. Num hæc rationes, quas citant,
cusabunt hos in iudicio Dei, qui prohibent partem Sacramenti
saniunt in homines bonos, vtentes integro Sacramento? Si hæc
tione prohibent, vt sit ordinis discrimen, hæc ipsa ratio mouet
beat, ne assentiamur aduersarijs, vel si aliqui morem cum ipsi
uaturi eramus. Alia sunt discrimina ordinis Sacerdotum & populi
sed non est obscurum, quid habeant consilij, cur hoc discrimen
pere defendant. Nos, ne de vera dignitate ordinis detrahere
mur, de hoc callido consilio plura non dicemus. **Alia** est
& periculum effusionis, & similia quædam, quæ non habent
vim, vt ordinationem Christi mutent. Et fingamus sane libertatem
vti vna parte aut ambabus, quomodo poterit prohibitio defendi.
Quamquam Ecclesia non sumit sibi hanc libertatem, vt ex necessitate
nibus Christi faciat res indifferentes. Nos quidem Ecclesiam excusa-
mus, quæ hanc iniuriam pertulit, cum vtraque pars ei contingere
posset, sed autores qui defendunt recte prohiberi vsum integri Sacra-
menti, quiq; nunc non solum prohibent, sed etiam vtentes integro
Sacramento excommunicant & vi persequuntur, non excusamus.
viderint, quomodo Deo rationem suorum consiliorum reddiderint.
Neq; statim iudicandum est, Ecclesiam constituere aut probare, quod
quid Pontifices constituunt, præsertim cum scriptura de Episcopis
Pastoribus vaticinetur in hanc sententiam, vt Ezechiel ait: **Ecce**
lex à sacerdote.

DE CONIVGIO SACERDOTVM.

Quantam infamia inquinati cœlibatus, audent aduersarij non solum defendere legem Pontificiam, impio & falso prætextu nominis diuini: sed etiam hortari Cæsarem ac Principes, ne tollerent coniugia Sacerdotum, ad ignominiam & infamiam Romani Imperij. Sic enim loquuntur: Quæ maior impudentia vnquam vlla in historia lecta est, quam hæc est aduersariorum? Nam argumenta, quibus vtuntur, postea recensebimus. Nunc hoc expendat prudens lector, quid frontis habeant isti nihili homines, qui dicunt coniugia parere infamiam & ignominiam Imperio, quasi vero Ecclesiam valde ornet, ista publica infamia flagitiosarum ac prodigiosarum libidinum, quæ flagrant apud istos sanctos patres, qui Curios simulant, & bacchanalia viuunt. Ac pleraque ne verecunde quidem nominari queunt, quæ isti summa licentia faciunt. Et has suas libidines castissima dextra tua Carole Cæsar (quem etiam vetera quædam vaticinia appellant regem podica facie. De te enim dictum apparet: Pudicus facie regnabit vbiq;) propugnari postulant, Postulant vt contra ius diuinum, contra ius gentium, contra Canones Conciliorum dissipet matrimonia, vt in homines innocentes, propter coniugium atrociter supplicia constituas, vt Sacerdotes trucides, quibus religiose parcunt etiam barbari, vt in exilium agas extorres mulieres, orbos pueros. Tales leges tibi ferunt, optime & castissime Imperator, quas nulla barbaria, quamlibet immanis ac fera posset audire. Sed quia nulla cadit in hos tuos mores vel turpitudine, vel sæuitia, speramus te, & in hac causa clementer nobiscum acturum esse, præsertim vbi cognoueris, nos grauissimas habere causas nostræ sententiæ, sumtas ex verbo Dei, cui aduersarij nugacissimas & vanissimas persuasiones opponunt. Et tamen non tuentur serio cœlibatum. Neque enim ignorant quam pauci præsentent castitatem, sed prætexunt speciem religionis regno suo, cui prodesse cœlibatum putant, vt intelligamus Petrum recte monuisse, futurum vt Pseudoprophetae fidei verbis decipiant homines. Nihil enim vere, simpliciter & candide in hac tota causa dicunt, scribunt, aut agunt aduersarij, sed re ipsa dimicant de dominatione, quam falso putant periclitari, & hanc impio prætextu pietatis munire conantur.

Nos hanc legem de cœlibatu, quam defendunt aduersarij, ideo non possumus approbare, quia cum iure diuino & naturali pugnat, & ab ipsis Canonibus Conciliorum dissentit, Et constat superfluum & periculosam esse. Parit enim infinita scandala, peccata, & corruptelam publicorum morum. Aliæ controuersie nostræ ali-

quam disputationem doctorum desiderant. In hac ita manifeste est in vtraque parte, ut nullam requirat disputationem. Tamen erit iudicem virum bonum, & timentem Dei. Et cum defensoribus manifesta veritas, tamen aduersarij calumnias quasdam detectati sunt, ad cauillanda argumenta nostra.

P R I M U M. Genesis docet homines conditos esse, ut facerent, & sexus recta ratione sexum appetat. Loquimur enim de concupiscentia, quæ peccatum est, sed de illo appetitu, qui in bona natura futurus erat, quem vocant $\sigma\omicron\gamma\gamma\eta\ \phi\upsilon\sigma\iota\kappa\eta$. Et hæc est vere ordinatio diuina sexus ad sexum. Cum autem hæc ordinatio Dei sine singulari opere Dei tolli non possit, sequitur inferri non posse tolli statutis aut votis. Hæc conuenitur aduersarij, dicunt, initio fuisse mandatum ut repleta nunc replera terra non esse mandatum coniugium. Videte quam denter iudicent, Natura hominum formatur illo verbo Dei, vnde cuncta, non solum initio creationis, sed tantisper dum hæc temporaria natura existeret. Sicut hoc verbo terra fit fecunda, Germinat herbam virentem. Propter hanc ordinationem, non solum incipit terra producere gramina, sed quotannis vestiuntur agrum, dum existeret hæc natura. Sicut igitur legibus humanis non potest terra mutari: Ita neque votis, neque lege humana potest natura humanis mutari, sine speciali opere Dei.

S E C U N D O. Et quia hæc creatio seu ordinatio diuina in iure est ius naturale, ideo sapienter & recte dixerunt Iurisperiti coniunctionem maris & femine esse iuris naturalis. Cum autem naturale sit immutabile, necesse est semper manere ius contrahendi coniugij. Nam vbi natura non mutatur, necesse est & illam ordinationem manere, quam Deus indidit nature, nec potest legibus humanis tolli. Ridiculum igitur est, quod aduersarij nugantur initio hæc mandatum coniugium, nunc non esse. Hoc perinde est, ac si dicerent, Olim nascentes homines secum attulerunt sexum, nunc non attulerunt. Olim secum attulerunt ius naturale nascentes, nunc non attulerunt. Nullus faber, fabrilis cogitare quicquam posset, quam hæc præcepta excogitata sunt, ad eludendum ius nature. Maneat igitur in causa, quod & scriptura docet, & iurisperitus sapienter docet, coniunctionem maris & femine esse iuris naturalis. Porro ius naturale vere est ius diuinum, quia est ordinatio diuinitus imperata. Quia autem hoc ius mutari non potest sine singulari opere Dei, necesse est manere ius contrahendi coniugij, quia ille naturalis appetitus est ordinatio Dei in natura sexus ad sexum, & propter hoc ius est, alioqui quare vterque sexus conderetur? Et loquimur præ dictum est, non de concupiscentia, quæ peccatum est, sed de appetitu

appetit, quem vocant σοφῶν φρονίμῳ, quem concupiscentia non
 tollit ex natura, sed accedit, vt nunc remedio magis opus habeat, &
 coniugium non solum procreationis causa necessarium sit, sed etiam
 remedij causa. Hæc sunt perspicua, & adeo firma, vt nullo modo la-
 besctari queant.

TERTIO. Paulus ait: Propter fornicationem vnusquisq;
 habeat vxorem suam. Hoc iam expressum mandatum est, ad omnes
 pertinens, qui non sunt idonei ad cœlibatum. Aduersarij iubent sibi
 ostendi præceptum, quod præcipit Sacerdotibus vxores ducere, quasi
 sacerdotes non sint homines. Nos quæ de natura hominum in gene-
 re disputamus, profecto etiam ad sacerdotes pertinere iudicamus.
 An non præcipit hic Paulus, vt ducant vxorem illi, qui non habent
 donum continentia? Interpretatur enim se ipse paulo post, cum
 ait: Melius est nubere, quam vri. Et Christus clare dixit: Non
 omnes capiunt hoc verbum, sed quibus datum est, Quia nunc post
 peccatum concussunt hæc duo, naturalis appetitus & concupiscentia,
 quæ inflammant naturalem appetitum, vt iam magis opus sit con-
 iugio, quam in natura integra. Ideo Paulus de coniugio, tanquam
 de remedio loquitur, & propter illa incendia iubet nubere, Neq;
 hanc vocem, Melius est nubere, quam vri, vlla humana autoritas,
 vlla lex, vlla vora tollere possunt, quia hæc non tollunt naturam aut
 concupiscentiam. Retinent igitur ius ducendi, omnes qui vruntur.
 Et tenentur hoc mandato Pauli, propter fornicationem vnusquisq;
 habeat vxorem suam, omnes qui non vere continent, de qua re iudi-
 cium ad conscientiam cuiusq; pertinet. Nam quod hic iubent
 petere à Deo continentiam, iubent corpus laboribus & inedia con-
 scire, cur sibi quoq; non canunt hæc magnifica præcepta? Sed
 vt supra diximus, Tantum ludunt aduersarij, nihil agunt serio. Si
 continentia esset omnibus possibilis, non requireret peculiare do-
 num. At Christus ostendit eam peculiari dono opus habere, quare
 non contingit omnibus, Reliquos vult Deus vt communi lege natu-
 ra, quam instituit. Non enim vult Deus contemni suas ordinatio-
 nes, suas creaturas. Ita vult illos castos esse, vt remedio diuinitus
 proposito vtantur, sicut ita vult vitam nostram alere, si cibo, si potu
 vtantur. Et Gerson testatur, multos fuisse bonos viros, qui conati
 domare corpus, tamen parum profecerunt. Ideo recte ait Ambrosi-
 us: Sola virginitas est, quæ suaderi potest, imperari non potest, res
 magis voti, quam præcepti est. Si quis hic obiecerit, Christum lau-
 dare hos, qui se castrant propter regnum cœlorum, is hoc quoq;
 consideret, quod tales laudat, qui donum continentia habent. Ideo
 enim addit, Qui potest capere capiat. Non enim placet Christo
 immunda continentia. Laudamus & nos veram continentiam,
 O 4 Sed

Sed nunc de lege disputamus, & de his, qui non habent idoneam
necitiam. Res debet relinqui libera, non debeant iniici legibus
becillibus, per hanc legem.

QVARTO. Dissentit lex Pontificia & à Canonibus Can-
liorum. Nam veteres Canones non prohibent coniugium, nec
tracta coniugia dissolunt, etsi hos, qui in ministerio contraxerunt
remouent ab administratione. Hæc misio istis temporibus bene-
loco erat, Sed noui Canones, qui non sunt in Synodis conditi, sed
nato consilio Pontificum facti, & prohibent contrahere matrimo-
& contracta dissolunt. Idq; palam est, fieri contra mandatum Ch-
sti: Quos Deus coniunxit, homo non separet. Aduersarij vocantur
tur in Confutatione, cœlibatum præceptum esse à concilijs. Nos
accusamus decreta Conciliorum, Nam hæc certa conditione pen-
tunt coniugium, Sed accusamus leges, quas post veteres Synodos
mani Pontifices, contra auctoritatem Synodorum condiderunt. Ad
Pontifices contemnunt auctoritatem Synodorum, quam alij non
videri sacrosanctam. Propria igitur est hæc lex de perpetuo cœlibatu
huius nouæ Põrificiæ dominationis. Neq; id abs re, Daniel enim
buit hanc notam regno Antichristi, videlicet contemtu multorum

QVINTO. Etsi aduersarij non defendunt legem, superbia
nis causa, cum videant non solere obseruari, tamen superbia
opinionem serunt, dum prætexunt religionem. Cœlibatum idcirco
dicant se requirere, quod sit mundicies, quasi coniugium sit ma-
dicies ac peccatum, aut quasi cœlibatus mereatur remissionem pec-
catorum & reconciliationem, Coniugium vero non mereatur rem-
sionem peccatorum, &c. Et huc allegant ceremonias legis Mosaicæ
quod cum in lege, tempore ministerij sacerdotes separati fuerunt
vxoribus, in nouo Testamento Sacerdotes, cum semper orare de-
ant, semper debeant continere. Hæc inepta similitudo allegatur
quam demonstratio, quæ cogat Sacerdotes ad perpetuum cœlibatum
cum quidem in ipsa similitudine coniugium concedatur, tantum in
ministerij tempore consuetudo interdicitur. Et aliud est orare, aliud
ministrare. Orabant sancti tunc quoq; cum non exercebant publicum
ministerium, nec consuetudo cum coniuge prohibebat, nec oratio
Sed respondebimus ordine ad hæc figmenta. PRIMUM. In-
fateri necesse est aduersarios, quod coniugium sit mundum in cre-
tibus, quia est sanctificatum verbo Dei, hoc est, est res licita &
probata verbo Dei, sicut copiose testatur scriptura. Christus enim
vocat coniugium coniunctionem diuinam, cum ait: Quos Deus
iunxit. Et Paulus de coniugio, de cibis, & similibus rebus
Sanctificantur per verbum & orationem, hoc est, per verbum
conscientia fit certa, quod Deus approbet, & per orationem, hæc

per fidem, quæ cum gratiarum actione tanquam dono Dei vitur. Item
 1. Cor. 7. Sanctificatur vir infidelis per uxorem fidem, &c. id est,
 vitus coniugalis licitus & sanctus est, propter fidem in Christum, sicut
 licitum est vii cibo, &c. Item 1. Timoth. 2. Saluatur mulier per filio-
 rum generationem, &c. Si talem locum aduersarij de cœlibatu pro-
 ferre possent, tum vero viros triumphos agerent. Paulus dicit, sal-
 uari mulierem per filiorum generationem. Quid potuit dici contra
 hypocrisis cœlibatus honorificentius? quam mulierem saluari ipsi
 coniugalibus operibus, vsu coniugali, pariendo, & reliquis œcono-
 mics officijs. Quid autem sentit Paulus? Lector obseruet addi fidem,
 nec laudari officia œconomica sine fide, si manserint inquit in fide.
 Loquitur enim de toto genere matrum. Requirit igitur præcipue fi-
 dem, qua mulier accipit remissionem peccatorum, & iustificationem.
 Deinde addit certum opus vocationis, sicut in singulis hominibus fi-
 dem sequi debet bonum opus certe vocationis. Id opus placet Deo
 propter fidem. Ita mulieris officia placent Deo propter fidem, & sal-
 uatur mulier fidelis, quæ in talibus officijs vocationis suæ pie seruit.
 Hæc testimonia docent coniugium rem licitam esse. Si igitur mundi-
 cies significat id, quod coram Deo licitum & approbatum est, Con-
 iugia sunt munda, quia sunt approbata verbo Dei. Et Paulus ait de
 rebus licitis: Omnia munda mundis, hoc est, his qui credunt Chri-
 sto, & fidei saluti sunt. Itaq; vt virginitas in impijs est immunda, ita
 coniugium in pijs est mundum, propter verbum Dei & fidem.

D E M U N D I C I E si mundicies proprie opponitur concupiscentiæ,
 significat mundiciem cordis, hoc est, mortificatam concupiscentiam,
 quæ lex non prohibet coniugium, sed concupiscentiam, adulterium,
 fornicationem. Quare cœlibatus non est mundicies. Potest enim esse
 maior mundicies cordis in coniuge, velut in Abraham, aut Iacob,
 quam in plerisque, etiam vere continentibus.

P O S T R E M O. Si ita intelligunt cœlibatum mundiciem esse,
 quod meretur iustificationem magis quam coniugium, maxime re-
 clamamus. Iustificamur enim neq; propter virginitatem, neq; propter
 coniugium, sed gratis propter Christum, cum credimus nos propter
 eum habere Deum propitium. Hic exclamabunt fortassis, Iouiniani
 more æquari coniugium virginitati, Sed propter hæc conuicia, non
 abijciemus veritatem de iusticia fidei, quam supra exposuimus. Neq;
 tamen æquamus coniugio virginitatem. Sicut enim donum dono
 præstat, Prophetia præstat eloquentiæ, Scientia rei militaris præ-
 stat agriculturæ, Eloquentia præstat architectonicæ: Ita virginitas
 donum est præstantius coniugio. Et tamen sicut Orator, non est ma-
 gis iustus coram Deo propter eloquentiam, quam Architectus pro-
 pter Architectonicam: ita virgo non magis meretur iustificationem

O 5 virgini-

virginitate, quam coniunx conjugalibus officijs, sed vniuersis
suo dono fideliter seruire debet, ac sentire, quod propter Christi
fide consequatur remissionem peccatorum, & fide iustus coram
reputetur.

Nec Christus aut Paulus laudant virginem
ideo quod iustificet, sed quia sit expeditior, & minus distrahatur
mesticis occupationibus in orando, docendo, seruando. Ideo
Paulus ait: Virgo curat ea, quæ sunt Domini. Laudatur igitur vir-
ginitas propter meditationem & studium. Sicut Christus non sim-
ter laudat hos qui se castrant, sed addit, propter regnū cælorum
est, vt discere aut docere Euangelium vacet. Non enim dicitur
nitatem mereri remissionem peccatorum aut salutem. Ad er-
Sacerdotum Leviticorum respondemus, quod non efficiunt opus
perpetuum cœlibatum imponi Sacerdotibus. Deinde immun-
ciæ Leviticæ non sunt ad nos transferendæ. Consectudo con-
gem tunc erat immundicia. Nunc non est immundicia, quia Pa-
dicit, Omnia munda mundis. Liberat enim nos Euangelium a
immundicijs Leviticis. Ac si quis hoc consilio legem cœlibatus
fendit, vt illis obseruationibus Leviticis grauet conscientias,
perinde aduersandum est, vt Apostoli in Actis Cap. 15. aduersus
his, qui circumcisionem requirebant, & legem Moysi Christianis
ponere conabantur. Interim tamen boni sciant moderati vni-
iugalem, præsertim cum sunt occupati publicis ministerijs, qui
dem sæpe tantum faciunt negotij bonis viris, vt omnes domo
cogitationes animis excutiant. Sciunt boni & hoc, quod Paulus
bet vasa possidere in sanctificatione: Sciunt item, quod immo-
secedendum sit, vt vacent orationi, Sed Paulus hoc ipsum non
esse perpetuum. Iam talis continentia facilis est bonis & occupa-
sed illa magna turba otiosorum Sacerdotum, quæ in collegijs
his delicijs, ne quidem hanc Leviticam continentiam præstet
test, vt res ostendit. Et nota sunt Poëmata: Desidiam puer ille
solet, odit agentes, &c.

MULTI heretici male in-
lege Moysi, contumeliose transferunt de coniugio quales fuerunt
eraticæ, de quibus supra diximus. Et constat Monachos passim
tos esse de cœlibatu superstitiosos sermones ferere, qui multas
conscientias propter legitimum vsum coniugij perturbauerunt.
difficile nobis esset exempla commemorare. Nam etsi non
nabant coniugium in totum propter procreationem, tamen
rabant tanquam vitæ genus, quod vix vnquam Deo placeret, qu-
te non placeret, nisi propter procreationem. Cœlibatum vero
bant tanquam angelicum vitæ genus, hunc prædicabant gratissimum
Deo sacrificium esse, mereri remissionem peccatorum, mereri
teolos, ferre centesimum fructum, & alia infinita. Has religio-

angelorum Paulus valde improbat ad Coloss. Opprimunt enim cogitationem Christi, cum sentiunt homines se iustos reputari propter tales obseruationes, non propter Christum: deinde opprimunt cogitationem præceptorum Dei, cum præter Dei præcepta, excogitantur, noui cultus, & præferuntur præceptis Dei. Quare sedulo aduersandum est in Ecclesia, his superstitiosis persuasionibus de cœlibatu, & ut pie conscientia sciant coniugium Deo placere, & ut intelligant quales cultus approbet Deus.

Sed aduersarij nostri non requirunt cœlibatum per superstitionem. Sciunt enim non solere præstari castitatem. Verum prætexunt superstitiosas opiniones, ut imperitis solum faciant. Magis igitur odio digni sunt, quam Encratitæ, qui quadam specie religionis lapsi videntur, illi Sardanapali consulto abutuntur prætextu religionis.

Sexto. Cum habeamus tot causas improbandæ legis de perpetuo cœlibatu, tamen præter has accedunt etiam pericula animarum & publica scandala, quæ etiam si lex non esset iniusta, tamen absterere bonos viros debent, ne approbent tale onus, quod innumerabiles animas perdidit. Diu omnes boni viri de hoc opere questi sunt, vel sua, vel aliorum causa, quos periclitari videbant, sed has querelas nulli pontifices audiunt. Neque obscurum est, quantum hæc lex noceat, publicis moribus, quæ vitia, quam flagitiosas libidines pepererit. Extant Romanæ satyræ, in his etiamnum agnoscit mores Roma, legitque suos. Sic vlciscitur Deus contemptum sui domini, suæque ordinationis, in istis qui coniugium prohibent. Cum autem hoc fieri in alijs legibus consueuerit, ut mutentur, si id euidentis utilitas iuaserit, cur idem non fit in hac lege? in qua tot graues causæ concurrunt, præsertim his postremis temporibus, cur mutari debeat. Natura senescit, & fit paulatim debiliior, & crescunt vitia, quo magis remedia diuinitus tradita adhibenda erant. Videmus quod vitium accuset Deus, ante diluuium, quod accuset ante conflagrationem quinq; urbium. Similia vitia præcesserunt excidia aliarum urbium multarum, ut Sybaris, Romæ. Et in his imago temporum proposita est, quæ proxima erunt rerum fini. Ideo in primis oportuit hoc tempore, seuerissimis legibus atque exemplis munire coniugium, & ad coniugium inuitare homines. Id ad magistratus pertinet, qui debent publicam disciplinam tueri. Interim doctores Euangelij verumq; faciant, hortentur ad coniugium incontinentes, hortentur alios ut donum continentia non aspernentur. Pontifices quotidie dispensant, quotidie mutant alias leges optimas, in hac vna lege cœlibatus, ferrei & inexorabiles sunt, cum quidem contra eam simpliciter humani Iuris esse. Et hanc ipsam legem nunc præterbant multis modis. Canon iubet suspendere Sacerdotes. isti
porum

parum commodi interpretes, suspendunt non ab officio, sed ab officio. Multos bonos viros crudeliter occidunt, tantum propter coniugium. Atque hæc ipsa parricidia ostendunt hanc legem doctrinam esse dæmoniorum. Nam diabolus, cum sit homicida, legem suam defendit his parricidijs. Scimus aliquid offensionis esse in Scriptura, quod videmur diuulsi ab his, qui existimantur esse ordinarij Episcopi, Sed nostræ conscientiæ tutissimæ sunt, postquam scimus quanto studio concordiam constituere cupientes, non posse placere uersarios, nisi manifestam ueritatem proiciamus, deinde nisi ipsis conspiremus, quod uelimus hanc iniustam legem defendere, tracta matrimonia dissoluere, interficere Sacerdotes, si qui non temperet, in exilium agere miseris mulieres atque orbes pueros, autem certum sit has condiciones Deo displicere, nihil dolent nos non habere *συμμάχους* tot parricidiorum cum aduersarijs.

EXPOSIMVS causas, quare non possimus bonam sententiam assentiri aduersarijs, legem Pontificiam de perpetuo cœlibatu defendentibus, quia pugnet cum iure diuino & naturali, ac dissentiat ab ipsis Canonibus, & sit superstitiosa, & plena periculi. Potest quia tota res sit simulata. Non enim imperatur lex religionis, sed dominationis causa, & huic impie prætextitur religio. Neque quam à sanis hominibus, contra has firmissimas rationes admittunt. Euangelium permittit coniugium his, quibus opus est. Neque men hos cogit ad coniugium, qui continere uolunt, modo uel contineant. Hanc libertatem & Sacerdotibus concedendam esse uolumus, nec uolumus quenquam uic cogere ad cœlibatum, nec cœlibatua matrimonia dissoluere.

OBITER etiam dum recedimus argumenta nostra, indicauimus quomodo aduersarij unum alterum cauillentur, & calumnias illas diluimus: Nunc breuiter commemorabimus, quam grauibus rationibus defendant legem, ut dicunt à Deo reuelatam esse. Videtis extremam impudentiam istorum nebulonum. Audent affirmare, quod diuinitus reuelata lex de perpetuo cœlibatu, cum aduersetur manifestis Scripturarum testimonijs, quæ iubent, ut unusquisque habeat uxorem suam pro propagationem. Item, quæ uerant dissoluere contracta matrimonia. Solus admonet, quem autorem habitura fuerit ista lex, cum uocet doctrinam dæmoniorum. Et fructus indicant autorem, tot mortales libidines, tot parricidia, quæ nunc suscipiuntur prætextu illius.

SECUNDVM argumentum aduersariorum est, quod Sacerdotes debeant esse mundi, iuxta illud: Mundamini, qui feris ualidamini. Et citant in hanc sententiam multa. Hanc rationem quoque ostendant uelut maxime *ἐν πρῶτω πορ*, supra diluimus. Diximus quoque

virginitatem sine fide non esse mundiciem coram Deo. Et coniugium propter fidem mundum esse, iuxta illud: Omnia munda mundis. Dicitur & hoc, externas mundicias & ceremonias legis non esse huc transferendas, quia Euangelium requirit mundiciem cordis, non requirit ceremonias legis. Et fieri potest, ut cor mariti velut Abraham, aut Jacob, qui fuerunt *ωολύγαμοι*, mundius sit, & minus ardeat cupiditatibus quam multarum virginum, etiam vere continentium. Quod vero Esaias ait: Mundamini qui fertis vasa Domini, intelligi debet de mundicie cordis, de tota poenitentia. Ceterum Sancti in externo usu, scient quatenus conducat moderari usum conjugalem, & ut Paulus ait: Possidere vasa in sanctificatione. Postremo cum coniugium sit mandum, recte dicitur his, qui in cœlibatu non continent, ut ducant uxores, ut sint mundi. Ita eadem lex, Mundamini qui fertis vasa Domini, præcipit, ut immundi cœlibes, fiant mundi coniuges.

TERTIUM argumentum horribile est, quod sit hæresis Ioviniani coniugium Sacerdotum. Bona verba, Nouum hoc crimen est, coniugium esse hæresin. Ioviniani tempore, nondum norat mundus legem de perpetuo cœlibatu. Impudens igitur mendacium est, coniugium Sacerdotum, Ioviniani hæresin esse, aut ab Ecclesia tunc id coniugium damnatum esse. In huiusmodi locis est videre, quid consilij habuerint aduersarij, in scribenda Confutatione. Iudicauerunt ita facillime moueri imperitos, si crebro audiant conuicium hæresis, si fingant nostram causam multis ante iudicijs Ecclesiæ confosam & damnatam esse. Itaq; saepe falso allegant Ecclesiæ iudicium. Id quia non ignorant, exhibere nobis exemplum Apologiæ noluerunt, ne hac vanitas, ne hæc calumnia coargui possent. Quod vero ad Ioviniani causam attinet, de collatione virginitatis & coniugij, supra diximus, quid sentiamus. Non enim æquamus coniugium & virginitatem, est neq; virginitas, neq; coniugium meretur iustificationem. Talibus argumentis tam vanis, defendunt legem impiam & perniciosam bonis moribus. Talibus rationibus muniunt Principum animos aduersus iudicium Dei, in quo Deus reposeat rationem, cur dissipauerint coniugia, cur cruciauerint, cur interfecerint Sacerdotes. Noline enim dubitare, quin ut sanguis Abel mortui clamabat, ita clamat etiam sanguis multorum bonorum virorum, in quos iniuste scuiturum est. Et vlesceat hanc sententiam Deus. Ibi comperietis quam sint inanes hæ rationes aduersariorum, & intelligetis in iudicio Dei, nullas calumnias aduersus verbum Dei consistere, ut ait Esaias: Omnis caro fennum, & omnis gloria eius quasi flos feni. Nostri principes, quicquid acciderit, consolari se conscientia rectorum consiliorum poterunt, quia etiam si quid Sacerdotes in contrahendis coniugis inuoluerint, tamen illa dissipatio coniugiorum, illæ proscriptioes, illa

illa scuitia manifeste aduersatur voluntati & verbo Dei. Non
lectat nostros Principes nouitas aut disfidium, sed magis fuit
da ratio verbi Dei, præsertim in causa non dubia, quam aliarum
rum omnium.

DE MISSA.

INITIO hoc iterum præfandum est, nos non abolere
sed religiose retinere ac defendere, Fiunt enim apud nos Missæ
gulis Dominicis, & alijs festis, in quibus porrigitur Sacramen-
tis qui vti volunt, postquam sunt explorati atq; absoluti. Et
tur vstitatæ ceremoniæ publicæ, ordo lectionum, orationum, ve-
tus, & alia similia. Aduersarij longam declamationem habent
vfu latinæ linguæ in Missâ, in qua suauiter ineptiunt, quomodo
fit auditori indocto in fide Ecclesiæ, Missam non intellectam
re, videlicet, fingunt ipsam opus audiendi, cultum esse, & præ-
sine intellectu. Hæc nolumus odiose exagitare, sed iudicio
rum relinquimus. Nosq; ideo commemoramus, vt obiter
neamus, & apud nos retineri latinæ lectiones atq; orationes.
autem ceremoniæ debeant obseruari, tum vt discant homines
pturam, tum vt verbo admoniti concipiant fidem, timorem,
ita orent etiam, nam hi sunt fines ceremoniarum: Latine
guam retinemus, propter hos, qui latine discunt atq; intel-
Et admiscemus Germanicas cantiones, vt habeat & populus,
discat, & quo excitet fidem & timorem. Hic mos semper in-
suis fuit. Nam etsi aliæ frequentius, aliæ rarius admiscuerunt
manicas cantiones, tamen fere vbiq; aliquid canebat populus
gua. Illud vero nusquam scriptum aut pictum est, hominibus
desse opus audiendi lectiones non intellectas, prodesse cere-
non quia doceant, vel admoneant, sed ex opere operato, qui
fiant, quia spectentur. Male valeant istæ Pharisaicæ opiniones

QUO vero tantum fit apud nos publica Missa, seu com-
nis, nihil fit contra catholicam Ecclesiam. Nam in Græcis par-
ne hodie quidem sunt priuatæ Missæ, sed fit vna publica
idq; tantum Dominicis diebus, & Festis. In Monasterijs se-
tidie Missa, sed tantum publica. Hæc sunt vestigia mo-
rum. Nusquam enim veteres Scriptores ante Gregorium, me-
nem faciunt priuatarum Missarum. Qualia fuerint initia
omittimus, hoc constat, quod postquam Monachi mendicant-
gnare cœperunt, ex falsissimis persuasionibus, & propter opor-
auctæ sunt, vt omnes boni viri diu iam eius rei modum deside-
rint. Quamquam S. Franciscus recte voluit ei rei prospicere,
stituit, vt singula collegia quotidie vnica communi Missa

esset. Hoc postea mutatum est, siue per superstitionem, siue qua-
 sita causa. Ita ubi commodum est, instituta maiorum mutant ipsi,
 postea nobis allegant auctoritatem maiorum. Epiphanius scribit in
 Asia Synaxin ter celebratam esse singulis septimanis, nec quotidianas
 fuisse Missas. Er quidem ait, hunc morem ab Apostolis traditum esse,
 Sic enim inquit: *σωάξες δὲ ἐπιτελέμενοι ταχέως αἰσὶν ἀπὸ
 τῶν ἀποστόλων τετραδί, καὶ προσεβάτω, καὶ κυριακῆ.*

Et si autem aduersarij in hoc loco multa congerunt, vt pro-
 beat Missam esse sacrificium: tamen ille ingens tumultus verborum,
 prolata hac vnica responsione consilescet, quod hæc quamuis longa
 conuentionis auctoritatem, rationum, testimoniorum, non ostendat,
 quod Missa ex opere operato conferat gratiam, aut applicata pro alijs
 mereatur eis remissionem venialium, & mortalium peccatorum cul-
 pæ & pœnæ. Hæc vna responsio euertit omnia, quæ aduersarij obji-
 ciunt, non solum in hac Confutatione, sed in omnibus scriptis, quæ de
 Missa ediderunt. Et hic causæ status est, de quo ita nobis admo-
 nendi sunt lectores, vt AEschines admonerat Iudices, vt perinde ac
 pugiles de statu inter se certant, ita cum aduersario dimicarent ipsi de
 statu controversiæ, nec sinerent eum extra causam egredi. Ad eun-
 dem modum hic aduersarij nostri cogendi sunt, vt de re proposita di-
 cant. Et cognito controversiæ statu, facilima erit dijudicatio de ar-
 gumentis in vtraq; parte. Nos enim in Confessione nostra ostendi-
 mus, nos sentire, quod Cœna Domini non conferat gratiam ex opere
 operato, nec applicata pro alijs viujs aut mortuis, mereatur eis ex
 opere operato remissionem peccatorum, culpæ aut pœnæ. Et huius
 status clara & firma probatio est hæc, quia impossibile est consequi
 remissionem peccatorum propter opus nostrum ex opere operato,
 sed fide oportet vinci terrores peccati & mortis, cum erigimus corda
 cognitione Christi, & sentimus nobis ignosci propter Christum, ac
 donari merita & iusticiam Christi, Roma. 5. Iustificati ex fide, pacem
 habemus. Hæc tam certa, tam firma sunt, vt aduersus omnes potias
 inferorum consistere queant. Si quantum opus est, dicendum fuit, iam
 causa dicta est. Nemo enim sanus, illam Pharisaicam & Ethnicam
 persuasionem de opere operato, probare potest. Et tamen hæc per-
 suasio hæret in populo, hæc auxit in infinitum Missarum numerum.
 Conducuntur enim Missæ ad iram Dei placandam, & hoc opere re-
 missionem culpæ & pœnæ consequi volunt, volunt impetrare quic-
 quid in omni vita opus est, Volunt etiam mortuos liberare. Hanc
 Pharisaicam opinionem docuerunt in Ecclesia Monachi & Sophistæ.

Quamquam autem causa iam dicta est, tamen quia aduersarij
 multas scripturas inepte detorquent ad defensionem suorum
 errorum

errorum, pauca ad hunc locum addemus. Multa de sacrificio in Cœ-
 futatione dixerunt, cum nos in Confessione nostra consulto, hunc
 men propter ambiguitatem vitauerimus. Rem exposuimus, quia
 crificium isti nunc intelligant, quorum improbamus abusus. Nunc
 male detortas scripturas explicemus, necesse est initio, quia
 crificium exponere. Toto iam decennio infinita pene volumina
 derunt aduersarij de sacrificio, neq; quisquam eorum definitum
 sacrificij hæcenus posuit. Tantum arripiunt nomen sacrificij, vel
 scripturis, vel ex Patribus. Postea affigunt sua somnia, quæ
 sacrificium significet, quicquid ipsis libet.

QVID SIT SACRIFICIUM, ET
 QUÆ SINT SACRIFICII
 SPECIES.

SOCRATES in Phædro Platonis ait, se maxime cupidum
 diuisionum, quod sine his nihil neq; explicari dicendo, neq;
 ligi possit, ac si quem deprehenderit peritum diuidendi, hunc
 se affectari, eiusq; tanquam Dei, vestigia sequi. Et inbet diuidentem
 in ipsis articulis membra secare, ne quod membrum, mali coqui-
 re, quassatum frangat. Sed hæc præcepta aduersarij magnifice
 temnunt, ac vere sunt iuxta Platonem κακοὶ μάγιστροι, facit
 membra corrumpentes, quemadmodum intelligi poterit, cum
 sacrificij recensuerimus. THEOLOGO recte solet
 guere Sacramentum & sacrificium. Sit igitur genus horum, vel
 monia, vel opus sacrum. Sacramentum est ceremoniæ, vel opus
 quo Deus nobis exhibet hoc, quod offert annexa ceremoniæ
 sio, vt Baptismus est opus, non quod nos Deo offerimus, sed
 Deus nos baptizat: videlicet, minister vice Dei, & hic offert
 hibet Deus remissionem peccatorum, &c. iuxta promissionem,
 crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Econtra. Sacrificium
 ceremonia, vel opus, quod nos Deo reddimus, vt eum honore
 mus, Sunt autem sacrificij species proximæ duæ, nec sunt paræ.
 Quoddam est sacrificium propitiatorium, id est, opus satisfactorium
 pro culpa, & pœna, hoc est, reconcilians Deum, seu placans
 Dei, seu quod meretur alijs remissionem peccatorum. Altera
 cies est sacrificium ευχαριστικόν, quod non meretur remissionem
 catorum, aut reconciliationem, sed fit à reconciliatis, vt pro
 remissione peccatorum, & pro alijs beneficijs acceptis, gratias
 mus, seu gratiam referamus. Hæc duas species sacrificij
 gnopere oportet & in hac controuersia, & in alijs multis disputat

in conspectu, & ob oculos positas habere, & singulari diligenter auendum est, ne confundantur. Quod si modus huius libri pateatur, rationes huius diuisionis adderemus. Habet enim satis multa testimonia in Epistola ad Ebraeos & alibi. Et omnia sacrificia Leuitica ad hæc membra referri, tanquam ad sua domicilia, possunt. Dicebantur enim in lege, quædam propitiatoria sacrificia propter significationem, seu similitudinem, non quod mererentur remissionem peccatorum coram Deo. Sed quia merebantur remissionem peccatorum, secundum iusticiam legis, ne illi pro quibus fiebant excluderentur ab ista politia. Dicebantur itaq; propitiatoria, pro peccato, pro delicto holocaustum. Illa vero erant *εὐχαριστικά*, oblatio, libatio, retributiones, primitiæ, decimæ.

Sed reuera vnicum tantum in mundo fuit sacrificium propitiatorium, videlicet mors Christi, vt docet Epistola ad Ebraeos, quæ ait: Impossibile est sanguine tauro- rum, & hircorum, auferri peccata. Et paulo post de voluntate Christi: In qua voluntate sanctificati sumus, per oblationem corporis Iesu Christi, semel. Et Esaias interpretatur legem, vt sciamus mortem Christi vere esse satisfactionem pro peccatis nostris, seu expiationem, non ceremonias legis, quare ait: Postquam posuerit animam suam, hostiam pro delictis, videbit semen longæuum, &c. Nam vocabulum *ὄρν* quo hic vsus est, significat hostiam pro delicto, quæ in lege significauit, quod ventura esset hostia quædam satisfactura pro peccatis nostris, & reconciliatura Deum, vt scirent homines, quod non propter nostras iusticias, sed propter aliena merita, videlicet Christi, velit Deus nobis reconciliari. Paulus idem nomen *ὄρν* interpretatur peccatum, Roman. 8. De peccato damnauit peccatum, id est, peccatum puniuit de peccato, id est, per hostiam pro peccato. Significantiæ verbi facilius intelligi potest ex moribus gentium, quos videmus ex præterum sermonibus male intellectis acceptos esse. Latini vocabant piaculum, hostiam, quæ in magnis calamitatibus vbi insigniter videbatur Deus irasci, offerebatur ad placandam iram Dei, & irascere aliquando humanis hostijs, fortassis quia audierant quantum humanam hostiam placaturam esse Deum toti generi humano. Græci alibi *καθάρματα*, alibi *προσθήματα* appellauerunt. Intelligunt igitur Esaias & Paulus, Christum factum esse hostiam, hoc est, piaculum, vt ipsis meritis, non nostris reconciliaretur Deus. Manet ergo hoc in causa, quod sola mors Christi, est vere propitiatorium sacrificium. Nam Leuitica illa sacrificia propitiatoria, tantum sic appellabantur ad significandum futurum piaculum. Propterea similitudine quadam erant satisfactiones redimentes iusticiam legis,

ne ex politijs, excluderentur isti qui peccauerant. Debebant autem cessare post reuelatum Euangelium. Et quia cessare in Euangelij reuelatione debebant, non erant vere propitiationes, cum Euangelium ideo promissum sit, vt exhibeat propitiationem.

Nunc qua sunt sacrificia ἐὺχαριστία, quæ vocantur sacrificia laudis, prædicatio Euangelij, fides, inuocatio, gratiarum actio, confessio, actiones sanctorum, Imo omnia bona opera sanctorum. Hæc sacrificia non sunt satisfactiones pro facientibus, vel applicabiles pro illis quæ mereantur eis ex opere operato remissionem peccatorum, seu conciliationem. Fiunt enim à reconciliatis. Et talia sunt sacrificia noui Testamenti, sicut docet Petrus 1. Petri 2. Sacerdotium sanctum vt offeratis hostias spirituales. Opponuntur autem hostiæ spirituales non tantum pecudibus, sed etiam humanis operibus ex opere operato, quia spirituale significat motus Spiritus sancti in nobis. Idem docet Paulus Roman. 12. Exhibete corpora vestra, hostiam uiuentem, sanctam, cultum rationalem. Significat autem cultus rationalis, cultum in quo Deus intelligitur, mente apprehenditur, et motibus timoris, & fiducie erga Deum. Opponitur igitur sacrificium cultui Leuitico, in quo pecudes mastrabantur, sed etiam cultum in quo fingitur opus ex opere operato offerri. Idem docet Epistolam ad Hebræos Cap. 13. Per ipsum offeramus hostiam laudis semper. Et addit interpretationem, id est, fructum labiorum confidentium mine eius. Labet offerre laudes, hoc est, inuocationem, gratiarum actionem, confessionem & similia. Hæc valent non ex opere operato, sed propter fidem. Id monet particula per ipsum offeramus, hæc est, fide in Christum.

IN SUMMA cultus noui Testamenti est spiritualis, hoc est, est iusticia fidei in corde, & fructus fidei. Hoc que abrogat Leuiticos cultus. Et Christus ait Iohan. 4. Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate. Nam & Pater querit, qui adorent eum. Deus est spiritus, & eos qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare. Hæc sententia clare damnat opinionem de sacrificijs, quæ fingunt ex opere operato valere, & docet quod oporteat spiritu, id est, motibus cordis & fide adorare. Idem & Propheta damnat in veteri Testamento opinionem populi de opere operato, & docent iusticiam, & sacrificia spiritus, Ieremias. Non sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die eduxi eos de terra Aegypti, de holocaustis & victimis, Sed hoc vobis præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, & ero vobis Deus, &c. Quomodo existimemus Iudæos hanc concionem excepisse, quæ videtur palam pugnare cum Moysè. Constabat enim Deum præcepisse patribus de holocaustis ac victimis, sed Ieremias opinione de sacrificijs damnat, hanc non tradiderat Deus, videlicet, quædam

alm ex opere operato placarent eum. Addit autem de fide, quod hoc præceperit Deus, Audite me, hoc est, credite mihi, quod ego in Deo vester, quod velim sic innotescere, cum misereor & adiuro, nec habeam opus vestris victimis: confidite, quod ego velim esse Deus, iustificator, saluator, non propter opera, sed propter verbum & promissionem meam, à me vere & ex corde petite, & expectate auxilium.

D A M N A T opinionem de opere operato & Pfalm. 49. Qui repudiatis victimis, requirit inuocationem: Nunquid manducabo carnes taurorum, &c. Inuoca me in die tribulationis tue, & eripiam te, & honorificabis me. Testatur hanc esse veram doctrinam, hunc esse verum honorem, si ex corde inuocemus ipsum. Item Pfalm. 39. Sacrificium & oblationem noluiisti, Aures autem aperuisti mihi, id est, verbum mihi proposuisti, quod audirem, & requirit, vt credam verbo tuo, & promissionibus tuis, quod vere velis misereri, optulari, &c. Item Pfalm. 50. Holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humilatum Deus non despicies. Item Pfalm. 4. Sacrificate sacrificium iustitiae, & sperate in Domino. Iubet sperare, & dicit, id esse iustum sacrificium, significans cetera sacrificia non esse vera, & iusta sacrificia. Et Pfalm. 117. Sacrificabo hostiam laudis, & nomē Domini inuocabo. Vocat inuocationem hostiam laudis. Sed plena est scriptura talibus testimonijs, quæ docent, quod sacrificia ex opere operato non reconciliant Deum, Ideoq; in nouo Testamento abrogatis cultibus Leuiticis docet fore, vt noua & munda sacrificia fiant, videlicet, fides, inuocatio, gratiarum actio, confessio & prædicatio Euangelij, afflictiones propter Euangelium, & similia.

E T de his sacrificijs loquitur Malachias: Ab ortu solis vsq; ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & oblatio munda. Hunc locum detorquent aduersarij ad missam, & allegant autoritatem Patrum. Facilis est autem responsio, quod vt maxime loqueretur de missa, non sequatur, Missam ex opere operato iustificare, aut applicatam alijs mereri remissionem peccatorum, &c. Nihil horum dicit Propheta, quæ monachi & sophistæ impudenter assingunt.

C A E T E R V M ipsa prophetæ verba ostendunt sententiam. Primum enim hoc proponunt, magnum fore nomen Domini, Id fit per prædicationem Euangelij. Per hanc enim inuocatur nomen Christi, & misericordia patris in Christo promissa recognoscitur. Prædicatio Euangelij parit fidem in his, qui recipiunt Euangelium, Hi inuocant Deum, hi agunt Deo gratias, hi tolerant afflictiones in confessione, hi bene operantur propter gloriam Christi. Ita fit magnum nomen Domini in gentibus. Incensum igitur & oblatio munda, significant non ceremoniam ex opere operato,

P 2 sed

sed omnia ista sacrificia, per quæ sit magnum nomen Domini, scilicet fidem, inuocationem, prædicationem Euangelij, confessionem, &c. Et facile patimur, si quis hic velit complecti ceremoniam, modo neq; intelligat solam ceremoniam, neq; doceat ceremoniam ex opere operato prodesse. Sicut enim inter sacrificia laudis, hoc est, laudes Dei, complectimur prædicationem verbi, ita laus esse potest seu gratiarum actio, ipsa sumtio cœnæ Domini, sed non ea ex opere operato iustificans aut applicanda alijs, vt mereatur eis remissionem peccatorum, Sed paulo post exponemus, quomodo & ceremoniam sacrificium sit. Verum quia Malachias de omnibus cultibus noui Testamenti, non solum de cœna Domini loquitur, item quia non patet opinioni Pharisaicæ, de opere operato, ideo nihil contra facit, sed magis adiuuat nos. Requirit enim cultus cordis, per quem vere sit magnum nomen Domini.

CITATVR lex Malachias & alius locus, Et purgabit filios Leui, & colabit eos quasi argentum, & erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia. Hic locus aperte requirit sacrificia iustorum, quare non patet opinioni de opere operato. Sunt autem sacrificia filiorum Leui, hoc est, docentium in nouo Testamento, prædicatio Euangelij, & fructus prædicationis, sicut Paulus ait Roman. 15. Sacrificium Euangelium Dei, vt oblatio gentium fiat accepta, sanctificata Spiritu sancto, id est, vt gentes fiant hostiæ, acceptæ Deo per fidem, &c. Nam mactatio in lege, significabat, & mortem Christi, & prædicationem Euangelij, qua hanc vetustatem carnis mortificari oportet, & inueniam nouam, & æternam vitam in nobis. Sed aduersarij vbiq; sacrificium men ad solam ceremoniam detorquent, prædicationem Euangelij, & fidem, inuocationem, & similia omittunt, cum ceremonia propter hoc instituta sit. Et nouum Testamentum debeat habere sacrificia contra non ceremonialia pro peccatis facienda, more Leuitici Sacramenti.

ALLEGANT & iuge sacrificium, quod sicut in lege fuit sacrificium, ita Missa debeat esse iuge sacrificium noui Testamenti. Bene cum aduersarijs agitur, si patimur nos vinci allegorij. Constat autem quod allegoriæ non pariunt firmas probationes. Quam nos quidem facile patimur, Missam intelligi iuge sacrificium modo vt tota Missa intelligatur, hoc est, ceremonia cum prædicatione Euangelij, fide, inuocatione, & gratiarum actio. Nam hæc sunt coniuncta, sunt iuge sacrificium noui Testamenti, quia ceremonia propter hæc instituta est, nec ab his diuellenda est. Ideo Paulus ait Quoties comedetis panem hunc, & poculum Domini bibetis, amittite mortem Domini. Illud vero nullo modo sequitur ex hoc Leuitico, quod ceremonia sit opus ex opere operato iustificans, & applicandum pro alijs, vt mereatur eis remissionem peccatorum.

Et typus apte pingit non ceremoniam solam, sed etiam prædicationem Euangelij. In Nume. Cap. 28. Tres ponuntur partes illius quotidiani sacrificij, crematio agni, libatio, & oblatio similæ. Lex habebat picturas seu umbras rerum futurarum. Ideo in hoc spectaculo Christus, & totus cultus noui Testamenti pingitur. Crematio agni significat mortem Christi, Libatio significat ubiq; in toto mundo credentes, illius agni sanguine aspergi per Euangelij prædicationem, hoc est, sanctificari, sicut Petrus loquitur, In sanctificationem spiritus, in obedienciam, & asperionem sanguinis Iesu Christi. Oblatio similæ, significat fidem, inuocationem, & gratiarum actionem in cordibus. Vt igitur in veteri Testamento umbra cernitur, ita in nouo res significata quærenda est, non alius typus tanquam ad sacrificium sufficiens. Quare etiam si ceremonia est memoriale mortis Christi, tamen sola non est iuge sacrificium, sed ipsa memoria est iuge sacrificiū, hoc est, prædicatio, & fides, quæ vere credit Deum morte Christi reconciliatum esse. Requiritur libatio, hoc est, effectus prædicationis, ut per Euangelium aspersi sanguine Christi, sanctificemur, mortificati, ac viuificati. Requiritur & oblatio, hoc est, gratiarum actiones, confessiones, & afflictiones. Sic abiecta Pharisaica opinione de opere operato, intelligamus significari cultum spiritualem, & iuge sacrificium cordis, quia in nouo Testamento corpus bonorum, hoc est, Spiritus sanctus, mortificatio & viuificatio, requiri debent. Ex his satis apparet, typum de iugi sacrificio, nihil contra nos facere, sed magis pro nobis, quia nos omnes partes significatas iugi sacrificio requirimus. Aduersarij falso somniant solum ceremoniam significari, non etiam prædicationem Euangelij, mortificationem & viuificationem cordis, &c. Nunc igitur boni viri facile iudicare poterunt, falsissimam hanc criminationem esse, quod iuge sacrificiū aboleamus. Res ostendit, qui sint Antiochi illi, qui regnum tenent in Ecclesia, qui prætextu religionis trahunt ad se regnum mundi, & abiecta cura religionis & docendi Euangelij, dominantur, belligerantur velut reges mundi, qui nouos cultus instituerunt in Ecclesia. Nam aduersarij in Missa solam retinent ceremoniam, eamq; conferunt publice ad sacrilegum quæstum. Postea fingunt hoc opus applicatum pro alijs, mereri eis gratiam & omnia bona. In concionibus non docent Euangelium, non consolantur conscientias, non ostendunt gratis remitti peccata propter Christum, sed proponunt cultus sanctorum, satisfactiones humanas, traditiones humanas, per has affirmant homines coram Deo iustificari. Et harum quædam cum sint manifeste impie, tamen vi defenduntur. Si qui concionatores volunt perhiberi doctiores, tradunt quæstiones philosophicas, quas neq; populus, neq; ipsi qui proponunt intelligunt.

gunt. Postremo qui sunt tolerabiliores, legem docent, de infirmitate fidei nihil dicunt. Aduersarij in Confutatione miras Tragedias agunt, de desolatione templorum, quod videlicet, stent inornata sine candelis, sine statuis. Has nugas iudicant esse ornatum Ecclesiarum. Longe aliam desolationem significat Daniel, videlicet, ignorantiam Euangelij. Nam populus obrutus multitudine & varietate traditionum atq; opinionum, nullo modo potuit complecti summam doctrinam Christianam. Quis enim vnquam de populo intellexit doctrinam de poenitentia, quam aduersarij tradiderunt? Et hic principuus locus est doctrinam Christianam. Vexabantur conscientia numeratione delictorum & satisfactionibus. De fide, qua gratiam consequimur remissionem peccatorum, nulla prorsus fiebat ab aduersarijs mentio, de exercitijs fidei luctantis cum desperatione, de gratuita remissione peccatorum propter Christum omnes libri, omnes conciones aduersariorum mutae erant. Ad haec accessit horribilis prophano missarum, & alij multi impij cultus in templis. Haec desolatio, quam Daniel describit. **E C O N T R A** Dei beneficium apud nos seruiunt ministerio verbi Sacerdotes, docent Euangelium de beneficijs Christi, ostendunt remissionem peccatorum gratis contingere propter Christum. Haec doctrina avertit firmam conscientiam conscientijs. Additur & doctrina bonorum operum, quae deus praecipit. Dicitur de dignitate atq; vsu Sacramentorum. Quod iuge sacrificium esset vsus Sacramenti, tamen nos magis recemimus, quam aduersarij, quia apud illos Sacerdotes mercede conduntur Sacramento. Apud nos crebrior & religiosior vsus est. Non populus vtitur, sed prius institutus atq; exploratus. Docentur enim homines de vero vsu Sacramenti, quod ad hoc institutum sit, ut sit sigillum, & testimonium gratuita remissionis peccatorum. Ideo debet pauidas conscientias admonere, vt vere statuunt, & certum sibi gratis remitti peccata. Cum igitur & praedicationem Euangelij, & legitimum usum Sacramentorum retineamus, manet apud nos iuge sacrificium. Et si de externa specie dicendum est, frequentia in templis apud nos maior est, quam apud aduersarios. Tenent enim auditoria vtilibus & perspicuis concionibus. Verum aduersariorum doctrinam, nunquam neq; populus, neq; doctores intellexerunt. Et verus ornatus est Ecclesiarum, doctrina pia, vtilis & perspicua, vsus pius Sacramentorum, oratio ardens, & similia. Candelae, vasa aurea, & similes ornatus, decent, sed non sunt proprius ornatus Ecclesiae. Quod si aduersarij in talibus rebus collocantur, sunt in istis numerandi, quos Daniel describit colere Deum in auro & argento.

ALLEGANT & ex epistola ad Hebræos: Omnis Pontifex hominibus assumtus, pro hominibus, constituitur in his, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. Hinc ratiocinantur, Cum in nouo Testamento sint pontifices & sacerdotes, sequitur quod sic & sacrificiū aliquod pro peccatis. Hic locus vel maxime mouet indoctos, præsertim cum illa pompa Sacerdotij & sacrificiorū veteris testamenti, offunditur oculis. Hæc similitudo decipit imperitos, ut iudicent oportere ad eundem modum, apud nos existere aliquod ceremoniale sacrificium applicandum pro peccatis aliorum, sicut in veteri Testamento. Neq; aliud est ille cultus missarum, & reliqua polia Papæ, quam *κακοζήλια* Leuiticæ politia male intellectæ.

Et cum sententia nostra habeat præcipua testimonia, in epistola ad Hebræos, tamen aduersarij locos ex ista epistola truncatos contra nos detorqueant, ut in hoc ipso loco, ubi dicitur Pontificem constitui, ut offerat sacrificia pro peccatis, Scriptura ipsa statim attestat Christum pontificem. Verba præcedentia de Leuitico sacerdotio loquuntur, & significant Leuiticum pontificatum, fuisse imaginem pontificatus Christi. Nam sacrificia Leuitica, pro peccatis, non merebantur remissionem peccatorum coram Deo, tantum erant imago sacrificij Christi, quod vnum futurum erat propitiatorium sacrificium, ut supra diximus. Itaq; epistola magna ex parte, consumitur in hoc loco, quod vetus Pontificatus, & vetera sacrificia non fuerint ad hoc instituta, ut mererentur remissionem peccatorū coram Deo, seu reconciliationem, sed tantum ad significandum futurum sacrificium, vnius Christi. Oportuit enim sanctos in veteri Testamento iustificari fide, ex promissione remissionis peccatorum, donandæ propter Christū, sicut & sancti in nouo Testamento iustificantur. Omnes sanctos ab initio mundi sentire oportuit, hostiam & satisfactionem fore pro peccato Christū, qui promissus erat, sicut Esaias docet cap. 53. Cum posuerit animam suam hostiam pro peccato, &c. Cum igitur in veteri Testamento, sacrificia non mererentur reconciliationem, nisi similitudine quadam, merebantur enim reconciliationem politicam, Sed significarent venturum sacrificium: Sequitur vnicum esse sacrificium Christi, applicatum pro aliorum peccatis. Nullum igitur reliquum est in nouo Testamento sacrificium, applicandum pro peccatis aliorum, præter vnum Christi sacrificium in cruce.

TOTA via errant, qui fingunt sacrificia Leuitica coram Deo meruisse remissionem peccatorum, Et hoc exemplo sacrificia applicanda pro alijs in nouo Testamento requirunt, præter mortem Christi. Hæc imaginatio simpliciter obviat meritum passionis Christi, & iusticiam fidei, & corrumpit veteris & noui Testamenti doctrinam, & pro Christo alios mediatores & propitiatores nobis efficit, Pontifices & sacrificulos,

qui quotidie vendunt operam suam in templis. QVAERE
 quis ita argumentatur, oportere in nouo Testamento Pontificem esse, qui pro peccatis offerat, tantum de Christo concedendum est. Et hanc solutionem confirmat tota epistola ad Hebræos. Et id primum esset alios mediatores constituere præter Christum, si aliam functionem applicandam pro peccatis aliorum & reconciliantem Deo præter mortem Christi requireremus. Deinde quia Sacerdos noui Testamenti, est ministerium spiritus, ut docet Paulus 2. Cor. Ideo unicum habet sacrificium Christi satisfactorium, & appositum pro peccatis aliorum, Cæterum nulla habet sacrificia similitudinibus, quæ ex opere operato applicari pro alijs possint, sed ex alijs Euangelium & Sacramenta, ut per hæc concipiant fidem & Spiritum sanctum, & mortificentur & viuificentur, quia ministerium spiritus, pugnat cum applicatione operis operati. Est enim ministerium spiritus, per quod Spiritus sanctus efficax est in cordibus, quare habet tale ministerium, quod ita prodest alijs, cum in eis efficaciter est, cum regenerat & viuificat eos. Id non fit applicatione alieni operis, pro alijs ex opere operato.

O S T E N D I M U S rationem, quare missa non iustificat opere operato, nec applicata pro alijs mereatur eis remissionem, quæ utrunq; pugnat cum iusticia fidei. Impossibile est enim remissionem peccatorum contingere, vinci terrores peccati & mortis, vilo opere aut vlla re, nisi fide in Christum, iuxta illud: Iustificati ex fide: patet habemus. Ad hæc ostendimus scripturas, quæ contra nos citantur, non nime patrocinari impiæ opinioni aduersariorum de opere operato. Idq; iudicare omnes boni viri apud omnes gentes possunt: Quæ repudiandus est error Thomæ, qui scripsit corpus Domini semel oblatum in cruce, pro debito originali, iugiter offerri pro quocumque delictis in altari, ut habeat in hoc Ecclesia munus ad placandum Deum. Repudiandi sunt & reliqui communes errores, quod missa conferat gratiam ex opere operato facienti. Item quod applicata pro alijs etiam iniustis non ponentibus obicem, mereatur eis remissionem peccatorum culpæ & pœnæ. Hæc omnia falsa & impia sunt, præter ab indoctis monachis conficta, & obruunt gloriam palmamque Christi & iusticiam fidei.

E T ex eis erroribus infiniti nati sunt, quantum missæ valeant applicatæ simul pro multis, quantum valeant singulæ pro singulis. Sophistæ habent descriptos gradus meritorum, sicut argentarij gradus ponderum in auro aut argento. Deinde vendunt missam, tanquam precium, ad impetrandum quod quisq; expetit, mercatoribus, ut felix sit negotiatio, venatoribus, ut felix sit venatio, & alia infinita. Postremo transferre eam & ad mortuos, liberant animas applicatione Sacramenti, & pœnæ

magis, Cum sine fide nec viuis missa proficit, neq; ex scripturis
liberari afferre vel vnam syllabam possint, ad defensionem ista-
rum fabularum, quas in Ecclesia magna autoritate docent, neq; Ec-
clesiæ veteris, neq; patrum testimonia habeant.

QVID PATRES DE SACRI- FICIO SENSERINT.

ET quoniam loca scripturæ, quæ contra nos citantur, explicauimus, de patribus etiam respondendum est: non ignoramus Missam à patribus appellari sacrificium, sed hi non volunt Missam ex opere operato, conferre gratiam, & applicatam pro alijs mereri eis remissionem peccatorum culpæ & pœnæ. Vbi leguntur hæc portenta verborum apud Patres? sed aperte testantur, se de gratiarum actione loqui. Ideoq; vocant *ευχαριστία*. Diximus autem supra sacrificium *ευχαριστικόν* non mereri reconciliationem, sed fieri à reconciliatis, sicut afflictiones non meretur reconciliationem, sed tunc sunt sacrificia *ευχαριστικά*, quando reconciliati sustinent eas. Et hoc responsum in genere ad Patrum dicta, satis tuetur nos contra aduersarios. Certum est enim, illa signa de merito operis operati, nusquam extare apud Patres. Sed vt tota causa magis perspicui possit, dicemus & nos de vsu Sacramenti, ea quæ certum est, consentanea esse patribus & scripturæ.

DE VSV SACRAMENTI, ET DE SACRIFICIO.

VIDEAM bellii homines fingunt cenam Domini institutam esse, propter duas causas. Primum, vt sit nota & testimonium professionis, sicut terra forma cuculli, est signum certæ professionis. Deinde cogitant, præcipue talem notam Christo placuisse, videlicet conuiuium, vt significaret mutuam inter Christianos coniunctionem atq; amicitiam, quia symposia sunt signa fœderum, & amicitie. Sed hæc opinio est civilis, nec ostendit præcipuum usum reuerentiæ à Deo traditarum, Tantum de caritate exercenda loquitur, quam homines prophani & ciuiles, vtunq; intelligunt, De fide non loquitur, quæ quid sit, pauci intelligunt.

SACRAMENTA sunt signa voluntatis Dei erga nos, non tantum signa sunt hominum inter sese. Et recte definiunt Sacramenta in nouo Testamento esse signa gratiæ, Et quia in Sacramento duo sunt, signum & verbum. Verbum in nouo Testamento est promissio gratiæ

gratiæ addita signo. Promissio noui Testamenti est promissio remissionis peccatorum, sicut textus hic dicit, Hoc est corpus meum quod pro vobis datur, Hic est calix noui Testamenti, cum sanguine meo, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Verbum igitur offert remissionem peccatorum, Et ceremonia est quæ statuta verbi seu sigillum, vt Paulus vocat, ostendens promissionem. Ergo sicut promissio inutilis est, nisi fide accipiatur, ita in hac ceremonia, nisi fides accedat, quæ vere statuat hic offerri remissionem peccatorum. Et hæc fides erigit contritas mentes. Et sicut verbum ad hanc fidem excitandam traditum est, Ita Sacramentum institutum est, vt illa species incurrans in oculos, moueat corda ad credendum. Per hæc enim, videlicet per verbum & Sacramentum, operatur Spiritus sanctus. Et talis vsus Sacramenti, cum fides vitæ perterrefacta corda, cultus est noui Testamenti, quia nouum Testamentum habet motus spirituales, mortificationem & viuificationem. Et ad hunc vsum instituit Christus, cum iubet facere in commemorationem. Nam meminisse Christi, non est otiosa speculati celebratio, aut exempli causa instituta, sicut in tragediis celebratur memoria Herculis aut Vlysis, Sed est meminisse beneficii Christi, eaq; fide accipere, vt per ea viuificemur. Ideo Primum Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors & misericors dominus, Escaam dedit timentibus se. Significat enim voluntatem misericordiam Dei agnoscendam esse in illa ceremonia. Illa enim rem fides, quæ agnoscit misericordiam viuificat. Et hic peritus vsus est Sacramenti, in quo apparet, qui sint idonei ad Sacramentum, videlicet, perterrefacta conscientia, & quomodo vi debeat

A C C E D I T & sacrificium, Sunt enim vnus rei plures effectus. Postquam conscientia fide erecta, sensit ex qualibus terroribus liberetur; tum vero serio agit gratias pro beneficio & passione Christi, & vitur ipsa ceremonia ad laudem Dei, vt hac obedientia gratiam nem offendat, & testetur se magnificare dona Dei. Ita fit ceremonia sacrificium laudis, Ac Patres quidem de duplici effectu loquuntur de consolatione conscientiarum, & de gratiarum actione seu laude. Horum effectuum prior ad Sacramenti rationem pertinet, posterior pertinet ad sacrificium. De consolatione ait Ambrosius: Avertite a facie vestra, & absolui mini, quia est remissio peccatorum. Qui hoc queritis? Audite ipsum dicentem: Ego sum panis vita, qui manducatus me, non esuriet, & qui credit in me, non sitiet vnquam. Hic testatur in Sacramento offerri remissionem peccatorum, testatur & fidei operari debere. Infinita testimonia leguntur in hanc sententiam Patres, quæ omnia detorquent aduersarij ad opus operatum, & applicandum pro alijs, cum Patres aperte requirant fidem, &

petra cuiusq; consolatione loquantur, non de applicatione. Præter hæc leguntur & sententiæ de gratiarum actione, qualis illa est in missis dicta à Cypriano, de pie communicantibus: Pietas, inquit, inter data & condonata se diuidens, gratias agit tam vberis beneficii largitori, id est, pietas intuetur data & condonata, hoc est, conferre inter se magnitudinem beneficiorum Dei, & magnitudinem malorum, mortis & peccati, & agit gratias, &c. Et hinc exitio appellatio ἐὺχαριστίας in Ecclesia. Neq; vero ceremonia ipsa est gratiarum actio ex opere operato, applicanda pro alijs, vt mereatur eis remissionem peccatorum, &c. vt liberet animas defunctorum. Hæc pugnant cum iusticia fidei, quasi ceremonia, sine fide proficit, aut facienti aut alijs.

DE VOCABVLIS MISSÆ.

ADVERSARIJ reuocant nos etiam ad Grammaticam, sumunt argumenta ex appellationibus Missæ, quæ non habent opus longæ disputatione. Non enim sequitur, Missam, etiam si vocatur sacrificium, opus esse ex opere operato gratiam conferens, aut applicatum pro alijs, mereri eis remissionem peccatorum, &c. λήτρῳ γία, inquit, significat sacrificium. Et Græci Missam appellant liturgiam. Cur hic omittunt appellationem veterem Synaxis, quæ ostendit, Missam olim fuisse multorum communicationem? Sed dicamus de Liturgia. Ea vox non significat proprie sacrificium, sed potius publicum ministerium, & apte quadrat ad nostram sententiam, quod videlicet vnus minister consecrans, reliquo populo exhibet corpus & sanguinem Domini, sicut vnus minister docens exhibet Euangelium populo, sicut ait Paulus: Sic nos existimet homo, tanquam ministros Christi, & dispensatores Sacramentorum DEI, hoc est, Euangelij, & Sacramentorum. Et 2. Cor. 3. Propter causam Christi, legatione fungimur, tanquam Deo per nos adhortante, rogamus Christi causa, reconciliamini, &c. Ita apte quadrat nomen λήτρῳ γία ad ministerium. Est enim vetus verbum, vsurpatum in publicis ministerijs ciuilibus, ac significat Græcis, onera publica, sicut tributum, sumtum instruendæ classis, aut similia, vt testatur oratio Demosthenis πρὸς λεπτήν, quæ tota consumitur in disputatione de publicis muneribus & immunitatibus, φήσιν δὲ ἀνάξιος τινὰς ἀνθρώπος εἰρημένως ἀτέλειαν ἐκδεχόμενα τὰς λήτρῳ γίας, id est, dicit indignos quosdam homines inuenta immunitate detestare publica onera. Et sic Romanis temporibus locuti sunt, vt ostendit restitutum Perinacis. ff. de iure immunitatis. L. Semper. ἐν ἧσιν μὴ πύργῳ λήτρῳ γίῳ τοὺς πατέρας ὁ τὸ τέκνον ἀρεθμὸς ἀνασταί, &c.

Eti non liberat parentes omnibus oneribus publicis numerus tantum. Et commentarius Demosthenis, scribit $\lambda\epsilon\tau\epsilon\rho\gamma\iota\alpha$ generis tributorum, sumtus ludorum, sumtus instruendarum nauium, curae di gymnasij, & similibus publicarum curationum. Et Paulus prolatione vsurpauit 2. Corinth. 9. Officium huius collationis nonolum supplet ea, quae desunt sanctis, sed etiam efficit, ut plures libent magant gratias, &c. Et ad Philipenses 2. appellat Epistolitum $\lambda\epsilon\tau\epsilon\rho\gamma\iota\alpha$ ministrum necessitatis suae, ubi certe non potest intelligi sacrificulus. Sed nihil opus est pluribus testimonijs, in quibus exempla ubiq; obuia sunt legentibus Graecos scriptores, in quibus $\lambda\epsilon\tau\epsilon\rho\gamma\iota\alpha$ vsurpatur pro publicis oneribus civilibus, seu municipalibus. Et propter diphthongum Grammatici non deducunt $\lambda\epsilon\tau\epsilon\rho\gamma\iota\alpha$ quod significat preces, sed a publicis bonis, quae vocant $\lambda\epsilon\tau\epsilon\rho\gamma\iota\alpha$ $\lambda\epsilon\tau\epsilon\rho\gamma\iota\omega\varsigma$ curo, tracto publica bona.

ILLVD est ridiculum quod argumentantur altaris mentionem fieri in sacris literis, quod necesse sit Missam esse sacrificium, cum parabula altaris per similitudinem a Paulo citetur. Et missam fingunt dictam ab altari $\mu\iota\sigma\sigma\alpha$. Quorsum opus erat tam procul accersere etymologiam, nisi videretur ostentare scientiam Hebraicae linguae? Quorsum opus est procul accersere etymologiam? cum extet nomen Missa Deutero. 10. ubi legitur collationes, seu munera populi, non oblationem Sacerdotum. Debebant enim singuli venientes ad celebrationem Paschae aliquid munus, quasi solum afferre. Hunc morem initio retinuerunt Christiani. Conuenientes afferbant panes, vinum & alia, ut testatur Canon Apostolorum. Inde sumebatur pars quae consecratur. Reliquum distribuebatur pauperibus. Cum hoc more retinuerunt nomen collationum, Missa, Et propter tales collationes apparet alicubi Missam dictam esse $\alpha\gamma\alpha\pi\eta\eta$, nisi quis mauult ita dictam esse propter commune conuiuium, sed omittamus has nugas. Nihil est enim aduersarius in re tanta adeo leues coniecturas afferre. Non enim si Missa dicitur oblatio, quid facit vocabulum ad illa formae opere operato & applicatione, quam fingunt alij mereri remissionem peccatorum? Et potest oblatio dici propterea, quia ibi offeruntur orationes, gratiarum actiones, & totus ille cultus, sicut & $\epsilon\upsilon\chi\alpha\rho\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$ dicitur, Verum neq; caeremoniae, neq; orationes ex opere operato, ne fide profunt. Quamquam nos hic non de orationibus, sed proinde de cena Domini disputamus. GRAECVS Canon etiam de oblatione, sed palam ostendit, se non loqui proprie de corpore & sanguine Domini, sed de toto cultu, de precibus & gratiarum actionibus. Sic enim ait: $\kappa\epsilon\lambda\lambda\epsilon\tau\epsilon\rho\gamma\iota\alpha\ \mu\iota\sigma\sigma\alpha\ \alpha\gamma\alpha\pi\eta\eta\ \gamma\epsilon\upsilon\sigma\iota\sigma\iota\ \mu\iota\sigma\sigma\alpha\ \alpha\gamma\alpha\pi\eta\eta$

προσφερον σοι δεήσας, ἢ ἰκεσίας ἢ θυσιὰς ἀνομάκτους ὑπὲρ
 τῶν λαῶν. Nihil offendit, recte intellectum. Orat enim nos di-
 cos effici ad offerendas preces, & supplicationes & hostias incruentas
 pro populo. Nam ipsas preces vocat hostias incruentas. Sicut & pau-
 lus ait: Ἐπι προσφερομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην κροῦ ἀνό-
 μακτου λατρείου. Offerimus, inquit, hunc rationalem & incruen-
 tum cultum. Inepie enim exponunt, qui hic rationalem hostiam ma-
 lum interpretari, & transferunt ad ipsum corpus Christi, cum Ca-
 non loquatur de toto cultu, & λογικὴ λατρεία à Paulo dicta sit,
 contra opus operatum, videlicet de cultu mentis, de timore, de fide,
 de invocazione, de gratiarum actione, &c. Quid vero defen-
 dent aduersarij nostri applicationem ceremoniæ pro liberandis ani-
 mabus defunctorum, qua ex re quantum infinitum faciunt, nulla ha-
 bent testimonia, nullum mandatum ex scripturis. Neq; vero est leue
 peccatum tales cultus sine mandato Dei, sine exemplo scripturæ in
 Ecclesia instituire, & cœnam Domini institutam ad recordationem
 & prædicationem inter viuos, transferre ad mortuos. Hoc est abuti
 nomine Dei contra secundum præceptum. Primum enim contumelia
 est Evangelij, sentire quod ceremonia ex opere operato sine fide sit
 sacrificium reconcilians Deum, & satisfaciens pro peccatis. Horri-
 billis oratio est, tantum tribuere operi sacerdotis, quantum morti
 Christi. Deinde peccatum & mors non possunt vinci, nisi fide in
 Christum, sicut Paulus docet: Iustificati ex fide pacem habemus,
 quare non potest vinci poena purgatorij, applicatione alieni operis.
 Omittimus iam qualia habeant aduersarij testimonia de purgatorio,
 quales existiment poenas esse purgatorij, quales habeat causas do-
 ctina satisfactionum, quam supra ostendimus vanissimam esse. Il-
 lud tantum opponemus, Certum est cœnam Domini institutam esse,
 propter remissionem culpæ. Offert enim remissionem peccatorum,
 ubi necesse est vere culpam intelligere. Et tamen pro culpa non satis-
 facit, alioqui Missa esset par morti Christi. Nec remissio culpæ ac-
 cepti potest aliter, nisi fide. Igitur Missa non est satisfactio, sed pro-
 missio & Sacramentum requirens fidem. Ac profecto necesse est, om-
 nes pios acerbissimo dolore affici, si cogitent Missam magna ex par-
 te ad mortuos, & ad satisfactiones pro pœnis, translata esse, Hoc
 est tollere iuge sacrificium ex Ecclesia, Hoc est Antiochi regnum, qui
 saluberrimas promissiones de remissione culpæ, de fide, transtulit ad
 vanissimas opiniones de satisfactionibus, Hoc est Euangelium con-
 taminare, corrumpere vsum Sacramentorum. Hi sunt quos Paulus
 dixit, reos esse corporis & sanguinis Domini, qui opprèsserunt do-
 ctinam de fide & remissionem culpæ, & corpus & sanguinem Domi-
 ni, ad

ni, ad sacrilegum quæstum, prætextu satisfactionum, contulerunt. Et huius sacrilegij pœnas aliquando dabunt. Quare cauendum est nobis & omnibus pijs conscientijs, ne approbent aduersarij abusus.

S E D redeamus ad causam. Cum Missa non sit satisfactio, nec pro pœna, nec pro culpa, ex opere operato, sine hoc. Sequitur applicationem pro mortuis inutilem esse. Neq; hic opus longiore disputatione. Constat enim, quod illæ applicationes pro mortuis nulla habeant ex scripturis testimonia. Nec tutum est in ecclesia cultus instituere sine autoritate Scripturæ. Et si quando erit, prolixius de tota re dicemus, Quid enim nunc rixemur cum uersarijs, qui neq; quid sacrificium, neq; quid Sacramentum, neq; quid remissio peccatorum, neq; quid sit fides, intelligunt?

N A C Græcus Canon applicat oblationem tanquam satisfactionem pro mortuis, quia applicat eam pariter beatis omnibus patriarchis, Prophetis, Apostolis. Apparet igitur Græcos tanquam gratiarum actionem offerre, non applicare tanquam satisfactionem pro pœnis. Quanquam etiam loquuntur non de sola oblatione corporis & sanguinis Domini, sed de reliquis Missæ partibus, videlicet orationibus & gratiarum actionibus. Nam post consecrationem precantur, ut sumentibus proster, non loquuntur de alijs. Deinde addunt: *ἔτι προσφέρω σοι τὴν λογικὴν τάυτην λατρείαν ἡν ἔχεις ἐν τῷ ἁναπαυσάμενῳ προσπατόρω, πατέρω, πατρὶσι, πρεσβυτέρω, ἀποστόλω, &c.* At λογικὴ λατρεία, non significat ipsam hostiam, sed orationes, & omnia quæ ibi geruntur. Quod nos allegant aduersarij Patres de oblatione pro mortuis, Scimus, nec loqui de oratione pro mortuis, quam nos non prohibemus, sed applicationem cœnæ Domini pro mortuis ex opere operato, improbamus. Nec patrocinantur aduersarij veteres de opere operato. Et maxime Gregorij aut recentiorum testimonia habeant, nos opponimus clarissimas & certissimas scripturas. Et Patrum magna distinctio est. Homines erant, & labi ac decipi poterant. Quanquam si reuiscerent, ac viderent sua dicta prætexi luculentis illis testimonijs, quæ docent aduersarij de opere operato, longe aliter se interpretarentur. **F A L S O** etiam citant aduersarij contra damnationem Aërij, quem dicunt propterea damnatum esse, quod negauerit in Missa oblationem fieri pro uiuis & mortuis. Sæpe colore vtuntur, allegant veteres hæreses, & cum his falso comparant nostram causam, ut illa collatione prægrauent nos. Epiphanius statuerit Aërium sensisse quod orationes pro mortuis sint inutiles, reprehendit. Neq; nos Aërio patrocinaur, sed vobiscum loquimur, qui hæresin manifeste pugnantem cum Prophetis, Apostolis

illis Patribus scelestè defenditis, videlicet, quod Missa ex opere operato iustificet, quod mereatur remissionem culpæ & pœnæ etiam iustis, pro quibus applicatur, si non ponant obicem. Hos perniciosos errores improbamus, qui lædunt gloriam passionis Christi, & penitus obruunt doctrinam de iusticia fidei. Similis fuit persuasio impiorum in lege, quod mererentur remissionem peccatorum per sacrificia ex opere operato, non acciperent gratis per fidem. Itaque agebant illos cultus & sacrificia, instituebant cultum Baal in Israël. In Iuda etiam sacrificabant in lucis. Quare Prophetæ damnata hæ persuasio, belligerantur non solum cum cultoribus Baal, sed etiam cum alijs Sacerdotibus, qui sacrificia à Deo ordinata, cum illâ opinione impia faciebant. Verum hæret in mundo hæc persuasio, & hæreticè semper, quod cultus & sacrificia sint propitiations, Non ferunt homines carnales soli sacrificio Christi tribui hunc honorem, quod sit propitiatio, quia iusticiam fidei non intelligunt, sed parem honorem tribuunt reliquis cultibus & sacrificijs. Sicut igitur in Iuda hæret apud impios Pontifices falsa persuasio de sacrificijs: sicut in Israël Baaliticus cultus durauerunt, & tamen erat ibi Ecclesia Dei, quæ impios cultus improbabat: Ita hæret in regno Pontificio cultus Baaliticus, hoc est, abusus Missæ, quam applicant, ut per eam mereatur iniustus remissionem culpæ & pœnæ. Et videtur hic Baaliticus cultus vna cum regno Pontificio duraturus esse, donec veniet Christus ad indicandum, & gloria aduentus sui perdet regnum Antichristi. Interim omnes qui vere credunt Euangelio, debent improbare illos impios cultus excogitados contra mandatum Dei, ad obsecrandam gloriam Christi, & iusticiam fidei. Hæc de Missâ breuiter diximus, ut omnes boni viri ubiq; gentium intelligere queant, nos summo studio dignitatem Missæ tueri, & verum usum ostendere, & iustissimas habere causas, quare ab aduersarijs dissentiamus. Ac volumus admonitos esse omnes bonos viros, ne adiuuent aduersarios defendentes prophanationem Missæ, ne grauent se Societate alieni peccati. Magna causa, magna res est, nec inferior illo negotio Eliæ Prophetæ qui cultum Baal improbat. Nos modestissime causam tantam proposuimus, & nunc sine contumelia respondimus. Quod si commouerint nos aduersarij, ut omnia generâ abusum Missæ colligamus, non tam clementer erit agenda causa.

DE VOTIS MONASTICIS.

APUD nos in oppido Turingiæ Isenaco, Franciscanus quidam fuit, ante annos triginta, Ioannes Hilten, qui à suo sodalicio conuictus est in carcerem, propterea quod quosdam notissimos abusus reprehendit.

reprehenderat. Vidimus enim eius scripta, ex quibus satis intelligi potest, quale fuerit ipsius doctrinae genus. Et qui norunt eum, testatur fuisse senem placidum, & sine morositate grauem, is multa praedixit, quae partim euenerunt haecenus, partim iam videntur imminere, quae non volumus recitare, ne quis interpretetur ea aut cuiusquam, aut in gratiam alicuius narrari. Sed postremo eum propter aetatem, vel propter squalorem carceris in morbum incidisset, accessit ad se Guardianum, ut suam valetudinem illi ostendat, cumq; Guardianus accensus odio Pharisaico, duriter obprobret hominem propter doctrinae genus, quod videbatur officinae linæ copisset: tum iste omissa iam mentione valetudinis respondens, inquit, se has iniurias aequo animo propter Christum ferre, cum quidem nihil scripisset aut docuisset, quod labefactum Monachorum posset, tantum notos quosdam abusus reprobosque destruat, nec poteritis ei resistere. Hanc ipsam sententiam inclinatione regni Monachorum, & hunc annorum numerum, quod etiam repererunt eius amici perscriptum ab ipso in commentariis suis, inter annotationes quas reliquerat incertos locos Dantes. Quamquam autem quantum huic voci tribuendum sit, euenit, tamen extant alia signa, quae minantur mutationem Monachorum, non minus certa, quam oracula. Constat enim quantum sit in Monasterijs hypocrisis, ambitionis, avaritiae, quantitas, & indoctissimi cuiusq; sceleritudo, quanta vanitas in concupiscentiis excogitandis subinde nouis aucupijs pecuniae. Et sunt alia, quae non libet commemorare. Cumq; fuerint olim Scholae Christianae, nunc degenerauerunt velut ab aureo genere in ferreum, seu ut cubus Platonius in malas harmonias degenerat, quod ait exitium asserere. Locupletissima quaeq; Monasteria trahunt alunt oriosam turbam, quae ibi falso praetextu religionis huiusmodi publicis elemosynis Ecclesiae. Christus autem admonet de fide, quod soleat effundi & conculcari. Quare ipsi sibi Monachorum moribus fata canunt. Et accedit nunc aliud signum, quod pastores sunt, interficiendorum bonorum virorum. Has credes haud dubie breui vliscetur. Neq; vero accusamus omnes, quia multi enim passim aliquos viros bonos in Monasterijs esse, qui communis cultibus moderate sentiunt, nec probant sceleritudo, quae ercent hypocrisis apud ipsos. Sed de genere doctrinae, quae tamus, quod nunc defendunt architecti Confutationis, non vota seruanda sint, Sentimus enim licita vota seruari debere, utrum cultus illi mereantur remissionem peccatorum & iustitiam, Vtrum sint satisfactiones pro peccatis, Vtrum sint peccata

Vtrum sint obseruatio præceptorum & consiliorum, Vtrum
 perfectio Euangelica, Vtrum habeant merita supererogationis,
 Vtrum merita illa applicata alijs saluent eos, Vtrum sint licita vota
 his opinionibus facta, Vtrum licita sint vota, quæ prætextu religio-
 nis tantum ventris & otij causa suscepta sunt, Vtrum vere sint vota,
 quæ sunt extorta aut iniuris, aut his, qui per ætatem nondum iudica-
 re poterant de genere vitæ, quos parentes aut amici intruserunt in
 monasteria, vt de publico alerentur, sine patrimonij priuati iactura,
 Vtrum licita sint vota, quæ palam vergunt ad malum exitum, vel quia
 propter imbecillitatem non seruantur, vel quia hi qui sunt in illis so-
 liditij, coguntur abusus Misarum, impios cultus sanctorum, consi-
 lia sciendi in bonos viros, approbare & adiuuare. De his quaestio-
 nibus disputamus. Et cum nos in Confessione pleraq; diximus de
 eiusmodi votis, quæ etiam Canones Pontificum improbant: tamen
 aduersarij iubent omnia, quæ produximus, rejicere, His enim verbis
 vsi sunt, Ac operæ precium est audire, quo modo cauillentur nostras
 rationes, & quid afferant ad muniendam suam causam. Ideo breui-
 ter percurramus pauca quædam argumenta nostra, & diluamus in his
 obiter cauillationes aduersariorum. Cum autem hæc tota causa di-
 ligenter & copiose à Luthero tractata sit, in libro qui titulum fecit,
 De votis Monasticis, volumus hic librum illum pro repetito habere.

PRIMUM hoc certissimum est, non esse licitum votum, quo
 sentit is qui vouet, se mereri remissionem peccatorum coram Deo,
 aut satisfacere pro peccatis coram Deo. Nam hæc opinio est mani-
 festa contumelia Euangelij, quod docet nobis gratis donari remissio-
 nem peccatorum propter Christum, vt supra copiose dictum est. Recte
 igitur citauimus Pauli locum ad Galatas, Euacuati estis à Christo,
 qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Qui quærunt remissio-
 nem peccatorum, non fide in Christum, sed operibus Monasticis, de-
 trahunt de honore Christi, & iterum crucifigunt Christum. Audi-
 re autem, audite, quomodo hic elabatur architecti Consutationis.
 Pauli locum tantum de lege Moyfi exponunt, & addunt Monachos
 omnia propter Christum obseruare, & conari propius secundum
 Euangelium viuere, vt mereantur vitam æternam. Et addunt horri-
 bilem epilogum, his verbis: Quare impia sunt, quæ hic contra mo-
 nasticam allegantur. O Christe, quam diu feres has contumelias?
 quibus Euangelium tuum afficiunt hostes nostri. Diximus in Con-
 fessione, remissionem peccatorum gratis accipi, propter Christum
 per fidem. Si hæc non est ipsa Euangelij vox, si non est sententia
 Patris æterni, quam tu qui es in sinu Patris, reuelasti mundo, iure
 patimur. Sed tua mors testis est, tua resurrectio testis est, Spiritus
 sanctus testis est, tota Ecclesia tua testis est, vere hanc esse Euangelij
 sententi-

Q

sententiam, quod consequamur remissionem peccatorum, non propter merita, sed propter te, per fidem. Paulus cum negat honorem lege Moyfi mereri remissionem peccatorum, multo magis detrahit hanc laudem traditionibus humanis, idque aperte ad Colossenses testatur. Si lex Moyfi, quae erat diuinitus reuelata, non merebatur remissionem peccatorum, quanto minus istae factae obseruationes abhorrentes à ciuili consuetudine vitae, merentur remissionem peccatorum. Aduersarij fingunt Paulum abolere legem Moyfi, & Christum ita succedere, ut non gratis donet remissionem peccatorum sed propter opera aliarum legum, si quae nunc excogitentur. Impia & fanatica imaginatione obrunt beneficium Christi. Deinde fingunt inter hos, qui obseruant illam legem Christi, Monachos propius obseruare quam alios propter hypocrisis paupertatis, obedientiae, & castitatis, cum quidem omnia sint plena simulatione. Paupertatem iactant in summa copia rerum omnium, Obedientiam iactant, cum nullum genus hominum libertatem habeat maiorem, quam Monachi. De celibatu non libet dicere, qui quam paucissimi sit in plerisque, qui student continere, Gerson indicat. Et quorum quaeque continere studet? Scilicet hac simulatione propius secum Evangelium viuunt Monachi. Christus non ita succedit Moyfi, ut propter nostra opera remittat peccata, sed ut sua merita, suam propitiationem opponat irae Dei pro nobis, ut gratis nobis ignoscatur. Vero praeter Christi propitiationem propria merita opponit irae Dei, & propter propria merita consequi remissionem peccatorum conatur, siue asserat opera legis Mosaicae, siue Decalogi, siue Regulae Benedicti, siue Regulae Augustini, siue aliarum Regularum, siue aliam promissionem Christi, abiicit Christum, & excidit gratia. Haec est Pauli sententia. Vide autem Carole Caesar Imperator clementer me, videte Principes, videte omnes ordines, quanta sit impudentia aduersariorum, cum Pauli locum in hanc sententiam citauerint, ipsi asserpserunt: Impia sunt, quae hic contra Monasticam allegantur. Quid est autem certius, quam quod remissionem peccatorum consequuntur homines, fide, propter Christum? Et hanc sententiam adducunt isti nebulones impiam vocare. Nihil dubitamus, quin si denunti fuissetis de hoc loco, eximi è Confutatione tantam blasphemiam curassetis. Cum autem supra copiose ostensum sit, impiam opinionem esse, quod propter opera nostra consequamur remissionem peccatorum, breuiores in hoc loco erimus. Facile enim inde praesertim lector ratiocinari poterit, quod non mereamur remissionem peccatorum per opera Monastica. Itaque & illa blasphemiam nullo modo defendenda est, quae apud Thomam legitur, professionem Monasticam non esse baptismum. Furor est, humanam traditionem, quae neque

atum Dei, neq; promissionem habet, æquare ordinationi Christi, quæ habet & mandatum & promissionem Dei, quæ continet pactum gratiæ & vitæ æternæ.

SECVNDO. Obedientia, paupertas & cœlibatus, si tamen non sit impurus, exercitia sunt & δ'ιάφορα. Ideoq; sancti vti eis sine impietate possunt, sicut vti sunt Bernardus, Franciscus, & alij sancti viri. Et hi vti sunt propter vtilitatem corporalem, vt expeditiones essent ad docendum, & ad alia pia officia, non quod opera ipsa per se sint cultus, qui iustificent, aut mereantur vitam æternam. Deniq; sunt ex illo genere, de quo Paulus ait: Corporalis exercitatio parumper vtilis est. Et credibile est, alicubi nunc quoq; esse bonos viros in Monasterijs, qui seruiunt ministerio verbi, qui illis observationibus sine impijs opinionibus vtuntur. At sentire, quod illæ observationes sint cultus, propter quos coram Deo iusti reputentur, & per quos mereantur vitam æternam, hoc pugnat cum Euangelio de iusticia fidei, quod docet, quod propter Christum donetur nobis iusticia & vita æterna. Pugnat & cum dicto Christi: Frustra colunt me mandatis hominum. Pugnat & cum hac sententia: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Quomodo autem possunt affirmare, quod sint cultus quos Deus approbet, tanquam iusticiam coram ipso, cum nullum habeant testimonium verbi Dei? SED videte impudentiam aduersariorum. Non solum docent, quod observationes illæ sint cultus iustificantes, sed addunt perfectiores esse cultus, hoc est, magis merentes remissionem peccatorum & iustificationem, quam sint alia vitæ genera. Et hic concurrunt multæ falsæ ac perniciosæ opiniones, fingunt se seruare præcepta & consilia. Postea homines liberales, cum somnient se habere merita supererogationis, vendunt hæc alijs. Hæc omnia plena sunt Pharisæicæ vanitatis. Extrema enim impietas est sentire, quod Decalogo ita satisfaciant, vt supersint merita. Cum hæc præcepta omnes sanctos accusent, Diligite Dominum Deum tuum ex toto corde. Item, Non concupiscite. Propheta ait: Omnis homo mendax, id est, non recte de Deo sentiens, non satis timens, non satis credens Deo, quare falso gloriantur Monachi in obseruatione Monasticæ vitæ præceptis satisfieri, ac plusquam præcepta fieri. DEINDE falsum & hoc est, quod obseruationes Monasticæ sint opera consiliorum Euangelij. Nam Euangelium non consulit discrimina vestitus, ciborum, abdicationem rerum propriarum. Hæc sunt traditiones humanæ, de quibus omnibus dictum est. Esca non commendat Deo. Quare neq; cultus iustificantes sunt, neq; perfectio, imo cum his titulis suauiter proponuntur, sunt meræ doctrinæ dzmoniorum. Virginitas laudatur, sed his qui donum habent, vt supra dictum est. Error est

Q 2 autem

autem perniciosissimus sentire, quod perfectio Evangelica sit in traditionibus humanis. Nam ita etiam Mahometitarum monachogitari possent, se habere perfectionem Evangelicam. Neque est in observatione aliorum, quæ dicuntur *ad'ia' q' q' q'*, sed quia regnum Dei est iusticia & vita in cordibus, ideo perfectio est, crescere timorem Dei, fiduciam misericordiæ promissæ in Christo, & curam obediendi vocationi, sicut & Paulus describit perfectionem, Transformatur à claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu. Non autem aliud subinde cucullum accipimus, aut alios calceos, aut alia ciupla. Miserabile est in Ecclesia tales Pharisæicas, imo Mahometitarum voces legi atque audiri, videlicet, perfectionem Evangelij, regni Christi, quod est vita æterna, in his stultis observationibus vestium & militum nugarum collocari.

N V N C audite Areopagitas vestros, quam indignam sententiam posuerint in Confutatione. Sicut aiunt, **S** A C R I S L I T E R I S E X P R E S S V M est, monasticam vitam, debita observatione custoditam, quam per gratiam Dei, quibus monastici custodire possunt, mereri vitam æternam, & quidem multo auctiorem Christus eis promisit, qui reliquerint domum & fratres, &c. Hæc sunt verba aduersariorum, in quibus hoc primum impudentissime dicitur, quod sacris literis expressum sit, vitam monasticam mereri vitam æternam. Vbi enim loquuntur sacra litera de monastica? Sic agunt causam aduersarij, sic citant scripturas nihil homines, cum nemo nesciat monasticam recens excogitatum esse, nec tamen allegant autoritatem scripturæ, & quidem dicunt, hoc futurum decretum expressum esse in scripturis. Præterea contumelia afficiunt Christum, cum dicunt homines per monasticam mereri vitam æternam. Deus ne suæ quidem legi hunc honorem tribuit, quod meretur vitam æternam, sicut clare dicit apud Ezechielem cap. 40. Ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent. Primum hoc certum est, quod vita monastica non meretur remissionem peccatorum, sed hanc fide gratis accipimus, vt supra dictum est. Deinde propter Christum, per misericordiam donatur vita æterna, his qui fide accipiunt remissionem, nec opponunt merita sua iudicio Dei, sicut & Bernardus grauissimè dicit: Necessè est primo omnium credere, quod remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei. Deinde quod nihil prorsus habere queas operis boni, nisi & hoc dederit ipse. Postremo, quod æternam vitam nullis operibus promereri, nisi gratis detur & illa. Cætera quæ in exordium sententiam sequuntur, supra recitauimus. Addit autè in fine Bernardus: Nemo se seducat, quia si bene cogitare voluerit, inueniet peccatulum, quod nec cum decem millibus possit occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se. Cum autem nec diuinæ legis operibus

mereamur remissionem peccatorum aut vitam æternam, sed necesse
 se querere misericordiam promissam in Christo, multo minus obser-
 uationibus monasticis, cum sint meræ traditiones humanæ, tribuen-
 das est hic honor, quod mereantur remissionem peccatorum aut vi-
 tam æternam. Ita simpliciter obruunt Euangelium de gratuita re-
 missionem peccatorum, & de apprehendenda misericordia promissa in
 Christo, qui docent monasticam vitam mereri remissionem peccato-
 rum, aut vitam æternam, & fiduciam debitam Christo transferunt in
 illas stultas observationes. Pro Christo colunt suos cucullos, suas
 sordes. Cum autem & ipsi egeant misericordia, impie faciunt, quod
 fingunt merita supererogationis, eaq; alijs vendunt. Breuius de his
 rebus dicimus, quia ex his, quæ supra de iustificatione, de poeniten-
 tia, de traditionibus humanis diximus, satis constat vota monastica
 non esse precium, propter quod detur remissio peccatorum & vita
 æterna. Et cum Christus vocet traditiones cultus inutiles, nullo
 modo sunt perfectio Evangelica.

V E R V M aduersarij videri
 volunt astute moderari vulgarem persuasionem de perfectione. Ne-
 gant monasticam vitam perfectionem esse, sed dicunt statum esse ac-
 quirendæ perfectionis. Belle dictum est, & meminimus, hanc cor-
 rectionem extare apud Gersonem. Apparet enim prudentes viros of-
 fensas immodicis illis encomijs vitæ monasticæ, cum nõ auferent in
 totū detrudere ei laudem perfectionis, addidisse hanc *ἐπαυξηθωσιν*,
 quod sit status acquirendæ perfectionis. Hoc si sequimur, nihilo ma-
 gis erit monastica status perfectionis, quam vita agricolæ aut fabri.
 Nam hi quoq; sunt status acquirendæ perfectionis. Omnes enim ho-
 mines, in quacunq; vocatione perfectionem expetere debent, hoc est,
 crescere in timore Dei, in fide, in dilectione proximi, & similibus
 virtutibus spiritualibus. Extant in historijs Eremitarum exempla An-
 tonij & aliorum, quæ exæquant genera vitæ. Scribitur Antonio pre-
 senti, vt Deus sibi ostenderet quantum in hoc vitæ genere proficeret,
 quendam in vrbe Alexandria sutorem monstratum esse per somnium,
 cui compararetur. Postridie Antonius veniens in vrbe, accedit ad su-
 torem, exploraturus illius exercitia & dona, collocutus cum homi-
 ne, nihil audit, nisi mane cum pro vniuersa ciuitate paucis verbis
 orare, deinde arti suæ operam dare. Hic intellexit Antonius, non
 esse iustificationem tribuendam illi vitæ generi, quod susceperat.

S E D aduersarij, etsi nunc moderantur laudes de perfectione,
 tamen aliter re ipsa sentiunt. Vendunt enim merita, & applicant
 pro alijs hoc prætextu, quod obseruent præcepta & consilia, quæ
 re ipsa sentiunt sibi superesse merita. Quid est autem arrogare sibi
 perfectionem, si hoc non est? Deinde in ipsa Confutatione positum
 est, quod monastici contendant propius secundum Euangelium viue-
 re.

Q. 3. re.

re. Tribuit igitur perfectionem traditionibus humanis, si ideo propius secundum Euangelium viuunt monachi, quia non habent proprium, quia sunt caelibes, quia obediunt regulæ in vestitu, cibis, & similibus nugis. **I T E M,** Confutatio dicit, Monachos mercedem æternam auctiorem, & allegant scripturam: Qui reliquerit domum, &c. scilicet hic quoque perfectionem arrogat factitijs religionibus. Sed hic locus scripturæ nihil facit ad vitam monasticam. Hic enim hoc vult Christus, quod deserere parentes, coniugem, fratrem sit opus ideo faciendum, quia mereatur remissionem peccatorum vitam æternam. Imo maledicta est illa desertio. Fit enim cum contumelia Christi, si quis ideo deserat parentes aut coniugem, ut hoc ipse opere mereatur remissionem peccatorum & vitam æternam. Duplex autem desertio est, quædam fit sine vocatione, sine mandato Dei, hanc non probat Christus. Nam opera à nobis electa, sunt inuiti cultus. Clarius autem hinc apparet, Christum non probare hanc legem, quia loquitur de deserenda vxore & liberis. Scimus autem, quod mandatum Dei prohibet deserere vxorem & liberos. Alia desertio est, quæ fit mandato Dei, videlicet, cum cogit nos potestas aut tyrannis cedere, aut negare Euangelium. Hic habemus mandatum, ut potius sustineamus iniuriam, potius eripi nobis patiamur, non solum facultates, coniugem, liberos, sed vitam quoque. Hanc desertionem probat Christus, ideoque addit, propter Euangelium, ut significet se de his loqui, non qui faciunt iniuriam vxori & liberis, sed qui propter confessionem Euangelij sustinent iniuriam. Corpus nostrum etiam deserere debemus propter Euangelium. Hic ridiculum fuerit sentire, quod cultus Dei sit, seipsum occidere, & relinquere corpus sine mandato Dei. Ita ridiculum est sentire quod cultus Dei sit, deserere possessiones, amicos, coniugem, liberos, sine mandato Dei. Constat igitur male detorqueri dictum Christi ad vitam monasticam. Nisi fortassis hoc quadrat, quod centuplum in hac vita recipiant. Plurimum enim fiunt monachi, non propter Euangelium, sed propter culinam & otium, qui pro exiguis patrimonijs inueniunt amplissimas opes. Sed ut tora res monastica, simulationis plena est, ita falso prætextu rationia scripturæ citant, ut dupliciter peccent, hoc est, ut fallant homines, & fallant prætextu nominis diuini. **C I T A T V R** & alius locus de perfectione: Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus & veni, & sequere me. Hic locus exercuit multos, qui sinxerunt perfectionem esse possessiones ac dominia verum abijcere. Sinamus Philosophos Aristippum prædicare, qui naufragum auri pondus abiecit in mare. Talia exempla nihil pertinent ad Christianam perfectionem. Rerum diuisio, dominia & possessiones sunt ordinationes ciuiles, approbatæ verbo Dei, in præcepto: Non

factum facies. Desertio facultatum non habet mandatum, aut consilium in scripturis. Nam Evangelica paupertas non est desertio rerū, sed non esse avarum, non confidere opibus, sicut David pauper erat in ditissimo regno. Quare cum desertio facultatum sit mere traditio humana, est inutilis cultus. Et immodica sunt illa encomia in extraneis, quæ ait, abdicacionem proprietatis omnium rerum propter Deum meritoriam, & sanctam, & viam perfectionis esse. Et periculosissimum est rem pugnantem cum civili consuetudine, talibus immoderatis laudibus efferre. At Christus hic perfectionem vocat. Imo, iniuriam faciunt textui, qui truncatum allegant. Perfectio est in hoc, quod addit Christus, sequere me. Exemplum obedientiæ in vocatione propositum est, Et quia vocationes dissimiles sunt, ita hæc vocatio non est omnium, sed proprie ad illam personam, cum qua ibi loquitur Christus, pertinet, sicut vocatio David ad regnum, Abraham ad mactandum filium, non sunt nobis imitandæ, Vocationes sunt personales, sicut negotia ipsa variant temporibus & personis, sed exemplum obedientiæ est generale. Perfectio erat futura illi iuveni, si huic vocationi credidisset & obediisset. Ita perfectio nobis est, obedire vnumquęq; vera fide suæ vocationi.

TER TIO. In votis monasticis promittitur castitas. Supra autem diximus de coniugio Sacerdotum, non posse votis aut legibus tolli ius naturæ in hominibus. Et quia non omnes habent donum continentię, multi propter imbecillitatem infeliciter continent. Neq; vero illa vota, aut illæ leges possunt abolere mandatum Spiritus sancti. Propter fornicacionem vnusquisq; habeat uxorem suam. Quare hoc votum non est licitum in his, qui non habent donum continentię, sed propter imbecillitatem contaminantur. De hoc toto loco satis supra dictum est, in quo profecto mirum est, cum versentur ob oculos pericula & scandala, tamen aduersarios defendere suas traditiones contra manifestum Dei præceptum. Nec commouet eos vox Christi, qui obiurgat Phariseos, qui traditiones contra mandatum Dei fecerant.

QUARTO. Liberant hos qui viuunt in monasterijs impij cultus, quales sunt prophanatio Missæ ad quæstum collatæ pro mortuis, cultus sanctorum, in quibus duplex vitium est, & quod sancti in locum Christi surrogantur, & impie coluntur, sicut sinxerunt Dominicali rosarium B. Virginis, quod est mera βαρβαρολογία, non minus stulta, quam impia, vanissimam fiduciam alens. Deinde hæc ipsæ impietates tantum conferuntur ad quæstum. Item Evangelium de gratuita remissione peccatorum propter Christum, de iusticia fidei, de vera penitentiâ, de operibus, quæ habent mandatum Dei, neq; audiunt, neque docent. Sed versantur aut in Philosophicis

disputationibus, aut in traditionibus ceremoniarum, quæ obstant Christum. Non hic dicemus de illo toto cultu ceremoniarum, de lectionibus, cantu, & similibus rebus, quæ poterant tolerari, si haberentur pro exercitijs, sicut lectiones in scholis, quarum finis est docere audientes, & inter docendum aliquos commovere ad timorem & fidem. Sed nunc fingunt has ceremonias esse cultus Dei, qui meretur remissionem peccatorum ipsi & alijs. Ideo enim augeantur has ceremonias. Quod si susciperent ad docendos, & adhortandos auditores breves & accuratæ lectiones plus prodesse, quam illæ insensibilis *ἁγιολογία*. Ita tota vita monastica plena est hypocrisis & falsis opinionibus.

Ad hæc omnia accedit & hoc periculum, quod qui sunt in collegijs, coguntur assentiri persequentibus veritatem. Multæ igitur graves & magnæ rationes sunt, quæ liberant bonos viros ab hoc genere.

POSTREMO multos liberant ipsi Canones, qui aut illis artibus Monachorum, sine iudicio voverunt, aut coacti ab amicis voverunt. Talia vota ne Canones quidem pronuntiant esse vota. Eadem omnibus apparet, plurimas esse causas, quæ docent vota monachorum qualia hæcenus facta sunt, non esse vota, quare tuto deseri potest hæc genus plenum hypocrisis & falsarum opinionum.

HIC obijciunt ex lege Nazareos. Sed hi non susceperunt sua cum his opinionibus, quas hæcenus diximus nos reprehendere in votis monachorum. Nazareorum ritus erat exercitium, aut protestatio fidei coram hominibus, non merebatur remissionem peccatorum coram Deo, non iustificabat coram Deo. Deinde sicut circumcisio aut mactatio victimarum non esset cultus: ita nec ritus Nazareorum nunc debet proponi tanquam cultus, sed debet iudicari simpliciter *ἀδιάφορον*. Non igitur recte confertur monachis sine verbo Dei excogitatus ut sit cultus, qui mereatur remissionem peccatorum & iustificationem, cum ritu Nazareorum, qui habebat verbum Dei, nec traditus erat in hoc, ut mereretur remissionem peccatorum, sed ut esset exercitium externum, sicut aliæ ceremoniæ legis. Idem de alijs votis in lege traditis dici potest.

ALLEGANTUR & Rechabites, qui nec possessiones habebant vllas, nec vinum bibebant, ut scribit Ieremias cap. 35. Scilicet pulcre quadrat exemplum Rechabitarum ad monachos nostros, quorum monasteria superant palatia regum, qui lautissime vivunt. Rechabites in illa omnium rerum penuria, tamen erant coniugati. Nostri monachi cum affluant omnibus delicijs, profitentur celibatam.

CETERVM exempla iuxta regulam, hoc est, iuxta scripturam

noti & claras, non contra regulam seu contra scripturas interpretari conuenit. Certissimum est autem, obseruationes nostras non mereri remissionem peccatorum aut iustificationem. Quare cum iudicatur Rechabitarum, necesse est eos morem suum non ideo seruasse, quod sentirent se per eum mereri remissionem peccatorum, aut opus suum cultum esse iustificantiem, aut propter quem consequerentur vitam æternam, non per misericordiam Dei, propter semen promissionis. Sed quia habuerunt mandatum parentum, laudatur obedientia, de qua extat præceptum Dei: Honora patrem & matrem.

DEINDE, mos habebat finem proprium, quia peregrini erant, non Israëlita, apparet patrem voluisse eos certis notis discernere a suis popularibus, ne relaberentur ad impietatem popularium. Volerat his notis eos admonere doctrinæ fidei & immortalitatis. Talis finis est licitus. At fines monasticæ longe alij traduntur. Fingunt opera monasticæ cultus esse, si agunt ea mereri remissionem peccatorum ac iustificationem. Est igitur dissimile monasticæ exemplum Rechabitarum, ut omittamus hic alia incommoda, quæ hærent in præsentis monasticæ.

CITANT & ex priore ad Timotheum capite quinto de viduis, quæ seruientes Ecclesiæ alebantur de publico, ubi ait: Nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Primum hic fingamus Apostolum de votis loqui, tamen hic locus non patrocinabitur monasticis votis, quæ sunt de impijs cultibus, & hoc opinione, ut mereantur remissionem peccatorum, & iustificationem. Paulus enim tota voce damnat omnes cultus, omnes leges, omnia opera, si ita obseruentur, ut mereantur remissionem peccatorum, aut ut propter ea consequamur vitam æternam, non propter Caritatem per misericordiam. Ideo necesse est vota viduarum, si qua fuerint, dissimilia fuisse votis monasticis.

PRÆTEREA si non desinant aduersarij detorquere locum ad vota, detorquendum erit eodem hoc quoque, quod verat eligi viduam minorem annis sexaginta. Ita vota ante eam ætatem facta erunt irrita. Sed nondum norat Ecclesia hæc vota. Itaque damnat Paulus viduas, non quia nubunt: iubet enim habere iuniores, sed quia publico sumtu alitæ lasciuiebant, ideoque fidem abijciebant. Hoc vocat primam fidem, scilicet, non voti monastici, sed Christianismi. Et hoc secundo fidem accipit in eodem cap. Si quis proprios, & maxime domesticos non curat, fidem abnegauit. Aliiter enim de fide loquitur quam sophistæ. Non tribuit fidem his, qui habent peccatum mortale. Ideo dicit hos abijcere fidem, qui non curant proprios. Et ad eundem modum dicit, mulierculas petulantes fidem abijcere. PER-

STRARIUMVS aliquot nostras rationes, & obiter diluimus ea, quæ

Q s aduer

aduersarij obijciunt. Et hæc collegimus, non solum propter aduersarios, sed multo magis propter pias mentes, vt habeant in conspectu causas, quare improbare debeant hypocrisin, & fictos cultus Mosaicos, quos quidem totos hæc vna vox Christi abrogat, cum ab ipsa contra colunt mandatis hominum. Quare vota ipsa, & obseruantes ciborum, lectionum, cantuum, vestitus, calceorum, cingulorum inutiles cultus sunt coram Deo. Et certo sciant omnes pias mentes simpliciter Pharisaicam & damnaram opinionem esse, quod obseruationes mereantur remissionem peccatorum, quod propter iusti reputemur, quod propter eas consequamur vitam æternam, qui in his vitæ generibus vixerunt, abiecta fiducia talium obseruationum, didicisse, quod remissionem peccatorum propter Christum gratis haberent, quod propter Christum per misericordiam contumeliosi essent vitam æternam, non propter illos cultus, quod Dominus approbet cultus suo verbo institutos, qui valeant in fide.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

VEHEMENTER hic vociferantur aduersarij de priuilegijs immunitatis Ecclesiastici status, Et addunt Epilogum. Inimici omnia, quæ in presenti articulo contra immunitatem Ecclesiarum Sacerdotum inferuntur. Hæc est mera calumnia, Nos enim de alijs in hoc articulo disputauimus. Cæterum sæpe testati sumus, quod politicae ordinationes, & donationes Principum, & priuilegia non reprehendere. Sed vtinam vicissim audirent aduersarij quædam Ecclesiarum & piarum mentium. Dignitates & opes suas fortissimè defendunt aduersarij, interim statum Ecclesiarum negligunt, non curant, vt doceri Ecclesias, & Sacramenta rite tractari. Ad Sacerdotum mittunt quoslibet sine discrimine, Postea imponunt onera inuicibilis, quasi delectentur exitio aliorum, suas traditiones longe rariùs seruari postulant, quam Euangelium. Nunc in grauissimis difficultatibus controversijs, de quibus populus misere cupit doceri, habeat aliquid certi quod sequatur, non expediunt mentes, quæ in rebus manifestis decreta sanguine scripta proponunt, quæ videntur horrenda supplicia hominibus, nisi manifeste contra mandatum Dei faciant. Hic vicissim oportebat nos videre lacrymas multorum, & audire miserabiles quærelas multorum bonorum hominum, hæc haud dubie respicit & exaudit Deus, cui aliquando rationem rationis vestræ reddaturi estis.

Cum autem nos in Confessione, in hoc articulo, varios locos
 complexi simus, aduersarij nihil respondent, nisi Episcopus habeat
 potestatem regiminis & coercitiuæ correctionis, ad dirigendum sub-
 iectos in finem beatitudinis æternæ. Et ad potestatem regiminis, re-
 gni potestatem iudicandi, definiendi, discernendi, & statuendi ex-
 ceptæ ad præfatum finem expediunt aut conducunt. Hæc sunt verba
 Confessionis, in quibus docent nos aduersarij, quod Episcopi habe-
 ant auctoritatem condendi leges viles ad consequendam vitam æter-
 nam. De hoc articulo controuersia est. **O P O R T E T** autem in
 Ecclesia retinere hanc doctrinam, quod gratis propter Christum fide
 accipiatur remissionem peccatorum. Oportet & hanc doctrinam fide
 recipi, quod humanæ traditiones, sint inuiles cultus, quare nec pecca-
 tum, nec iusticia in cibo, potu, vestitu, & similibus rebus collocanda
 est, quarum usum voluit Christus liberum relinqui, cum ait: Quod
 intrat in os, non coquinat hominem. Et Paulus: Regnum Dei non
 est esca, aut potus. Itaq; nullum habent ius Episcopi condendi tradi-
 tiones extra Euangelium, vt mereantur remissionem peccatorum, vt
 sint cultus, quos approbet Deus tanquam iusticiam, & qui grauent
 conscientias, ita vt peccatum sit, eos omittere. Hæc omnia docet vel
 vnus locus in Actis, vbi Apostoli dicunt: Fide purificari corda. Et
 deinde prohibent imponere iugum, & ostendunt quantum periculi sit,
 exaggerant peccatum istorum qui onerant Ecclesiam. Quid tentatis
 Deum inquit? Hoc fulmine nihil terrentur aduersarij nostri qui
 defendunt traditiones & impias opiniones. Nam & supra damna-
 uimus Articulum XV. in quo posuimus, quod traditiones non me-
 rantur remissionem peccatorum, & hic dicunt, traditiones condu-
 cere ad vitam æternam. Num merentur remissionem peccatorum?
 Num sunt cultus quos approbat Deus, tanquam iusticiam? Num viuifi-
 cant corda? Paulus ad Colossenses, ideo negat prodesse traditiones
 ad iusticiam æternam & vitam æternam, quia, cibis, potus, vestitus,
 & similia sunt res vsu pereuntes. At vita æterna, in corde, rebus
 æternis, hoc est, verbo Dei & Spiritu sancto efficitur. Expediant igitur
 aduersarij, quomodo conducant traditiones ad vitam æternam.
 Cum autem Euangelium clare testetur, quod non debeant im-
 poni Ecclesie traditiones, vt mereantur remissionem peccatorum, vt
 sint cultus quos approbet Deus tanquam iusticiam, vt grauent con-
 scientias, ita vt omittere eas iudicetur esse peccatum, nunquam po-
 terunt aduersarij ostendere, quod Episcopi habeant potestatem ta-
 lium cultus instituendi.
C A P I T U L U M quam potestatem
 præfatum Euangelium Episcopis, diximus in Confessione. Qui nunc
 aduersarij Episcopi, non faciunt Episcoporum officia iuxta Euangelium:
 sed sicut sane Episcopi iuxta politiam Canonicam, quam non reprehendi-
 mus

dimus, Verum nos de Episcopo loquimur, iuxta Evangelium placet nobis vetus partitio potestatis, in potestatem ordinis, & potestatem Iurisdictionis. Habet igitur Episcopus potestatem ordinis, hoc est ministerium verbi & Sacramentorum, habet & potestatem Iurisdictionis, hoc est, auctoritatem excommunicandi obnoxiosos publicis criminibus, & rursus absolvendi eos, si conuersi petant remissionem. Neque vero habent potestatem tyrannicam, hoc est, supra legem, neque regiam, hoc est, supra legem; sed habent certum finem, certum verbum Dei, quod docere, iuxta quod exercent Iurisdictionem debent. Quare non sequitur, etiam si habeant potestatem Iurisdictionem, quod possint novos cultus instituire. Nihil enim nihil pertinent ad Iurisdictionem. Et habent verbum, habent datum, quatenus exercere Iurisdictionem debeant, scilicet, si commiserit aduersus illud verbum, quod acceperunt à Christo.

QV AN QV A M nos in Confessione addidimus, etiam non licet eis condere traditiones, videlicet, non tanquam necessarios cultus, sed ut sit ordo in Ecclesia propter tranquillitatem. Non debent laqueos iniicere conscientijs, tanquam precipuos necessarios cultus, sicut Paulus docet, cum ait. In libertate quælibet vos liberavit, state, nec iterum iugo seruitutis subiiciamini. Oportet igitur liberum usum talium ordinationum relinquere, ne scandala vitentur, ne indicentur esse cultus necessarii, sicut ordinauerunt ipsi Apostoli, quæ tempore murata sunt. Neque diderunt, ut mutare non liceret. Non enim dissentiebant à scripturis, in quibus magnopere laborant, ne Ecclesiam opprimat quod ritus humani sint necessarii cultus.

HÆC est simplex ratio traditionum interpretandam licet, ut sciamus eas non esse necessarios cultus, & tamen proponenda scandala, in loco, sine superstitione obseruemus. Et hoc docti & magni viri in Ecclesia senserunt, Nec videmus quid opposit. Certum est enim sententiam illam, Qui vos audit, me audit, non loqui de traditionibus, sed maxime contra traditiones. Non est enim mandatum cum libera, ut vocant, sed cautio de speciali mandato, hoc est, testimonium datum Apostolis, ut alieno verbo non de proprio credamus. Vult enim Christus confirmare, quemadmodum opus erat, ut sciremus verbum traditionum homines efficax esse, nec querendum esse aliud verbum de traditionibus non potest accipi, qui vos audit, me audit. Igitur suam vocem, suum verbum vult auditum, non traditionem. Ita dictum quod maxime pro nobis facit, & grauisimam traditionem & doctrinam continet, detorqueat isti asini ad eam.

CITANT

...discrimina ciborum, vestitus, & similia. Hæc sententia requirit obedi-
 ...: Obædite præpositis vestris. Non enim constituit regnum Episcopis ex-
 ... Euangelium. Nec debent Episcopi traditiones contra Euangeli-
 ...condere, aut traditiones suas contra Euangelium interpretari.
 ...cum faciunt, obædientia prohibetur, iuxta illud: Si quis aliud
 ... Euangelium docet anathema sit. **I D E M** respondemus ad hunc
 ...? Quicquid dixerint, facite, quod constat, non vniuersaliter
 ... præcipi, vt omnia recipiamus, quia alibi iubet scriptura plus obæ-
 ... Deo, quam hominibus. Quando igitur impia docent non sunt
 ... audiendi: Hæc autem impia sunt, quod traditiones humanae sine cul-
 ... tus Dei, quod sint necessarij cultus, quod mereantur remissionem
 ... peccatorum & vitam æternam. **O B I I C I V N T** & scandala
 ... publica, & motus qui exorti sunt prætextu nostræ doctrinæ. Ad hæc
 ... reuener respondemus. Primum, constat Dei beneficio, Principes
 ... nostros habere obædientem populum in suis ditionibus. Et hoc
 ... ipsius doctrinæ genus quod sequimur, quia amplissimis laudibus or-
 ... nat auctoritatem Magistratum, auget reuerentiam erga nos. Ea res
 ... etiam plurimum conducit ad tranquillitatem retinendam. Deinde si
 ... conferantur in vnum scandala omnia, tamen hi duo articuli, videli-
 ... cet, quod gratis consequamur remissionem peccatorum propter
 ... Christum per fidem, & quod iusti propter Christum reputemur fide,
 ... non propter nostram impletionem legis. Et alter, quod magistratus,
 ... leges & tota politia sint ordinationes diuinæ, quibus Christianus
 ... iuste vti potest, tantum habent boni, vt incommoda omnia obru-
 ... ant. Nullam enim firmam consolationem, pauidæ conscientia habe-
 ... re possunt aduersus iram Dei, nisi cognito altero articulo. Alter ar-
 ... ticulus valde munit tranquillitatem rerumpublicarum. Porro quænt
 ... perniciosis opinionibus ante hæc tempora, vtrumq; doctrinæ genus
 ... oppressum fuerit, nemo ignorat, & libri aduersariorum testantur, qui
 ... nusquam fidei mentionem faciunt, cum de remissione peccatorum
 ... loquuntur. Nusquam docent de dignitate rerum ciuiliū, Nusquam
 ... docent quomodo Euangelium tradat iusticiam æternam, Interim it-
 ... tate corporali velit nos vti politicis legibus ac moribus. Hæc res pa-
 ... riter, in initio fauorem conciliauerunt Luthero, non solum apud
 ... nos, sed etiam apud multos, qui nunc atrocissime nos oppugnant,
 ... *καὶ εὐδ' ἐν χάριτι, ἀμνάμονες δὲ θεοτοί* inquit Pinda-
 ... rus. Tam si qui tumultus extiterunt, iure conferri culpa potest in ad-
 ... uersarios, qui primum iniusta condemnatione Lutheri schisma exci-
 ... tarunt, & Ecclesias dissipauerunt. Et nunc miram seuitiam exercent,
 ... in vnos bonos & pia docentes. Irritant hominum animos & alijs mo-
 ... tis, quos hic non libet recitare. Neq; vero, adeo ferrei, adeo sine
 ... sensu

UNIVERSITÄTS-
 BIBLIOTHEK
 PADERBORN

sensu sumus, ut offensiones publicæ nihil perturbent nos. Sed natus à Christo dictum esse: Beatus qui in me non fuerit scandalus. Hoc enim agit diabolus, tum ut opprimat, tum ut deformet Evangelium infinitis modis, Alibi tyrannos contra Evangelij prædicationem inflamat, alibi bella, alibi seditiones, alibi hæreses excitat, prædat ignisum hoc doctrinæ genus, quod videtur occasionem præter talibus motibus. Ac vero prudentibus viris facilius est sua pernegligere, quam illa scandala publicorum motuum. Verum ad hæc quoque, oportet Christianam mentem præmunitam esse, præter ea verbum Dei abiciat.

QUANTUM autem lædat nos comparatio, tamen quia aduersarij hæc criminationes grauant nos, non sunt dissimulanda ipsorum vitia. Quantum apud aduersarios in sacrilega prophanatione Missarum? quæ turpitudinis habet cœlibatus eorum? Cultus sanctorum pleuriosos est manifesta Idololatria. Nihil ne scandali est in ambitione rificum, qui iam annis amplius quadringentis belligerantur contra stris Imperatoribus? Plerumque in Italia, interdum etiam in Germania, vbi inter se filium & Patrem, cognatos ac ciues committunt. Quod si bellorum istorum causæ requirantur ex historijs, vbi videtur dignum pontificibus, dicemus enim moderatissime. Quantum est mali, quod in ordinandis Sacerdotibus, non deliguntur os? quid in mercatu Sacerdotiorum? Item in periculis dispensationibus nihil ne est vitij? Sed hæc vitia vtcunq; condonari potest, tamen conseruassent puram doctrinam in Ecclesijs. Hæc vero quando contaminata sit impijs opinionibus ac traditionibus, Canonistarum scripta, testantur libri Theologorum, pleni dispersionum prophanarum, quæ partim sunt inutiles ad pietatem, partem etiam dissident ab Euangelio. Deinde in interpretatione concludunt, & comminiscuntur quicquid libet.

Hæc est confusio præcipuum est scandalum, & maxime perniciosum, præcipue quæritur Iohannes in Apocalypsi, cum describit Pontificum regnum. Quid cum ventum est ad Monachorum superstitionem, quæ fuerunt infinitæ, quantum ibi est perniciosarum offensionum, qualis fuit applicatio meritorum, si cadaveri circumdaretur, &c. Porro nihil ne scandali est, quod hoc tempore manifestatatem Euangelij opprimere conantur? quod crudeliter occidunt nos viros pia docentes, quod prohibent ne rebus cognitis sanctæ ambigentes conscientie, quod reges hortantur ad crudele latrocinium? scilicet hæc non sunt scandala iudicanda, sed mera hæreses & Pontificia. Neque vero libet nobis hic quicquam pro ordine rerum exaggerare, ne quis delectari nos ista commemoratio

quam extorserunt nobis inuitis scriptores Confutationis. Hæc causa, non ex hominum moribus, aut ex fortuna, sed ex Deo iudicari debet, quod utinam adhiberent in consilium omnes qui de his controuersijs pronuntiant. Iterum autem hic dicendum quod sæpe iam diximus. Nos maxime cupidi sumus publicæ concordie, pacisq; quam certe Christianos maxime inter se colere debent. Deinde inuiri dissentimus ab optimo Imperatore, quem non solum propter imperij fastigium, sed etiam propter virtutes vere heroicæ, quibus cognouimus eum præditum esse, veneramus, sed aduersarij non pariamur coire concordiam nisi hac lege, ut nos assentiamur eodemnaneibus manifestam veritatem Euangelij, & Ecclesiæ necessarium. Id facere non possumus. Oportet enim Deo magis obædire, quam hominibus. Quare aduersarij rationem Schismatis reddaturi sine Deo, qui Ecclesias noua & inuitata scœuitia dissipant. Neq; dubium est, quin hæc scœuitia mutationem aliquam rebus publicis allatur sit. Hæc pro tempore respondimus ad Confutationem, ac iudicium pijs omnibus permittimus, utra pars recte sentiat.

Et offerimus, nos nostram sententiam de singulis locis, si quid alicubi desiderabitur, copiosius declaratos esse.

§ 10

SEQUI-